

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

ERGENLERDE BAĞLANMA, ANA-BABA ARACILIĞI VE DÜRTÜSELLİĞİN
PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLE AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

DERYA ATALAN ERGİN

ANKARA, HAZİRAN, 2018

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

ERGENLERDE BAĞLANMA, ANA-BABA ARACILIĞI VE DÜRTÜSELLİĞİN
PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLE AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

DERYA ATALAN ERGİN

PROF.DR. EMİNE GÜL KAPÇI

ANKARA, HAZİRAN, 2018

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

Derya Atalan Ergin'in hazırladığı "Ergenlerde Bağlanma, Ana-Baba Aracılığı ve D¼rt¼sellik'in Problemlili İnternet Kullanımı ile Akademik Başarıya Etkisi" başlıklı çalışma j¼rimiz tarafından Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı/Eğitim Psikolojisi Programı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan Prof.Dr. Emine G¼l KAPÇI

¼ye Prof.Dr. M¼ge şENCEBE ARTAR

¼ye Doç.Dr. Hasan ATAK

¼ye Doç.Dr. Okan Cem IRAKOğLU

¼ye Dr. Öğrt. Üyesi Deha DOğAN

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından/2018 tarihinde uygun gör¼lm¼ř ve Enstitü Yönetim Kurulunca.../2018 tarihinde kabul edilmiştir.

Prof.Dr. İsmail G¼VEN

Eğitim Bilimleri Entitüsü M¼d¼r¼

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Derya ATALAN ERGİN

ÖZET

ERGENLERDE BAĞLANMA, ANA-BABA ARACILIĞI VE DÜRTÜSELLİĞİN PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLE AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ

Atalan Ergin, Derya

Doktora, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emine Gül Kapçı

Haziran 2018, xvii + 225 sayfa

Bu çalışmanın temel amacı dürtüsellik, ana-baba aracılığı ve bağlanma biçimlerinin ergenlerin Problemlü İnternet Kullanımı (PİK) üzerindeki etkisini sınamaktır. Ayrıca dürtüsellik, ana-baba aracılığı, bağlanma biçimleri ve İnternet kullanım özelliklerinin ergenlerin akademik başarılarını yordama gücü araştırılmıştır. Son olarak, demografik değişkenler ile İnternet kullanım özelliklerine göre PİK, ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve bağlanma biçimleri puanlarındaki farklılaşma incelenmiştir. Çalışmaya Mamak, Çankaya ve Çubuk ilçelerinde bulunan üç okuldan yaşları 11-14 yaş aralığında değişen ($\bar{x}_{yaş}=12.50$, $SS=1.04$) toplam 708 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin 369'u erkek (%52.2) 338'i (%47.8) kızdır. Çalışma kapsamında geliştirilen "İşlevsel Olmayan İnternet Kullanımı Ölçeği" ile "İnternet Kullanımında Ana-Baba Aracılığı Ölçeği"nin yanı sıra "İlişki Ölçekleri Anketi", "Conners-Wells Ergen Öz Bildirim Ölçeği-Hiperetkinlik/Dürtüsellik Alt Ölçeği"ni öğrenciler iki ders saatinde doldurmuşlardır. Verilerin analizinde yapısal eşitlik modeli, çoklu doğrusal regresyon analizi, tek yönlü varyans analizi ve bağımsız örneklem için t-testinden yararlanılmıştır.

Yapısal eşitlik modeli sonuçları PİK üzerinde korkulu ve kayıtsız bağlanmanın hem doğrudan hem de ana-baba aracılığı ve dürtüsellik üzerinden dolaylı etkisini göstermiştir. Ayrıca dürtüsellik ve ana-baba aracılığının PİK ve bağlanma biçimleri arasındaki ilişkide tam aracı rolleri gösterilmiştir. Doğrusal regresyon analizi sonuçları PİK, bağlanma biçimleri ve İnternet kullanım özelliklerinin akademik başarıyı yordadığını göstermiştir.

PİK erkeklerde, büyük yaşta, İnternet kullanım süresi çok ve evde İnternet bağlantısı olanlarda; ana-baba aracılığı kızlarda, küçük yaşta ve İnternet kullanım az olanlarda; bağlanma biçimi puanları kızlarda; korkulu bağlanma puanları evde İnternet bağlantısı olmayanlarda; dürtüsellik puanları ise İnternet kullanım süresi çok ve evde İnternet bağlantısı olanlarda yüksek bulunmuştur.

PİK için önleme ve müdahale çalışmalarında ana-baba aracılığı ve dürtüselliğin öncelikli ele alınması gereken konular olduğu gösterilmiştir.

Anahtar sözcükler: Problemlı İnternet Kullanımı, Ana-Baba Aracılığı, Bağlanma Biçimleri, Dürtüsellik, Akademik Başarı

SUMMARY

EFFECT OF ATTACHMENT, PARENTAL MEDIATION, IMPULSIVITY ON PROBLEMATIC INTERNET USAGE AND ACADEMIC ACHIEVEMENT

Atalan Ergin, Derya

PhD, Department of Psychological Services in Education

Advisor: Prof.Dr. Emine Gül Kapçı

June 2018, xvii + 225 pages

The main purpose of this study is to examine effect of impulsivity, parental mediation and attachment styles on Problematic Internet Usage (PIU) of adolescents. In addition, the predictive power of impulsivity, parental mediation, attachment styles and Internet usage characteristics of adolescents' academic achievement was investigated. Finally, the differences in the scores of PIU, parental mediation, impulsivity and attachment styles according to demographic variables and Internet usage characteristics were investigated. Total 708 adolescents, aged between 11-14 ($\bar{x}_{age}=12.50$, $SS=1.04$), from three schools in Mamak, Çankaya, and Çubuk districts participated in the study. Of students 369 (52.2%) are male, and 338 (47.8%) are female. Students completed in two course hours "Nonfunctional Internet Usage Scale" and "Parental Mediation for Internet Usage Scale" which was developed for the purpose of this study and the "Relationship Scales Questionnaire", "Conners-Wells' Adolescent Self-Report Scale-Long Form-Hyperactivity/Impulsivity Sub-Scale". Structural Equation Modelling, linear regression analysis, one-way analysis of variance and independent samples t-test were used in the analyses of data.

Structural equation modelling results show that fearful and dismissing attachment styles has both direct effects and indirect effects through impulsivity and parental mediation on PIU. In addition, it was shown that impulsivity and parental mediations has a full mediator role in the relationships between PIU and attachment styles. Linear regression analysis results show that PIU, attachment styles and Internet usage characteristics have predicted academic achievement.

PIU was found as higher among males, in older ages, with higher level of Internet usage time and Internet access at home on the other hand, parental mediation was found higher at younger ages, with less Internet usage time. Attachment styles scores were found

higher in females; fearful attachment styles were higher in those without Internet access at home; also impulsivity score was higher among those with more Internet usage time and Internet access at home.

It was shown that parental mediation and impulsivity are priority issues in prevention and intervention for PIU.

Keywords: Problematic Internet Usage, Parental Mediation, Attachment Styles, Impulsivity, Academic Achievement.

ÖNSÖZ

Lisans sürecimden bu yana bilimsel bakış açısı ve akademik çalışma disiplini kazanmamda yol gösterici olan, yaşama ve bilime katkı sunmak adına çabası ve azmini takdir ettiğim ve örnek aldığım, tez sürecimde emekli olmasına rağmen desteğini esirgemeyen Hocam Prof.Dr. Emine Gül KAPÇI' ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez İzleme Komitemde olmayı tüm yoğunluğuna rağmen kabul ettiği, yaşamıma yaptığı dokunuşlarla hem akademik ve hem mesleki çalışmalarımda yönümü belirlememde büyük emeği olan, her daim yanımda hissettiğim Prof.Dr. Müge ARTAR'a çok teşekkür ediyorum. Şehirlerarası koşturmacasına rağmen Tez İzleme Komitemde yer alan, tezimin şekillenmesi için sunduğu öneriler ile sürecimi kolaylaştıran, alana yaptığı katkıları lisans sürecimden bu yana hayranlıkla izlediğim Doç.Dr. Hasan ATAK'a teşekkür ediyorum. Tez sürecim boyunca kapısını her çalışımda beni geri çevirmeden sorularımı tek tek yanıtlayan Yrd. Doç. Dr. Deha DOĞAN'A çok teşekkürler.

Canım arkadaşlarım Cemre ERTEN TATLI ve Gülendamlarım AKGÜL. Cemre, olmasaydın doktora sürecim ve yaşamım bu kadar keyifli, verimli geçmezdi. Şehirler ayrılrsa da her zaman buralarda, yanımda olduğunu biliyorum, sonsuz teşekkürler... Gülendamlarım, aksilik gibi görünen yaşam olayları tezlerimizi aynı zamanda yapma fırsatı vermiş, iyi ki de vermiş. Tez sürecim boyunca desteğin, önerilerin olmasa sanırım iyi bir iş çıkardığıma emin olamayacaktım. Tez boyunca İnternetin işlevsel kullanımına en güzel örnekler olduk, sonsuz teşekkürler... Her ikinizle de yapılacak çok iş var, yeni başlıyoruz.

Bilimsel bakış açısı kazanmamda ve bu yolda ilerlememde desteklerini her zaman hissettiğim başta Prof. Dr. Figen ÇOK, Doç.Dr. Neslihan GÜNEY KARAMAN olmak üzere, istatistik konusunda ufkumu açan Yrd. Doç. Dr. Ergül DEMİR ve tüm hocalarıma sonsuz teşekkürler.

Eşim ve oğlum... Sabrınız ve desteğiniz için hem tebrik hem teşekkür ediyorum. Benimle birlikte çalıştınız, merak ettiniz, sevindiniz ve beklediniz. Yaşamı sizinle paylaştığım için mutluyum, teşekkürler...Annem ve ablam. Desteğinizi hissetmek ve beni her zaman aklınızın bir köşesinde tuttuğunuzu bilmek çok rahatlatıcıydı, çok teşekkürler.

Çalışmam için gönüllü destek sunan, en sıkışık anımda yardımına koşan Meryem ve Naime'ye; çalıştığım okulun öğretmenlerine, idari personeline ve öğrencilerine, veri topladığım okulların idarecileri, destek veren öğretmenleri ve öğrencilerine teşekkürler.

Bu çalışma umudunu, merakını ve heyecanını kaybetmemesini dilediğim tüm çocuk ve ergenlere; onları sevgiyle büyütmeye çalışan tüm yetişkinlere adanmıştır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONAY	ii
TEZ BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
BÖLÜM 1	1
1. Giriş	1
1.1. İnternet ve İnternet Kullanımı	1
1.2. Ergenlerde İnternet Kullanımı	3
1.3. İnternet Kullanımının Ekolojik Yaklaşım Perspektifinde Açıklanması..	5
1.3.1. Süreç	7
1.3.2. Kişi	8
1.3.3. Bağlam.....	9
1.3.4. Zaman.....	10
1.4. İnternetin Problemlili Kullanımına İlişkin Açıklamalar	11
1.4.1. “Bağımlılık” ve “İnternet Bağımlılığı” Kavramlarının DSM’de Ele Alınması	13
1.4.1.1. Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Ölçütleri	15
1.4.1.2. Patolojik Kumar Oynama Tanı Ölçütleri	16
1.4.2. İnternet Bağımlılığı için Tanı Ölçütleri Öne Süren Modeller	17

1.4.2.1. Young'ın İnternet Bağımlılığı Modeli ve Dürtü Kontrol Bozukluğu Sınıflaması Çalışmaları	17
1.4.2.2. Goldberg'ın Tanı Ölçütleri	19
1.4.2.3. Suler'in Tanı Ölçütleri	20
1.4.2.4. Pratarelli, Browne ve Johnson'ın Modeli	21
1.4.3. Problemlı İnternet Kullanımı Modeli.....	22
1.5. İnternetin Problemlı Kullanımının Ergenlerde Yaygınlığı	27
1.6. Ergenlerde İnternet Kullanımı ile İlişkili Sorun Alanları	28
1.6.1. PİK ve Psikososyal Sorunlar	29
1.6.2. PİK ve Fiziksel Sorunlar	30
1.6.3. PİK ve Bilişsel Sorunlar	30
1.6.4. PİK ve Akademik Başarı	31
1.7. Ergenlerin İnternet Kullanımında Ana-Babaya İlişkin Değişkenler.....	32
1.7.1. İnternet Kullanımı ve Ana-Babaya Bağlanma	33
1.7.1.1. Bağlanma Biçimlerinin Ölçülmesinde Zorluklar	37
1.7.2. İnternet Kullanımında Ana-Baba Aracılığı	41
1.8. Dürtüsellik ve Ergenlerin İnternet Kullanımı	46
1.9. İlgili Araştırmalar	50
1.9.1. PİK Değişkenini Ele Alan Çalışmalar.....	51
1.9.2. Ana-Baba Aracılığı Değişkenini Ele Alan Çalışmalar	56
1.9.3. Dürtüsellik Değişkenini Ele Alan Çalışmalar	60
1.9.4. Ana-Babaya Bağlanma Değişkenini Ele Alan Çalışmalar	62
1.10. Problem/Problem Durumu	64
1.11. Amaç	67
1.12. Önem	69

1.13. Sınırlılıklar	70
BÖLÜM 2	71
2. Yöntem	71
2.1. Araştırma Modeli	71
2.2.Araştırma Grubu	72
2.2.1.Katılımcılar	72
2.3. Veriler ve Toplanması	75
2.4. Verilerin Analizi	77
BÖLÜM 3	82
3.Bulgular ve Yorum	82
3.1. Bulgular	82
3.1.1. İÖİKÖ'nün Geliştirme Çalışması Bulguları	82
3.1.1.1. İÖİKÖ'nün Uygulamaya Hazır Hale Getirilmesi	84
3.1.1.2. İÖİKÖ AFA Öncesi Varsayımların Sınanması	84
3.1.1.3. İÖİKÖ AFA İşlem Adımları	85
3.1.1.4. İÖİKÖ DFA Öncesi Varsayımların Sınanması	88
3.1.1.5. İÖİKÖ DFA İşlem Adımları	88
3.1.2. ABAÖ'nin Geliştirme Çalışması Bulguları	92
3.1.2.1.ABAÖ'nün Uygulamaya Hazır Hale Getirilmesi	93
3.1.2.2. ABAÖ AFA Öncesi Varsayımların Sınanması	94
3.1.2.3. ABAÖ AFA İşlem Adımları	95
3.1.2.4. ABAÖ DFA Öncesi Varsayımların Sınanması	97
3.1.2.5. ABAÖ DFA İşlem Adımları	97
3.1.3.Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler	101

3.1.3.1. İÖİKÖ'ye İlişkin Betimsel İstatistikler	101
3.1.3.2. ABAÖ'ye İlişkin Betimsel İstatistikler	104
3.1.3.3. İlişki Ölçekleri Anketi'ne İlişkin Betimsel İstatistikler	107
3.1.3.4. Hiperetkinlik/Dürtüsellik Ölçeği'ne İlişkin Betimsel İstatistikler	109
3.1.4. PİK'e İlişkin Doğrudan ve Dolaylı Etkilerin YEM ile Test Edilmesi	111
3.1.4.1. YEM İçin Varsayımların Test Edilmesi.....	111
3.1.4.2. PİK Üzerinde Bağlanma Biçimlerinin Doğrudan ve Dolaylı; Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığının Doğrudan Etkilerine İlişkin Hipotez Model Analizi	113
3.1.4.2.1. Ölçme modelinin test edilmesi	114
3.1.4.2.2. Hipotez modelin test edilmesi	116
3.1.4.2.3. Hipotez modelde aracılık ilişkilerinin değerlendirilmesi	121
3.1.4.3. PİK Üzerinde Dürtüsellik Doğrudan ve Dolaylı; Bağlanma Biçimleri ve Ana-Baba Aracılığının Doğrudan Etkilerine İlişkin Alternatif Model Analizi	122
3.1.4.3.1. Alternatif modelde aracılık ilişkilerinin değerlendirilmesi....	126
3.1.4.4. Alternatif Modeller Stratejisine Göre Bulguların Değerlendirilmesi	127
3.1.5. Akademik Başarıya İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi İşlem Adımları	128
3.1.5.1. Akademik Başarıya İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi..	129
3.2. Yorumlar	131
3.2.1. PİK, Bağlanma Biçimleri, Ana-Baba Aracılığı ve Dürtüsellik Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması	131
3.2.1.1. PİK Ortalama Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması.....	131

3.2.1.2. Ana-Baba Aracılığı Ortalama Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması	135
3.2.1.3. Dürtüsellik Ortalama Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması.....	139
3.2.1.4. Bağlanma Biçimleri Ortalama Puanların Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması	140
3.2.2. PİK, Bağlanma Biçimleri, Ana-Baba Aracılığı ve Dürtüsellığe İlişkin Yapısal Model Sonuçları.....	143
3.2.2.1. PİK ve Bağlanma Biçimlerinin İlişkisinin Yorumlanması	143
3.2.2.2. PİK ve Ana-Baba Aracılığı İlişkisinin Yorumlanması.....	144
3.2.2.3. PİK ve Dürtüsellik İlişkisinin Yorumlanması	145
3.2.2.4. Bağlanma ve Dürtüsellik İlişkisinin Yorumlanması	146
3.2.2.5. Bağlanma ve Ana-Baba Aracılığı İlişkisinin Yorumlanması	147
3.2.2.6. Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığı İlişkisinin Yorumlanması	149
3.2.2.7. PİK, Bağlanma, Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığı Modelinde Dolaylı ve Toplam Etkilerin Yorumlanması	150
3.2.3. Akademik Başarı ve Yordayan Değişkenlerle İlişkisinin Yorumlanması.....	151
BÖLÜM IV	155
4.Sonuç ve Öneriler	155
4.1. Sonuç	155
4.1.1.Ölçme Araçlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ile Ortalama Puanların Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	155
4.1.2.PİK Üzerinde Bağlanma Biçimlerinin Doğrudan ve Dolaylı; Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığının Doğrudan Etkilerine İlişkin Hipotez Model Bulguları.....	157
4.1.3.Akademik Başarıyı Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular	157

4.2. Öneriler.....	158
4.2.1. Sonraki Araştırmalar için Öneriler.....	158
4.2.2. Eğitim Politikaları için Öneriler.....	159
KAYNAKLAR	162
EKLER	206
EK A.1 Milli Eğitim Müdürlüğü Uygulama İzni	207
EK A.2 Ankara Üniversitesi Etik Kurul Kararı	208
EK B Katılımcıların Anne Babalarından Alınan Araştırmaya Katılım İzni .	209
EK C Bilgilendirilmiş Onam Formu	210
EK D Ölçek Geliştirme Sürecinde AFA ve DFA için Varsayımlar ve İzlenen Adımlar.....	211
EK E.1 İÖİKÖ Uzman Görüşü Formu	212
EK E.2 ABAÖ Uzman Görüşü Formu	214
EK F.1 İÖİKÖ Değişken Kodları ve Ölçek Madde Eşleştirmeleri	215
EK F.2 ABAÖ Değişken Kodları ve Ölçek Madde Eşleştirmeleri	216
EK G.1 Kişisel Bilgi Formu.....	217
EK G.2 İÖİKÖ Maddeler.....	219
EK G.3 ABAÖ Maddeler.....	221
EK G.4 İÖA Maddeler.....	223
EK G.5 Hiperetkinlik/Dürtüsellik Alt Ölçeği Maddeler	225

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge	Sayfa
1. Geçerlik- Güvenirlik Çalışmalarında Ulaşılan Örneklem Demografik Bilgilere Göre Dağılımı.....	73
2. Hipotezlerin Test Edilmesi Amacıyla Ulaşılan Örneklem Demografik Bilgilere Göre Dağılımı.....	74
3. İÖİKÖ İçin Uzman Görüşü Sonrası Düzeltme Yapılan ve Çıkarılan Maddeler.....	84
4. İÖİKÖ Binişiklik ve Faktör Yük Değerlerine Göre Çıkarılan Maddeler	84
5. İÖİKÖ için Faktör Yükleri ve Ortak Faktör Varyansları.....	87
6. İÖİKÖ İyilik Uyum İndeksleri	91
7. ABAÖ İçin Uzman Görüşü Sonrası Düzeltme Yapılan ve Çıkarılan Maddeler.....	94
8. ABAÖ için Faktör yükleri ve Ortak Faktör Varyansları	96
9. ABAÖ İyilik Uyum İndeksleri	100
10. İÖİKÖ ve Alt Ölçeklerinin Ortalama, Standart Sapma Puanları	102
11. İÖİKÖ ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyet, Yaş ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve t Değerleri	103
12. ABAÖ ve Alt Ölçeklerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Puanları ...	105
13. ABAÖ ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyet, Yaş ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve t Değerleri	106
14. Bağlanma Biçimlerine Göre Ortalama ve Standart Sapma Puanları	108
15. Bağlanma Biçimlerinin Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve t Değerleri	108
16. Hiperetkinlik/Dürtüsellik Ölçeği'nin Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama ve Standart Sapma Puanları	109
17. Betimsel İstatistiklerin Özet Bulguları	110
18. Veri toplama Araçları Arasındaki Basit Korelasyon Katsayıları	111

19. Mardia Katsayıları	112
20. Hipotez Modele İlişkin Uyum İndeksleri	117
21. Değişkenlerin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri	120
22. Alternatif Modele İlişkin Uyum İndeksleri.....	123
23. Değişkenlerin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri	126
24. Hipotez ve Alternatif Modelin Uyum İndeksleri	128
25. Değişkenler Arasında Basit Korelasyon Katsayıları	129
26. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları.....	130

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
1. Ekolojik Modelde Sistemler Arası İlişkiler	6
2. PİK'in Bilişsel Davranışçı Modeli	25
3. Bağlanma Ana-Baba Aracılığı-Dürtüsellik ve PİK'e İlişkin Hipotez Model.	68
4. Bağlanma Ana-Baba Aracılığı-Dürtüsellik ve PİK'e İlişkin Alternatif Model.....	69
5. İÖİKÖ Maddelere Ait Standardizasyon Katsayıları	89
6. İÖİKÖ Maddelere Ait t Değerleri.....	90
7. ABAÖ Maddelere Ait t Değerleri.....	98
8. ABAÖ Maddelere Ait Standardizasyon Katsayıları	99
9. Hipotez Modelde Varsayılan İlişkiler	113
10. Ölçme Modeli	115
11. Benimsenen Hipotez Modele İlişkin Standardizasyon Katsayıları	118
12. Benimsenen Modele İlişkin t Değerleri	119
13. Alternatif Modelde Varsayılan İlişkiler	123
14. Alternatif Modele İlişkin Standardizasyon Katsayıları	124
15. Alternatif Modele İlişkin t Değerleri	125

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Bu bölümde problemleri İnternet kullanımı (PİK), ilişkili değişkenler ve kuramlar bağlamında tartışılmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerle PİK'in ilişkisi değerlendirilerek ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Ardından çalışmanın problemi, amacı, önemi, sayıtları ve sınırlılıkları belirtilmiştir.

1.1.İnternet ve İnternet Kullanımı

İnternet bilginin niceliği ve niceliği aracılığıyla da niteliğinde artış ve değişim sağlanmasıyla olduğu kadar, bilgiye hızlı ulaşma olanakları sunması bakımından da günümüzün en yaygın kullanılan kaynağıdır. İnternetin temelleri Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Savunma Bakanlığı'na bağlı bir proje kapsamında, iletişimin bilgisayar ağları aracılığıyla sağlanması amacıyla atılmış, ardından yeni projelerle bu ağ genişletilerek İnternet dünya çapında kullanılır hale getirilmiştir. İnternetin bilimsel çalışma ağları ve pazarlama gibi konularda kullanılmaya başlanması ile yaygınlık oranı hızla artmış ve 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde dünyada kullanıcı sayısı 12.8 milyona ulaşmıştır (Kantor ve Neubarth, 1996). Amerika'da 1997 yılında yapılan çalışmada hanelerin %18'inde İnternet bağlantısı olduğu bildirilmiştir (Day, Janus ve Davis, 2005). Türkiye'de ise İnternet kullanımı ilk defa 1993 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve TÜBİTAK işbirliğindeki proje ile gerçekleşmiştir (Çağiltay, 1995). Daha sonra diğer üniversitelerde de İnternet bağlantısı kurulması sağlanmış, 1996'da ilk defa Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS), Öğrenci Yerleştirme Sınavı (ÖYS) ve Tıpta Uzmanlık Sınavı (TUS) sonuçlarının duyurusu ODTÜ'nün İnternet sayfası üzerinden yapılmıştır (ODTÜ-BİDB, 2005). Türk Telekom tarafından Turnet projesinin 1996 yılında hayata geçirilmesi ile İnternet hane halklarına da ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'de de İnternet kullanımı hızla yaygınlaşmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinde (TÜİK, 2005) 2005 yılında 16-74 yaş aralığındaki bireylerin son üç ay içinde İnternet kullanım oranı %13.93, hiç İnternet kullanmamış bireylerin oranı ise %82.45 olarak belirlenmiştir. Ayrıca hanelerin %8.66'sında İnternete erişim olduğu;

2005 yılı Nisan ve Haziran ayları arasında (araştırma öncesinde son üç ay) İnternet kullanım oranlarının kent nüfusunda kadınlarda %6.06, erkeklerde %12.51, toplamda ise %18.57 olduğu görülmüştür. Kırsal nüfusunda ise bu oran kadınlarda %1.39, erkeklerde %4.66 toplamda ise %6.05'dir. Yaklaşık 13 yıl önce yapılan bu araştırmanın verileri TÜİK tarafından 2017 yılında yapılan son araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında İnternet kullanımındaki artış görülmektedir. Son araştırma sonuçlarında (TÜİK, 2017) hanelerde erişimin %80.7 olduğu; son üç ay içerisinde kadınlarda İnternet kullanım oranının %82.9, erkeklerde ise %91.5 olduğu bildirilmiştir. Yurt dışında yapılmış araştırmalardan elde edilen veriler de İnternet kullanımındaki artışı göstermektedir. Örneğin, Haziran 2017 verilerine göre (Internet World Stats, 2017) dünya nüfusunun %51.7'si İnternet kullanıcısıdır. Eurostat (2016) tarafından Avrupa'nın 28 ülkesinde yapılan araştırma sonuçları 16-74 yaş aralığındaki bireylerin % 82'sinin son üç ayda en az bir kez İnternet kullandığını, %71'inin her gün İnternet kullandığını, %79'unun düzenli kullanıcı olduğunu göstermektedir. Aynı çalışmada mobil şekilde İnternet kullanımının 2012 yılında %36 iken 2016 yılında %59'a yükseldiği belirtilmektedir. İnternetin kullanım alanları ile ilişkili olarak ise çevrimiçi etkinliklerin en yaygın oranının sosyal ağlarda (%52) olduğu görülmektedir. İnternet kullanıcı oranının en yüksek olduğu bölge Kuzey Amerika'dır (%88.1). Bunu sırasıyla Avrupa (%80.2), Avusturalya (%69.6), Latin Amerika (%62.4), Orta Doğu (%58.7), Asya (%46.7) ve Afrika (%31.2) izlemektedir. Dünya nüfusuna göre İnternet kullanıcı sayısına bakıldığında ise sıralamanın değiştiği ve en yüksek kullanıcı sayısının nüfusun da en yüksek olduğu Asya kıtasında (%49.7) olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla Avrupa (%17), Latin Amerika (%10.4), Afrika (%10), Kuzey Amerika (%8.2), Orta Doğu (%3.8) ve Avusturalya (%0.7) izlemektedir. 2000 yılından 2017 yılına kadar geçen sürede İnternet kullanımındaki büyüme tüm dünyada %976.4 olarak belirlenmiştir.

Kullanımın yaygınlaşmasıyla birlikte İnternet etkinlikleri konusunda yeni ihtiyaçlar doğmuş, gelişen teknoloji ile İnternet farklı alanlar ve amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. İnternet kullanım amaçlarının incelendiği TÜİK verileri ilk kez 2007 yılında sunulmuştur. Sonuçlar (TÜİK, 2007) İnternetin bilgi arama ve çevrimiçi hizmetlerde (%90.7), iletişim faaliyetlerinde (%80.6), eğitim faaliyetlerinde (%52.5) ve kamu kurum/kuruluşlarla iletişimde (%26.7) kullanıldığını göstermektedir. TÜİK (2017) tarafından yapılan son araştırma sonuçları ise bireylerin kullanım amaçlarında ilk sırada sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme ya da fotoğraf gibi içerik paylaşmanın (% 83.7) olduğunu göstermektedir. Bunu sırası ile sağlıkla ilgili bilgi arama

(% 69.6), çevrimiçi haber, gazete ya da dergi okuma (% 68.2), mal ve hizmetler hakkında bilgi arama (% 65.9), İnternet üzerinden telefonla görüşme/video görüşmesi yapma (%61.5), kendi oluşturduğu metin, görüntü, fotoğraf, video, müzik gibi içerikleri herhangi bir web sitesinde paylaşmak üzere yükleme (% 61.0) takip etmektedir. Sonuç olarak, sunulan bu veriler Türkiye’de son yıllarda İnternetin hem yaygınlaşma oranının arttığını hem de kullanım amacının farklılaşıp çeşitlendiğini göstermektedir.

1.2.Ergenlerde İnternet Kullanımı

Yeni teknolojilerin yükselişi, kişisel bilgisayarlar, tabletler ve akıllı telefonlarla birlikte İnternet yalnızca masa başı bir etkinlik olmaktan çıkmış, bireyler hareket halindeyken de kullanılabilir hale gelmiştir. Hızla değişen teknolojinin içine doğan ve bu teknolojilerle büyüyen çocuklar Prensky (2001) tarafından “*dijital yerliler*” olarak adlandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada temel olarak “yaş” değişkeninin ele alındığı belirtilse de, aynı zamanda dijital araçları kullanma kültürünün de dijital yerliler arasında sayılmada etkili olduğu vurgulanmaktadır. Dijital yerliler bilgisayarların, İnternetin, video oyunlarının dijital dilini anadili gibi konuşanlar olarak ifade edilmektedir (Prensky, 2001). Onlar günümüz teknolojileri ile hayata başlamış, hayatlarının merkezinde çevrimiçi ortamların ve yeni teknolojilerin yer aldığı, tüm günlük işlerini teknoloji ile yürüten 21. yüzyıl çocukları ve gençleridir (Bilgiç, Duman, Seferoğlu, 2011). Bunun yanında dijital göçmenler, dijital dünyaya doğmamış, geçmiş bilgilerini de koruyarak kendilerini gelişen yeni teknolojik dünyaya uyarlamaya çalışanlardır. Alanyazında dijital yerli ve dijital göçmen sınıflamasında ayrımın başlangıç yaşına dair tartışmalar olsa da 2000 ve sonrası doğanların dijital yerli olduklarının kabul edildiği görülmektedir. Günümüzde çocukluk ve ergenlik çağının içinde bulunan dijital yerliler bilgiye erişimde görsellik, hız ve eğlenceye önem veren ve kişilerarası ilişkilerini dijital araçların düzenlediği bireyler olarak ifade edilmektedir. Lehman (2012) tarafından yapılan çalışma sonuçları dijital yerlilerin bir saat içinde dijital platformlar (televizyon, gazete, tablet bilgisayar, akıllı telefon gibi) arasındaki kanallarda 27 kez geçiş yapabildiğini, burada bulunan dijital içeriğe duygusal katılımlarının sınırlı olması dolayısıyla eşzamanlı olarak çoklu medya kullanımını devam ettirebildiklerini, duygu düzenleme için medyayı daha sık kullandıklarını, evde odadan odaya geçerken akıllı telefonlarını sıklıkla sanki bir uzuvmuş gibi yanlarında taşıdıklarını ve yarısından fazlasının insanlarla konuşmak yerine mesajlaşmayı tercih ettiklerini göstermektedir.

Yukarıda sayılan özellikleri ile İnternet, ergenlerin kimlik duygusu, yeterlik ve sosyal etkileşim gibi alanlarda gelişimleri için fırsat sunmaktadır (Greenhow ve Robelia, 2009; Köbler, Riedl, Vetter, Leimeister ve Kremar, 2010; Lenhart, Simon ve Graziano, 2001; Turkle, 1999; Zhao, Grasmuck ve Martin, 2008). Ergenler kendileri hakkında başkaları tarafından bilinmek istenebilecek şeyleri yayınlatabildikleri, kendilerini ifade edebildikleri ve sunabildikleri Facebook gibi sosyal ağ sitelerinde çokça zaman geçirmektedirler (Slater, 2002; Williams ve Merten, 2008). İnternet bu şekilde ergenlerin hem kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam sunarken, hem de sosyal kaygısı yüksek ve izole ergenler için azalan çevrimdışı ilişkilerinin yerini tutabilecek çevrimiçi ilişkiler için fırsat sağlayabilmektedir (Lee, 2009). Örneğin Horton ve Wohl (1956) tarafından ilk kez kullanılan ve bireyin, medyadaki bireylerle algıladığı empati, dostluk ve benzerliği (Rubin ve Step, 2000) ifade eden parasosyal ilişki kavramını inceleyen çalışmalar medya figürleri ile kurulan parasosyal ilişkilerin ergenlerin romantik ilişkileri için bir hazırlık olabileceği belirtilmektedir (Adams-Price ve Greene, 1990; Brown, Halpern ve L'Engle, 2009, Ward, 1995, 2002). İnternet ergenlerin çevrimdışı ortamda kullandıkları sosyal yeterlik gibi becerilerini geliştirebilecekleri etkinlikler sunarken, akademik gelişimlerini de destekleyebilecekleri olanakları içermektedir (Lenhart, Simon ve Graziano, 2001). Yapılan bir çalışmada 12-17 yaşında 54 ergenden %94'ü İnternetin okul ödev/projelerini desteklediğini belirtmiştir (Lenhart, Simon ve Graziano, 2001). İnternetin aynı zamanda kaygılı ya da iletişimde güçlük yaşayan, yüzyüze öğrenme ortamlarından bu nedenle kaçınan bireyler için de yararlı olduğu düşünülmektedir (Lenhart, Simon ve Graziano, 2001).

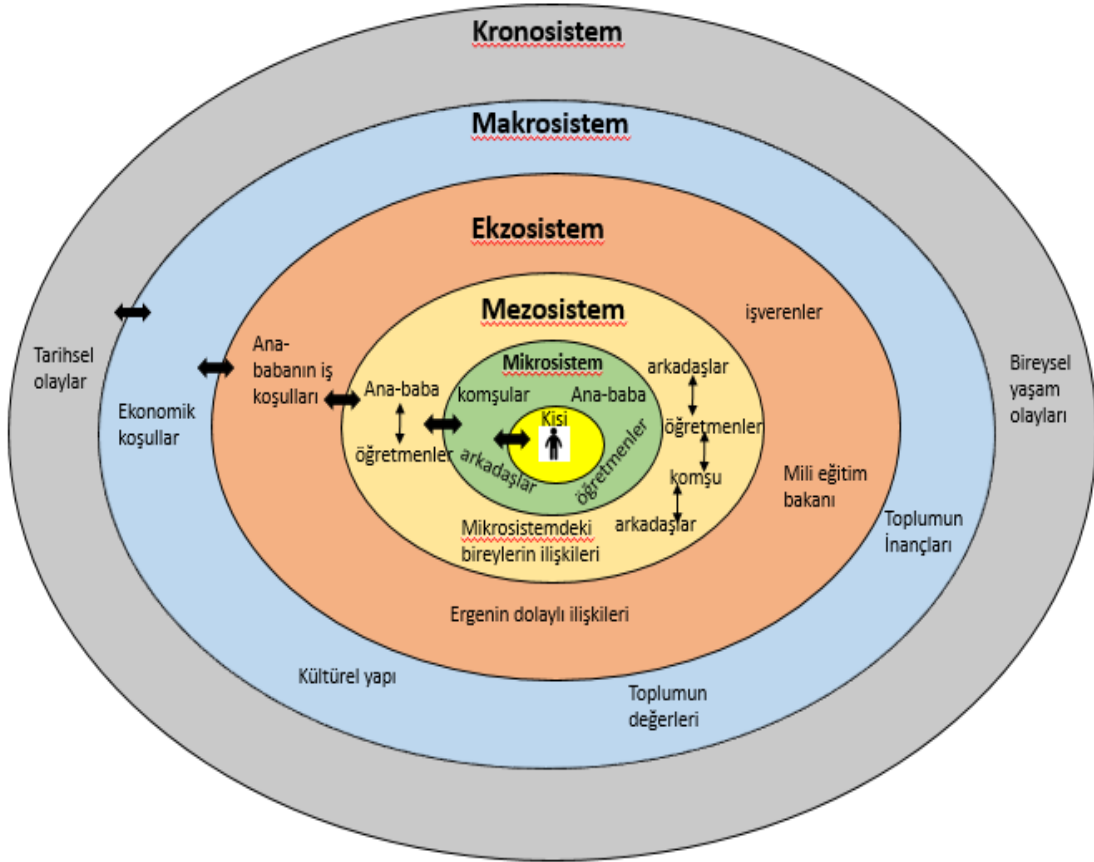
Ergenler için İnternet sosyalleşme ve eğitim amaçlı kullanımlarda kritik bir rolde görünebilir. Ancak olumlu çıktıları ile değerlendirilebilecek bu özelliklerinin yanında İnternet, sanal zorbalık (Livingstone ve Smith, 2014), pornografi (Sabina, Wolak, Finkelhor, 2008), yabancılarla etkileşim sonucu ortaya çıkabilecek istismar gibi riskler (Williams ve Merten, 2011) ile problemli kullanım (Spada, 2014) gibi bağımlılık sorunlarına da yol açabilmektedir. İnternet aşırı kullanım, olumsuz günlük sonuçlar, işlevsel olmayan düşünceler gibi çıktılarla ele alındığında bir bağımlılık türü ya da riskli bir davranış olarak değerlendirilebilir. Diğer riskli davranışlar gibi İnternetin problemli kullanımını da alkol ve madde bağımlılığı (Suris, Akre, Ambresin, Berchtold, Piguet, Zimmermann, 2014), arkadaş ilişkilerini kaybetme (Secades-Villa ve diğerleri, 2014), yetersiz uyku ve egzersiz alışkanlığı (Wang, Luo, Gao, ve Kong, 2012), sosyal kaygı ve yalnızlık (Caplan, 2006) gibi olumsuz sonuçlarla birlikte de ortaya çıkabilmektedir.

İnternetin yaygın kullanılmaya başlanması ve erişiminin kolaylaşmasıyla İnternette riskli davranışlar ve İnternetin problemlili kullanımı gibi konuların ele alınma sıklığı ve konunun ruh sağlığı alanındaki önemi de artmıştır. İnternet kullanımını olumsuz çıktılarını ile değerlendiren kuram ve yaklaşımların konuyu aşırı kullanım, olumsuz bilişler, günlük yaşama olumsuz etkileri, sağlıksız kullanım ile ele aldıkları görülmektedir. Bundan sonraki bölümde öncelikle İnternet kullanımını konusunda kapsamlı bir bakış açısı sunduğu düşünülen ekolojik yaklaşım perspektifinde İnternet kullanımını incelenmiştir. Ardından İnternet bağımlılığı ve İnternetin problemlili kullanımını açıklayan modeller sunulmuştur. Son olarak İnternet bağımlılığının “Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders” (DSM) tanı ölçütlerinde ele alınmasının gerekliliği ile ilgili süren tartışmaların da bu çalışma için önemli olduğu düşünülmüş ve İnternet Bağımlılığının DSM-5’te “Madde Kullanımı ve Bağımlılık Bozuklukları” başlığı altında adının geçmesi nedeniyle ilgili bölümün tanı ölçütlerine ve bağımlılık kavramının DSM’de ele alınmasına yer verilmiştir.

1.3. İnternet Kullanımının Ekolojik Yaklaşım Perspektifinde Açıklanması

İnsan gelişiminin biyo-ekolojik modelinde birey ile onun çevresinde bulunan diğer bireyler, nesnelere ve semboller arasındaki karşılıklı etkileşim vurgulanmaktadır (Bronfenbrenner ve Morris, 1998). Modele göre bireyler karşılıklı etkileşimlere ve etkinliklere katılarak çevrelerindeki dünyayı anlamlandırmaya ve yapılandırmaya çalışırlar. Karşılıklı etkileşim kavramı, bireylerin sadece sistemlerin karşılıklı etkileşimleri tarafından şekillenmedikleri, aynı zamanda çevrelerinin hakim düzenini değiştirmeye katkıda bulunmada aktif rol aldıklarını ifade etmektedir (Tudge, Mokrova, Hatfield ve Karnik, 2009). Modelde, ergeni çevrelediği düşünülen sistemlerin matruşka bebekleri gibi iç içe geçmiş bir yapıda olduğu önerilmektedir (Bronfenbrenner, 1979). En içte olan ve “mikrosistem” olarak adlandırılan yapı, ergenin doğrudan ve yüz yüze etkileşimde olduğu, onun için önemli olan aile, arkadaşlar, komşular ve öğretmenler gibi bireyler ve onlarla kurduğu etkileşim ile tanımlanmaktadır. Bu yapı ergenin günlük yaşamını ve gelişimini sürdürdüğü temel alanları ifade etmektedir. “Mezosistem” olarak adlandırılan ve mikrosistemin bir dış katmanındaki yapı ise mikrosistemdeki bireylerin birbirleri ile etkileşimlerini ifade etmektedir. Öğretmenin ergenin ana-babası ile kurduğu etkileşim ergenler için bu sistemin temel ve belirgin örneği olarak gösterilebilir. Mezosistemin dışındaki yapı ise “ekzosistem” olarak adlandırılmaktadır. Ergenin

gelişimine dolaylı olarak katkıda bulunan ana-babanın işverenleri, milli eğitim bakanlığı çalışanları gibi ergenin doğrudan etkileşimde bulunmadığı bireyler ile ana-babanın işinin özellikleri gibi unsurlar bu sistemde ele alınmaktadır. Ekzosistemin bir dış katmanı “makrosistem” olarak adlandırılmakta ve toplumun yaygın kültürel, ekonomik yapısı, değerleri ve inançları ile tanımlanmaktadır. Örneğin toplumda varolan, ana-babaların çocukların gelişimi üzerinde tek başlarına sorumlu olmaları gerektiği inancı, toplumun ana-babalara çocuğun gelişimi konusunda daha az destek sunmalarına neden olabildiği bir durum bu sistem için örnek oluşturabilir. Bu ise, ana-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını, özyeterlik algılarını, ana-babalık becerilerini, çocukları ile kurdukları etkileşimi etkileyebilir. Ekolojik modelin en dış sistemi ise “kronosistem” olarak adlandırılmaktadır. Bu sistemde ilişkiler zamana bağlı olarak kurulmakta ve değişmektedir. Tarihsel süreç içindeki olaylar, sosyotarihsel koşullar ve yaşamdaki geçiş dönemleri bu sistem içerisinde ele alınmaktadır. Ülkede yaşanan ekonomik kriz durumu ya da çocuğun ana-babasının boşanması bu yapı içerisinde tanımlanmaktadır. Sistemler arası ilişkiler Şekil 1.’deki gibi sunulabilir.

Şekil 1. Ekolojik Modelde Sistemler Arası İlişkiler

Bronfenbrenner'in gözden geçirilmiş kronosistem modelinde mikro, mezo, ekzo ve makro düzeylerde süreç-kişi-bağlam ve zaman etmenleri modele eklenmiştir. Bu yeni modelde birey ve çevre etkileşimi, süreç, kişinin özellikleri, bağlam ve zaman boyutlarını da kapsayacak biçimde ele alınmaktadır. Kişi boyutunda biyolojik ve kişisel özellikler, bağlam boyutunda sosyal çevre ve zaman boyutunda da mikro ve makro düzeyde süre ele alınmaktadır. Sistemlerin birbirleriyle olan karmaşık ve karşılıklı etkileşimleri bireyin gelişim ve değişiminde yakın çevresinden en uzak çevresine kadar etkili olan yapıyı göstermektedir (Bronfenbrenner ve Morris, 1998). Modelin birey üzerindeki çıktılarının çeşitliliği dolayısıyla, İnternet kullanım özelliklerini anlamada modelin yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bunun için öncelikle süreç, kişi, bağlam ve zaman olarak önerilen bu dört sistemin modelde nasıl ele alındığını incelemenin ve bu sistemlerde İnternetin yerini değerlendirmenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.3.1. Süreç

Bronfenbrenner'in süreç kavramı kuramın temelini oluşturur ve modeldeki diğer ilişkilerin anlaşılmasında önemlidir. İnsan gelişimi, aktif ve değişen birey ile kendi çevresindeki kişiler, nesnelere ve semboller arasındaki giderek artan karmaşık ve karşılıklı etkileşimle gerçekleşmektedir. Bu etkileşimin etkililiği ise düzenli bir biçimde ve uzun bir "zaman" devam etmesi ile ilişkili görülmektedir (Bronfenbrenner ve Morris, 1998). Bu kalıcı ilişkiler modelde "yakınsak süreçler" olarak adlandırılmaktadır. Yakınsak süreçlere birebir katılan bireyler bu yolla dünyayı adlandırmaya ve dünya içindeki yerlerini anlamaya başladıkları için bu deneyimler gelişimin itici gücünü oluşturmaktadır. Birey bu şekilde hem mevcut düzene uymaya hem de kendi rolünü bu sistemle uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Yakınsak süreçlerin doğası bireylerin ve bağlamın hem alansal hem de zamansal özelliklerine göre çeşitlenmektedir (Bronfenbrenner, 1995, 1999, 2005; Bronfenbrenner ve Evans, 2000; Bronfenbrenner ve Morris, 1998). Ayrıca yakınsak süreçlerin şekli, gücü ve yönünün *gelişmekte olan bireyin* ve yakınsak süreçlerin de içinde yer aldığı *yakın ve uzak çevrenin özellikleri, gelişimsel çıktılarının* doğası ve bireyin yaşamı boyunca *zaman* içinde meydana gelen sosyal süreklilikler ve değişimlerin ortak bir işlevi olarak sistemli bir biçimde değiştiği de vurgulanmaktadır. Sonuç olarak süreç, mikro, mezo, ekzo, makro ve kronosistemle doğrudan ilişkili görünmektedir. Bir diğer deyişle ise birey ve çevresindeki diğer insanlar, kurumlar, nesnelere ya da semboller arasındaki etkileşim vurgulanmaktadır.

Ergenin İnternet kullanımında süreç, ergenin mikrosisteminde yer alan bireyler ve mezosistemi ile değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında ergenin ana-babası, arkadaşları ve öğretmenleri ile kurduğu iletişim İnternet kullanımını etkilemektedir. Örneğin bu çalışma kapsamında değerlendirilen ve ergenin ana-babasıyla İnternet konusunda kurduğu iletişim biçimini tanımlayan ana-baba aracılığı ekolojik yaklaşımda mikrosisteminde ele alınabilir. Ayrıca ergenlerin akranlarıyla İnternet ortamında kurduğu ilişkiler yine mikrosistem içinde değerlendirilebilir. Ergenlerin bu ilişkiler sonucu yaşadığı sorunlar nedeniyle ana-babanın okulla kurduğu etkileşim ise mezosistemde incelenecektir. Ergenin mikrosisteminde yer alan ve modelde “bağlam” ile tanımlanan okul ve okul kuralları ise örneğin okulda İnternet kullanımına izin verilip verilmemesiyle ergenin davranışını etkileyecektir. Ergen, bu kurallara uymak ya da uymamak konusundaki tercihini, modelin “kişi” boyutunda tanımlanan kişisel özellikleri aracılığıyla belirleyecektir. Örneğin İnternette daha fazla eğlence amaçlı vakit geçirebilmek amacıyla okula gelmeyi reddeden ergenin ana-babası, akranları ve okulla kurduğu etkileşim genel olarak olumsuz bir biçimde etkilenebilir. Bunun yanında, İnterneti okul etkinlikleri amacıyla kullanmayı tercih eden ergenin akademik başarısı yükselebilir ve diğer ergenin tersine ana-baba, akran ve okulla ilişkileri olumlu bir yapıda devam edebilir. Bu döngünün modelde yer alan karşılıklı etkileşimi açıklamak için örnek gösterilebileceği düşünülmektedir.

1.3.2. Kişi

Bronfenbrenner bireyin biyolojik ve genetik özelliklerinden daha çok kişisel özellikleri ile ilgilenmiştir (Bronfenbrenner, 1993, 1995; Bronfenbrenner ve Morris, 1998). Kişisel özellikler modelde, talep (demand), kaynak (resource) ve güç (force) olarak üç türde tanımlanmaktadır. Talep özellikleri bir diğer kişi için doğrudan uyarıcı sunan yaş, cinsiyet ve fiziksel görünüm gibi özelliklerdir. Kaynak özellikleri, talep özelliklerinin tersine hemen farkedilmeyen, geçmiş deneyimler, yetenekler ve zeka gibi sosyal ve zihinsel kaynaklar ile, sosyal (aile özellikleri, eğitim fırsatları gibi) ve maddi (doğru beslenme gibi) kaynaklarla ilişkili görülmektedir. Güç özellikleri ise mizaç, motivasyon, sabır gibi özelliklerdeki farklılıklar ile tanımlanmaktadır. Bu özellikler bireyin çevreyi yapılandırmasında etkili unsurlar olarak görülmektedir. Birey çevreyi, sadece ortamda bulunarak değiştirebilir. Örneğin yaşı, cinsiyeti gibi özellikleri nedeniyle ortamda bulunan bireyler tepkilerini düzenleyebilir. Bu durum modelde bireyin çevreyi

pasif biçimde değiştirmesi olarak incelenmektedir. İkinci olarak bireyin çevreyi bilişsel, duygusal ve zihinsel kaynak özellikleri ile değiştirmesi etkin biçimde çevreyi değiştirme olarak ele alınmaktadır. Son olarak ise birey çevreyi en etkin biçimde istekleri, dürtüleri ya da güç özellikleri ile değiştirebilir.

İnternet kullanımını açısından düşünöldüğünde yaş (Ballarotto ve diğerleri, 2018; Gomez ve diğerleri, 2017), cinsiyet (Morahan-Martin, Schumacher, 2000; Mottram ve Fleming, 2009) ve dürtüselliğin (Kormas ve diğerleri, 2011; Smith, 2014), ana-babaya bağlanma (Chang ve diğerleri, 2015; Köksal, 2015) gibi kişisel özelliklerin İnternet kullanımını ile doğrudan ilişkili olduğu görölmektedir. Kız olmak, küçük yaşta olmak, daha dışa dönük ve daha az depresif belirtiyeye sahip olmak PİK için koruyucu faktörler gibi görönmektedir. Tüm bu faktörlerin ekolojik modelde “kişi” boyutunda ele alınabileceği düşünölmektedir.

1.3.3. Bağlam

Bağlam modelde, mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem olarak beş boyutta ele alınmaktadır. Daha önce söz edilen sistemler ve sistemler arası ilişkiler bu bölümde kısaca açıklanmaktadır. Mikrosistem yüz yüze kurulan etkileşimleri ifade etmektedir. Mezosistem mikrosistemler arasındaki karşılıklı etkileşimleri tanımlarken, ekzosistem daha geniş bir çerçevede, bireyin gelişimini dolaylı olarak etkileyen bağlamı tanımlamaktadır. Makrosistem kültür, sosyal bağlam, yaşam biçimi gibi kavramlara gönderme yaparken, kronosistem tarihsel ya da bireyin yaşam olaylarını ifade etmektedir.

Özellikle günlük yaşamının önemli bir bölümünü İnternette geçiren ergenlerde bağlamsal etki ergenin İnternet ile ilişkisinde önemli bir rol oynamaktadır. Daha önce belirtildiği gibi ergenin ana-baba, akran, öğretmenler ve okulla kurduğu ilişkiler modelde mikrosistem içinde yer almakta ve bunların karşılıklı etkileşimi mezosistemi tanımlamaktadır. Çalışmanın “süreç” başlığında İnternetin mikro ve mezosistemlerde ele alınışı açıklanmıştır. Ekzosistem boyutunda değerlendirildiğinde ana-babanın işlerindeki koşullar dolayısı ile bir süre evde yalnız başına vakit geçirmek zorunda kalan ergenin sınırsız bir şekilde İnternet kullanması, 2017-2018 eğitim öğretim döneminde Ankara ili ortaokulları için rehberlik hizmetleri hedefleri kapsamına alınan İnternet bağımlılığı çalışmalarına katılım gösteren ergenin İnternet alışkanlıklarını gözden geçirmesinin ekzosistemde İnternetin yerinin değerlendirilmesine örnek oluşturabileceği

düşünülmektedir. Makrosistemde İnternet, toplumun İnternete yönelik değer ve inançları gibi özellikler ile değerlendirilebilir. Kronosistemde ise İnternetin keşfi ve hanelere yayılımının sağlanması, ana-babanın boşanması ile birlikte ailenin ekonomik durumundaki değişimler sonucu evde İnternet bağlantısının kesilmesi örneklerinin incelenebileceği düşünülmektedir.

1.3.4. Zaman

Zaman kavramı modelde bağlam ve kişisel faktörlere benzer bir biçimde alt boyutlarda incelenmektedir. Mikro zaman belirli etkinlikler ve etkileşimler sırasında oluşan durumları, mezozaman gelişen bireyin çevresinde tutarlı olarak varolan etkinlik ve etkileşimleri, makrozaman ise Bronfenbrenner tarafından daha önce kronosistem olarak tanımlanan yapıyı ifade etmektedir.

Zaman modelde kişi, süreç ve bağlamın tüm özellikleri göreceli durağanlık ve sabitlik açısından düşünülebileceği için önemlidir. Zaman bireylerin kendi gelişimleri hakkında düşünüp düşünmemelerinden, katıldıkları etkileşim ve etkinliklerin ya da içinde yer aldıkları mikrosistemin çeşitliliğine kadar pek çok alanda etkili görünmektedir. Ayrıca bir tarihsel dönem diğerlerine göre daha fazla değişimi içerirse de kültürlerin de sürekli değişim içinde oldukları belirtilmektedir.

Mikro düzeyde bakıldığında, İnternette geçirilen süre İnternetin ergen üzerindeki etkisinde rol oynamaktadır. İnternette daha az süre geçiren ergenlerin ya da aşırı kullanımı olmayanların PİK risklerinin, daha fazla zaman geçiren ergenlere göre daha az olduğu bilinmektedir (Atwood, 2016; Saatçioğlu, 2016). Makro düzeyde ise İnternet erişimleri geçmişe göre çok daha kolay olan 2018 yılı ergenlerinin PİK'ini teknoloji kullanımı ile ilişkili görmek bundan 50 yıl önce ergen olanlardan daha kolaydır. Geçmişteki ergenlerden daha fazla ve kolay İnternet bağlantısına sahip olan günümüz ergenleri İnternetin olumlu işlevlerinden yararlanma ve öğrenme fırsatlarına sahiptirler. Fakat aynı zamanda İnternetin olumsuz etkilerine maruziyetleri de aynı nedenlerle artmaktadır. Daha önce söz edilen dijital yerli ve dijital göçmen kavramları arasındaki farklılık modelin “zaman” boyutunda incelenebilir. İnternetin günlük yaşamın bir parçası haline geldiği dönemde doğan dijital yerliler, çoğunlukla dijital göçmen olan ana-babalarından ve öğretmenlerinden çok daha etkin ve hızlı biçimde İnterneti kullanabilmektedir. İki grup arasındaki bu farklılık tam olarak makro düzeyde “zaman” ile açıklanabilir görünmektedir.

Bronfenbrenner'in modeli neden bazı ergenlerin İnternet kullanımı ile ilgili zorluklarla karşı karşıya kalırken bazılarının kalmadıklarını kuramsal olarak açıklamaya yardımcı olmaktadır. Mikro, mezo, ekzo, makro ve krono düzeyde sistemler, süreç, kişisel özellikler, bağlamsal etki ve zamanın karşılıklı etkileşimi ile ergenlerin İnternet kullanımları ile ilişkili çıktıları üretmektedir. Tüm bu karşılıklı etkiler değerlendirildiğinde İnternet kullanımı ergenler için hem fırsatlar sunmakta hem de riskleri içermektedir. Bundan sonraki bölümde İnternetin problemliliğini açıklayan modellere yer verilmiştir.

1.4. İnternetin Problemliliğine İlişkin Açıklamalar

İnternet kullanımı İnternet araçlarının bireylerin yaşamında eğlence, iş, eğitim gibi pek çok alanda etkin kullanılmaya başlanması ve kullanımın yaygınlaşmasıyla birlikte dikkat çeken bir konu haline gelmiştir. Konuyla ilgili olarak yapılan yaklaşık 20 yıl önceki ilk çalışmalardan beri (Griffiths, 1996; Young, 1996) çalışmaların özellikle son on yılda hızla arttığı görülmektedir (Pontes, Kuss, ve Griffiths, 2015). Farklı disiplinlerde inceleme konusu yapılan İnternetin ruh sağlığı ile ilişkisi daha çok bireyin işlevini bozucu etkileri bağlamında incelenmektedir. İnternetin aşırı ve/ya da sağlıksız kullanımını tanımlamak için alanyazında patolojik İnternet kullanımı (pathological Internet use) (Davis, 2001; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000), kompulsif İnternet kullanımı (compulsive Internet using) (Van den Eijnden, Meerkerk, Vermulst, Spijkerman, ve Engels, 2008), İnternet bağımlılığı (Internet dependency) (Scherer, 1997), problemlili İnternet kullanımı (problematic Internet using) (Caplan, 2002) ve İnternet bağımlılığı (Internet addiction) (Young, 1996) gibi kavramlar kullanılmaktadır. Alanyazındaki farklı tanımlar, her bir yaklaşımın konunun duyuşsal, bilişsel ve davranışsal bileşenlerinden farklı birine odaklanmasından kaynaklanmaktadır (Davis, 2001).

Patolojik İnternet kullanımı terimini tercih eden Davis (2001) kavramın daha çok çevrimiçi olarak giderilen sosyal etkileşim ihtiyacından kaynaklandığını belirtmekte ve patolojik kullanıma yönelik bilişlere vurgu yapmaktadır. Morahan-Martin ve Schumacher (2000) patolojik İnternet kullanımının, kişinin İnterneti aşırı düzeyde kullanması, bu konuda kendini kontrol edememesi ve sonuçta hayatına verdiği ciddi düzeyde zararlarla ele almaktadır.

Kompulsif İnternet kullanımı Meerkerk, Van den Eijnden, Vermulst ve Garretsen, (2008) tarafından beş ölçüt ile tanımlanmaktadır. Bu ölçütler; a) İnternet kullanımı

mümkün olmadığında olumsuz duygular yaşama, b) İnternet kullanımını bırakma isteği ve niyetine rağmen kullanıma devam etme, c) Olumsuz duygulardan kurtulmak için İnternet kullanımına devam etme, d) İnternet kullanımının bireyin bilişlerine ve davranışlarına hakim olması ve son olarak e) İnternet kullanımının bireyin kendisi ya da başkaları ile çatışmasıyla sonuçlanmasıdır. Patolojik İnternet kullanımında olduğu gibi kompulsif İnternet kullanımında da çevrimiçi etkileşim kavramı bu sorunların gelişiminde merkezi bir rol oynamaktadır (Caplan, 2003; Chou ve Hsiao, 2000; Ward, 2001; Young, 1997).

İnternet bağımlılığı kavramını bağımlılık davranışları çerçevesinde değerlendiren Goldberg (1996) “İnternet bağımlılığı” terimini ilk kez kullanmıştır. İnternet bağımlılığı için tanı ölçütleri öneren Goldberg önemli sosyal ya da mesleki etkinliklerden vazgeçme ya da bu etkinlikleri azaltma, bu etkinliklerden uzaklaşma ve kullanımın artması ile görülen belirtilere odaklanmaktadır. Bu kavram, Anderson (1998) ve Scherer (1997) tarafından “İnternet dependency”; Young (1996) tarafından ise “Internet addiction” olarak tanımlanmaktadır. Young (1999) bu kavramlar arasındaki farkı açıklarken madde bağımlılığı (substance dependency) ile İnternet bağımlılığı (Internet addiction) arasındaki farklılıklardan yola çıkmaktadır. Young (1999) bağımlılık (addiction) kavramının yalnızca bir maddenin kullanımını içeren durumlarda değil, bunun ötesinde madde kullanımını içermeyen kompulsif kumar, video oyunları oynama, aşırı yeme, egzersiz yapma, televizyon izleme gibi davranışlar bağlamında da kullanılmasını önermektedir. Bağımlılık teriminin yalnızca maddeye bağlanmasının madde kullanımını içermeyen durumlarda terimin kullanımını engelleyen yapay bir durum yarattığını belirtmektedir.

İnternet bağımlılığı (Internet addiction) teriminin kullanımı için bir diğer tartışmalı unsur da toplumda İnternetin teknolojik ilerleme bağlamında bazı yararlarının önerilmesi ve bu nedenle bağımlılık riski içeren bir araç olarak görülmemesidir (Levy, 1996). İnternet, kullanıcıya araştırma, ticari işlemler ve tatil planı yapma ve uluslararası kütüphanelere erişme gibi bir dizi pratik uygulama için fırsat sunmaktadır. İnternetin sunduğu bu fırsatlarla karşılaştırıldığında madde kullanımı rutin kullanımda doğrudan fayda sağlamamaktadır ve bireyin yaşamı için ayrılmaz bir parça değildir. Tüm bu sayılan nedenlerle Young’a göre “dependency” ve “addiction” arasında ayırım yapmak önemlidir.

PİK kavramını ise Spada (2014) “günlük yaşamda olumsuz sonuçlara yol açacak biçimde İnternet kullanımındaki kontrol yetersizliği” olarak tanımlamaktadır. Davis (2001) ise PİK’i, uyumsuz düşünce ve patolojik davranışları içeren bir psikiyatrik durum olarak tanımlamakta ve patolojik/problemlili İnternet kullanımı konusunda genel ve özgül

problemleri kullanımı ayıran bilişsel-davranışçı bir model önermektedir.

Terminolojide yaşanan anlaşmazlıklara karşın bilenen şey İnterneti işlev bozucu bir biçimde kullanan insanların varlığıdır. İnsan davranışını anlamaya çalışan kuramlar İnternetin problemleri kullanımının etiyojisine ilişkin de farklı açıklamalar getirmektedirler. Kavramı bir bozukluk olarak ele alan ve DSM tanı ölçütleri ile ilişkilendirerek yapılan açıklamaların yanında, günlük yaşamdaki olumsuz sonuçları ile değerlendiren ve psikolojik/ruhsal sorun sınıflamasında ele almayan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bilişsel Davranışçı yaklaşım bağlamında Davis'in PİK'e ilişkin modeli kavramın etiyojisine ilişkin ayrıntılı açıklama getirmektedir. Davis'in (2001) önerdiği model çerçevesinde Caplan (2002, 2010) PİK'i değerlendirmeye yönelik iki ölçme aracı geliştirmiştir. Bunun dışında İnternetin problemleri kullanımının etiyojisi ve bu anlamda çözüme ilişkin önerilerin getirilmesi için İnternet bağımlılığı kavramını ilk olarak ele alan Goldberg'in (1996) önerdiği tanı ölçütlerinin; Young'ın (1998) İnternet bağımlılığı ölçütleri belirleyerek geliştirdiği ölçme aracının; Pratarelli, Browne ve Johnson'ın (1999) İnternet kullanımının düzeylerine ilişkin görüşlerinin; Suler'in (1999) tanı kriterlerinin ve katkı sunduğu belirtilebilir.

Bu çalışmada Problemleri İnternet kullanımı kavramı incelenecektir. Terimin Davis'in (2001) önerdiği İnternetin işlevsel olmayan kullanımına yönelik ayrıntılı modelinin Bronfenbrenner'in ekolojik yaklaşımı ile de örtüştüğü düşünülmektedir. Bir hastalık olarak İnternet bağımlılığı psikopatolojik olarak görülürken PİK işlev bozucu sonuçlar açısından daha az düzeyde görülen sorun davranışlara da odaklanabilmeyi sağlamaktadır. Bağımlılık bakış açısında ele alınan bir hastalık olarak İnternet kullanımından ziyade ergenlerin yaşamında oluşturduğu sorun alanları ve işlevsel olmayan kullanım ile İnternet kullanımını değerlendirmenin ergenlerin İnternet hakkında karşılaştıkları problemler için kapsamlı bir bakış açısı sunabilmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bundan sonraki bölümde İnternet bağımlılığı ve PİK modellerine geçmeden DSM'lerde bağımlılık kavramının nasıl ele alındığı incelenecektir.

1.4.1. "Bağımlılık" ve "İnternet Bağımlılığı" Kavramlarının DSM'de Ele Alınması

İnternet kullanımı yarattığı sorun davranışlar açısından psikolojik rahatsızlık olarak ele alınabilmekte ve DSM'de yer alması konusunda tartışma yürütülmektedir. PİK'i bu bağlamda değerlendiren yaklaşımlarda kavramın en yoğun olarak dürtü kontrol

bozukluğu sınıflaması altında ele alındığı görülmektedir. Ancak İnternet bağımlılığı DSM-V’te “Madde Kullanımı ve Bağımlılık Bozuklukları” başlığı altında madde istismarı ile seyretmeyen kompulsif davranışlar (patolojik kumar alışkanlığı, seks bağımlılığı, İnternet bağımlılığı gibi) sınıflandırması içinde yer almıştır (APA, 2013). İnternet bağımlılığı kavramının etiyolojisinin anlaşılması ve kavramı rahatsızlık olarak ele alan ve almayan yaklaşımlar arasındaki farklılıkların vurgulanabilmesi açısından geçmişten günümüze DSM’lerde “bağımlılık” kavramının ele alınışı ve “İnternet bağımlılığı” kavramını bir rahatsızlık olarak ele alan yaklaşımların gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bağımlılık kavramı DSM I ve II’de sosyopatik kişilik bozukluğunun bir alt ölçütü olarak ele alınmıştır (APA, 1952). DSM III (APA, 1980) ile birlikte bağımlılık ayrı bir kategori olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Yalnızca madde bağımlılığının ele alındığı DSM III’te madde kullanım bozuklukları “bağımlılık” ve “kötüye kullanım” olarak iki alt başlıkta incelenmiştir. Bu ayırmda bağımlılığın kötüye kullanımdan farkı yoksunluk belirtileri ve tolerans gibi fiziksel bağımlılık ölçütlerini de içermesi ile değerlendirilmiştir. DSM III-TR’de bağımlılık tanı ölçütleri genişletilerek tolerans ve yoksunluk kesin ölçütler olmaktan çıkarılmış ve en az üç ölçütün karşılanması gerektiği belirtilmiştir. Bu süreçte ilk kez DSM-III-TR’de psikoaktif madde kullanımı ve bağımlılık arasındaki benzerlik vurgulanmış (Kaplan ve Sadock, 1995) ve bağımlılık tanısı için fizyolojik bağımlılık belirtilerinin saptanması gerektiği vurgulanmıştır (APA, 1980). DSM V’in bağımlılık tanı kategorisine giren “patolojik kumar oynama”nın da DSM III’te ilk kez dürtü kontrol bozukluğu tanı kategorisinde ele alındığı görülmektedir. DSM IV’te ise madde bağımlılığı ve kötüye kullanım tanı ölçütleri belirginleştirilmiş, aynı zamanda patolojik kumar oynama “Başka bir yerde sınıflandırılmamış dürtü kontrol bozukluğu” başlığı altında ele alınmıştır. DSM IV’deki patolojik kumar bağımlılığı tanı ölçütlerinin geçerlik, güvenilirlik ve doğruluğunu sınıflama çalışmasında DSM-IV’ün yüksek geçerlik ve güvenilirlik puanlarına sahip olduğu, ancak bu ölçütlerden 4 tanesi yerine 5 tanesinin kesim puanı olarak alınmasının doğru sınıflamada daha yararlı olacağı belirtilmektedir (Stinchfield, Govoni ve Frisch, 2005).

DSM’nin en son versiyonu DSM V’de ise patolojik kumar oynamanın bağımlılık bozuklukları kategorisinde ele alındığı görülmektedir. Ayrıca DSM IV-TR’de madde kullanımı ile ilişkili bozukluklar olarak ele alınan başlık DSM V’te madde ile ilişkili ve bağımlılık bozuklukları olarak değişmiştir (Hasin ve diğerleri, 2013). DSM IV’te madde bağımlılığı ve madde kötüye kullanımı iki ayrı tanı grubu olarak ele alınırken DSM V’te

madde kullanım bozuklukları başlığında incelenmiş ve tanı ölçütleri ortaklaştırılmıştır. DSM-V'te bağımlılık kategorisinde değerlendirilen madde kullanım bozukluğu ve patolojik kumar oynamaya ilişkin DSM-V tanı ölçütleri aşağıda sunulmaktadır:

1.4.1.1. Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Ölçütleri

• Bir yıl içinde aşağıdakilerden en az ikisi kendini göstermeli, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ve işlevsellikte düşmeye yol açmalıdır:

1. İstendiğinden daha büyük ölçüde ya da uzun süreli kullanım,
2. Maddeyi bırakmak ya da kontrol altında tutmak için istek ya da sonuç vermeyen çabalar,
3. Maddeyi elde etmek, kullanmak ya da etkilerinden kurtulmak için gerekli etkinliklere çok zaman ayırma,
4. Madde kullanımını için çok büyük bir istek duyma ya da kendini zorlanmış hissetme,
5. Tekrar eden kullanım sonucu sorumluluklarını yerine getirememeye (işte, okulda, evde),
6. Olumsuz etkilerine rağmen kullanıma devam etme (toplumsal ve kişiler arası sorunlar),
7. Kullanımdan dolayı günlük etkinliklerin bırakılması ya da azaltılması (iş, eğlence gibi),
8. Tehlikeli olabilecek durumlarda dahi kullanmaya devam etme,
9. Olumsuz bedensel ya da ruhsal etkilerinin bilinmesine rağmen kullanmayı sürdürme,
10. Maddeye tolerans gelişmiş olması,
11. İstenen etkinin ortaya çıkması için artan madde gereksinimi,
12. Aynı miktarda maddenin sürekli kullanımı sonucu etkisinin azalması durumu,
13. Yoksunluk belirtileri (Bulantı, uykusuzluk, kusma, sinirlilik, bunaltı, huzursuzluk, saldırganlık, ishal, terleme, titreme, kas sızıları, ateş gibi). Her madde yoksunluk belirtisi göstermez.

Bir yıl içinde bulguların iki ya da üçü varsa hafif, dört ya da beşi varsa orta, altı ya da daha fazlası varsa şiddetli kabul edilir.

1.4.1.2. Patolojik Kumar Oynama Tanı Ölçütleri

A. Klinik olarak önemli bir bozulma ya da sıkıntıya yol açan sürekli ve yineleyen problemlili kumar oynama davranışı gösteren kişinin devam eden 12 aylık dönemde aşağıdakilerden dört (ya da daha fazlasını) göstermesi;

1. İstenilen heyecanı elde etmek için artan miktarlarla kumar oynama ihtiyacı duyma,
2. Kumar oynamayı azaltmaya ya da sonlandırmaya çalışırken huzursuz ve sinirli olma,
3. Kumar oynamayı azaltmaya ya da sonlandırmaya yönelik tekrarlayan başarısız girişimler,
4. Sık sık kumar ile meşgul olma (örneğin; hangi kumar oyunu ile para kazanacağını düşünme, bir sonraki girişi ile ilgili planlar yapma, geçmişteki kumar deneyimleri ile ilgili ısrarla kendini rahatlatıcı düşünceler içinde olma),
5. Kendini huzursuz hissettiği zamanlarda sık sık kumar oynama (örneğin; ümitsiz, suçlu, anksiyöz, depresif hissettiğinde),
6. Kumarda para kaybetmesinin ardından sık sık, daha fazlasını almak için diğer gün geri dönme (kayıplarının 'peşinde' olan),
7. Kumara ne derece bağımlı olduğunu gizlemek için yalan söyleme,
8. Kumar sebebiyle; bir iş, önemli bir ilişki, bir kariyer fırsatı ya da eğitimini tehlikeye sokma ya da kaybetme,
9. Kumarın yol açtığı umutsuz durumdaki mali durumunu rahatlatmak için para sağlama amaçlı başkalarına güvenme.

B. Kumar oynama davranışı manik epizod ile daha iyi açıklanamaz.

Patolojik kumar oynamanın düzeyini belirlerken yukarıdaki ölçütlerden dört-beşinin görülmesi hafif, altı-yedi ölçütün görülmesi orta, sekiz-dokuz ölçütün görülmesi ise ağır düzey olarak tanımlanmaktadır.

Bağımlılık sınıflaması içinde ele alınan madde kullanım bozukluğu ve patolojik kumar oynamanın tanı ölçütlerinde madde kullanımı ya da kumar oynamak için duyulan istek, bu nedenle sorumluluklarını yerine getirememe, kullanımın artışı ya da istenenden fazla düzeyde kullanma, olumsuz sonuçlara rağmen kullanıma devam etme, tolerans gelişimi gibi ortak noktalar göze çarpmaktadır.

1.4.2. İnternet Bağımlılığı için Tanı Ölçütleri Öne Süren Modeller

İnternetin problemlili kullanımına ilişkin temel çalışmalar İnternet kullanımını dürtü kontrol bozuklukları için kullanılan sınıflama temelinde ele almaktadır (Chakraborty, Basu ve Kumar, 2010; Czincz ve Hechanova, 2009; Widyanto ve Griffiths, 2006). Young (1996, 1998) İnternet bağımlılığını dürtü kontrol bozuklukları sınıflaması içinde ilk kez kavramsallaştırmış ve patolojik kumar bağımlılığının bir alt kategorisi olarak önermiştir. Diğer çalışmalarda ise İnternet bağımlılığı yine DSM IV-TR'de dürtü kontrol bozuklukları altında sınıflanan madde ile ilişkili bozukluklar sınıflamasında önerilmiştir (Czincz ve Hechanova, 2009). Kavramın DSM ölçütleri bağlamında nasıl ele alınması gerektiğine yönelik yapılan tartışmaların incelenmesinin ardından, Young'ın (1999) dürtü kontrol bozukluğu sınıflamasını İnternet bağımlılığı için model olarak kullandığı yaklaşımını, Goldberg'in (1996), Suler'in (1999) ve Pratarelli, Browne ve Johnson'ın (1999) önerdiği tanı ölçütlerini incelemek gerektiği düşünülmektedir.

1.4.2.1. Young'ın İnternet Bağımlılığı Modeli ve Dürtü Kontrol Bozukluğu Sınıflaması Çalışmaları

Young (1998) çalışmasında İnternet bağımlılığı için uygulanabilir bir ölçüt dizisi ortaya koymaya çalışmıştır. Böyle bir yapının klinik tedavi süreci düzenlemelerini ve İnternet bağımlılığı çalışmalarını kolaylaştırabileceğini belirtmektedir. Patolojik kumar bağımlılığı ölçütlerini yol gösterici olarak kullanarak, İnternet bağımlılığını dürtü kontrol bozukluğu sınıflamasında tanımlamaya çalışmıştır. Bu ölçütlerden oluşturulan sekiz maddelik soru listesi katılımcılara verilmiş, beş ve daha fazlasına "evet" cevabını verenler bağımlı olarak sınıflandırılmıştır. Bu sorular:

1. İnternetin zihninizi çok fazla meşgul ettiğini hissediyor musunuz? (En son ya da bir sonraki çevrimiçi etkinliklerinizi düşünmek gibi)
2. Doyuma ulaşmak için her defasında İnternet kullanma sürenizi artırmak zorunda hissediyor musunuz?
3. İnternet kullanımını kontrol etmek, azaltmak ya da durdurmak için başarısız girişimlerde buldunuz mu?
4. İnternet kullanımınızı azaltmaya ya da bırakmaya çalıştığınızda yorgun, karamsar, depresif ya da sinirli hissediyor musunuz?
5. Planladığınızdan daha fazla çevrimiçi kalıyor musunuz?
6. İnternet yüzünden önemli bir ilişki, iş, eğitim ya da kariyer fırsatını riske attınız mı?
7. İnternete bağımlılık boyutunuzu gizlemek için aile üyelerine, terapisteye ya da başka birine yalan söylediniz mi?
8. İnterneti problemlerden

kaçma yolu olarak ya da sıkıntılı bir ruh halinden çıkmak için (örneğin; acizlik hissi, suçluluk, kaygı, depresyon) kullanıyor musunuz? olarak ifade edilmiştir.

Çalışmada (Young, 1998) bağımlılar olarak sınıflandırılan kişiler, İnternet kullanımlarını kontrol etmedeki yetersizlikten dolayı İnternetin yaşamlarında doğrudan orta ya da ağır problemlere neden olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca patolojik kullanımın gelişmesinde İnternetin kendisinin değil bazı belirli uygulamaların rolünün anlamlı olduğu bulunmuştur. Gerçek yaşamda karşılanamamış sosyal ihtiyaçları karşılamak için çevrimiçi ilişkilerin sahip olduğu güç İnternet bağımlısı kişilere benzersiz bir destek vermektedir. Anlaşılmadığını ve yalnız olduğunu hisseden bireyler de kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri sosyal ilişkiler yaşamak için çevrimiçi ilişkileri kullanabilmektedirler.

Dürtü kontrol bozukluğu sınıflamasından yola çıkarak İnternet bağımlılığını tanımlamaya çalışan Shapira ve diğerleri ise (2003) üç temel ölçütün altını çizmektedirler: a) azalmış kontrol b) belirgin derecede stresli, zaman alıcı ve olumsuz yaşam olayları ve c) manik dönemin yokluğu. Shapira, Goldsmith, Keck, Khosla ve McElroy (2010) tarafından yapılan çalışmada DSM-IV için yapılandırılmış görüşme soruları ve “Yale-Brown Obsessif-Kompulsif Bozukluk Ölçeği” kullanılarak 20 kişi ile görüşülmüştür. Sonuçlarda 20 bireyin dürtü kontrol bozukluğu tanısı alırken sadece üçünün obsesif kompulsif bozukluk ölçütünü karşıladıkları belirlenmiştir. Çalışmada incelenen PİK olan bireylerde obsesif-kompulsif bozukluk ölçütlerinin daha fazla görüleceği hipotezinin aksine bulunan bu sonucun alanyazın ile tutarlı olduğu belirtilerek, dürtü kontrol bozukluğu ile PİK’in fenomenoloji, komorbidite ve tedaviye verilen yanıtlardaki benzerlikleri nedeni ile bu sonucun ortaya çıkmış olabileceği değerlendirilmiştir.

Treuer, Fabian ve Furedi (2001) İnternet kullanıcılarının tutum ve davranışlarını vurgulamak için 86 soruluk bir ölçek geliştirmişlerdir. Sonuçlarda pek çok yanıtın dürtü kontrol bozukluğu ile benzer olduğu görülmüştür. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%70’in üzerinde) a) Çevrimdışı olduğunda çevrimiçi olmaya özlem b) İnternet haricinde sıkıcı durum c) İnternet hakkında fantaziler d) İnternete bağlanamadığında kaygı duyma e) İnternet kullanarak engellenebilen saldırgan davranışları vurgular biçimde ölçeği yanıtlamışlardır. Katılımcıların %43’e yakını ise aşırı İnternet kullanımı sonrasında depresyon ve suçluluk bildirmişlerdir. Treuer ve diğerleri (2001) bu belirtilerin DSM-IV’ün dürtü kontrol bozukluğu tanı ölçütleri ile büyük oranda örtüştüğünü belirtmişlerdir.

İnternet bağımlılığının dürtü-kontrol bozukluğu sınıflaması içinde ele alınması

gerektiğine ilişkin değerlendirmeler sunan yaklaşımların ardından sonraki bölümlerde bağımlılığı farklı temellendirmelerle değerlendiren yaklaşımlar sunulmaktadır.

1.4.2.2. Goldberg'in Tanı Ölçütleri

Goldberg (1996) İnternet bağımlılığını madde bağımlılığı ölçütleri çerçevesinde tanımlamış ve İnternet bağımlılığı ölçütlerini de bunlar çerçevesinde belirlemiştir. Goldberg'in ölçütleri aşağıda sunulmaktadır.

On iki aylık bir dönem içinde herhangi bir zaman ortaya çıkan aşağıdakilerin üçü (ya da daha fazlasıyla) kendini gösteren, klinik olarak belirgin bir bozulmaya ya da sıkıntıya yol açan uygun olmayan İnternet kullanımı.

1. Şunlardan biri ile tanımlanan tolerans: a) İstenen hazzın yaşanabilmesi için önemli derecede artmış İnternet kullanım süresi b) Devamlı olarak aynı sürede İnternet kullanımı ile alınan keyifte azalma olması

2. Aşağıda tanımlanan şekilde yoksunluk gelişimi:

Ağır ve uzun süreli İnternet kullanımı sonunda aşağıdakilerden en az iki tanesinin günler içinde ortaya çıkması (bir ay içinde ortaya çıkabilir) ve kişilerin bundan dolayı iş, sosyal alan ve önemli işlevsel alanlarda sıkıntı yaşamaması

a) Psikomotor ajitasyon b)Anksiyete c) İnternette neler olduğu hakkında takıntılı düşünceler d) İnternet hakkında fantaziler ve hayal kurma e) İsteyerek ya da istemeyerek tuşlara basma hareketi yapma f) Bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için İnternete ve benzeri servislere bağlanma

3. İnternete genellikle planladığından daha uzun süre bağlı kalma.

4. İnternet kullanımını bırakmak ya da denetim altına almak için sürekli istek ya da boşa çıkan çabalarda bulunmak.

5. İnternet kullanımı ile ilgili eylemlere çok uzun süreler ayırmak (İnternet kitapları almak, yeni İnternet tarayıcıları ve programlar denemek, dosyaları düzenlemek).

6. İnternet kullanımı nedeniyle önemli toplumsal, mesleki etkinlikler ya da boş zamanları değerlendirme etkinliklerinin bırakılması ya da azaltılması.

7. İnternet kullanımının yol açtığı önemli fiziksel, sosyal, mesleki ya da psikolojik sorunların (uykusuzluk, evlilik problemleri, işe ve randevulara geç kalma gibi) bilinmesine rağmen aşırı olarak kullanıma devam etme.

1.4.2.3. Suler'in Tanı Ölçütleri

Suler (1999) İnternet etkinliklerinin bireylerin altta yatan ihtiyaçlarına etkisi çerçevesinde sağlıklı ve sağlıklı olmayan İnternet kullanımını ayırmada sekiz faktör önermektedir:

1. *Çevrimiçi etkinlikte elde edilen ihtiyaçların türü ve sayısı:* İhtiyaçlar psikolojik, kişilerarası, kişisel ve manevi olabilir. İnternet etkinlikleri ile karşılanmaya çalışılan ihtiyaç sayısı arttıkça İnternetin kullanıcı için önemi de o kadar artar.

2. *Karşılanmamış ihtiyaçların altında yatan yoksunluğun derecesi:* Kullanıcının ihtiyaçları ne kadar engellenir, reddedilir ya da ihmal edilirse, kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamak için o kadar fazla başka yollar arar. İnternet genellikle bu ihtiyaçların gerçek yaşamda olduğundan daha kolay karşılandığı bir yerdir.

3. *İnternet etkinliğinin türü:* İnternet kullanımı tamamen sosyal olandan hiç sosyal olmayana giden bir doğruda yer alan uygulamaları içerebilir. Oyunlar, yazılım üretme, bilgi toplama, okuma gibi bazı etkinlikler sosyal amaçlı değildir. Bazı oyun ve yarışmalar ise kişilerarası etkinlikleri içerebilir. Diğer etkinlikler ise tamamen sosyaldir. Bu etkinlikler eş zamanlı olan ve olmayan iletişimi (sohbet odaları ya da e-mail gibi) ya da yalnızca metne bağlı olan ya da işitsel/görsel iletişimi içerebilir. Tüm bu İnternet etkinliklerinin farklı türleri bireylerin farklı ihtiyaçlarını çeşitli şekillerde giderebilir. İnternet bu anlamda birçok niteliğe birden sahiptir, geniş bir alanda varolan ihtiyaçlara cevap verebilir. Böyle bir ortam da insanlar için çekicidir.

4. *İnternetin bireyin gerçek yaşamdaki işlevselliğine etkisi:* Sağlık ve hijyen, işte başarı, arkadaş ve aile ile ilişkiler ve uyum alanlarında İnternet kullanımı tarafından bozulan özelliklerin sayısı ve bozulmanın boyutu patolojinin ciddiyetini gösterir.

5. *Sıkıntıya ilişkin öznel duygular:* Depresyon, üzüntü, hayal kırıklığı, yabancılaşma, suçluluk ve öfke gibi duygular patolojik İnternet kullanımı için uyarı işareti olabilir. Birey bu duyguları İnternet yaşamı ya da gerçek yaşamla ilişkilendirebilir. Bu duygular sıklıkla bireyin ihtiyaçlarına yüzeysel olarak hitap eden ya da bu ihtiyaçları artıran İnternet etkinliklerinden kaynaklanmaktadır.

6. *İhtiyaçlar hakkında farkındalık:* Kişi ihtiyaçlarını anladığı zaman kompulsif İnternet kullanımına neden olan biliçli olmayan düşüncelerine dayanma gücü artar. Bastırılmış ihtiyaçlarını İnternet aracılığıyla karşılayan kişi katarsisle ilgili bir etkinlik içerisinde. Bu etkinlik, gerçek karşılanmamış ihtiyaç doyurulmadığı sürece sonsuza

kadar tekrar edilmek zorundadır. İhtiyaçların dikkatle incelenmesi ise birinin ihtiyaçlara neyin yol açtığını anlayarak çözmesi ile gerçekleşir.

7. *Deneyim ve bağlanma derecesi*: Yeni kullanıcılar sanal gerçekliğin sunduğu büyüleyici fırsatlara kapılmış olabilir. “Bağımlılık düzeyi” İnternetin cazibesinin kaybolmasıyla ve kişisel dünyanın çağrısıyla er geç azalacaktır. İhtiyaçların karşılanmaması ve sonucundaki hayal kırıklığı gerçek dünyaya dönmeye neden olur. Bazı deneyimli İnternet kullanıcıları ise yoğun duygusal içeriğe sahip olanın gizli tuzaklarını anlayabilirler. Bu anlayış onların doğru bir kullanıma yönlendirmelerini sağlar.

8. *Gerçek hayat ve sanal hayat arasındaki denge ve entegrasyon*: İdeal durumda, çevrimiçi etkinliklere bağlantı düzeyi ile çevrimdışı etkinlikler, arkadaşlar ve aile etkinlikleri dengelidir. İki dünya o kadar bağlantılıdır ki kişi çevrimiçi etkinlikleri gerçek dünyaya taşır, çevrimiçi arkadaşlarla yüz yüze tanışır, çevrimiçi hayatı arkadaşları ve ailesiyle tartışır ve bazı İnternet arkadaşlarıyla iletişim kurar. Patolojik İnternet kullanımı, genellikle gerçek hayattan tamamen soyutlanmış ‘çevrimiçi’ bir hayat ile sonuçlanır.

1.4.2.4. *Pratarelli, Browne ve Johnson’ın Modeli*

Pratarelli, Browne ve Johnson (1999) yaptıkları faktör analizi çalışmasında İnternet bağımlılığı psikopatolojisinde problem davranışları ve etkin bilgisayar/İnternet kullanıcılarını tanımlamak için dört faktörlü model önermektedirler. İşlevsel olmayan davranışlara odaklanan ilk faktör İnternetin aşırı kullanımı ile ilişkili birkaç problemlilik davranış biçimi ile özetlenmektedir. İkinci faktör İnternetin anlamlı ve üretken kullanımını içeren işlevsel kullanımı tanımlamaktadır. Üçüncü faktör cinsel haz ve toplumsal kazançlar için İnternetin kullanımına odaklanmaktadır. Bu faktörde kendi hazzını İnternet aracılığıyla ifade etmeyi kapsayan utangaç ve içe kapanık davranışlar ve bireyler tanımlanmaktadır. Son olarak dördüncü faktörde İnternete ilgisi olmayan ya da İnternet kullanımı az düzeyde olan bireyler tanımlanmaktadır. Bu bireylerde İnternet bağımlılığı ya azdır ya da hiç yoktur (Pratarelli ve diğerleri, 1999). Bu model İnternet kullanımının ve İnternet kullanan bireylerin dört farklı özelliğini tanımlarken İnternet bağımlılığının etiolojisi ile ilgili bilgi sağlamamaktadır.

Young (1999), Goldberg (1996) ve Suler’in (1999) öne sürdüğü ölçütlerin farklılığı ve İnternet bağımlılığının DSM sınıflaması içindeki yeri konusundaki tartışmalar göz önüne alındığında kavramın sınıflanması ve ölçülmesine ilişkin zorlukların daha anlaşılabilir olabileceği düşünülmektedir. Kipnis (1997) patolojik kumar bağımlılığı gibi

DSM-III 'te dürtü kontrol bozuklukları için sunulan tanı ölçütlerinin ölçülmesinde net standartların yetersizliğini vurgulamış ve objektif yöntemlerin olmadığını altını çizmiştir. Schmitz (2005) ise bir gerçeklik olarak dürtüleri temel standartlarla ölçen ölçme araçlarını geliştirmek için çok fazla karıştırıcı nedensel faktör olduğunu belirtmektedir. Shaffer'da (1999) bağımlılığın herhangi bir türünü ya da PİK ve patolojik kumar bağımlılığı gibi alt kategorilerini tanımlamak için şu anda hiçbir standardın olmadığını belirtmektedir. Shaffer (1999), bağımlılığın pratik, ölçülebilir bir yapı haline gelmesi için sadece araştırmacılar arasında görülen fikir birliğinin ötesine geçilmesini vurgulamaktadır. Ona göre, bir bozukluğun basitçe tanılanması gerçekte var olduğuna dair değişmez kanıt değildir. Ancak ona göre, mükemmel olmamasına karşın, dürtü kontrol bozukluğu sınıflaması ve tanımlamasında kullanılan ölçütler İnternet bağımlılığının tanılanmasında şimdiki standartları oluşturmaktadır. İnternet bağımlılığının psikolojik bozukluk olarak tanılanmasında ilk adım DSM-V'te yer almasıdır. Ancak yine de kavramın anlaşılabilmesi için daha fazla araştırma gerekmektedir. Bu nedenle alanyazında kullanılan kavramlar arasındaki farklılıkların incelenmesinin, tanı ölçütlerinin belirlenmesi ve müdahale yaklaşımlarının önerilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada kullanılması tercih edilen PİK'e ilişkin tanımlar ve modeller sonraki bölümde tartışılmaktadır.

1.4.3. Problemlı İnternet Kullanımı Modeli

Bu çalışma kapsamında ele alınan PİK, bireylerin yaşamının psikolojik ve sosyal alanlarında, okul ve/ya da işte güçlükler yaratan İnternet kullanımı olarak tanımlanmaktadır (Beard ve Wolf, 2001). PİK'i ele alan çalışmalarda kavram bir hastalık olarak kabul edilerek incelendiği gibi (patoloji paradigması çerçevesinde), alışkanlıklarda ya da öz düzenlemede yaşanan problemler bağlamında da ele alınabilmektedir (örneğin bilişsel davranışçı paradigmada). PİK' i hastalık dışı ele alan çalışmalarda kavram daha yaygın ve bağımlılıkla kıyaslandığında daha az ciddi bir problem olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Bilişsel Davranışçı Terapi kuramı çerçevesinde kavramı açıklayan yaklaşımlar, bu kavramı bir süreç olarak ele alarak problemin ciddiyetini ve şiddetini çizgisinin orta noktalarında değerlendirir. Yaratacağı olumsuz sonuçlar ise (sosyal kaygı, depresyon, okuldan kaçma gibi) hafif düzeylerde incelenir. Tersine bağımlılık araştırmacıları için İnternet bağımlılığı sürecin en üstündedir ve boşanma, okuldan terki, işten atılma gibi ciddi olumsuz yaşam olaylarının deneyimlenmesini

gerektirmektedir (Tokunaga, 2015).

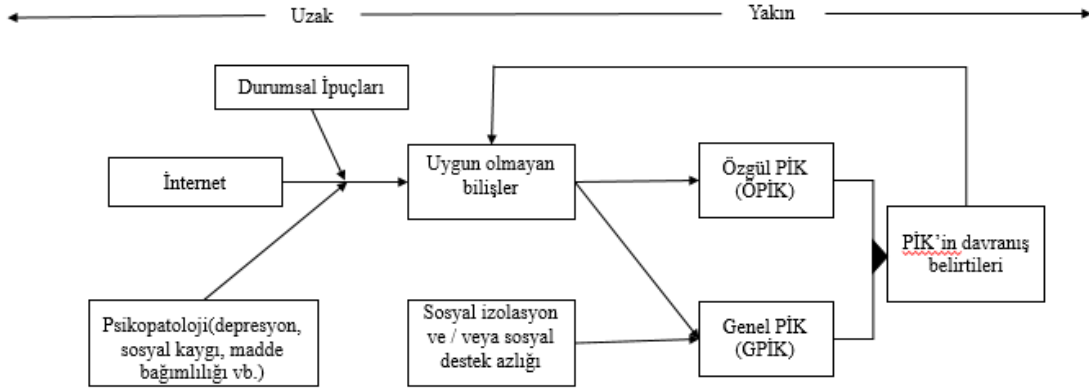
PİK'i açıklamayı amaçlayan kuramlara karşın çok sayıda araştırmada PİK'in kuramsal ve operasyonel olarak nasıl tanımlanacağı tartışılmaktadır (Beard ve Wolf, 2001). PİK için en popüler kavramsal yaklaşım İnternet bağımlılığı bakış açısı ile yapılandır. Bu bakış açısı İnternete psikolojik bir bağıllığı gerektirir ve PİK aşırı kumar oynama gibi diğer dürtü kontrol bozukluklarına benzer şekilde davranışsal bir bağımlılık olarak sınıflanır. Bu tanı ölçütüne uygun olarak tanımlanan bireyler İnternet kullanımı sonucunda “sosyal, psikolojik ve mesleki deformasyon” deneyimlemektedirler. Öğrenciler için düşük ders başarısı, çalışanlar için ise çalışma performansında düşme bu durumlara örnek olarak gösterilmektedir (Young ve Rogers, 1998).

Wallace (1999) ise PİK'in bağımlılık bakış açısı ile tanımlanmasının oldukça erken ve yanlış bir etiket olduğu gerekçesine dayanarak eleştirmektedir. İnternet bağımlılığı bakış açısı ile PİK'in tanımlanması kavramsal ve kuramsal özgüllükten yoksun olduğu için de eleştirilmektedir. Örneğin Davis (2001) bu bakış açısıyla yapılan tanımı “gevşek bir tanım” olarak, Shaffer, Hall, Vander Bilt (2000) ise İnternet bağımlılığının çerçevesindeki kavramsal karışıklık olarak görmektedirler. Yapılan bir başka eleştiri ise bu bakış açısı ile yapılan deneysel çalışmaların yetersizliği üzerinedir. Buna göre alanyazında yayımlanmış çalışmaların görgül olarak test edilmemiş bilgileri içerdiği ya da bağımsız çalışmalar için görgül desteğin olmadığı belirtilmektedir (Beard ve Wolf, 2001). İnternet bağımlılığı bakış açısı için ele alınabilecek son eleştiri ise bireylerin çevrimiçi olduklarında ne yaptıklarını hesaba katmamaktır. Tüm problemleri aşırı bilgisayar ya da İnternet kullanımı ile kategorize etmenin yanlış olabileceği öne sürülmektedir. Buna göre bireylerin İnternette yapabilecekleri mesajlaşma, bilgi edinme, insanlarla iletişim kurma gibi etkinliklerden hangisi/hangilerinin bağımlısı olduklarına odaklanmak gerektiği belirtilmektedir. İnternet bağımlılığı teriminin ağır kavramsal yüküne karşın “aşırı”, “problemlı” ya da “işlevsel olmayan” terimlerinin İnternet kullanımı için en uygun tanımlar olduğu belirtilmektedir (Beard ve Wolf, 2001).

PİK'in kuramsal temelleri, etiyolojisi, gelişimi ve çıktıları ile ilişkili model denemesi, başlangıçta patolojik İnternet kullanımının bilişsel-davranışçı kuramı çerçevesinde çizilmiştir (Davis, 2001; Davis, Flett ve Besser, 2002). Bilişsel davranışçı model (Caplan, 2002, 2003; Davis, 2001) PİK'i bir bağımlılık olarak kavramsallaştırmaktan ziyade “olumsuz yaşam olayları ile sonuçlanan İnternetle ilişkili bilişlerin ve davranışların farklı kalıpları” olarak incelemektedir (Caplan, 2002). İnternet kullanımının etiyolojisinin ortaya konması amacıyla yapılan ilk çalışmalarda duygusal ve

davranışsal belirtilerin önemli olduğu düşünülerek davranışsal bileşenlere (Young, 1996) ve günlük yaşamdaki olumsuz durumlara odaklanılmıştır (Davis, Smith, Rodrigue ve Pulvers, 1999). Daha sonra ise Davis (2001) PİK'in bilişsel belirtilerinin duygusal ya da davranışsal belirtilerin nedeni olduğu ve onlardan önce geldiği varsayımı ile modelini oluşturmuştur. Depresyonun bilişsel terapisinin temelinde de olan bilişsel belirtiler ruminatif düşünme tarzını, öz-farkındalık duygusunu, düşük öz değeri, depresyona yatkın düşünce tarzını, düşük öz saygıyı ve sosyal kaygıyı içermektedir. Modelde uygun olmayan tepkiyi yoğunlaştıran ya da sürdüren davranışlarla problemliliğin biraraya gelmesi ile PİK'in geliştiği varsayılmaktadır.

Davis (2001) PİK'in bilişsel kuramının ilk çalışmalarından hareketle modelini yapılandırmıştır. Örneğin Abramson, Metalsky ve Alloy (1989) umutsuzluk depresyon modelinde, depresyona giden patikada yer alan değişkenleri gerekli, yeterli ve katkıda bulunan etmenler olarak ayırmış, Davis (2001) ise depresyona ilişkin sunulan bu modeli PİK'e uyarlamıştır. Modelde, gerekli neden, olması şart olan ve PİK'in olması için görülmesi gerekli etiyolojik bir etmendir; PİK'in oluşması için gereklidir ancak yeterli değildir. Yeterli neden ise varlığı ya da görünmesi belirtilerin oluşmasını sağlayan etiyolojik bir etmendir. Katkıda bulunan etmenler ise belirtilerin görülme ihtimalini artıran etiyolojik etmenlerdir ancak belirtilerin görünmesi için ne gerekli ne de yeterlidir. Çalışmada belirtiler ayrıca zaman ya da bağlam açısından ıraksak ve yakınsak etmenler olarak sınıflandırılmıştır. Bir dizi belirti ile sonuçlanan etiyolojik zincirde bazı nedenler dizinin sonunda bulunurken (ıraksal) diğerleri zincirin başındadır (yakınsak) (Abramson, Metalsky ve Alloy, 1989). Örneğin kaygı semptomları ile ilişkili olarak düşünüldüğünde yakınsak nedenler kesin olarak stres, tehlike ya da korkudan kaynaklı bir durumken, ıraksak nedenler hızlı kalp ritmi, terleme, ağız kuruluğunu ifade etmektedir. ıraksak nedenler belirtilerin gelişiminde önemli olsa da etiyolojik yakınlık açısından belirtilere uzaktır. Uykuda azalma ne tek başına kaygı belirtilerinin sebebidir, ne de etiyoloji açısından kaygı belirtileri ile yakın ilişkilidir. Bu nedenle ıraksak katkıda bulunan sebep olarak ele alınmaktadır. Tersine yaşamı tehdit eden tehlike durumu kaygı belirtileri için yakınsak yeterli sebep olarak incelenmektedir. Çünkü bu durum kaygının ortaya çıkışı için tek başına yeterlidir ve otonomik uyarılmanın fiziksel görünümünü ve kaygı ile yakın ilişkilidir. Bu yapıyı PİK'e uyarlayan Davis (2001) modelini aşağıdaki şekilde şemalaştırmaktadır:

Şekil 2. PİK'in Bilişsel Davranışçı Modeli (Kaynak. R.A. Davis, 2001, 190)

Bu modele göre örneğin psikopatoloji PİK için ıraksak gerekli bir sebeptir. Psikopatoloji sadece PİK belirtileri ile sonuçlanmaz fakat etiyolojisi için gereklidir. Uygun olmayan bilişler ise PİK belirtilerinin ortaya çıkması için yakınsak-yeterli sebeplerdir.

Uygun olmayan bilişler iki alt türe ayrılabilir: kendi hakkındaki düşünceler ve dünya hakkındaki düşünceler. Bireyin kendine ilişkin bilişsel çarpıtması kendinden şüphe, düşük öz-yeterlik ve olumsuz öz-değerlendirmeyi içermektedir. Birey kendine ilişkin olumsuz bakış açısına sahiptir ve tehditkar olmayan bir şekilde diğerlerinden daha olumlu cevap almayı başarmak için İnternet kullanmaktadır. Birey “Sadece İnternette iyiyim”, “Çevrimdışıyken değersiz, çevrimiçiyken değerliyim” ve “Çevrimdışıyken başarısızım” gibi düşünceler geliştirmiş olabilir. Kendi hakkındaki düşünceler ruminatif düşünme biçimine dönüşebilir. Ruminatif düşünme eğilimi olan bireyler daha şiddetli ve uzatılmış PİK deneyimleyebilir. Ruminasyonlar bireylerin yaşamındaki diğer olaylar hakkında düşünmekten çok sürekli İnternet kullanımı ile ilişkili problemler hakkında düşünmelerini içermektedir. Ruminasyonlar İnterneti niye çok fazla kullandığını düşünerek, PİK hakkında okuyarak ya da arkadaşları ile İnternetin aşırı kullanımı hakkında konuşarak sürekli çözüm bulmaya çalışmak gibi tepkilerden oluşmaktadır.

Dünya hakkındaki bilişsel çarpıtmalar ise özel olayları genelleştirme ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle bireyler, “İnternet saygı gördüğüm tek yer”, “Çevrimdışıyken kimse beni sevmez” “Tek arkadaşım İnternet” ya da “İnsanlar çevrimdışıyken bana kötü davranıyor” gibi düşüncelere sahiplerdir. Tüm bu düşünceler İnterneti hatırlatan bir uyarıcı her ne zaman ortaya çıkarsa çıksın otomatik olarak gelmektedir.

Davis'in (2001) modelinde PİK genel ve özgül olarak iki türe ayrılmaktadır. Genel problemlili kullanım İnternetin çok boyutlu aşırı kullanımını, özgül problemlili kullanım ise İnternetin yalnızca bir durumuyla ilişkili olan kullanımını ifade etmektedir. Özgül kullanım cinsellik içeren çevrimiçi materyal ve servisler, çevrimiçi açık artırma servisleri, çevrimiçi borsa ticareti ve çevrimiçi kumar gibi belirli içeriklerin aşırı kullanımını içermektedir. Bu kullanım türü içeriğe özgüdür ve İnternet olmadığında da var olabilir. Genel PİK ise İnternetin genel, çoklu kullanımını içermektedir. Çevrimiçi bir şekilde ve belirli bir konu ya da amaç yokken İnternet başında zaman harcamayı ifade etmektedir. Genel PİK olan bireyler diğer sorumluluklarını ertelemek için İnternet kullanmaktadırlar. Özellikle aile ya da arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin azlığı ve/ya da sosyal izolasyon genel PİK ile sonuçlanmaktadır.

İşlevsel olmayan İnternet kullanımının doğasını belirlerken PİK ve aşırı kullanım arasında ayırım yapmak gereklidir. Caplan'a (2003, 2006) göre aşırı İnternet kullanımı bireyin normal, alışıldık ya da planladığının dışına çıkan çevrimiçi etkinliklerinin derecesini ya da miktarını içermektedir. PİK'de ise İnternet kullanımından kaynaklanabilen olumsuz sonuçların gelişiminde anahtar rol dürtü kontrolündeki güçlükleri içermektedir. Bu görüş çerçevesinde bağımlılıkla doğrudan ilişkili görünen çevrimiçi zamanın miktarı ya da derecesi bir sorunun göstergesi olmak konusunda yeterli değildir. Çünkü pek çok işlevsel İnternet kullanımı için de çevrimiçi aşırı zaman gerekebilmektedir (Caplan, 2003, 2006; Caplan ve High, 2006).

Çalışmalar PİK ile pek çok psikososyal problem arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Buna göre PİK orta düzey sosyal kaygı (Weinstein, Dorani, Elhadif, Bukovza ve Yarmulnik, 2015), yüksek düzeyde depresyon (Pontes, Patrão ve Griffiths, 2014); yüksek düzeyde dikkat etksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) (Sariyska, Reuter, Lachman ve Montag, 2015), düşük düzeyde aile işlevleri ve yaşam doyumu (Wartberg, Kriston, Kammerl, Petersen ve Thomasius, 2015), artan yalnızlık (Pontes, Griffiths ve Patrão, 2014), düşük düzeyde duygusal iyi oluş (Piguet, Berchtold, Akre ve Suris, 2015) ve artan madde bağımlılığı davranışı (Kuss ve diğerleri, 2013; Rucker, Akre, Berchtold ve Suris, 2015) ile ilişkilidir. Bunlara ek olarak yapılan boylamsal bir çalışmada PİK, psikolojik problemler (sosyal kaygı, yalnızlık ve depresyon) kontrol edildiğinde, sonraki dönem aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri ve akademik ya da mesleki sorumluluklardaki güçlüklerle ilişkili bulunmuştur (Tokunaga, 2014). Bu durumda birey psikolojik problemlerinden bağımsız olarak düşünülse dahi, PİK'in ilerleyen dönemlerdeki sosyal, akademik ve mesleki problemlerle ilişkili olduğu belirtilebilir.

Genel PİK'in değerlendirilmesi, ölçülmesi, temel yapıları arasındaki ilişkilerin ortaya konması için Caplan (2002, 2010) Bilişsel Davranışçı Yaklaşım temelinde iki ölçme aracı geliştirmiştir. Bu ölçeklerden ilki PİK ile ilişkili olan bilişlerin, davranışların ve olumsuz çıktılarının yaygınlığını değerlendirmeyi amaçlayan Problemlili İnternet Kullanımı Ölçeği'dir (Generalized Problematic İnternet Use Scale) (GPIKÖ; Caplan, 2002). GPIKÖ'nün yedi alt boyutundan altısı genel PİK ile ilişkili iken (duygu ayarlama, sosyal fayda, kompulsivite, aşırı zaman, çekilme, kişilerarası kontrol), biri sağlıklı İnternet kullanımının sonucundaki olumsuz çıktılar ya da sonuçları içermektedir (Caplan, 2002). GPIKÖ'nün çok faktörlü yapısını ortaya koyduktan sonra Caplan (2010) Davis'in patolojik İnternet kullanımının bilişsel davranışçı kuramı (Davis, 2001), çevrimiçi sosyal etkileşim tercihi hakkında yaptığı kendi çalışmaları ve düzensiz İnternet kullanımının sosyal bilişsel modeli temelinde "Genel Problemlili İnternet Kullanımı Ölçeği 2"yi (Generalized Problematic İnternet Use Scale-2) geliştirmiştir. Bu ölçek ise çevrimiçi sosyal etkileşim tercihi, duygu düzenleme, yetersiz öz düzenleme, bilişsel endişe ve olumsuz çıktılar olarak adlandırılan beş boyuttan oluşmaktadır. Çevrimiçi sosyal etkileşim tercihi bireyin, geleneksel yüz yüze sosyal etkinliklerden çok çevrimiçi kişilerarası etkileşim ve ilişkilerde daha güvenli, yeterli ve konforlu olduğu inancı ile karakterize önemli bir bilişsel belirtisi olarak ifade edilmektedir (Caplan, 2003, 2010).

1.5. İnternetin Problemlili Kullanımının Ergenlerde Yaygınlığı

İnternet kullanım süresi ile doğrudan ilişkili görünen İnternet bağımlılığı (Nalwa ve Annend, 2003; Yang ve Tung, 2007) ile ilgili yapılan yaygınlık çalışmalarının önemli veriler sunduğu düşünülmektedir. Toplam 31 ülkeden yaş aralığı 12-41 (\bar{x} = 18.42, SS = 5.02) olan 89281 katılımcıdan elde edilen verilerin incelendiği bir meta analiz çalışmasında İnternet bağımlılığı genel yaygınlık oranının %6 olduğu belirtilmektedir (Cheng ve Li, 2014). Yaygınlık oranının en yüksek olduğu bölgenin %10.9 ile Orta Doğu'da, en düşük oranın ise %2.6 ile Kuzey ve Batı Avrupa'da olduğu görülmüştür. Başka bir çalışmada Hong Kong'da yaşayan 15-19 yaş ergenlerde İnternet bağımlılığının yaygınlık oranının %6.7 olduğu rapor edilmiştir (Fu, Chan, Wong, Yip, 2010). Türkiye'de yapılan çalışmalarda ise evren olarak Türkiye genelinin alındığı bir çalışmaya rastlanmasa da daha küçük evrenlerde yapılan yaygınlık çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalarda en çok Young'un İnternet Bağımlılığı Ölçeği ve Davis'in Problemlili İnternet Kullanımı Ölçeği'nin kullanıldığı görülmüştür. İnternet Bağımlılığı Ölçeği kullanılarak

yapılan çalışmalardan birinde (Doğan, 2013) örneklem İzmir'den alınmış ve 12-18 yaş grubu ergenlerde İnternet bağımlılığı yaygınlık oranı %12.6 olarak belirlenmiştir. Aynı ölçme aracını kullandıkları çalışmalarında Çam ve Nur (2015) Giresun'da yaşayan ergenlerde yaygınlık oranını %7.1 olarak belirlemişlerdir. Yine aynı ölçme aracının kullanıldığı başka bir çalışmada (Bostan, 2015) DEHB'li olanlarla olmayanlar karşılaştırılmış ve DEHB grubunda riskli İnternet kullanımı oranı %46.5, İnternet bağımlılığı oranı %7.8, kontrol grubunda riskli İnternet kullanım oranı %14.8 olarak belirlenirken İnternet bağımlılığı saptanmamıştır. İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin kullanıldığı 11-13 yaş grubu ergenlerle yapılan bir başka çalışmada İnternet bağımlılığı yaygınlık oranı %0.2, riskli İnternet kullanıcısı oranı ise %7,3 bulunmuştur (Bingöl Karagöz, 2017). Klinik örnekleme (ağır düzeyde fiziksel ve zihinsel gerilik, ağır nörolojik rahatsızlık ya da kafa travması, psikotik bozukluk ve yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alan ve ilaç tedavisine devam edenler dışındaki tüm tanı grupları) toplum örnekleminin karşılaştırıldığı bir çalışmada klinik örnekleme yaygınlık oranının %24.1, toplum örnekleminde ise %8.8 olduğu belirtilmiştir (Yar, 2012). Durak-Batıgün ve Kılıç (2011) üniversite örnekleminde yaptıkları çalışmada İnternet bağımlılığı yaygınlık oranını %18.39 olarak belirlemişlerdir. Problemlı İnternet Kullanımı Ölçeği ile yapılan çalışmalarda üniversite örnekleminde PİK yaygınlık oranını Ceyhan (2016) %9.95, Üçkardeş (2010) ise %22.9 olarak bulmuştur. Sık kullanılan bu iki araç haricinde, başka bir ölçme aracı kullanılarak İstanbul'dan belirlenen ve %96.4'ünü 16 yaş ve altı ergenlerin oluşturduğu örneklem ile yaptıkları çalışmalarında Cömert ve Ögel (2009) İnternet bağımlılığı yaygınlık oranının %4.5 olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgulara göre Türkiye'de İnternetin problemlı kullanımı yaygınlık oranının ergenlerde %0.2- %24.1 arasında değiştiği görülmektedir.

1.6. Ergenlerde İnternet Kullanımı ile İlişkili Sorun Alanları

İnternet kullanımına ilişkin çalışmalar ergenlik döneminde bulunan bireylerin İnterneti diğer yaş gruplarına oranla daha fazla kullandıklarını göstermektedir (Treuer ve diğerleri, 2001; Widyanto ve McMurrin, 2004). İnternetin ergenler tarafından daha çok eğlence, eğitim, iletişim ve bilgi edinme amaçlı kullanıldığı belirtilmektedir (Kormas, Critselis, Janikian, Kafetzis ve Tsitsika, 2011; Wang, Zhou, Lu, Wu, Deng, Hong, 2011). Ergenler sosyal etkileşimlerinin büyük kısmını çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirmektedirler (Assunção ve Matos, 2017). Bunun sonucu olarak çevrimiçi

ortamların ergenlerin kendilerini ifade ettikleri, yaş döneminin zorlukları ile başa çıktıkları ve gelişimsel avantajları ortaya çıkarabildikleri potansiyel gelişim bağlamı haline geldiği belirtilmektedir (O'Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011; Subrahmanyam ve Greenfield, 2008; Tzavela ve Mavromati, 2013). İnternet kullanımının onlar için okulla (bilginin araştırılması gibi) ya da boş zaman etkinlikleriyle (oyunlar, sosyal ağlar gibi) ilgili pek çok olumlu etkinlik sunmasına karşın, İnternetin yarattığı olumsuz etkilerine ilişkin büyüyen bir endişe de bulunmaktadır. PİK'in ergenlerin temel gelişim alanları ve akademik başarıları ile ilişkisinde olumsuz sonuçları sonraki bölümlerde ele alınmaktadır.

1.6.1. PİK ve Psikososyal Sorunlar

Kimlik gelişim süreci açısından ergenliğin diğer gelişim dönemleri arasında en önemlisi olduğu belirtilebilir. Bu dönemde birey genetik mirasının üzerine deneyimlerini ekleyerek kimlik duygusunu yapılandırmaktadır. Psikososyal gelişim kuramında Erikson'a (1968) göre kimlik duygusu bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gidiyor olduğunu bilme ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiği duygusu olarak tanımlanmaktadır. Kimlik, deneyimler ve bunların sonuçları ve bireyin çevresi ile kurduğu etkileşimle yapılandırılmaktadır. Ergenliğin temel gelişim görevi kimlik ile psikososyal yapının ilişkisi kuramda vurgulanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ise PİK ile kimlik gelişiminin ilişkili olabileceği düşünülebilir.

PİK bağlamında psikososyal problemlerin yordayan, yordanan ve aracı değişken olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Başka bir deyişle psikososyal problemler PİK için risk faktörü oluşturmakta, PİK olan bireylerde sorunu artırmakta ve PİK sonucunda gelişebilmektedir. PİK, yalnızlık (Caplan, 2002; Odacı, Kalkan, 2010), suçça yönelimli akran üyelikleri (Li, Newman, Li, Zhang, 2016; Li, Zhou, Li, Zhou, 2016), düşük benlik saygısı (Mei, Yau, Chai, Guo, Potenza, 2016), algılanan ana-baba aracılığı (Ding, Li, Zhou, Dong, Luo, 2017), düşük öz kontrol (Li, Li, Wang, Zhao, Bao, Wen, 2013), durumluk kaygı (Odacı ve Kalkan, 2010), sosyal kaygı (Huan, Ang, Chye, 2014), reddedici anne baba tutumları (Yao, He, Ko, Pang, 2014), düşük ana-baba desteği (Lin ve Gau, 2013) gibi pek çok psikososyal değişkenle ilişkili bulunmuştur.

Problem davranışların etiyolojisini ve psikopatolojiyi açıklamaya çalışan kuram ve modeller davranışın anlaşılmasında bireyin düşüncelerini (örneğin bilişsel davranışçı yaklaşım) ya da bireyin çevresiyle etkileşimini (örneğin ekolojik yaklaşım) vurgulamaktadırlar. Başka bir modelde ise Davis (2001) PİK'i oluşturan nedenler

arasında hem psikopatolojiyi hem de sosyal yapıyı önermektedir. Yapılan çalışmalar ile kuram ve modellerin sundukları bilgiler değerlendirildiğinde psikososyal yapının PİK'in oluşmasını ve gelişimini etkileyebileceği kadar PİK'in de bu yapıları etkileyebileceği belirtilebilir.

1.6.2. PİK ve Fiziksel Sorunlar

PİK için uzun süre İnternette vakit geçirme temel göstergelerden biridir. Geçirilen bu sürede sürekli ekrana bakılması, uzun süreli oturma, yemek yemede düzensizlikler, sabit bir şekilde belirli hareketlerin tekrarlanması gibi sebeplerle fiziksel sağlık sorunları yaşanabilmektedir. İnternet başında çok fazla zaman geçiren ergenlerin iskelet kas sistemi ağrısı ve baş ağrısı problemi yaşadığı bilinmektedir (Chou, 2001; Hakala, Rimpela, Saarni ve Salminen, 2006). Yine uyku zamanını kısaltma ya da kısıtlama da aşırı İnternet kullanımı olan ergenler tarafından belirtilmektedir (Chou, 2001; Van den Bulck, 2004). Ayrıca kesitsel ve boylamsal çalışmalar İnternette geçirilen uzun zamanların ergenlerde artan beden kitle indeksi ile ilişkisini de göstermektedir (Kim, Lau, Cheuk, Kan, Hui ve Griffiths, 2010; Berkey, Rockett ve Colditz, 2008; Kautiainen, Koivusilta, Lintonen, Virtanen ve Rimpela, 2005). Chang ve diğerlerinin (2015) yaptığı bir çalışmada İnternet bağımlısı olan grubun İnternet bağımlısı olmayan gruba göre haftanın daha az gününde sebze ve meyve yediği ve daha çok şekerli içecek tükettiği belirtilmektedir. Sevindik (2011) çalışmasında PİK puanlarının sık sık uykusuzluk problemi yaşayanlarda, sigara içenlerde ve fiziksel aktivitesi düşük olanlarda yüksek olduğunu belirtmektedir. Tüm bu sayılanlar dışında uzun süreli bilgisayar kullanımının yol açtığı sorunlara göz rahatsızlıkları, radyasyonun olumsuz etkileri ve bilgisayar ekranından kaynaklanan yoğun elektromanyetik alana maruz kalmanın neden olduğu sorunlar da eklenebilir (Shields ve Behrman, 2000).

1.6.3. PİK ve Bilişsel Sorunlar

Ergenlik dönemi bilişsel becerilerde önemli değişimleri içermektedir. Piaget'nin (1972) bilişsel gelişim kuramında ergenlikte kazanılan temel bilişsel beceriler düşünce üzerine düşünme, soyut kavramları düşünme, olasılıklı düşünme, düşüncenin göreliliği ve çok boyutlu düşünmeyi içermektedir. Ergenlerde aşırı İnternet kullanımının beynin yapısı ve bilişsel beceriler üzerinde etkisini gösteren çalışmalar gelişimsel süreçteki

olumsuzluklara vurgu yapmaktadır. Çalışmalar PİK ile işlevsel olmayan baş etme becerileri (Milani, Osualdella, Di Blasio, 2009), DEHB (Yoo ve diğerleri, 2004), dürtü kontrol problemi (Cao, Su, Liu ve Gao, 2007), sayısal hafıza, çift karakter ve rakam tanıma çalışmalarında düşük puanlar (Xiong, 2001) arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Ayrıca aşırı İnternet kullanımının beyin bağımlılıkla ilişkili bölgelerinde uzun süreli aktivasyon nedeniyle yapısal değişikliklere neden olduğu (Kuss ve Griffiths, 2012) ve antisosyal davranışları kontrol etme yeteneği ile ilgili beyin bölgesinin gelişimin engellenmesi (Doğan, 2006) ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bilgisayarın amaçlı, işlevsel ve uygun sürelerde kullanıldığında bilişsel becerilerin gelişimine katkı sunduğunu gösteren çalışmalar (Johnson, 2006; Maynard, Subrahmanyam ve Greenfield, 2005) olsa da PİK ile olumsuz bilişsel özelliklerin ilişkisinin belirgin olduğu düşünülmektedir.

1.6.4. PİK ve Akademik Başarı

İnternet kullanımı ve akademik başarı ilişkisinde yapılan temel ayrımlardan biri İnternetin kullanım amacına bağlıdır. İnternetin akademik amaçlı kullanımı ile eğlence amaçlı kullanımı arasındaki ayrım okullarda bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımının artmasıyla birlikte önem kazanmıştır. Lenhart, Rainie ve Lewis'in (2001) çalışmasında 12-17 yaş grubu ergenlerin %88'i İnternetin okul performanslarını olumlu yönde etkilediğini, %71'i okul projelerini hazırlarken İnternet kaynaklarına güvendiklerini ve %34'ü okul çalışmalarını İnternetten indirdiklerini belirtmişlerdir. Yapılan başka bir çalışmada İnternet kullanımının düşük okuma becerilerine sahip çocukların okuma becerilerinin artması ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Jackson, Eye, Witt, Zhao ve Fitzgerald, 2011). Öğrencilerin İnterneti okullarda daha çok akademik çalışmalar, evde ise daha çok eğlence amaçlı etkinlikler için kullandıkları belirtilmektedir (Arnas, 2005; Aksaçlıoğlu ve Yılmaz, 2007). İnternetin yoğun eğlence amaçlı kullanımı düşük akademik performans ile ilişkili bulunmuştur (Kubey, Lavin ve Barrows, 2001).

İnternetin akademik amaçlı kullanımı ve PİK arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Critselis ve diğerleri (2014) çalışmalarında bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirtmektedir. İnternetin kullanım amacından bağımsız olarak ise PİK ve akademik başarı arasındaki ilişkileri değerlendiren çalışmalarda iki değişken arasında negatif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur (Eldeleklioğlu ve Vural-Baltık, 2013; Kim, Kim, Park, Kim ve Choi, 2017; Xu, Shen, Yan, Hu ve Yang,

2012; Young, 1998). Bu karşılıklı ilişkiyi gösterir biçimde bir çalışmada PİK'in düşük akademik başarıyı yordadığı (Stravropoulos, Alexandraki ve Motti-Stefanidi, 2013) başka bir çalışmada da düşük akademik başarının PİK'i yordadığı (Xu ve diğerleri, 2012) görülmüştür.

Akademik başarı dürtüsellik, bağlanma gibi kişisel özellikler (McCormick, O'Connor ve Barnes, 2016; Sjöwall, Bohlin, Rydell ve Thorell, 2017) ile İnternet kullanım özellikleri (Eldeleklioğlu ve Vural-Baltık, 2013) değişkenleri ile ilişkidir. Akademik başarının yükseltilmesinin eğitim için temel amaçlardan biri olduğu düşünüldüğünde akademik başarı için kapsamlı bir yaklaşımla ile ortaya konacak yapının eğitim ortamları için önemli olduğu düşünülmektedir.

1.7. Ergenlerin İnternet Kullanımında Ana-Babaya İlişkin Değişkenler

Bireyin mikrosistemi içinde ele alınan aile, gelişimsel süreçte en temel yordayıcılardan biri olarak değerlendirilebilir. Aile sistemi içinde çocuğun gelişimi için yapı taşlarını oluşturan ana-babalık davranışları farklı değişkenlerden etkilenmektedir. Söz konusu bu etkiye ilişkin sunulan kavramsal çerçevede (Baydar, Akçınar ve İmer 2012) ana-babalık davranışlarının temel faktörleri arasında ailenin yapısal özellikleri (sosyo-ekonomik düzey ve demografik özellikler), annenin özellikleri (kişilik özellikleri, bilişsel düzey, dilbilgisi, fiziksel sağlık, psikolojik sağlık, annenin çalışıp çalışmadığı, tutumlar), çocuğun özellikleri (mizaç özellikleri, fiziksel sağlık, gelişim düzeyi) ele alınmaktadır. İkinci basamakta aile-anne ekolojisi (anne-baba ilişkisinin niteliği, ailenin anneye duygusal ve araçsal desteği) sosyal ekoloji (mahalle düzeyinde kaynaklar, mahalledeki sosyal sermaye, annenin aile dışındaki destek kaynakları) sunulmaktadır. Son basamak ise ana-babalık davranışları (destekleyici ve duygusal sıcaklık taşıyan davranışlar ve sert, itaat odaklı ve cezalandırıcı davranışlar) olarak ele alınmaktadır. Sonuçta sunulan bu temele göre ana-babalık davranışlarının kişilik özellikleri, sosyal çevre, çocuğun özellikleri, ailenin özellikleri gibi pek çok değişkenden etkilendiği görülmektedir. Problem davranışlar söz konusu olduğunda ise örneğin madde bağımlılığının gelişiminde ana-babalık davranışlarının etkisi gösterilmiştir (Harakeh, Scholte, Vermulst, De Vries Engels, 2004; Van der Vorst, Engels, Meeus, Dekovic ve Van Leeuwe, 2005). İnternetle ilişkili problemler için de ana-babalar önemli bir etkidir ve ana-babalık uygulamaları koruyucu ve önleyici olabilmektedir. İnternet kullanımı ile ailenin ele alındığı çalışmalarda İnternet bağımlılığı olumlu ana-baba tutumları, aile içi

etkili iletişim, aile bağlılığı ile negatif, aile içi şiddete maruziyet ile pozitif (Park, Kim ve Cho, 2008) olumlu ana-baba-çocuk ilişkisi ile negatif (Chi, Lin ve Zhang,2016), ana-baba çatışması ile pozitif (Yang, Zhu, Chen, Song ve Wang, 2016; Niaz Siddiqui, Hassan, Husain, Ahmed ve Akhter, 2005; Wu, Lau, Cheng, Law, Tse ve Lau, 2016), ana-babaya bağlanma ile negatif (Jeong ve Lee, 2016), algılanan ana-baba aracılığı (Ding, Li, Zhou, Dong ve Luo, 2017) ve algılanan ana-baba desteği ile negatif (Wu ve diğerleri, 2016a) ilişkili bulunmuştur. Ailede etkili iletişim ve İnternet kullanımı için kurallar koymak önleyici bir faktörken (Van Den Eijnden ve diğerleri, 2010); tek ebeveynli olmak, düşük sosyo ekonomik düzeyden gelmek ise risk faktörü (Chen ve diğerleri, 2016; Niaz ve diğerleri,2005; Wu ve diğerleri, 2016b) olarak belirtilmektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda yüksek İnternet bağımlılık düzeyi ile ilgisiz ana-babalık tutumunun (Büyükşahin Çevik ve Çelikkaleli, 2010) ve koruyucu-istekçi ana-babalık tutumunun (Altıntaş ve Öztapak, 2016) ilişkili olduğu gösterilmiştir. Ayrıca İnternet kullanımına yönelik tutumlar çerçevesinde ana-baba katılımı ve ana-babanın kontrol davranışı ile saplantılı İnternet kullanımının negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (Özdemir, Kuzucu ve Ak, 2016). Başka bir çalışmada ise ailenin ihmalkar İnternet tutumuna sahip olmasının ergenlerin İnternet bağımlılığını yordadığı bulunmuştur (Ayas ve Horzum, 2013). PİK’in ayrıca aileden algılanan sosyal destek ile negatif ilişkisi olduğu görülmüştür (Esen ve Siyez,2011; Günüç ve Doğan, 2013). İnternet bağımlılığı tanısı olan grupla yapılan bir çalışmada katılımcıların aile işlevselliklerini daha problemlili yorumladıkları ve kaygılı bağlanma biçimine sahip oldukları gösterilmiştir (Şenormancı, Şenormancı, Güçlü ve Konkan, 2013). Demografik bilgiler çerçevesinde ise Batıgün ve Kılıç’ın (2011) çalışmasında üst sosyo ekonomik düzeydeki ergenlerin İnternet bağımlılık oranları alt ve orta sosyo ekonomik düzeyden gelenlerden daha yüksek bulunmuştur.

Alanyazında olumlu ana-baba tutumları ve güvenli bağlanma PİK için koruyucu faktörler olarak görülmektedir. Sonraki bölümde bu çalışmada ele alınan ana-babaya ilişkin özellikler (ana-babaya bağlanma ve ana-baba aracılığı) ve İnternet kullanımı arasındaki ilişkiler kuramsal temel çerçevesinde sunulmaktadır.

1.7.1. İnternet Kullanımı ve Ana-Babaya Bağlanma

Bağlanma kavramı, bağlanma kuramının yanı sıra diğer bazı kuramlarda da ele alınan önemli bir inceleme ve uygulama alanı olmuştur. Etolojik kuramlar çerçevesinde

değerlendirilen Bowlby'nin bağlanma kuramında kavram, insanların kendileri için önemli olan kişilerle güçlü duygusal bağlar kurma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Bowlby, 1982).

Etoloji temelli kuramlar yaşamı sürdürmek için gerekli mekanizmaları vurgulamaktadırlar. Bowlby'nin (1982) kuramında da bağlanma yeni doğan için yaşamı sürdürme ve hayatta kalma için büyük öneme sahiptir. Yenidoğan, bakım veren kişi ile duygusal bağ kurarak ve bu sistemi sürdürerek yaşamın ilk dönemlerinde hayatta kalmaya çalışmaktadır. Bunun haricinde bağlanmanın diğer amaçları bağlanma figürüne yakınlığın sürdürülmesi ile tehlikelerden korunmak ve bağlanma figürünün verdiği güvenle etrafı bağımsız olarak keşfetmeyi sağlamaktır. Çocuk, yakınlık sayesinde çevreyi keşfetme davranışında bakım veren kişiyi güvenli üs olarak kullanmaktadır. Bakım veren kişinin çocuğun doğumundan itibaren keşif sürecini desteklemek üzere sergilediği davranışlar ise çocuğun bağlanma örüntüsünü etkilemektedir. Çocuk bakıcının verdiği tepkiler doğrultusunda kendine, bakım verene ve birbirleri ile ilişkilerine dair bilişsel temsiller oluşturur. Bu bilişsel temsiller kuramda içsel çalışan modeller olarak adlandırılır (Bowlby, 1982). İçsel çalışan modeller, ilki bakım verenin korunma ve destek arayışına karşılık veren türden biri olarak görülüp görülmediği ve ikincisi ise kişinin kendisi ve başkaları, özellikle de bakım veren tarafından yardıma değer birisi olarak görülüp görülmediğine ilişkin olan iki boyutu içermektedir. Bartholomew'in Dörtlü Bağlanma Modelinde (Bartholomew ve Horowitz, 1991) benlik ve başkaları modeli bağlanma biçimlerini belirleyen temel boyutlar olarak görülmektedir. Buna göre güvenli bağlanan kişiler olumlu benlik ve başkaları algısına sahiplerdir. Saplantılı bağlananlar, olumsuz benlik ve olumlu başkaları algısına, korkulu bağlananlar olumsuz benlik ve olumsuz başkaları ve son olarak kayıtsız bağlananlar ise olumlu benlik ve olumsuz başkaları algısına sahiplerdir. Çocuklukta oluşan bağlanma biçimlerinin yaşamın ilerleyen dönemlerinde bireyin sosyal, duygusal, bilişsel ve davranışsal özelliklerini ve ilişkilerini etkilediğini gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır (Creasey ve Ladd, 2005; Lewis-Morrarty, ve diğerleri, 2015; Waters, Merrick, Treboux, Crowell ve Albersheim, 2000).

Son yıllarda yapılan ve bağlanmada kültüre özgü farklılıkları vurguladıkları çalışmalarında Gaskins ve diğerleri (2017) bağlanma figürü ile çocuğun arasında kurulan etkileşimde doğu ve batı kültürleri arasındaki farklılıkların altını çizmişlerdir. Bu temel farklılıklardan ilki çocuğun stres ve sıkıntısının doğu kültürlerinde çocuğun zararına görülmesi ve erken müdahale edilerek engellenmeye çalışılması; batı kültürlerinde ise bu durumun çocuğun gelişimi ve güçlenmesinde önemli görülerek bu durumu yaşamalarına

izin verilmesidir. Başka bir farklılık Bowlby'nin kuramında çocuğun tehlikelerden korunmak ve etrafı keşfetmek için sürdürmeye çalıştığı 'yakınlık' kavramında ele alınmaktadır. Yakınlık, bireyci kültürlerde bakım veren ile çocuğun birebir etkileşimi ile hem fiziksel hem duygusal olarak sağlanmakta ve bu durum kültüre özgü olarak tanımlanabilmektedir. Kültürel aktarım da bu yakınlık dolayısı ile bakım verenden çocuğa doğru sağlanmaktadır. Toplulukçu kültürlerde ise hem fiziksel hem duygusal yakınlığa daha az rastlanmakta, kültürel aktarım ise daha çok toplumdan çocuğa doğru gerçekleşmektedir. Üçüncü farklılık ise çocuğun tekil ya da çoklu bağlanma figürüne sahip olması ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre örneğin çoklu bağlanma figürünün desteklendiği kültürlerde çocuklar bağlanma figürlerinden gelen mesajları birleştirmek zorunda kalacaklarından sosyal öz-düzenleme becerileri ya da yılmazlık düzeyleri artabilecektir. Öne süren kültürlerarası bu farklılıklar Bronfenbrenner'in ekolojik modelinde yer alan krono, makro, ekzo, mezo ve eko sistemler arasındaki ilişkilerle de açıklanabilir görünmektedir. Gaskins ve diğerleri (2017) bağlanmanın ölçülmesinde kültürlerarası görülen bu farklılıkların önemini vurgulayarak, bireyci batı kültürlerinde geliştirilmiş ölçme araçları ile toplulukçu doğu kültürlerinde yapılan çalışmaların sınırlılıklarını da tartışmıştır.

Gaskins ve diğerlerinin (2017) görüşlerinin bağlanma çalışmalarına yeni bir bakış açısı getireceği düşünülmektedir. Ancak bağlanma biçimlerine ilişkin şu ana kadar yapılan çalışmaların daha çok bağlanmanın dört boyutunu içeren modelin (Bartholomew ve Horowitz, 1991) yanında Hazan ve Shaver (1987) ve Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978) tarafından önerilen ve bağlanma biçimlerini güvenli, kaygılı/kararsız ve kaçınan bağlanma olarak üç boyutta ele alan modellerle yürütüldüğü görülmektedir. Bu çalışma kapsamında Bartholomew ve Horowitz'in (1991) modeli kullanıldığı için diğer modeller ayrıntılı açıklanmamıştır. Ancak yapılan çalışmalar Hazan ve Shaver'ın ve Ainsworth'un modellerinin bağlanma biçimlerinin kavramsallaştırılmasında, kuram ve uygulamada birbiri ile oldukça benzer olduğunu (Bartholomew, 1994); ayrıca Bartholomew ve Horowitz'in (1991) dörtlü bağlanma modelinde ele alınan güvenli bağlanmanın Hazan ve Shaver'ın (1987) modelindeki güvenli bağlanma ile; yine Bartholomew ve Horowitz'in (1991) modelindeki saplantılı bağlanmanın Hazan ve Shaver'ın (1987) modelindeki kaygılı/kararsız bağlanma ile oldukça benzer olduğunu göstermektedir (Brennan, Shaver ve Tobey, 1991). Ayrıca Bartholomew ve Horowitz'in (1991) modelindeki korkulu ve kayıtsız olarak ayrılmış bağlanma biçimlerinin Hazan ve Shaver'ın (1987) modelinde kaçınan bağlanma olarak ele alındığı belirtilmektedir.

(Brennan, Shaver ve Tobey, 1991). Buna göre, kaygılı bağlanma biçimine sahip bireyler ilişkilerde güvensizdir ve genellikle güvence arayışındadırlar. Bu bireyler özellikle sosyal medyayı ilişkileri sürdürmek ve sosyal geribildirim aramak için kullanabilirler. Ayrıca başkalarının ne demek istedikleri hakkında düşünmek için daha fazla zaman harcayan kaygılı bağlananlarda sosyal medyadaki iletişim gerçek bir etkileşimde yaşanabilecek anlık duraksamaları önlemek amacıyla da yardımcıdır (Kandell, 1998). Kaçınan bağlanma (bkz. dipnot Sayfa 35) biçimine sahip kişiler tarafından ise sosyal medya, insanları hem yaşamında tutacak hem de onlardan uzak kalacak şekilde kullanılabilir (Nitzburg ve Farber, 2013).

Bağlanma biçimleri ve İnternetin birlikte değerlendirildiği çalışmalarda bağlanma biçimlerine göre İnternetin kullanım amacının farklılaşabildiğine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bağlanma biçimlerinin İnternet kullanımı ile ilişkisini inceleyen çalışmalar kaygılı bağlanmanın sosyal medyadan geri bildirim ihtiyacı ve bunun kullanılması ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Hart, Nailling, Bizer ve Collins, 2015). İnternet bağımlılığı, PİK ya da sosyal medya kullanımı ile güvensiz bağlanmanın (Lin, Ko ve Wu, 2011; Schimmente, Passanisi, Gervasi, Manzella ve Fama, 2014), kaygılı ve kayıtsız bağlanma biçimlerinin pozitif yönde (Lei ve Wu, 2007; Olmedow, Quinn ve Kowert, 2013), güvenli bağlanmanın ise negatif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Morsünbül, 2014). Ayrıca hem kaçınan hem kaygılı bağlanma biçimine sahip bireylerin yalnızca kaçınan bağlanma biçimine sahip bireylerden daha fazla sosyal medya kullandıkları gösterilmiştir (Baek, Cho ve Kim, 2014).

Ergenlik, benlik algısında değişimler ve kimlik gelişimi süreci ile bağlanma nesnesi ve bağlanma biçimleri açısından da ele alınması gereken bir dönem olarak görünmektedir. Araştırmalar çocukluk dönemindeki bağlanmanın ergenlik döneminde farklılaşmadığına ilişkin kanıtlara sahip olsa da (Grossmann ve Grossmann, 1991) ergen ilk bağlanma figürü olan bakım verene daha az bağımlı olmak için çaba harcamaktadır (Allen ve Land, 1999). Ergenlik, bireyin hem arkadaşlarından hem de ana-babalarından duygusal destek ihtiyacı duyduğu bir dönemdir. Sosyal ilişkilerini geliştirmeye, ana-babasından bağımsızlaşmaya çalışan ergen hem sosyal etkileşimlerini sürdürüp geliştirmek hem de bu yolla duygusal destek ihtiyaçlarını karşılamak için İnterneti kullanabilir.

Ergenlikte güvenli hissetme, güvenme ve karşılıklı anlayış güçlü ana-baba çocuk bağlanmasının özellikleridir (Lei ve Wu, 2007). Ergenin kendini ana-babasına yakın hissetmesinin yüksek öz-saygı, yüksek akademik başarı, yüksek düzeyde özerklik, daha olumlu akran ilişkileri ve daha az duygusal-davranışsal problemler gibi pek çok olumlu

çıktısı bulunmaktadır (Allen, Porter, McFarland, McElhaney ve Marsh, 2007; Egeland ve Carlson, 2004). Ergenlikte ana-babayla olumlu ve güçlü bağlanmanın riskli çevrimiçi davranışlar ile negatif ilişkisi (Cooper, Shaver ve Colins, 1998; Morsünbül, 2009; Sasson ve Mesch, 2014; Ybarra ve Mitchell, 2005), tersine ana-babaya güvensiz bağlanmanın riskli ve saldırgan davranışlarla pozitif ilişkisi gösterilmiştir (Aksel ve Kaplan, 2013; Bartholomew, 1990; France, 2000). Aynı şekilde ana-baba çocuk arasındaki güvenli bağlanmanın yüksek düzeyi ile aşırı İnternet kullanımı arasında da negatif ilişki bulunmaktadır (Chang ve diğerleri, 2015; Lei ve Wu, 2007).

Güvenli bağlanmanın olumlu çıktılarla ilişkisinin vurgulanmasının yanında alanyazında özellikle PİK ve bağlanma biçimleri arasında tutarsız sonuçların elde edildiği görülmektedir. Bu sonuçların bağlanmanın ölçülmesindeki zorluklarla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle sonraki bölümde bağlanmanın özellikle kültüre özgü ölçümünün önemi ve bağlanmanın ölçümüne ilişkin zorluklarla ilgili yapılan değerlendirmeler sunulmaktadır.

1.7.1.1. Bağlanma Biçimlerinin Ölçülmesinde Zorluklar

Çocukluk yıllarında olduğu, ergenlik ve yetişkinlik boyunca görece durağan olduğu vurgulanan bağlanma biçimlerinin yurt içi alanyazında daha çok yetişkinlerle çalışıldığı görülmektedir. Ergenlerle yapılan sınırlı sayıda çalışmada en sık kullanılan ölçme aracı bu çalışmada da kullanılan İÖA'dır (Çelebi, 2017; Sümer ve Güngör, 1999; Yolalan, 2013). Yurt içi alanyazında bağlanma biçimlerini ölçmeyi amaçlayan bir diğer ölçme aracı İlişki Anketi'dir (İA) (Sümer ve Güngör, 1999). İA'da katılımcılardan her bir bağlanma biçimine ilişkin dört paragrafın kendilerine ne kadar uygun olduğunu yedili likert tipi ölçekte değerlendirmeleri istenmektedir. Son yıllarda geliştirilmiş bir başka ölçme aracı olan "Ergen Bağlanma Protokolü (EBP)" ise Tematik Algı Testi kartları kullanılarak bireysel görüşme yoluyla uygulanan bir ölçme aracıdır (Tüzün ve Soygüt, 2017). Benlik, diğerleri ve benlik-diğerleri ilişkisi olarak adlandırılan üç boyut için oluşturulmuş yedili likert tipi formlar katılımcıların öykülemelerinden ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri yanıtlardan yola çıkarak kodlayıcılar tarafından doldurulmaktadır. Sonuç olarak ise dört bağlanma biçimine ilişkin puanlar elde edilmektedir.

Bağlanma, bireyin gelişim sürecinde temel değişkenlerden biri olarak görülmesi ve alanyazında sıklıkla çalışılmasının yanında ölçme ile ilgili sorunlar nedeniyle de tartışma

konusu olmaktadır. Bağlanmanın ölçülmesinde yaşanan sorunlardan birinin öz bildirime dayalı ölçümlerle ilgili olduğu belirtilmekte ve bu tür ölçümlerin bireylerde savunmacı tutuma yol açabileceği ve ölçme hatası oluşturabileceği vurgulanmaktadır (Fraley ve Shaver 2000; Mikulincer ve Shaver 2007). Ölçme araçlarının açık uçlu sorularla oluşturulması ya da bağlanma ilişkisinin dolaylı olarak sorgulanmaya çalışıldığı öyküleme tekniklerinden yararlanılmasıyla bu eleştirinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Örneğin EBP; Tüzün ve Soygüt, 2017). Yukarıda söz edilen ve yurt içi alanyazında ergenlerde bağlanma biçimlerini farklı tekniklerle değerlendiren ölçme araçlarının birlikte kullanıldığı çalışmalarda bağlanma biçimlerine atamada farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. İÖA ve EBP'nin birlikte kullanıldığı çalışmada (Tüzün ve Soygüt, 2017) katılımcıların %58'inin iki ölçme aracında da aynı kategorilere atandığı belirtilmiştir. Kayıtsız ve saplantılı bağlanma biçimlerinde bireylerin aynı kategorilere atanma oranlarının yüksek olduğu ancak EBP'de güvenli bağlanma biçimine sahip olanların yaklaşık yarısının, kayıtsız bağlanma biçimine sahip olanların ise daha fazla oranının İÖA'de farklı kategorilerde tanımlandığı ifade edilmiştir. Sümer ve Güngör (1999) ise çalışmalarında İÖA ve İA uygulanan bireylerin iki ölçek tarafından aynı bağlanma biçimine atanma oranını %60 olarak belirlemişlerdir. Bağlanma biçimlerine göre oranlar ise güvenli bağlanma ve kayıtsız bağlanma için yaklaşık %70-75; korkulu ve kayıtsız bağlanma için ise yaklaşık %40-50 olarak bulunmuştur. Söz edilen iki çalışmada da kullanılan ölçme araçlarının benzer atama oranlarının görece düşük olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda İÖA ile EBP, İÖA ve İA'nın benzer kategorilere atama oranlarının görece yüksek olduğu bağlanma biçimleri de farklılık göstermektedir. İÖA ile EBP için kayıtsız ve saplantılı bağlanmada benzer atama oranı yüksekken, İÖA ve İA'da ise güvenli ve kayıtsız bağlanmada yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuçların bağlanma biçimlerine atamada ölçme araçları arasındaki tutarsızlıkları vurgular nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Bağlanmanın ölçülmesine yönelik getirilen bir diğer eleştiri konusu kültüre özgü farklılıklardır. Gaskins ve diğerleri (2017) doğu ve batı kültürleri arasında bağlanma biçimlerinde görülebilecek farklılıkları bağlanma figürünün çocuğun stres tepkilerine yanıt verme, sosyal öğrenme süreçlerini destekleme ve bağlanma figürünün tanımlanma biçimi gibi sebeplerle ilişkilendirmektedir. Örneğin doğu kültürlerinde stres ve sıkıntının çocuğun zararına görülerek çocuğun istek ve ihtiyaçlarının çoğunlukla çocuğun talebinden önce, ileriye dönük bir biçimde karşılandığı; batı kültürlerinde ise bakım verenin müdahale etmeden önce çocuğun sıkıntıyı deneyimlemesine izin verdiği

belirtilmektedir. Batı kültürlerinde var olan bu durum çocukların öz-düzenleme becerilerini yükseltmelerine ve bağımsızlıklarını kazanmalarına yönelik inançlarla ilişkilendirilmektedir. İkinci farklılık ise bireyci ve toplulukçu kültürler arasındaki ayrıma bağlı görünmektedir. Buna göre sosyal öğrenme bazı kültürlerde birebir etkileşimle sağlanırken diğerlerinde kültürle aktarılmaktadır. Kültürle sağlanan aktarımda kültüre özgü kurallar ve beklentiler bireylerin nasıl davranması gerektiğini ve davranabileceğini belirlemektedir. Diğer durumda ise bakım veren ile bebeğin ‘yakınlığı’ söz konusudur. Bowlby’nin (1982) kuramında bağlanmanın temel amaçlarından biri bakım verene yakınlığın sürdürülmesi ve bu sayede tehlikelerden korunmak ve etrafı keşfetmeye çalışmaktır. Gaskins ve diğerleri (2017) ‘yakınlık’ kavramının tanımlanmasında kültürlerarası farklılıklara dikkat çekmektedirler. Örneğin Ainsworth (1967) tarafından ABD ve Gana’da yapılan çalışmada her iki kültürde de aileler çocuklarına duygusal bakım verdiklerini belirtmişlerdir. Ancak Gana’daki çocuklar ve ana-babalar yüz yüze gülümseme ve duyguların açık ifadesini vurgulamamışlardır. Daha az kucaklanan ve öpülen Ganalı bebekler bakım verenle daha az ilişkiye girmekte ve sosyal öğrenmeleri de sosyal ortamlarda ve daha dışa dönük biçimde gerçekleşmektedir.

Üçüncü bir farklılık ise bağlanma figürünün tanımlanması ile ilişkili değerlendirilmektedir (Gaskins ve diğerleri, 2017). Bağlanma figürünün ‘anne’ ya da ‘anne gibi’ kavramlarla tanımlanmasının kavramı önemsizleştirdiği ifade edilirken, çoklu bağlanma figürü olan kültürlerde tanımın yapılmasının zor olduğu da vurgulanmaktadır. Çoklu bağlanma figürünün olduğu bu tür durumlarda bağlanma sisteminin de etkilenebileceği belirtilmektedir. Örneğin çoklu bakım verenle büyüyen çocukların bakım verenlerin farklı beklentilerinden kaynaklı bilgileri birleştirmek durumunda kalacakları ve bu durumun onlarda erken dönem sosyal öz-düzenlemenin gelişimini destekleyeceği ya da daha yılmaz hale gelmelerine yardımcı olabileceği belirtilmektedir. Aynı zamanda birden fazla insana bağlı olan bu çocuklarda içsel çalışan modellerin daha karmaşık ve değişken olmasına neden olabileceği vurgulanmaktadır.

Tüm bu farklılaşmalar göz önüne alındığında özellikle batı kültürüne özgü davranış kalıpları üzerinden oluşturulmuş dördü sınıflamanın diğer kültürler için uygun olmayabileceği vurgulanmaktadır (Gaskins ve diğerleri, 2017). Bir istendik davranış sistemi ve üç istenmeyen davranış sistemi ile kategorize edilen bağlanma biçimlerindeki ‘istendik’ ve ‘istenmeyen’ davranışların tanımlanmasının çocuktan çocuca ve kültürden kültüre değişiklik gösterebileceği belirtilmektedir. Gaskins ve diğerleri (2017) ‘kültüre uyumlu olan’ ve ‘kültüre uyumlu olmayan’ kavramları ile bağlanmanın

değerlendirilmesini önermektedirler. Bunun ise bebeği hoşnut ve güvende tutan, onun ihtiyaç ve kaygılarına verilen tutarlı tepkilerin olup olmadığı, bağlanma figürlerinin bebeğin kültürel olarak arzu edilen duygusal duruma ulaşmasına yardımcı olup olmadığı, bağlanma figürleri ve çocuk arasında eylemlerin iyi düzenlenmiş ve öngörülebilir olup olmadığının değerlendirilmesi ile sağlanabileceği belirtilmektedir. Bu durum bağlanma figürü ve bebeğin kültürün beklentileri ile uyumlu hareket edip etmediğinin belirlenmesi ve bağlanma figürünün bebeğin kültürel açıdan uygun sosyal katılımı için etkili bir giriş noktası olarak hizmet edip etmediğini göstermesi açısından önemli görülmektedir. Aynı zamanda bebek ve bakım veren arasındaki sosyal ilişkiler için varolan kültürel normlar, ilişkiler, stres ve güvenlik konularında kültürel inançların kültüre özgü bağlanma sisteminin tanımlanması ve kavramsallaştırılmasında önemli olduğu belirtilmektedir.

Bağlanma biçimlerinin ölçülmesi konusunda son tartışma ise bu çalışmada karşılaşılan sorunlar çerçevesinde yürütülecektir. Bu çalışmada bağlanma biçimlerinin ölçülmesinde İÖA kullanılmıştır. Ancak ölçme aracının iki alt boyutu güvenli ve saplantılı bağlanma kabul edilebilir iç tutarlık katsayılarına sahip olmadıkları için çalışma dışında bırakılmıştır. Diğer iki bağlanma boyutunun iç tutarlık katsayıları ise görece düşük olmasına karşın ölçeğin geliştirme ve uyarlama çalışmalarında da benzer sonuçlar elde edilmesi nedeniyle söz konusu iki alt boyut çalışmaya dahil edilmiştir. Ancak tartışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bahsedileceği üzere kayıtsız bağlanmanın ana-baba aracılığı ve akademik başarı ile pozitif, korkulu bağlanmanın ise aynı değişkenlerle negatif korelasyona sahip olması hem alanyazın bilgileri hem de bağlanma biçimlerinin varsayımlarına aykırı görünmüş bu nedenle ölçek için ayrıntılı değerlendirme yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Kayıtsız bağlanmanın Türkçe ve İngilizce maddeleri için yapılan karşılaştırmada İngilizce “I prefer not to have other people depend on me.” ve “I prefer not to depend on others.” maddelerinde Türkçeye çevirinin sırasıyla “Başkalarının bana bağlanmamasını tercih ederim.” ve “Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim.” şeklinde yapıldığı görülmüştür. Dil uzmanları ve alan uzmanlarına çeviri ve ters çevirisi yaptırılan maddelerde “depend on” fiilinin bağlanma olarak değil “bağımlı olma” olarak Türkçeye çevrilmesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir. ‘Bağlanma’ ve ‘bağımlı olma’ kavramlarının taşıdıkları anlamda varolan farklılığın ölçmede de farklılık yaratabileceği düşünülmüştür. Kayıtsız bağlanmanın diğer maddelerine ilişkin yapılan incelemede ise “Kendimi bağımsız hissetmem benim için önemli”, “Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için önemli” ve “Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece rahatım” maddelerinin kültüre özgü farklılıklar

nedeniyle ölçeğin uygulandığı kültürde geliştirildiği kültürden farklı anlamlara gelebileceği düşünülmüştür. Çalışmanın bulgularından ve yukarıda sıralanan bağlanma biçimlerine ilişkin ölçümlerde dikkat edilmesi gereken özelliklerden hareketle bağlanmanın ölçülmesine ilişkin diğer değerlendirmeler “Öneriler” bölümünde sunulmuştur.

Alanyazın incelemeleri PİK ve güvenli olmayan bağlanma biçimleri arasında negatif ilişkiye vurgu yapmaktadır. Ana-baba ve ergen arasında İnternet kullanımına ilişkin bir başka önemli görünen nokta ana-baba aracılığıdır. İzleyen bölümde bu kavram incelenecektir.

1.7.2. İnternet Kullanımında Ana-Baba Aracılığı

Medya araçları konusunda ana-baba aracılığı ya da ana-baba izlemesi kavramları ilk olarak televizyon araştırmaları ile başlamıştır. Ana-baba aracılığı, ana-babaların çocuklarının medya araçlarını kullanımı konusundaki tutum ve davranışlarını içermektedir (Mendoza, 2009). Ana-baba aracılık stratejileri, çocukların ve ergenlerin İnternette karşılaştıkları fırsatları artırırken, riskleri azaltmak yönünde girilen tüm ana-baba tutum ve davranışları olarak tanımlanmaktadır (Nathanson, 1999; Warren, 2001; Kirwil, 2009). Televizyon üzerinden yapılan çalışmalarda belirlenen aracılık stratejileri son yıllarda yapılan çalışmalarda İnternet için de kullanılmaya başlanmıştır. Televizyon ve İnternet arasında, içeriği değerlendirmek için kullanıcının yetenekleri, kullanıcının etkinliğinin düzeyi, ihtiyaç duyulan beceri miktarı gibi konularda farklılıklar olabilmesine ve bu nedenlerle İnternet ve televizyon arasında ana-baba aracılığı stratejileri de farklılaşabilecek olmasına rağmen İnternet için yapılan araştırmalarda televizyon için yapılanlara benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Sonck, Nikken ve de Haan, 2013).

Alanyazında sıklıkla kullanılan aracılık stratejileri aktif aracılık, kısıtlayıcı aracılık, birlikte izleme ve izleme olarak değerlendirilebilir. Aktif aracılık izleme zamanında ya da sonrasında ana-babanın çocukla birlikte programların belirli yönlerini tartışma sürecini içermektedir (Valkenburg, Krcmar, Peeters ve Marseille, 1999). Bu aracılık stratejisinde ana-babalar çocuğa televizyonda gösterilen gerçeküstü olayların ya da karakterler tarafından sunulan iyi ve kötü şeylerin şeylerin açıklamasını yapar. Kısıtlayıcı aracılık zaman ya da belirli bir içeriğin izlenmesini engellemek için kural konmasıdır. Ana-babalar çocuklarına izlemeleri için belirli saatler koyar ya da belirli programları izlemelerini yasaklar. Belirli kanallar, programlar ve web sitelerinin kısıtlanması ya da

engelleme teknolojileri bir çeşit kısıtlama yöntemi olarak görülebilir. Birlikte izleme stratejisinde ise ana-baba ve çocuk televizyonu birlikte izlemekte, izleme deneyimini paylaşmakta fakat program hakkında herhangi bir tartışma yapmamaktadırlar (Valkenburg ve diğerleri, 1999). Her nasıl olursa olsun birlikte izleme kendi başına müdahaleyi içermeyen bir strateji olarak düşünülmektedir. Böyle görünmesine rağmen ana-babaların ve çocukların İnternet etkinliklerine sosyal birlikte katılımı uygun olmayan sitelere erişim ve yabancılarla iletişim kurma ile negatif ilişkili bulunmuştur (Rosen, Cheever ve Carrier, 2008). Ana-baba izlemesi ise çocukların İnternet etkinliklerini sonradan izleme olarak tanımlanmaktadır (Cabello-Hutt, Cabello ve Claro, 2017).

İnternet için ana-baba aracılığının kategorilerine görgül destek sağlayan Sonck ve diğerleri (2013) çalışmalarında içerik kısıtlayıcı aracılık, aktif aracılık, izleme ve teknik kısıtlayıcı aracılık olarak dört tür aracılık stratejisi belirlemişlerdir. Çalışmada içerik kısıtlayıcı aracılık, çevrimiçi etkinlikler için kural koymayı ve bu kuralları uygulama; aktif aracılık, İnternet riskleri ve güvenli kullanım konusundaki stratejiler hakkında çocukla konuşma; izleme, çocuğun sosyal medya profili gibi çevrimiçi etkinliklerini kontrol etme; teknik kısıtlayıcı aracılık ise web sitelerine filtre koymayı ve uygulamaları kontrol etme olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada birlikte izleme İnternet kullanımında ana-baba aracılığı için bir kategori olarak belirlenmemiştir. Bu durum İnternet kullanımının televizyondan farklı olarak daha bireysel bir etkinlik olmasından kaynaklanabilir. Ancak yine de kimi çalışmalarda birlikte izlemenin de kategoriler arasına dahil edildiği görülmektedir.

Valkenburg, Piotrowski, Hermanns ve de Leeuw, (2013) İnternet için etkili olan aracılık stratejilerinin kısıtlayıcı ve aktif aracılığın birlikte kullanılması olduğunu savunmaktadırlar. Buna göre ana-babalar kuralları koysa da bu kurallarda çocuğun bakış açısını dikkate alarak ve özerkliğini destekleyerek davranmış olacakları için istenilen sonuca ulaşmak mümkün olacaktır. Kısıtlayıcı aracılık ergenler için çok fazla kontrol içerdiğinden sıklıkla “kötü” bir strateji; aktif aracılık ise daha fazla özerklik destekleyici olduğundan daha fazla tercih edilmesi gereken bir strateji olarak görünse de bu stratejilerin etkililiği ana-babaların çocuklarıyla kurduğu etkileşimin biçimine (Valkenburg ve diğerleri, 2013) ve yöntemlerin tutarlı bir şekilde kullanılmasına bağlı görünmektedir (Fikkers, Piotrowski ve Valkenburg, 2017). Yapılan bir çalışmada (Mares, Stephenson, Martins ve Nathanson, 2018) ana-babanın birlikte kısıtlayıcı aracılığı kullandıkları zaman çocukların medyadaki şiddete maruziyetlerinin azaldığı belirtilmiştir. Bu anlamda kuralların hem zamana göre hem de ana-babalar arasında tutarlı

bir şekilde uygulanmasının önemli olduğu düşünülebilir.

Aracılık stratejilerinin İnternete uyarlanması ve İnternet için tanımlanması aslında belirsizlikleri de içermektedir. Televizyondan farklı bir biçimde İnternet kullanımının daha fazla sosyal etkileşim ve dijital beceri içermesi nedeniyle İnternet kullanımında ana-babalar için hem aracılık stratejilerin uygulanması zorlaşabilmekte hem de stratejilerin birlikte kullanılması gerekebilmektedir. Örneğin çocuk ve ana-baba televizyonu etkileşim olmadan birlikte izleyebiliyor ve birlikte ekrana odaklanabilirken (birlikte izleme), İnternet kullanımı için gerekli aktif kararlarda (nereye tıklanacak, ne seçilecek gibi) sosyal etkileşim gerekir ve bu nedenle aktif aracılık ve birlikte izleme belirsizleşir (Garmendia, Garitaonandia, Martínez ve Casado, 2012; Troseth, Russo ve Strouse, 2016; Valkenburg, ve diğerleri, 2013). Aynı zamanda aracılık stratejileri İnternete uyarlanırken çocuğun ve ana-babanın dijital becerileri televizyon izlemede olduğundan daha fazla dikkate alınmalıdır. Çalışmalar İnternette ana-baba aracılığının eğitilmiş ve dijital olarak daha yetenekli olan ana-babalar tarafından daha fazla uygulandığını göstermektedir (Clark, 2011; Nikken ve Schols, 2015; Pasquier, Simões ve Kredens, 2012; Shin ve Huh, 2011). Ayrıca aracılık stratejileri açısından daha az eğitilmiş olan ve daha az dijital yeteneği olan ana-babaların daha kısıtlayıcı olduğu ve aktif aracılığı daha az kullandıkları (Garmendia ve diğerleri, 2012); daha tutarsız kurallar koydukları ve teknik kısıtlamaları daha fazla tercih ettikleri (Nikken ve Schols, 2015) gösterilmiştir. Ayrıca ana-babaların İnternet kullanımı için öz yeterlik algıları arttıkça ana-baba aracılığını kullanma düzeyleri de artmaktadır (Glatz, Crowe ve Buchanan, 2018; Festl ve Langmeyer, 2018). Türkiye’de yapılan bir çalışmada ise ana-babaların yarısından fazlası çocuklarının İnternet kullanımını izlemek için hangi araçları kullanacaklarını bilmediklerinden hiçbir şey yapamadıklarını ancak çocuklarına bu konuda güvendiklerini belirtmişlerdir (Özgür, 2016).

Ergenlerin İnternet kullanımı konusunda ana-baba aracılığı genellikle olumlu çıktılarla ilişkilendirilebilir. Yüksek düzey kısıtlayıcı aracılık bildiren ergenler medya şiddetine daha az maruz kalmakta ve daha iyi akademik başarı göstermekte (Gentile, Reimer, Nathanson, Walsh ve Eisenmann, 2012); çevrimiçi ortamda yabancılarla daha az etkileşime geçmektedir (Williams ve Merten, 2011). Ana-baba aracılığı çevrimiçi taciz oranlarını düşürmede de etkili bulunmuştur (Khurana ve diğerleri, 2015). Ayrıca ana-babaların kullandıkları aktif aracılık ile ergenlerin eleştirel düşünme becerileri (Shin, Huh ve Faber, 2012) ve İnternetin eğitim amacıyla kullanımının ilişkili olduğu gösterilmiştir (Lee ve Chae, 2007).

Araştırmalar ana-baba aracılığının riskli davranışlar ve akademik çıktıları için olumlu etkisini vurgularken tüm ana-babalar bu yöntemleri aynı sıklıkta ve etkililikte kullanamamaktadırlar (Hodge ve diğerleri, 2012). Geçmiş çalışmalar ana-babaların büyük çoğunluğunun en az bir ana-baba aracılığı stratejisi kullandıklarını göstermektedir (Lenhart, Madden, Smith, Purcell, Zickuhr ve Lee, 2011). Ancak dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ana-baba aracılığının düzeyleri için ana-baba ve ergen bildirimlerindeki farklılıklardır (Wang, Bianchi ve Raley, 2005). Ergenlerin yarısı İnternet kullanımlarında ana-babaları tarafından aracılık yapıldığını belirtirken ana-babaların bildirimlerinde bu oranın yükseldiği görülmüştür (Rideout, Foehr ve Roberts, 2010). Gentile ve diğerleri (2012) ana-babaların sosyal beğenirlik nedeniyle daha fazla ana-baba aracılığı bildirebilecek olmaları nedeniyle ergenlerin bildirimlerinin gerçek aracılık düzeyini daha iyi gösterebileceğini belirtmektedir.

Ana-baba aracılık türlerine ilişkin yapılan çalışmalarda konunun genellikle riskli davranışlar ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Kısıtlayıcı ana-baba aracılığı ve ana-baba izlemesi İnternet bağımlılığı ve siber zorbalığın azalmasında etkili bulunmuştur (Chang ve diğerleri, 2015). Başka bir çalışmada ana-baba izlemesi ve kısıtlayıcı aracılığın birlikte kullanımının siber zorba olma gibi çevrimiçi riskleri azalttığı gösterilmiştir (Khurana ve diğerleri, 2015). Boylamsal bir çalışmanın bulgularında ise kısıtlayıcı aracılık ile medyadaki şiddete maruziyet arasında ilişki bulunmazken, bu konuda önleyici yol olarak özerklik destekleyici kısıtlayıcılığı önermişlerdir (Fikkers ve diğerleri, 2017). Ergenlerin İnternette kişisel bilgi paylaşma davranışları ile aktif aracılık ve kısıtlayıcı aracılığın önleyici olduğunu gösteren çalışmada aktif aracılığın daha etkili bir strateji olduğu belirtilmiştir (Sin ve Kang, 2016). Ancak riskli davranışlar için ana-baba aracılığının etkili olmadığını bulan çalışmalar da mevcuttur (Leung ve Lee, 2012). Riskli davranışlar ile ana-baba aracılığı konusunda yapılan çalışmaların bulgularına göre genel olarak aktif aracılığın İnternetin sağladığı fırsatlarla karşılaşma konusunda daha büyük artışı desteklerken, kısıtlayıcı aracılıkta bu durumun düşük olduğu; risklerle karşılaşma konusunda ise tam tersi olarak kısıtlayıcı aracılıkta daha büyük azalma olurken aktif aracılıkta bu riskin arttığı belirtilmektedir (Livingstone, Ólafsson, Helsper Lupiáñez-Villanueva, Veltri ve Folkvord, 2017).

Ana-baba aracılığı İnternet fırsatları ve risklerini etkileyebiliyorken, ana-baba tutumları ve medeni durum gibi bir dizi faktörün ana-baba aracılığını etkilediği görülmektedir. Örneğin iki ebeveyne (anne ve baba) sahip çocuklar daha fazla ana-baba izlemesi belirtmektedirler (Barkin, Richardson, Klinepeter, Finch ve Krcmar, 2006). Bu

durumun iki ebeveynin bulunduğu ailelerin tek ebeveynli ailelere göre çocuklarının İnternet kullanımlarını izlemek için daha fazla fırsat ve zamana sahip olmaları ile ilişkili olduğu düşünülebilir (Gentile ve diğerleri, 2012). Aynı zamanda ana-babalık davranışları ve çocuğun özellikleri de ana-babanın hangi stratejiyi ne zaman kullanacağını belirlenmesinde etkilidir (Padilla-Walker, Coyne ve Fraser, 2012). Çocuğun özellikleri bağlamında ele alınabilecek olan çocuğun yaşı aracılık stratejilerinin önemli yordayıcılarından biri olarak görünmektedir. Gentile ve diğerleri (2012) tarafından yapılan çalışmada ana-babaların hem aktif hem de kısıtlayıcı aracılığı kullanarak küçük çocuklarının İnternet kullanımlarını daha büyük çocuklarına göre daha fazla takip ettikleri belirtilmektedir. Başka bir çalışmada ise ergen çocuğa sahip ana-babaların küçük çocuğa sahip ana-babalardan daha az kısıtlayıcı aracılık kullandıkları bulunmuştur (Davies ve Gentile, 2012). Bu durum ana-babaların büyük çocukların küçük çocuklardan daha fazla öz-kontrole sahip olduklarını (Lee, 2013) ve İnternetin olumsuz etkileri ile başetme konusunda daha yetenekli olduklarını düşüncelerinden kaynaklanabilir (Wang ve diğerleri, 2005). Aynı zamanda küçük çocuklar ergenlere göre evde daha fazla vakit geçirmekte bu da ana-babalara çocuklarının İnternet kullanımlarını kontrol etme konusunda daha fazla fırsat sağlamaktadır. Oysa ergenler küçük çocuklardan daha az sağlıklı medya kullanım alışkanlığına sahiplerdir (Davies ve Gentile, 2012) ve ekran başında küçük çocuklara göre daha fazla zaman geçirmektedirler. Ergenlerin sağlıklı medya kullanımını sağlamak için medya kullanımı konusunda ana-babalarının desteğine ve düzenlemesine ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Vaterlaus, Beckert ve Bird, 2014). Ancak ergenlik döneminde yapılan çalışmalarda ana-babaların kullandıkları aracılık stratejilerinde bu dönemde farklılaşma olduğu (Chen ve Chng, 2016) ve /ya da ana-baba aracılık stratejilerinin düzeyinin azaldığı belirtilmektedir (Cabello-Hutt ve diğerleri, 2017).

Güçlü ana-baba- çocuk ilişkileri ergenlerde sağlıklı medya kullanım alışkanlıkları ve ergenlerin ana-baba aracılığı uygulamaları konusunda daha anlayışlı olmaları ile ilişkili görünmektedir. Günümüzde daha fazla ergen, farklı yollarla İnternet kullanmakta ve bu durum ana-babaların ergenlerin çevrimiçi ortamda neler yaptıklarını takip etmek konusunda güçlükler yaşamalarına neden olmaktadır. Önerilerin ise ana-babalar tarafından kısıtlayıcı ve aktif aracılığı birlikte kullanılması ve ana-babaların çocukları ile aralarında güçlü ve sürdürülebilir ilişkiler yapılandırılmaları yönünde olduğu görülmektedir.

Bundan sonraki bölümde kişisel özellikler bağlamında değerlendiren dürtüsellik

İnternet kullanımı ile ilişkisi incelenecektir.

1.8. Dürtüsellik ve Ergenlerin İnternet Kullanımı

Dürtüsellik, düşünce ve davranışların kontrolü ile ilişkili olarak kavramsallaştırılmakta ve düşünmeden davranma olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda önceden düşünmeden, bilinçli karar vermeden hareket etme (Hinslie ve Shatzky, 1940), yeteri kadar düşünmeden yapılan davranış (Smith, 1952) ve eşit düzeyde yetenek ve bilgiye sahip diğer kişilere göre daha az tedbirli davranma eğilimi (Dickman, 1993) olarak farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Kavram, daha çok azalmış öngörü ile hareket etme eğilimini yansıtır görünmektedir (Dickman, 1990). Başka bir tanımda da dürtüsellik, bireylerin kendilerine ya da diğerlerine yönelik olumsuz sonuçlarına bakmaksızın içsel ya da dışsal uyarana yönelik hızlı, planlanmamış tepki vermeye yatkınlık olarak ifade edilmektedir (Moeller, Barratt, Dougherty, Schmitz ve Swann, 2001). Dürtüsellik tanımlanmasında bazı anahtar özellikleri belirtmek gerekmektedir. Öncelikle bir yatkınlık olarak tanımlanan dürtüsellik, tekil bir davranıştan öte bir davranış örüntüsünün parçasıdır. İkinci olarak dürtüsellik, bir eylemin sonuçlarını hızlı, bilinçli olarak tartmadan önce ortaya çıkan planlanmamış eylemleri içermektedir. Dürtüsellik bu özelliği onu davranış öncesi plan yapmamayı içeren bozulmuş akıl yürütme ya da kompulsif davranışlardan ayırmaktadır. Son olarak dürtüsellik, eylemlerin sonuçlarını değerlendirmeden yapılan davranışları ve sonuçları sıklıkla heyecan arama ile ilişkili olan riskleri içermektedir.

Dürtüsellik ve bağımlılık ilişkisi bağlamında Hosking ve Winstanley (2011), sosyal öğrenme sürecinde çocuklukta yaşanan güçlük ile ergenlik ve yetişkinlikteki madde bağımlılığının yordayıcısı olabilecek bilişsel dezavantajların ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Dürtüsellik bağımlılık eğilimine giden yolu açabileceği, çocuklukta dürtüsellik ise ergenlik ve yetişkinlikteki madde bağımlılığını kısmen yordadığı vurgulanmaktadır. Dürtüsellik erken çocukluk dönemi deneyimleri temelinde bağımlılığın sebebi ya da yordayıcısı olabilir (Hosking ve Winstanley, 2011). Ayrıca orbitofrontal korteks ve prefrontal korteks hem bağımlılık hem de dürtüsellik ile ilişkili beyin bölgeleri olarak görülmektedir (Winstanley, 2007). Dürtüsellik açıklayan yaklaşımlar kavramı kişilik, öz kontrol gibi yapılarda ve psikolojik, sosyal, bilişsel çerçevelerde ele almaktadırlar.

Sosyal açıdan öğrenilen bir davranış olarak düşünülen ve “memnuniyet ve istenileni

elde etmek amacıyla hemen tepki vermek” olarak tanımlanan dürtüsellığı çocukların aile ortamında öğrendiği belirtilmektedir (L’Abate, 1993). Bu tanım çerçevesinde düşünüldüğünde dürtüsel bireyler hem kendileri hem de diğer kişiler için eylemlerinin sonuçlarını değerlendirme kapasitesine sahip değildirler. Dürtüsellığın sosyal yönlerini içeren bu tanım dürtüsellığın genellikle sadece dürtüsel davranan bireylerin değil aynı zamanda diğerlerinin de üzerinde bir etki bıraktığı gerçeğini içermektedir.

Dürtüsellik için medikal, psikolojik, davranışsal ve sosyal bakış açılarını kapsayan bir model öne sürülmüştür (Barratt, 1993; Gerbing, Ahadi ve Patton, 1987; Patton, Stanford ve Barratt, 1995; Stanford ve Barratt, 1992). Dürtüsellik ölçümlerinde öz-bildirim ölçekleri, bilişsel ve davranışsal görevler, hayvanlarda beyin-davranış araştırmalarını içeren farklı yöntemler kullanılmaktadır (Barratt, 1993). Bu çalışmalarda dürtüsellığın farklı boyutlarını içeren üç faktör tanımlanmaktadır: a) dikkatsel dürtüsellik (elle yapılan görevlerde odaklanma becerisi ve bilişsel kararsızlık) b) motor dürtüsellik (anlık güdü ile hareket ve sebat) c) planlama yapamama (öz kontrol ve bilişsel karmaşa). Daha sonraları ise Patton, Stanford ve Barratt (1995) tarafından geliştirilen ölçme aracı ile dürtüsellığın altı alt boyutu tanımlanmıştır. Bunlar; elle yapılan görevlere odaklanma becerisini içeren dikkat, anlık hareketi ifade eden motor dürtüsellik, dikkatli düşünme ve plan yapmayı içeren öz kontrol, zihinsel görevlerdeki zorluktan keyif almayı içeren bilişsel karmaşa, tutarlı yaşam tarzını ifade eden sebat ve düşünce eklemeleri ve yarış düşüncesini içeren bilişsel kararsızlık olarak belirlenmiştir.

Pekiştirmeye Duyarlık Kuramı’nda (Reinforcement Sensitivity) dürtüsellik ve kaygı, motivasyon ve kişiliğin biyolojik temelli iki boyutu olarak ele alınmaktadır (Gray, 1987, 1991). Bu boyutlar çevresel uyarılara tepki olarak düzenleme ile geri çekilme/kaçınma davranışını içeren iki beyin sisteminin işleyişini yansıtmaktadır. Gray’in bu modeli üç boyutu içermektedir: Davranışsal inhibisyon sistemi (behavioral inhibition system) (DİS), davranışsal aktivasyon sistemi (The behavioral activation system) (DAS) ve belirsiz uyarılma sistemi (BUS). DİS, ödülün sonlandırılmasına ya da ceza uyarılarına tepki verir ve korku duyguları ile çekilme/kaçınma davranışını harekete geçirir. DAS ödül uyarıcılarına ya da cezanın sonlanmasına tepki verir ve olumlu etki ile davranışı harekete geçirir. BUS ise DİS ve DAS’dan uyarıcı bilgi alır. BUS’un uyarılması her iki sisteme ilişkin yanıtın şiddetini ve sıklığını artırmaktadır. Pekiştirme Duyarlık Kuramı’na göre ceza ve ödüle duyarlılıktaki farklılıklar kişilikteki farklılıkları yansıtır (Corr, 2004; Dawe ve Loxton, 2004). Kuramda ödüle duyarlılık ya da dürtüsellik en az iki boyutlu olarak görülmektedir. Daha sonraki yazarlar ise ödüle duyarlılık ve dürtüsellik arasında ayırım

yapmışlardır (Dawe ve Loxton, 2004; Dawe, Gullo ve Loxton, 2004; Franken ve Muris, 2006; Smillie ve Jackson, 2006). Buna göre dürtüsellik sonraki sonuçları ya da riskleri düşünmeden aceleci ve spontan davranışlarla ilişkilidir ve yenilik arama, heyecan arama, davranışsal düşük denetim gibi yapıları içermektedir. Ödüle duyarlık ise aceleci ve spontan davranışları içermesi gerekmemesine rağmen daha kasıtlı ve hedefe yönelik bir davranıştır.

Dürtüsel tepkiye ilişkin Eysenck'in kişilik sistemi görüşü ve Gray'in nöropsikolojik modeli birleştirilerek nöropiskoloji ile kişiliğin ilişkisinde üç farklı yol tanımlayan bir yaklaşım öne sürülmektedir (Newman ve Wallace, 1993; Wallace, Newman ve Bachorowski, 1991). İlk yolda BAS tarafından ödüllere cevap veren DAS'ın hakimiyeti güçlendirilir ve bu durum nevrotik dışadönümlükte görünmektedir. İkinci yolda BAS tarafından DİS güçlendirilir ve bu nevrotik içedönümlükte görünür. Üçüncü yol Lynam (1996) tarafından eksik P-baskısı olarak tanımlanır ve psikopatlıktaki ödül ve ceza yarışına tepki verme olarak ifade edilir.

Dickman (1990) dürtüsellüğün iki boyutunu tanımladığı kuramını kişiliğin bilgi işleme yaklaşımı temelinde kurmaktadır. Dürtüsellığı negatif sonuçları kadar pozitif çıktıları ve işlevsel - işlevsel olmayan arasında yaptığı ayrımı kavramsallaştırmaktadır. İşlevsel olmayan dürtüsellığı düzensizlik ile ilişkili görmekte ve karar verirken gerçekleri göz ardı etme eğilimi, düşünmeden davranmaya yatkınlık olarak tanımlamaktadır. İşlevsel dürtüsellik ise heyecan, maceraperestlik ve aynı zamanda kişisel kazanç için gerekli durumlarda hızla karar verme ile ilişkilidir. Bu ayrım dürtüsellüğün zeka ve akademik başarı ile karmaşık ilişkisini de açıklamaktadır. İşlevsel olmayan dürtüsellige sahip bireyler karar verme süreçlerinde dikkatlerini toplamada zorlanmaları nedeniyle sabırsız olacakları için zeka testleri ve akademik testlerde başarısız olabileceklerdir. Ancak işlevsel olan dürtüsellige sahip bireylerin bu özellikleri zeka ile ilişkili görülmektedir (Claes, Vertommen ve Braspenning, 2000). Zekanın biyolojik modeli çerçevesinde de bilginin işlenme hızı ile zeka arasında ilişki olduğu belirtilmektedir (Eysenck, 1987; Jensen, 1993).

Costa ve McCrae (1992) Beş Faktörlü Kişilik Modeli çerçevesinde oluşturdukları yapıda düşük öz kontrolü nevrotik etkinin bir yansıması olan dürtüsellik ve dürtüsellüğün yansıması olan öz disiplin ile açıklamaktadırlar. Onlara göre yüksek dürtüsellige sahip insanlar yapmak istemedikleri şeyleri yapmaktan kendilerini alamazlar, düşük öz disipline sahip insanlar ise yapmak istediklerini yapmak için kendilerini zorlayamazlar. Modelde yüksek dürtüsellik puanına sahip bireyler dengesiz, sınırlı ve heyecanlı olarak

tanımlanmaktadır.

Dürtüsellığı açıklayan yaklaşımların çoğu dürtüsellığı çok boyutlu bir yapıda önermektedirler (Fineberg ve diğerleri, 2010; Fineberg ve diğerleri, 2014). Örneğin Cyders ve Smith (2007) dürtüsellığın beş boyutunu a) olumsuz aciliyet (negative urgency): stres ve negatif duygulanım karşısında sıkıntıdan kurtulmak için acilen dürtüsel davranışma eğilimi b) pozitif sıkışıklık: kişinin olumlu duygusal bağlamlarda sınırlı düşünce ile bir şeyler yapma eğilimi c) tasarlama eksikliği: eylemlerin sonuçlarını hesap etmeden davranma eğilimi d) sebatsızlık: zor ve sıkıcı görevler sırasında odaklanmayı sürdürmede zorluk eğilimi e) heyecan arama: riskli, tehlikeli ve heyecan verici etkinlikler yapma isteği olarak belirlemişlerdir. Whiteside ve Lynam (2003) ise pozitif sıkışıklığı ele almayarak dürtüsellığı açıklayan dört boyut önermektedirler. Bu boyutlardan sıkışıklığın sınır kişilik bozukluğu ve bulimia nevrozayla; tasarlama eksikliğinin antisosyal kişilik bozukluğu, psikopati ve demansla; sebatsızlığın DEHB ile; heyecan arayışının madde kullanım bozukluklarıyla ilişkili olabileceği öne sürülmektedir (Patton ve diğerleri, 1995). Eysenck ve Eysenck (1977) ise dürtüsellığı risk alma, planlama eksikliği ve hızlıca başkasının aklına uymakla ilişkilendirmektedirler.

Dürtüsellik psikopatolojinin çeşitli formlarının tanısında ve anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dürtüsellik için DSM'de hem dürtü-kontrol bozukluğu olarak bir bölüm ayrılmış hem de dürtüsellik borderline kişilik bozukluğu, antisosyal kişilik, dikkat bozukluğu/hiperaktiflik bozukluğu, mani, demans, bulimia nevroza, madde kullanım bozukluğu gibi psikiyatrik sorunlar için bir tanı ölçütü olarak belirlenmiştir. Ayrıca dürtüsellik psikopatlık (Newman ve Wallace, 1993; Lynam, 1996), suç (Moffitt, 1993) ve madde kullanımının etiyolojik temellerinde de merkezi rolde görülmektedir (Wills, Vaccaro ve McNamara, 1994). Araştırmacılar tarafından kompulsivite ve dürtüsellik spektrumun iki karşı ucunda değerlendirilmektedir (Stein, Hollander, Simeon ve Cohen, 1994; Stein, Trestman, Mitropoulou, Coccaro, Hollander ve Siever, 1996).

Dürtüsellığın ölçülmesinde bazı araştırmacılar olayla ilişkili kortikal portansiyellerin kullanılabilirliğini belirtmektedir (Marinkovic, Halgren, Klopp ve Maltzman, 2000). Aynı zamanda laboratuvardaki davranış görevlerinin dürtüsellığı ölçmede kullanılabilirliği de ifade edilmektedir (Marinkovic ve diğerleri, 2000; Cherek, Moeller, Dougherty ve Rhoades, 1997). Laboratuvar çalışmalarında dürtüsellik üç temel görevle ölçülebilmektedir 1) *Cezalandırma ve/ya da tükenme paradigmaları*: Dürtüsellik cezalandıran ya da ödüllendirilmeyen bir yanıtı sebat olarak tanımlanır (Matthys, van Goozen, de Vries, Cohen-Kettenis ve van Engeland, 1998) 2) *Ödül seçimi paradigmaları*:

Dürtüsellik ertelenen büyük bir ödülün yerine hemen verilecek küçük ödülün tercihi olarak tanımlanır (Ainslie, 1975) 3) *Şartlı refleksin kaybı/ dikkat paradigmatları*: Ya erken tepki vermek ya da bir tepkiyi durdurmada yetersizlik (Dougherty, Moeller, Steinberg, Marsh, Hines ve Bjork 1999; Halperin, Wolf, Greenblatt ve Young, 1991) olarak tanımlanmaktadır.

Bu modelleri birleştirerek dürtüsellüğün tanımı yapılırken kullanılması gereken etmenler şöyle belirtilmektedir (Moeller ve diğerleri, 2001): 1) Davranışın olumsuz sonuçlarına duyarlılığın azalması 2) Bilginin işleme süreci tamamlanmadan önce uyarıcıya hızlı ve planlanmamış tepki verme 3) Uzun vadeli sonuçlara ilgisizlik.

Dürtüsellik bağımlılık içeren problem davranışların ve intihar davranışlarının birden çok formu ile ilişkili bulunmuştur (Coskunpinar, Dir ve Cyders, 2013; Curcio ve George, 2011; Leung ve Lee, 2012; Moeller ve diğerleri, 2001). Aynı zamanda dürtüsellüğün PİK ile ilişkisinin gösterildiği çalışmalar da bulunmaktadır (Wang ve diğerleri, 2017; Seyrek, Cop, Sinir, Uğurlu ve Şenel, 2017) . Ekolojik perspektiften bakıldığında kişisel özellikler bağlamında dürtüsellüğün PİK ile ilişkisinin değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

1.9. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde çalışmada ele alınan PİK, ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve bağlanma biçimi değişkenlerine ilişkin çalışmaların bulgularına yer verilmiştir. PİK'e ilişkin çalışmaların taranması sırasında kavram kompulsif İnternet kullanımı, İnternet bağımlılığı, aşırı İnternet kullanımı, patolojik İnternet kullanımı gibi farklı tanımlamalar çerçevesinde ele alınmıştır. Ana-baba aracılığına ilişkin olarak hem aracılık biçimlerini hem de toplam ana-baba aracılık puanlarını değerlendiren çalışmalar taranmıştır. Dürtüsellığe ilişkin olarak ise dürtüsellik ve DEHB'in incelendiği çalışmalara yer verilmiştir. Bağlanma değişkeni ise hem ana-babaya güvenli bağlanmanın hem de farklı bağlanma biçimlerinin incelendiği çalışmalarla taranmıştır. Bulgular, değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin ve nedenselliklerinin değerlendirildiği, nicel ya da nitel analiz yöntemlerinin kullanıldığı ve 10-18 yaş grubu ergenlerden elde edilen verilerle yürütülen çalışmalardan alınmıştır.

Yurt içi ve yurt dışı alanyazında yapılan çalışmalar aynı başlık altında sunulmuştur. PİK, ana-baba aracılığı, bağlanma biçimleri ve dürtüsellik değişkenlerine ilişkin yapılan çalışmaların sonuçları kendi başlıkları altında demografik değişkenler, İnternet

kullanım özellikleri, akademik başarı ve değişkenler arası ilişki ve nedensellik bulgularının sunulma sırası ile verilmiştir.

1.9.1. PİK Değişkenini Ele Alan Çalışmalar

Bu bölümde yukarıda da belirtildiği üzere PİK'i farklı kavramsallaştırmalar bağlamında ele alan çalışmalar taranmıştır. PİK ile cinsiyet, yaş, İnternet kullanım özellikleri, akademik başarı, ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve bağlanma değişkenini bir arada değerlendiren çalışmaların bulguları belirtilen sıra ile sunulmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde PİK'de cinsiyete göre farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Kızların PİK'inin erkeklerden yüksek bulunduğu çalışmalar olduğu gibi (Ballarotto, Volpi, Marzilli ve Tambelli, 2018; Beşaltı, 2016; Gomez ve diğerleri, 2017; Liu, Desai, Krishnan-Sarin, Cavallo ve Potenza, 2011; Mottram ve Fleming, 2009), erkeklerin PİK puanlarının kızlardan yüksek bulunduğu çalışmalara da rastlanmıştır (Bozkur, 2013; Dinç, 2017; Çelik, Çelen ve Seferoğlu, 2014; Çetinkaya, 2013; Doğan, 2013; Gencer, 2017; İnan, 2010; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000; Toraman, 2013). Aynı zamanda PİK'de cinsiyete göre anlamlı fark elde edilmeyen çalışmalar da bulunmaktadır (Karakuş, 2016; Köksal, 2016; Saatçioğlu, 2016; Tuna, 2015).

Yaş değişkeni için de cinsiyet değişkenine ilişkin bulgulara benzer bir biçimde PİK'de yaşa göre fark bulmayan çalışmalara (Dinç, 2017; İnan, 2010; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000; Özer, 2013; Soh, Chew, Koay ve Ang, 2018), yaş küçüldükçe PİK'in arttığını bulan çalışmalara (Ballarotto ve diğerleri, 2018) ve yaş büyüdükçe PİK'in de arttığını bildiren çalışmalara (Beşaltı, 2016; Bozkur, 2013; Gomez, ve diğerleri, 2017; Tuna, 2015; Wang ve diğerleri, 2017) rastlanmaktadır. Hem cinsiyet hem de yaş değişkeni için birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiş görünse de alanyazın çalışmalarından elde edilen genel sonuç erkeklerin PİK'lerinin kızlardan yüksek olduğu, yaş büyüdükçe PİK düzeyinin arttığı şeklinde görünmektedir. Ancak PİK ile cinsiyet ve yaş arasındaki ilişkilerin daha net ortaya konabilmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

İnternette geçirilen süre değişkeni ile PİK puanlarını karşılaştırdıkları çalışmalarında Morahan-Martin ve Schumacher (2000) İnternette geçirilen süre için PİK puanları yüksek olan grup aleyhine anlamlı fark belirtmişlerdir. Yurt içi alanyazında yapılan çalışmalarda PİK puanları İnternette daha fazla vakit geçiren grupta yüksek bulunmuştur (Bozkur, 2013; Köksal, 2015; Saatçioğlu, 2016; Tuna, 2015; Özer, 2013). İnternet kullanım süresi

ile PİK arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise iki değişken arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur (Çevik, 2016; Tsun, 2016; Atwood, 2016).

PİK puanlarının evde İnternet bağlantısı olup olmama durumuna göre farklılaşmasının incelendiği çalışmalar yurt içi alan yazın verilerinden elde edilmiştir. Buna göre evde İnternet bağlantısı olan ergenlerin PİK puan ortalamaları evde İnternet bağlantısı olmayanlardan yüksek bulunmuştur (Ak, Koruklu ve Yılmaz, 2013; Bozkur, 2013; Karakuş, 2016). Ancak evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre PİK puanları arasında anlamlı fark bulmayan çalışmalara da rastlanmıştır (Doğan, 2013; Gencer, 2017). İnternette geçirilen süre ve evde İnternet bağlantısının olmasına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde genel olarak iki değişken de PİK ile pozitif ilişkili görünmektedir.

PİK ile akademik başarı arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalarda iki değişken arasında negatif ilişki gösterilmiştir (Bekmezci, 2014; Beşaltı, 2016; Çetinkaya, 2013; Duman, 2016; Frangos, Frangos ve Kiohos, 2010; Huang ve diğerleri, 2009; İnan, 2010; Köksal, 2015; Kubey ve diğerleri, 2001; Lam, 2014; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000; Stavropoulos, Alewandraki ve Motti-Stefanidi, 2013; Toraman, 2013; Xin, Xing, Pengfei, Houru, Mengcheng ve Hong, 2018; Xu ve diğerleri 2012; Yang ve Tung, 2007). Karakuş (2016) çalışmasında TEOG puanları ile İnternet bağımlılığı arasında negatif ilişki bildirmiştir. Bekmezci (2014) ise gün içinde İnterneti uzun süre kullanan öğrencilerin kısa süre kullanan öğrencilere göre akademik başarılarının düşük olduğunu göstermiştir. Ancak Sağıroğlu (2015) çalışmasının bulgularında günlük İnternet kullanım süresi ile akademik başarı arasında ilişki olmadığını belirtmektedir. Akademik başarı ile PİK'in negatif ilişkisinin çalışmalarıyla kanıtlandığı düşünülmektedir. PİK ile pozitif ilişkisi olan İnternet kullanım süresi de akademik başarı ile negatif ilişkili görünmektedir.

Ana-baba aracılık stratejileri ve PİK arasındaki ilişkilerin incelendiği yurt içi alanyazında yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yurt dışı alanyazın çalışmalarında ise iki değişken arasındaki negatif ilişki gösterilmiştir. Padilla-Walker ve diğerleri (2018) tarafından yapılan çalışmada ana-babalar tarafından genellikle birden fazla aracılık stratejisinin birlikte kullanıldığı görülmüştür. Çalışmada aracılık stratejilerinin birlikte kullanımını değerlendirmek amacıyla farklı stratejiler tanımlanmıştır. Örneğin aktif aracılık ve birlikte izleme hem birbirinden ayrı stratejiler olarak değerlendirilmiş hem de ikisinin de orta düzeyde kullanımı ile yeni bir aracılık stratejisi tanımlanarak “yüksek aktif etkileşim” olarak adlandırılmıştır. Bulgular aktif aracılık ve birlikte izleme stratejilerinin tek başlarına değerlendirildiğinde yüksek düzey medya kullanımı ile, yüksek aktif etkileşimin ise düşük düzey medya kullanımı ile ilişkili olduğunu

göstermiştir. Bu sonuç stratejilerin birlikte kullanılmasının etkililiği ve yaratabileceği farklılıkla tartışılmıştır. Ergenlerde İnternet bağımlılığı ve ana-baba aracılığı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir başka çalışmada İnternet bağımlısı olan grubun bağımlı olmayan gruba göre İnternette daha fazla vakit geçirdiği bulunmuştur (Chang ve diğerleri, 2015). Aynı zamanda İnternet bağımlısı grup İnternet bağımlısı olmayan gruptan daha az kısıtlayıcı aracılık ve güvenli İnternet kullanımı için aktif aracılık belirtmişlerdir. Diğer çalışmaların bulguları ile tutarlı biçimde Kalmus, Blinka ve Olafsson (2015) aşırı (excessive) İnternet kullanımının düşük düzeyinin aktif ve kısıtlayıcı aracılık ile ilişkisini göstermişlerdir. Soh ve diğerleri (2018) ise 13-15 yaş grubu ergenlerle yürüttükleri çalışmalarında ana-baba aracılığını on sorudan oluşan bir ölçekle değerlendirmişlerdir. Çalışmada elde edilen bulgular diğer çalışmaların tersine ana-baba aracılığının İnternet bağımlılığını pozitif bir şekilde yordadığını göstermiştir. Bu çalışma alanyazında ana-baba aracılığı ve PİK arasındaki pozitif ilişkinin gösterildiği tek çalışma gibi görünmektedir. Van den Eijnden ve diğerleri (2010) tarafından yapılan çalışmada doğrudan ana-baba aracılığı stratejilerini ölçmeye yönelik bir araç kullanılsa da ana-babayla kurulan etkili etkileşimin PİK'i engellemede etkili olduğu; azalan ana-babayla etkileşimin ise PİK'i yordadığı belirtilmektedir. Aynı zamanda PİK'e ana-baba tarafından verilen tepkilerin, içeriğe koyulan kuralların, İnternet kullanım süresine getirilen kısıtlayıcı kuralların da PİK'in gelişiminde önleyici olduğu ifade edilmiştir. Konu hakkında kültürler arasındaki farklılıkları belirlemeye yönelik yapılan bir çalışmada ise Endülüs, Bask Ülkesi, Aragon, Dublin, Cibao, Oruro ve Oruro'da yaşayan ve sekiz farklı kültürel yapıdan gelen 14-19 yaş grubu ergenlere ulaşılmıştır (De Morentin, Cortés, Medrano, Apodaca, 2014). Sonuçlarda genel olarak İnternet kullanımının yüksek düzeyi ile izin verici aracılık, düşük düzeyi ile kısıtlayıcı aracılık ilişkili bulunmuştur. Kültürlerarası farklılıklar değerlendirildiğinde ise Endülüs'te kısıtlayıcı ve yasaklayıcı aracılık puanlarının en düşük düzeyde olduğu, Cbao ve Oruro'da ise birlikte izleme ve öğretici aracılık puanlarının diğer ülkelerdekinden yüksek olduğu görülmüştür. Bu farklılıklara rağmen tüm kültürlerde kısıtlayıcı aracılığın ana-babalar tarafından en yaygın kullanılan aracılık stratejisi olması ana-babaların çocuklarının İnternet kullanımlarına nasıl müdahale edebileceklerini bilmedikleri bu nedenle ağa erişimi yasaklayan, zaman sınırlaması oluşturmanın ötesinde müdahale etmeyen ve kullanımı sınırlayan kısıtlayıcı aracılık türünü kullandıkları şeklinde yorumlanmış ve bu konuda verilecek ana-baba eğitimlerinin önemi vurgulanmıştır.

Çalışmalarda farklı aracılık stratejilerinin ya da genel olarak ana-baba aracılığının

düzeyine göre değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Çalışmaların bulgularından hareketle farklı aracılık stratejilerinin yüksek düzeylerinin ya da genel olarak ana-baba aracılığının PİK ile negatif ilişkili olduğu belirtilebilir.

PİK/İnternet bağımlılığı ile DEHB/dürtüsellik birlikte incelendiği çalışmalar iki değişken arasındaki ilişkinin ya da ilgili değişkenlerin puanlarının kategorize edilmesi ile oluşan gruplara göre puanlardaki farklılaşmanın incelemesine yönelik analizlerle yürütülmüştür. Buna göre DEHB ile PİK ya da İnternet bağımlılığı arasında pozitif (Metin ve diğerleri, 2015; Yen, Ko, Yen, Wu ve Yang, 2007; Yoo ve diğerleri, 2004), kendini denetleme becerisi ile negatif (Wang ve diğerleri, 2017), dürtüsellik ile pozitif (Akın, 2014; Cao ve diğerleri; 2007; Park, Park, Lee, Jung, Lee ve Cho, 2013; Smith, 2014; Yen, Ko, Yen, Chen ve Chen, 2009), hiperaktivite ve davranım problemleri ile pozitif (Kormas ve diğerleri, 2011) ilişki gösterilmiştir. Aynı zamanda PİK ya da İnternet bağımlılığı puanları yüksek olan grubun DEHB düzeyinin düşük olan gruptan daha yüksek olduğu (Ho ve diğerleri, 2014; Seyrek ve diğerleri, 2017); ayrıca DEHB tanısı olan ergenlerin PİK puanlarının tanısı olmayan gruptan yüksek olduğu (Sağat, 2017; Winstein, Yaacov, Manning, Danon ve Weizman, 2015) belirlenmiştir. Ancak yurt içi alanyazında yapılan bir çalışmada PİK olan ve olmayan grupta dürtüsellik puanları açısından anlamlı fark bulunmamıştır (Demirtaş, 2017). Ancak bu çalışmada PİK tanısı alabilecek gruptaki kişi sayısının çok az olması nedeniyle sınırda belirtileri gösterenler de PİK grubuna dahil edilmiştir. Alanyazınla tutarlı olmayan bu sonucun sınırda PİK belirtisi gösterenlerin de PİK sınıflamasına dahil edilmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. PİK ve DEHB/dürtüsellik arasındaki doğrudan ilişkilerin gösterildiği bu çalışmaları destekler biçimde İnternet bağımlılığında en sık görülen eş tanının DEHB olduğu bulunmuştur (Bozkurt, 2011). Weiss, Baer, Allan, Saran ve Schibuk (2011) yaptıkları gözden geçirme çalışmasında İnternet bağımlılığı psikopatolojisinin en iyi yordayıcısının İnternet kullanım süresi olduğunu ifade etmişlerdir. DEHB'in aşırı kullanım ile ilişkisinin özellikle DEHB'in şiddeti ile kullanım miktarının ilişkisi ile değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir. İki değişken arasındaki ilişkinin nedenlerinin belirlenmesinde nörobilim çalışmalarının da yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Ding ve diğerleri (2014) tarafından yapılan DEHB ve İnternet bağımlılığına yönelik bir beyin araştırmasında prefrontal kortekste bozulmuş işlevlerin İnternet bağımlılığı yüksek ergenlerdeki yüksek dürtüsellik puanları ile ilişki olabileceği belirtilmiştir.

Çalışmaların bulgularının DEHB ya da onun bir parçası olarak dürtüsellik ile PİK arasındaki ilişkiyi kanıtladığı düşünülmektedir. İki değişkenin birlikte değerlendirildiği

daha fazla nörobilim çalışması ve boylamsal çalışmaların iki değişken arasındaki pozitif yönlü ilişkinin nedenlerinin belirlenmesi için de yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

PİK ya da İnternet bağımlılığı ile ana-babaya bağlanmanın birlikte değerlendirildiği çalışmalarda bağlanmanın ana-babaya güvenli bağlanma ya da bağlanma biçimlerinin farklı tanımları ile ele alındığı görülmektedir. Ana-babaya güvenli bağlanmanın incelendiği çalışmalarda bu değişken ile PİK arasındaki negatif ilişki gösterilmiştir (Bolat, Yavuz, Eliaçık ve Zorlu, 2017; Chen ve diğerleri, 2015; Li, 2017; Soh, Charlton ve Chew, 2014; Soh ve diğerleri, 2018; Tuna, 2015). Chang ve diğerleri (2015) İnternet bağımlılığı ile yüksek düzey ana-babaya bağlanma arasındaki negatif ilişkiyi destekler biçimde İnternet bağımlısı grubun bağımlı olmayan gruptan daha düşük düzeyde ana-babaya bağlanma düzeyi belirttikleri sonucunu elde etmişlerdir. Bağlanma biçimleri ile PİK'in birlikte değerlendirildiği çalışmalarda ise bağlanma biçimlerinin farklı kuramsal temellerde tanımlanarak incelendiği görülmektedir. Ceritli ve Nedim-Bal, (2017) çalışmalarında bağlanma biçimlerine göre PİK puan ortalamasının en yüksekten en düşüğe sırası ile saplantılı bağlananlar, korkulu bağlananlar, kayıtsız bağlananlar ve güvenli bağlananlarda olduğunu bulmuşlardır. Alt ölçeklerde ise İnternetin olumsuz sonuçları ve sosyal fayda/sosyal rahatlıkta en yüksek puan saplantılı bağlananlarda, aşırı kullanımda ise korkulu bağlananlarda elde edilmiştir. Dinç (2017) lise grubu ergenlerle yaptığı çalışmasında İnternet bağımlılığı puanları ile korkulu, kayıtsız, güvenli ve saplantılı bağlanma arasında ilişki bulunmadığını göstermiştir. Bu bulgunun tersine Lin, Ko ve Wu (2011) korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma biçimlerini güvenli olmayan bağlanma olarak tanımladıkları çalışmalarında güvenli olmayan bağlanma biçimlerinin İnternet bağımlılığı için risk faktörü olduğunu belirlemişlerdir. Köksal (2015) tarafından yapılan çalışmada ise bağlanma biçimlerinin ölçülmesinde anne ve babaya bağlanmanın güven, yabancılaşma, iletişim boyutları ile tanımlandığı ölçme aracı kullanılarak ana-babaya bağlanma biçimleri ile İnternet bağımlılığı ilişkisi incelenmiştir. Buna göre İnternet bağımlılığı anneye bağlanmanın alt boyutları güven ve yabancılaşma ve babaya bağlanmanın alt boyutları güven, iletişim ve yabancılaşma ile negatif ilişkili bulunmuştur. Bağlanmanın aynı yapıda tanımlandığı ölçme aracı ile yaptıkları çalışmalarında Lei ve Wu (2007) 11-19 yaş grubu ergenlerde ana-babaya bağlanma ile PİK arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgulara göre yabancılaşma alt boyutu ile PİK arasında pozitif, güven ve iletişim alt boyutları ile PİK arasında ise negatif ilişki olduğunu belirlenmiştir. Birbirinden farklı bulgular olarak yurt içi alanyazında yapılan çalışmada anneye bağlanmanın alt boyutu olan yabancılaşma ile İnternet bağımlılığı arasında negatif ilişki

bulunurken, yurt dışı alanyazında yapılan çalışmada pozitif ilişki bulunduğu görülmektedir. Bağlanmanın tanımlanmasında güven, onaylanma ihtiyacı, yakınlıktan rahatsız olma, ilişkilerle meşgul olma ve ikincil ilişkiler olarak adlandırılan beş boyuttan oluşan bağlanma ölçeği kullanılarak yapılan çalışmada Schimmenti ve diğerleri (2014) bağlanma ile İnternet bağımlılığı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Buna göre bağlanmanın ilişkilerde bağımlı yaklaşımı belirten ilişkilerle meşgul olma alt boyutu İnternet bağımlılığının anlamlı yordayıcısı olarak bulunmuştur. Diğer alt boyutlarda ise İnternet bağımlılığı ile ilişki bulunmamıştır. Ana-babaya bağlanma ile İnternet bağımlılığı arasındaki doğrudan ilişkilerin gösterildiği pek çok çalışmanın yanında Ballarotto ve diğerleri (2018) ise ana-babaya bağlanma ile İnternet kullanımı arasındaki ilişkide somatizasyon, obsesyon-kompulsiyon, kişilerarası duyarlık, depresyon, kaygı, fobik kaygı, paranoid düşünceler, düşmanlık, psikotizm psikopatolojik risklerinin aracı olduğunu göstermişlerdir.

Sonuç olarak alanyazında ana-babaya güvenli bağlanma ile PİK arasındaki negatif ilişkiyi gösteren pek çok çalışmaya rastlanmıştır. Bağlanma biçimlerine göre yapılan çalışmalarda ise PİK ile farklı biçimlerde tanımlanan ancak güvenli olmayan bağlanma biçimleri ile kategorize edilebilecek bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiler gösterilmiştir. İki değişken arasındaki ilişkilerin derinlemesine ortaya konabilmesi ve doğru müdahale uygulamaları için PİK ve bağlanma biçimleri arasındaki ilişkide aracı rolde olabilecek değişkenlerin belirlenmesine ve konunun boylamsal olarak da incelenmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

1.9.2. Ana-Baba Aracılığı Değişkenini Ele Alan Çalışmalar

Yapılan taramada özellikle yurt içi alanyazında İnternet için ana-baba aracılığı çalışmalarının oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu nedenle yurt içi alanyazında yapılmış çalışmalara ayrıntılı yer verilerek ardından yurt dışı alanyazında ana-baba aracılığı ile cinsiyet, yaş, İnternet kullanım özellikleri, dürtüsellik ve bağlanma biçimlerinin birlikte değerlendirildiği çalışmalar belirtilen sıra ile sunulmuştur.

Bayraktar (2017) tarafından yapılan çalışmada EU Kids Online II projesi veri tabanına dayanan veriler üzerinden Avrupa'da yaşayan Türklerle Türkiye'de yaşayan Türkler arasında İnternette deneyimlenen riskler ve bu risklerin ana-baba aracılık stratejileri ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Çalışmanın Türkiye örneklemini 962, Avrupa örneklemini 182 çocuk ve ergen oluşturmaktadır. İnternet kullanımına ilişkin aracılık

stratejileri aktif aracılık, İnternet güvenliğine ilişkin aktif aracılık, kısıtlayıcı aracılık ve ana-baba izlemesi olarak dört boyutta incelenmiştir. Bulgularda Türkiye ve Avrupa örneklemeleri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Türkiye örnekleminde aktif aracılık ile çevrimiçi risklerin pozitif yönde anlamlı ilişkisi bulunurken, Avrupa örnekleminde aralarında ilişki bulunmamıştır. Kısıtlayıcı aracılık ile çevrimiçi riskler arasındaki ilişki Türkiye örnekleminde anlamlı değilken Avrupa örnekleminde negatif ilişkilidir. Türkiye örnekleminde aktif aracılık ve kısıtlayıcı aracılık birbirleri ile pozitif yönlü ilişkili iken Avrupa örnekleminde ilişki anlamlı değildir. Çalışmada bu bulgular Türkiye ve Avrupa’da yaşayan Türkler arasında ana-baba aracılığı stratejilerinde tercih edilen farklılıklara atfedilmiştir. Buna göre sonuçlar Türkiye’deki ana-babaların dijital okuryazarlık düzeylerinin artması ile birlikte ana-babaların kısıtlayıcı aracılık biçimlerini azaltarak daha fazla aktif aracılık kullanmaya başladıkları biçiminde yorumlanmıştır. Ayrıca ana-baba izlemesinin Türkiye örnekleminde aktif aracılık ve çevrimiçi riskler arasında aracı rolü, Avrupa örnekleminde ise kısıtlayıcı aracılık ile çevrimiçi riskler arasında aracı rolü olduğu görülmüştür. Bu bulgu ise Eastin, Greenberg ve Hofschire’ ın (2006) vurguladığı biçimde ana-baba izlemesinin hem kısıtlayıcı ve hem aktif aracılık stratejileri ile ilişkili olabilecek ayrı bir boyut olarak görülmesi ve hangisi ile birlikte kullanılacağına bağlama göre değişebileceği ile tartışılmıştır.

Sütçü (2017) ergenlerin bilişim teknolojileri ve uygulamalarına yönelik ana-babaları tarafından getirilen kısıtlamalara karşı tepkilerini nitel analiz yöntemi ile incelemiştir. Örneklem grubu 14-16 yaş aralığında toplam 213 ergenden oluşmaktadır. Bulgular ergenlerin %66.2’sinin ana-babalarının kitle iletişim araçlarını kullanırken onları kısıtladığını belirttiklerini göstermektedir. Kısıtlandığını belirten ergenlerden kız olanlar en fazla anneleri tarafından, erkek olanlar ise babaları tarafından kısıtlandıklarını ifade etmişlerdir. Yine aynı ergenlerin %30.5’i kısıtlamayı kabul etmezken, %69.5’i kabul etmektedir. Kısıtlamayı kabul eden ergenlerin %46’sı kısıtlamanın biteceği zamanı beklediklerini, %28’i ana-babaları ile karşılıklı olarak kuralları ve kısıtlamaları konuştuklarını, %26’sı ise kısıtlamanın kendileri için faydalı olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Kısıtlamayı kabul etmeyen ergenlerin ise %74.4’ü farklı yollarla ve gizlice kullanmaya devam ettiklerini, %25.6’sı ise kısıtlamayı reddedip ellerinden alınan cihaz yerine başka bir teknolojik cihazla devam ettiklerini ya da kendilerine yeni bir tanesini aldıklarını ifade etmişlerdir.

Kılınç (2017) çalışmasında aracılık türlerinin çevrimiçi ortamda karşılaşılan riskler ve fırsatlarla ilişkisini nitel yöntemle incelemiştir. Bu amaçla yedinci ve sekizinci sınıfta

öğrenim gören 125 ergen ve 52 ana-babaya anket uygulanmış, dokuz ergen ve onların ana-babaları ile de bireysel görüşme yapılmıştır. Çalışmada ana-babaların en fazla kullandıkları aracılık türünün kısıtlayıcı aracılık olduğu görülmüştür. Ancak ana-babaların tek bir aracılık türünü yeterli görmedikleri için kısıtlayıcı aracılık, aktif aracılık ve birlikte izlemeyi birlikte kullanabildikleri de belirtilmiştir. Aktif aracılığı kullanan ana-babalar İnternetin hem risklerini hem fırsatlarını vurgulamış ve genellikle risklerden dolayı birlikte izlemeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kısıtlayıcı aracılık uygulayan ana-babalar ise İnternetin bağımlılık, eğitimin ihmal edilmesi, yabancı kişilerle iletişime geçilmesi gibi risk içeren durumlarını vurgulamışlardır. Her türlü aracılık stratejisinde ergenin İnternetteki risklerle karşılaşabildiği ancak kısıtlayıcı aracılıkta bu risklerin düştüğü, İnternet fırsatları için ise durumun tersi olduğu ifade edilmiştir.

Yurt dışı alanyazında cinsiyet ve ana-baba aracılığının birlikte değerlendirildiği sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Gomez ve diğerleri (2017) tarafından yapılan çalışmada İnternet kullanım süresine göre örneklem grubu beşe ayrılmıştır. Bu gruplar cinsiyete göre incelendiğinde İnterneti az kullanan gruba ilişkin sınıflamada kızların daha fazla olduğu görülmüştür. Bu grubun daha fazla ana-baba kontrolü belirtmesi dolayısı ile kızlar lehine daha yüksek düzeyde ana-baba kontrolü olabileceği ifade edilmiştir. Ancak büyük yaş grubunda ana-baba kontrolü açısından cinsiyete göre fark bulunmamıştır.

Yaş ve ana-baba aracılığı stratejilerine ilişkin çalışmaların bulgularının genel olarak birbirleri ile tutarlık gösterdiği ve aracılık stratejilerinden özellikle kısıtlayıcı aracılığın yaş büyüdükçe azaldığı belirlenmiştir (Cabello-Hutt ve diğerleri, 2017; Festl ve Langmeyer, 2018; Gomez ve diğerleri, 2017; Lee, 2013). Gomez ve diğerleri (2017) çalışmalarında kısıtlayıcı aracılık ve izlemenin yaş büyüdükçe azalmasına karşın aktif aracılık puanlarında fark olmadığı sonucunu elde etmişlerdir. Yaşa göre özellikle aktif aracılık puanlarında fark olmaması aktif aracılığın özerkliği destekleyen ve kısıtlamayı içermeyen yapıda olması, ana-baba-çocuk iletişimini engellemeyen bir strateji olması nedeniyle ana-babalar tarafından ergenlik döneminde de kullanılmaya devam edildiğini düşündürmektedir. Ancak bu konuda daha kapsamlı değerlendirmelerin yapılabilmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

İnternet kullanım özelliklerinden İnternet kullanım süresi ile ana-baba aracılığı stratejilerinin birlikte değerlendirildiği çalışmalar İnternet kullanım süresi ile ana-baba aracılığı stratejilerinin yüksek düzeyi arasındaki negatif ilişkiyi göstermektedir (Cabello-Hutt ve diğerleri, 2017; Gomez ve diğerleri, 2017; Shin ve Kang, 2016). Farklı aracılık stratejileri ile İnternet kullanım süresi arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir meta analiz

çalışmasında Collier ve diğerleri (2016) aktif aracılığın medya kullanım süresi ile ilişkili olmadığını, birlikte izlemenin ise medya kullanımı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bir diğer İnternet kullanım özelliği olarak evde İnternet bağlantısının olması birlikte izleme ve aktif aracılık ile ilişkili bulunurken kısıtlayıcı aracılık ile ilişkili bulunmamıştır (Cabello-Hutt ve diğerleri, 2017).

Çalışmalarda ana-baba aracılığı ile ilişkili görünen ve vurgulanması gereken değişkenler ana-babaların İnternetin olumsuz etkilerine yönelik algısı, ana-babanın çocuğun düşük öz kontrolüne ilişkin algısı ve yine ana-babanın İnternet kullanımı konusundaki yeteneği olarak belirtilmektedir (Lee, 2013). Yine başka çalışmalarda ana-babalar tarafından uygulanan aracılık stratejileri ile İnternet için öz-yeterlik alguları arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür (Festl ve Langmeyer, 2018; Glatz ve diğerleri, 2018). Ayrıca Cabello-Hutt ve diğerleri (2017) tarafından yapılan çalışmada ana-baba eğitim düzeyi birlikte izleme ve aktif aracılık ile pozitif yönde ilişkili bulunurken, kısıtlayıcı aracılık ile ilişkili bulunmamıştır.

Ana-baba aracılığına ilişkin çalışmaların özellikle çevrimiçi riskler ve fırsatlara odaklandığı görülmektedir. Ayrıca yurt içi alanyazında bu konuda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Ana-baba aracılığına ilişkin yapılan çalışmalarda ergenlik dönemi ile birlikte ana-baba aracılık düzeyi ve niteliğinin değiştiğine dair bulgular sunulmaktadır. Aracılık türlerine göre ise özellikle kısıtlayıcı aracılığın ergenlikle birlikte azaldığına ilişkin bulgular göze çarpmaktadır. Kısıtlayıcı aracılığın İnternette geçirilen süreyi azaltmada etkili olduğu, diğer aracılık türlerinin ise İnternette geçirilen süre ile ilişkili olmadığı belirtilebilir. Bu bulguların yanı sıra ana-baba özelliklerinin de aracılık stratejilerinin niteliği ve niceliğinde etkili bir değişken olduğu düşünülmektedir.

Ana-baba aracılığı ve dürtüsellik birliktede değerlendirildiği boylamsal bir çalışmada (Chen ve Chng, 2016) aktif ve kısıtlayıcı aracılığın çocukların dürtüsellik düzeyini negatif yordadığı görülmüştür. Ayrıca üçüncü zamanda yapılan ölçümde hem aktif aracılık hem de kısıtlayıcı aracılık puanlarındaki yavaş düşüş çocukların düşük dürtüsellik düzeyleri ile ilişkili bulunmuştur. Yine başka bir boylamsal çalışmada (Padilla-Walker, Coyne ve Collier, 2016) ana-baba aracılık stratejileri ile ergenlerin dışayönelim problemleri incelenmiş ve aktif aracılık uzun dönemde dışayönelim problemlerinin düşük düzeyi ile ilişkili bulunmuştur. Bu iki çalışma düşük dürtüsellik düzeyine sahip olma ile dürtüsellik/dışayönelim problemleri arasındaki negatif ilişkiyi göstermektedir. Bu çalışmalara ek olarak Tell (2016) DEHB tanılı 3-13 yaş çocuk ve ergenlerle yaptığı

çalışmada annelerin aktif aracılık ya da birlikte izlemeden çok kısıtlayıcı aracılığı kullandıklarını göstermiştir. Nikkelen, Vossen, Piotrowski ve Valkenburg (2016) çalışmalarında 10-14 yaş grubu ergenlerde ana-baba aracılığı ile ergenlerin DEHB'le ilişkili davranışları arasındaki rolünü incelemiştir. Hem dolaylı hem doğrudan ilişkilere bakıldığında tutarsız kısıtlayıcı aracılık ve DEHB'le ilişki davranışlar arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Özerklik destekleyici kısıtlayıcı aracılık ile DEHB'le ilişki davranışlar negatif ilişkili iken, kontrolcü-kısıtlayıcı aracılık ve aktif aracılığın hiçbir türü ile DEHB'le ilişkili davranışlar arasında ilişki bulunmamıştır.

İnternet için ana-baba aracılığı ile yapılan çalışmaların DEHB ya da dürtüsellik ile ilgili sonuçları aracılık stratejilerinin DEHB'le negatif ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak bir araştırma sonucuna göre tutarsız biçimde uygulanan stratejilerin DEHB'le pozitif ilişkili olabileceği görülmüştür.

Ana-baba aracılığı ve ana-babaya güvenli bağlanmayı birlikte ele alan sınırlı sayıda araştırma sonucu iki değişken arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi göstermektedir (Chng, Li, Liao ve Khoo, 2015; Soh, Chew, Koay ve Ang, 2018). Alanyazında ana-baba aracılığı stratejileri ve bağlanma biçimlerini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

İnternet için ana-baba aracılık stratejilerine ilişkin yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde konunun daha çok çevrimiçi riskler ve fırsatlar bağlamında değerlendirildiği görülmüştür. Ayrıca özellikle yurt içi alanyazında konu hakkında daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

1.9.3. Dürtüsellik Değişkenini Ele Alan Çalışmalar

Bu bölümde dürtüsellik değişkeni ile yaş, cinsiyet, İnternet kullanım özellikleri, akademik başarı ve ana-babaya bağlanmanın birlikte ele alındığı çalışmaların sonuçları belirtilen sıra ile sunulmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde cinsiyete göre DEHB puanları açısından farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Erkeklerde dürtüsellik puanlarını yüksek bulunan çalışmalar olduğu gibi (Akın, 2014; Bozkurt, 2011; Yoo ve diğerleri, 2004), kızlarda yüksek bulunan çalışmalara da rastlanmaktadır (Biederman ve diğerleri, 2002). Ayrıca cinsiyet ile DEHB puanları arasında ilişki olmadığını belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Disney, Elkins, McGue ve Iacono, 1999; Metin ve diğerleri, 2015).

Yaş ile dürtüsellik incelendiği çalışmalarda 14-17 yaş aralığındaki ergenlerde yaş grupları arasında dürtüsellik puanlarına göre fark olmadığı belirtilmiştir (Haas,

Zamboanga, Bersamin, Hyke, 2018). Kesitsel bir çalışmada ise dürtüsellik puanlarında dördüncü sınıftan üniversitenin üçüncü yılına kadar olan süreçte yaşa göre değişim olmadığı belirtilmektedir (Wang ve diğerleri, 2016). 13-18 yaş ergenlerde dürtüsellik puanlarının incelendiği boylamsal bir çalışmada dürtüsellik puanlarının dördüncü ve beşinci dalgada (17-18 yaşlarda) düşüş gösterdiği bulunmuştur (Callado, Felton, MacPherson ve Lejuez, 2014). Galvan ve diğerleri (2007) 7-29 yaş aralığındaki bireylerle yaptıkları çalışmada yaş ve dürtüsellik arasında negatif ilişki olduğunu ve dürtü kontrol puanlarının ergenlikten erken yetişkinliğe kadar artışı sürdürdüğünü bulmuşlardır. Lesmen ve Glicksohn (2007) ergenlik döneminde 14-16 yaşları arasındaki bireylerde dürtüsellik puanlarında düşüş belirlemişlerdir. Steinberg, Albert, Cauffman, Banich, Graham ve Woolard (2008) ise yaptıkları çalışmada dürtüsellik yaşla birlikte düşüş gösterdiğini 11-13 yaşındaki bireylerin puanlarının 23-30 yaşındakilerden anlamlı olarak yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

Günlük İnternet kullanım süresinin DEHB tanısı olan ve olmayan ergenlerde karşılaştırıldığı çalışmada Weinstein ve diğerleri (2015) DEHB tanısı olan ergenlerin günlük İnternet kullanım sürelerinin tanısı olmayan gruptan yüksek olduğunu belirtmektedirler. Başka bir çalışmada da DEHB belirtileri ile İnternet kullanım süresi arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Chan ve Rabinowitz, 2006).

DEHB tanısı olan ve olmayan ergenlerin karşılaştırıldığı çalışmalarda akademik başarı puanlarının DEHB tanılı ergenlerde daha düşük olduğu görülmüştür (Barry, Lyman ve Klinger, 2002; DeShazo, Lyman ve Grofer, 2002; Frazier, Youngstrom, Glutting ve Watkins, 2007; Kanay, 2006). Aynı zamanda DEHB ile düşük akademik başarı arasında pozitif ilişkiyi gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Hinshaw, 1992; Polderman, Boomsma ve Bartels, 2010; Sayal, Wasbrook ve Propper, 2015; Umar, Obindo ve Omigbodun, 2018). Ancak Valiente, Eisenberg, Spinrad, Haugen, Thompson ve Kupfer (2013) çalışmalarında dürtüsellik ve akademik başarı arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu durum dürtüsellik ve istemli kontrol arasında varolan ilişkilerin akademik başarı üzerindeki etkisi ile açıklanmıştır.

DEHB ya da dürtüsellik değişkeninin cinsiyet ve yaşa göre farklılaşım farklılaşmadığını inceleyen çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Ancak DEHB'in akademik başarı ve İnternet kullanım süresi ile ilişkisinin çalışmalarla kanıtlandığı düşünülmektedir.

Dürtüsellik ya da DEHB ile ana-babaya bağlanmanın birlikte incelendiği çalışmalarda iki değişken arasındaki ilişki tanılı bireylerle değerlendirilmiş ya da

birbirleri ile ilişkileri toplum örnekleminde değerlendirilmiştir. Al-Yagon yaklaşık on yıl ara ile yaptığı iki çalışmada DEHB’li ergenlerde normal gelişim gösteren çocuklara göre ana-babaya düşük düzeyde güvenli bağlanma (Al-Yagon, 2009) ya da daha yüksek düzeyde güvenli olmayan bağlanma puanları (Al-Yagon, 2018) elde edildiğini belirtmiştir. Normal örneklem ile yaptıkları çalışmada Buschgens, Van Aken, Swinkels, Ormel ve Buitelaar (2010) ana-babalardan algılanan yüksek düzey reddin ergenlerdeki dürtüselliği yordayabileceğini bulmuşlardır. Koç (2011) ise çalışmada azalmış dürtü kontrolü ile bağlanma biçimleri arasındaki ilişkileri değerlendirmiştir. Buna göre güvenli bağlanma biçimine sahip olanların azalmış dürtü kontrolü puanları diğer bağlanma biçimine sahip olanlardan düşük bulunmuştur. Ayrıca kayıtsız bağlanma biçimlerine sahip ergenlerin azalmış dürtü kontrolü puan ortalamalarının korkulu ve saplantılı bağlanma biçimlerine sahip olanlardan düşük olduğu görülmüştür. Kızlar ve erkeklerde dürtüselliği yordayan değişkenlerin incelendiği çalışmada erkeklerde anneye bağlanmanın dürtüselliği negatif yordadığı belirlenirken, kızlarda ise bu iki değişken arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır (Chapple, Johnson, 2007). Bu bulguya göre DEHB ve ana-babaya bağlanma arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin olabileceği düşünülebilir.

Çalışma bulguları değerlendirildiğinde DEHB ya da dürtüsellik ile ana-babaya güvenli bağlanma arasında negatif ilişki; olumsuz bağlanma biçimleri ile DEHB arasında ise pozitif ilişki olduğu belirtilebilir.

1.9.4. Ana-Babaya Bağlanma Değişkenini Ele Alan Çalışmalar

Bu bölümde ana-babaya güvenli bağlanma ve bağlanma biçimlerini inceleyen çalışmaların yaş, cinsiyet, İnternet kullanım özellikleri ve akademik başarı ile ilişkisi sunulmuştur. Ana-babaya bağlanmanın diğer değişkenlerle ilişkisi önceki bölümlerde verildiği için bu bölümde ilgili çalışmalara tekrar yer verilmemiştir.

Ana-babaya bağlanma ile cinsiyetin birlikte değerlendirildiği çalışmalarda bağlanma biçimleri ile cinsiyet arasında fark olmadığını bildiren çalışmalar olduğu gibi (Köksal, 2015; Lei ve Wu, 2007), anneye ve babaya güvenli bağlanma ayrı ayrı değerlendirildiğinde babaya güvenli bağlanmanın kızlarda daha yüksek olduğunun gösterildiği çalışma bulgularına da rastlanmaktadır (Tuna, 2015). Koç (2011) ise çalışmada cinsiyete göre en fazla görülen bağlanma biçimlerinin kızlarda korkulu ve güvenli bağlanma olduğunu bunu sırası ile kayıtsız ve saplantılı bağlanmanın izlediğini

göstermiştir. Erkeklerde ise en sık görülen bağlanma biçimleri sırası ile korkulu, saplantılı, güvenli ve kayıtsız bağlanma olarak bulunmuştur.

İnternet kullanım özellikleri ile bağlanma biçimlerinin ilişkisini incelediği çalışmada Köksal (2015) günlük İnternet kullanım süresi iki saatten az olan ergenlerin ana-babaya güvenli bağlanma puanlarını günlük İnternet kullanım süresi iki saatten fazla olan ergenlerden yüksek bulmuştur. Aynı şekilde Tuna (2015) çalışmada İnternete bağlanma süresi azaldıkça anneye güvenli bağlanma puanlarının arttığını göstermiştir. Ancak babaya güvenli bağlanma puanları ile İnternet kullanım süresi arasında ilişki bulunmamıştır.

Akademik başarı ile ana-baba- çocuk bağlanması arasında ilişkilerin incelendiği çalışmalarda iki değişken arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur (Kolkhorst, Yazedjian ve Toews, 2010; Yazedjian, Toews ve Navarro, 2009). McCormick, O'Connor ve Barnes (2016) çalışmalarında çocuklukta ölçülen anne-çocuk bağlanmasının ön ergenlikteki okuma ve matematik becerilerini yordama gücünü değerlendirmişlerdir. Güvenli olmayan bağlanma biçimlerinin ilerleyen dönemdeki düşük okuma ve matematik becerilerini yordadığı belirlenmiştir. Beauchamp, Martineau ve Gagnon (2016) tarafından yapılan çalışmada bağlanma biçimleri ile akademik başarı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Sonuçlar güvenli ve kayıtsız bağlanma biçimlerine sahip öğrencilerin benzer akademik başarı puanlarına sahip olduklarını göstermektedir. Kurland ve Siegel (2016) bağlanma biçimleri ile akademik başarı arasındaki ilişkide öz-yeterlik algısını inceledikleri çalışmalarında kaygılı bağlanma ile düşük akademik başarı arasındaki ilişkiyi göstermişlerdir. Ayrıca ikisi arasındaki ilişkide öz-yeterlik algısının aracı etkisi olduğu belirtilmektedir. Doyle ve Markiewicz (2005) çalışmalarında erken ergenlikteki korkulu ve kaçınan bağlanma biçimlerinin orta ergenlikteki akademik başarı ile ilişkisini değerlendirmişlerdir. Bulgular korkulu bağlanmanın uzun dönemde düşük akademik başarıyı yordadığını gösterirken, kaçınan bağlanma ile akademik başarı arasında ilişki bulunmadığını göstermiştir.

Çalışma bulguları doğrultusunda bağlanma biçimleri ya da ana-babaya bağlanma ile akademik başarı ve İnternet kullanım süresi arasında ilişki olduğu görülmektedir. Cinsiyete ilişkin bulgularda ise cinsiyete göre ana-babaya bağlanma puanlarında fark bulunmadığı görülmektedir. Bağlanma biçimlerinin cinsiyete göre sonuçlarında en fazla görülen bağlanma biçiminin her iki cinsiyette de korkulu bağlanma olduğu görülmektedir. Aynı zamanda genel olarak olumsuz bağlanma biçimleri ile akademik başarı arasında negatif ilişki varken, güvenli bağlanma ile pozitif ilişki olduğu

görülmüştür. Bağlanma değişkenine ilişkin çalışmaların daha çok ana-babaya güvenli bağlanma toplam puanı üzerinden yürütüldüğü, bağlanma biçimlerine ilişkin çalışmaların ise sayısının sınırlı olduğu belirtilebilir. Bu anlamda bağlanma biçimlerinin değerlendirildiği çalışmaların alanyazın için önemli olduğu düşünülmektedir.

1.10. Problem/Problem Durumu

Çok hızlı iletişim olanağı sağlayan İnternet uygulamaları hem kullanıcılar için pekiştireç değeri taşımakta hem de bağımlılık riskini artırmaktadır (Van den Eijnden ve diğerleri, 2008). İnterneti diğer yaş gruplarına göre daha fazla kullanan ergenlerin bağımlılık riski ile de daha fazla karşılaşacakları düşünülebilir. Fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimde değişimler ile birlikte değerlendirildiğinde ergenlik soyut düşünmenin gelişimi, fiziksel olgunlaşma ve ana-baba ilişkilerinin niteliğinin farklılaşması gibi kritik değişimleri içermektedir. Tüm bunların ise davranışsal boyutta çıktılarının gözlemlenmesi mümkündür.

İnternet kullanımı hem bağımlılık riski içermesi hem de kullanımından kaynaklı riskler (siber zorbalık, paylaşılan kişisel bilgilerin kötüye kullanımı gibi) taşıması gibi nedenlerden dolayı son yıllarda çalışmalara sıklıkla konu olmaktadır. İnternet kullanımının potansiyel zararları, düşük akademik başarı ve sosyal ilişkilerin yapılandırılmasında güçlükler ve İnternet bağımlılığı ile birlikte tartışılabilir. İnternet bağımlılığı DSM-V’te “Madde Kullanımı ve Bağımlılık Bozuklukları” başlığı altında madde istismarı ile seyretmeyen kompulsif davranışlar (patolojik kumar alışkanlığı, seks bağımlılığı, İnternet bağımlılığı gibi) sınıflandırması içinde ele alınmıştır (APA, 2013). İnternet bağımlılığının en önemli yordayıcılarından birinin İnternet kullanım süresi (Nalwa ve Anand, 2003; Yang ve Tung, 2007) olduğu; İnternet bağımlılığının yordadığı değişkenlerin ise akademik başarı (Esen ve Siyez, 2011), ilişki kurma ve sürdürme becerileri (Caplan, 2002), ruh sağlığı sorunları (Anderson, 2001; Kraut, Patterson, Lundmark, Kiesler, Mukophadhyay ve Scherlis, 1998) gibi farklı alanlarda olduğu görülmektedir.

İnternet kullanımını yüz yüze iletişime tercih eden insanların duygu durumlarını İnternet kullanarak düzenleme eğiliminde oldukları (Caplan, 2005, 2006, 2010) ve yetersiz öz düzenleme becerilerine sahip oldukları (LaRose, Lin ve Eastin, 2003) belirtilmektedir. İnternet bağımlılığının bireylerin yaşamları için pek çok negatif çıktısı bulunmaktadır (Caplan, 2005; Kim ve Davis, 2009). Çalışmalarda İnternet bağımlılığının

yalnızlık (Ceyhan ve Ceyhan, 2008; Kim, LaRose ve Peng, 2009), sosyal kaygı (Ko, Yen, Chen, Yeh ve Yen, 2009; Lee ve Stapinski, 2012), benlik saygısı (Armstrong, Phillips ve Saling, 2000; Fioravanti, Dettore ve Casale, 2012; Kim ve Davis, 2009), bağlanma biçimleri (Shin, Kim ve Jang, 2011; Lin, Ko ve Wu, 2011; Morsünbül, 2014; Şenormancı ve diğerleri, 2014) ve anne baba izlemi (Lin, Lin ve Wu, 2009) ile ilişkisi gösterilmiştir. PİK olan bireyler depresyon, kaygı, dürtüsellik (Derbyshire ve diğerleri, 2013; Ko, Yen, Yen, Chen ve Chen, 2012; Lee, Choi, Shin, Lee, Jung ve Kwon, 2012; Park, Hong, Park, Ha ve Yoo, 2013), ayrıca madde bağımlılığı, kendine zarar verme davranışları, hatta intihar düşüncesi ve girişimleri gibi ruhsal ve davranışsal problemler yaşamaktadırlar (Lam, Peng, Mai ve Jing, 2009; Park ve diğerleri, 2013; Sun ve diğerleri, 2012; Yen ve diğerleri, 2009).

İnternetin bireylerin yaşamında yerini alması ile birlikte PİK ergenler için değerlendirilmesi gereken değişkenlerden biri olmuştur. Pek çok ergen İnterneti dünya hakkında yeni bilgiler edinmek, okul ödevlerine yardımcı olması, sosyal yaşama katılımı artırmak, kendini ifade etmek, daha düzenli olmak, yaşına uygun eğlenceli etkinlikler bulmak ve başkalarının kullanması ve hoşuna gitmesi için içerikler oluşturmak gibi olumlu yollarla kullanmaktadır (Common Sense Media, 2012; Guan ve Subrahmanyam, 2009; Livingstone, 2008; Rideout, 2015). Ancak İnterneti problemleri bir biçimde kullanan ergenler de bulunmaktadır. Bu ergenlerin sosyal medya ya da anlık mesajlaşma üzerinden özellikle geceleri arkadaşları ile mesajlaştıkları bilinmektedir ve bu durum uyku bozukluklarına sebep olmaktadır (Lemola, Perkinson-Gloor, Brand, Dewald-Kaufmann, ve Grob, 2015; Munezawa ve diğerleri, 2011). İnterneti aşırı kullanır hale gelen ergenler (Van den Eijnden ve diğerleri, 2008) insanlarla yüz yüze sosyal etkileşimlerini keserler (Common Sense Media, 2012; Sinkkonen, Puhakka ve Meriläinen, 2014). Ayrıca pornografik içerikli yayınlara erken yaşta maruz kalabilir (Ybarra ve Mitchell, 2014); sanal zorbalık ile karşılaşabilir (Common Sense Media, 2012; Lenhart, Madden, Smith, Purcell, Zickuhr ve Lee, 2011) ya da kişisel bilgilerini yabancı insanlarla paylaşabilirler (Common Sense Media, 2012; Guan ve Subrahmanyam, 2009).

Ergenlerin İnternet kullanımları olumlu ve olumsuz özellikleri ile birlikte değerlendirilebilir. Bu değerlendirmelerde hangi etmenlerin ele alındığının anlaşılması önemlidir. Bronfenbrenner'in ekolojik yaklaşımında bireyin üzerinde dört çevresel etki önemlidir: Süreç, kişisel özellikler, bağlam ve zaman (Bronfenbrenner ve Morris, 2006). Bronfenbrenner'in modeli ergenlerdeki PİK hakkında yol gösterici olabilir. İnternete bağlanma konusunda ana-babayla kurulan etkileşim ve İnternet yoluyla yeniden

yapılandırılan akran ilişkileri (süreç); yaş, cinsiyet, bireyin dürtüsellik düzeyi, bağlanma biçimleri gibi özellikler (kişisel özellikler); okul ve okul kuralları (bağlam) ve İnternet kullanım süresi ya da yıllar içinde değişen İnternete erişim olanağı (zaman) İnternet kullanım özelliklerinin ekolojik yaklaşıma uyarlanmış şeklidir. Bu etmenlerin birbirleri ve bireyin davranışları ile arasında karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Bu nedenle bireyin İnternet kullanım davranışını anlamak için tüm bu etmenlerin ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Örneğin ergenin İnternet kullanımının olumlu ve olumsuz çıktılarına katkıda bulunan bir unsur olarak İnternet kullanımı için ana-baba aracılığının düzeyi bu anlamda değerlendirilebilir. Aynı zamanda diğer unsurlar da (kişinin özellikleri, bağlam ve zaman) ana-baba aracılığını etkileyebilir. Ergenin yaşı arttıkça ana-baba aracılığının düzeyi ve biçimi de değişebilir. Bağımlı davranışların değerlendirilmesinde kişisel faktörlerin incelenmesi kadar bireyin içinde bulunduğu sosyal bağlamdan kaynaklı özelliklerin de değerlendirilmesi önemlidir. Ekolojik kuramda, ergenin içinde yaşadığı çevreyi içeren ve onun doğrudan etkileşimde bulunduğu önemli bir mikrosistem olan aile, bireyin davranışını anlamada önemlidir.

Johnson ve Ptoplampu (2008) mikrosistemin bir boyutu olan ve çocuğun bilginin, iletişimin ve yaratılan dijital teknolojilerin etmenleri olan insanla (örneğin; iletişim kurulan) insan olmayanla (örneğin; yazılım) etkileşimini içeren ekolojik tekno-altistem önermektedir. Bu yapıda çekirdek aile bireyin gelişimini doğrudan etkileyen en derin düzey olarak belirtilmektedir (Bronfenbrenner, 1979). Bağımlılığın bileşenleri modelinin çerçevesinde (Griffiths, 2005) değerlendirildiğinde ise İnternet bağımlılığı yapısal ve durumsal faktörlerle birlikte biyolojik, psikolojik ve sosyal süreçlerin sonucu olarak gelişmektedir.

Dünyada teknolojik gelişmelerin hızlandığı ve teknolojinin yaşamın tüm alanlarında etkin bir şekilde kullanıldığı bir dönemde doğan ve büyüyen ergenler bu gelişmelerle orantılı olarak İnterneti farklı amaçlarla kullanabilmektedirler. İnternet ergenler için sunduğu katkıların yanında yol açtığı sorun alanları ile de çalışmalarda ele alınmaktadır. Alanyazında İnternet kullanımının PİK olarak ifade edilen temel bir soruna kaynaklık ettiği belirtilmektedir. Bilişsel Davranışçı Kuram'ın ilkeleri çerçevesinde tanımlanan PİK, çevresel ve kişisel değişkenlerin bilişsel, davranışsal, sosyal ve duygusal çıktıları ile ele alınmaktadır. İnternet bağımlılığının ele alınmasında olduğu gibi bir hastalık olarak değil bireyin yaşamında olumsuz çıktıları ile değerlendirilen bir kavramdır. Tüm bu nedenlerle PİK'e neden olabileceği düşünülen değişkenlerin bütünsel bir modelde ele alınmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. PİK'e neden olan kişisel ve çevresel

faktörlerin önem derecelerinin belirlenmesi PİK'in önlenmesi ve müdahalesinde yapılması gerekenler, ele alınması gereken diğer değişkenler, ergenin yaşamında sağlanması gereken değişimler için eğitimcilere, ana-babalara, alan uzmanlarına yol gösterici bir çerçeve sunabilir. Aynı zamanda bu bütünsel yapının eğitimin temel çıktısı akademik başarı ile ilişkisinin değerlendirilmesi de önemli görünmektedir.

Bu çalışmada PİK'i yordadığı düşünülen aile özellikleri olarak anne baba aracılığı ve kişisel özellikler olarak ise dürtüsellik ve bağlanma ele alınacaktır.

1.11. Amaç

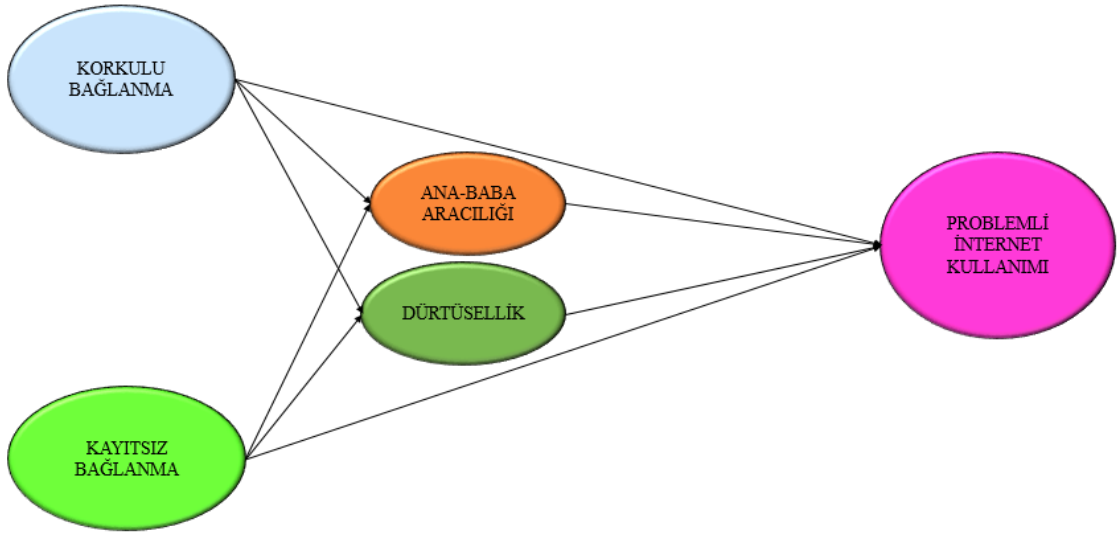
Bu çalışmada ergenin mikrosisteminde bulunan ana-babaya ilişkin değişkenler ile bireyin dürtüsellikinin PİK ile ilişkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda bu değişkenlerin eğitimin bir çıktısı olarak akademik başarı ile ilişkisi de incelenecektir. Bu çalışmanın genel amacı, ergenlerde bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik ile PİK ve akademik başarı arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda üç alt amaç belirlenmiştir. Birinci alt amaçta PİK, bağlanma biçimleri, dürtüsellik ve ana-baba aracılığı puanlarının demografik değişkenler ve İnternet kullanım özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecektir. İkinci alt amaç bağlanma biçimlerinin PİK üzerindeki doğrudan etkisinin sınanacağı hipotez modelin test edilmesidir. Çalışmanın son alt amacı ise örtük değişken olarak incelenen değişkenler ile İnternet kullanım özelliklerinin akademik başarı ile ilişkisinin sınanmasıdır. Alt amaçlar doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmaktadır:

1. PİK, bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik ortalama puanları cinsiyet, yaş, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısının olup olmamasına göre farklılaşmakta mıdır?
2. Bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK üzerinde doğrudan ve dolaylı etkili midir?
 - a. Korkulu ve kayıtsız bağlanma PİK üzerinde doğrudan etkili midir?
 - b. Ana-baba aracılığı ve dürtüsellik korkulu ve kayıtsız bağlanma ile PİK arasındaki ilişkide aracılık rolü var mıdır?
 - c. Dürtüsellik ve ana-baba aracılığı PİK üzerinde doğrudan etkili midir?
 - d. Ana-baba aracılığı ile korkulu ve kayıtsız bağlanmanın dürtüsellik ile PİK arasındaki ilişkide aracılık rolü var mıdır?

3. PİK, ana-baba aracılığı, dürtüsellik, korkulu ve kayıtsız bağlanma, İnternet kullanım süresi ve evde internet bağlantısının olup olmaması akademik başarıyı yordamaktadır mıdır?

Hipotez Model. Hipotez modele ilişkin içsel (bağımlı) değişkenler dürtüsellik, ana-baba aracılığı ve PİK'dir. Dışsal (bağımsız) değişken ise bağlanma biçimleridir. Dürtüsellik ve ana-baba aracılığı, bağlanma biçimleri ve PİK arasındaki ilişkide aracı değişken olarak incelenecektir.

Bağlanma biçimlerinin moderatör, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK üzerindeki aracı (mediator) rolüne ilişkin model aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 3. Bağlanma Ana-Baba Aracılığı-Dürtüsellik ve PİK'e İlişkin Hipotez Model

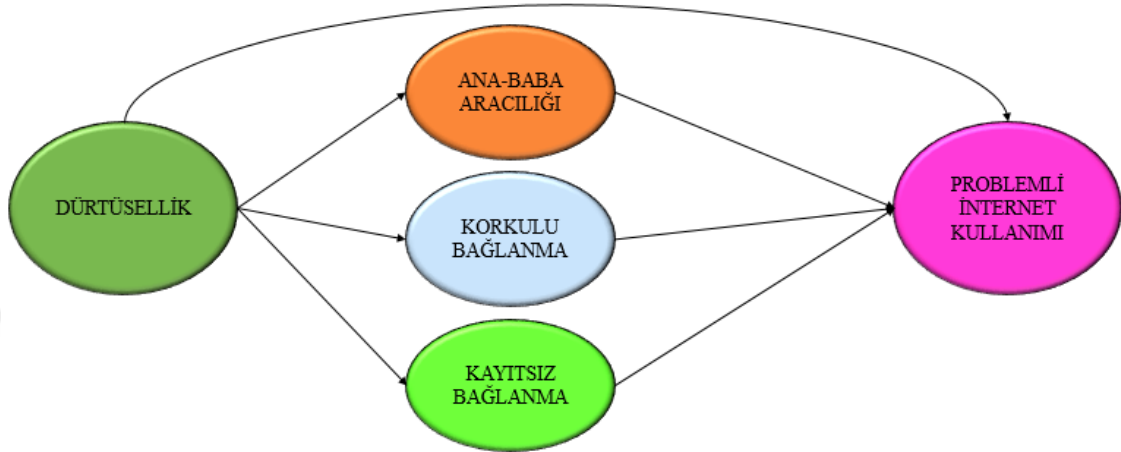
Hipotez modelde tek yönlü oklar yapılar arasındaki tek yönlü ilişkileri göstermektedir. Söz konusu ilişkiler aşağıda açıklanmıştır:

- 1- Korkulu ve kayıtsız bağlanma PİK'i hem doğrudan hem de ana-baba aracılığı ve dürtüsellik üzerinden dolaylı olarak yordamaktadır.
- 2- Ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK'i doğrudan yordamaktadır.
- 3- PİK- bağlanma biçimleri- dürtüsellik ve ana-baba aracılığı ilişkisinde korkulu ve kayıtsız bağlanma moderatör, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik aracılık rolündedir.

Alternatif Model. Alternatif modelde içsel (bağımlı) değişkenler bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve PİK'dir. Dışsal (bağımsız) değişken ise dürtüselliktir. Bağlanma

biçimleri ve ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve PİK arasındaki ilişkide aracı değişken olarak incelenecektir.

Dürtüsellik moderatör, ana-baba aracılığı ve bağlanma biçimlerinin PİK üzerindeki aracı (mediator) rolüne ilişkin model aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 4. Bağlanma Ana-Baba Aracılığı-Dürtüsellik ve PİK'e İlişkin Alternatif Model

Alternatif modelde de tek yönlü oklar yapılar arasındaki tek yönlü ilişkileri göstermektedir. Söz konusu ilişkiler aşağıda açıklanmıştır:

- 1- Dürtüsellik PİK'i hem doğrudan hem de ana-baba aracılığı, korkulu ve kayıtsız bağlanma üzerinden dolaylı olarak yordamaktadır.
- 2- Ana-baba aracılığı, korkulu ve kayıtsız bağlanma PİK'i doğrudan yordamaktadır.
- 3- PİK- bağlanma biçimleri- dürtüsellik ve ana-baba aracılığı ilişkisinde dürtüsellik moderatör, ana-baba aracılığı, korkulu ve kayıtsız bağlanma aracılık rolündedir.

1.12. Önem

Ergenlik yaşam dönemleri arasında belirgin değişimlerin yaşanması açısından araştırmalarda sıklıkla incelenmektedir. Dönem duygusal, bilişsel, sosyal ve fiziksel değişimlerle karakterizedir ve bu temel gelişim alanları pek çok değişkenle ele alınabilmektedir. Ergenlik döneminde ana-babadan bağımsızlaşma ve bilişsel gelişimle birlikte çocuğun çevresiyle ilişkilerinde değişimlerin meydana geldiği bilinmektedir (Hoghghi, 2004).

Son yıllarda İnternet kullanımının ergenler arasında yaygınlığının giderek arttığı kanıtlanmıştır (TÜİK, 2016). İnternete ulaşımın kolaylaşması ile bireylerin İnternet

başında geçirdikleri süre artmakta ve bu da bağımlılık için risk oluşturmaktadır. İnternet bağımlılığının bağlanma biçimleri (Lin ve diğerleri, 2011; Morsünbül, 2014; Shin ve diğerleri, 2011; Şenormancı ve diğerleri, 2014), ana-babalık stilleri (Rosen, Cheever ve Carrier, 2008; Özgür, 2016), düşük öz kontrol (Kim, Namkoong, Ku ve Kim, 2008; LaRose ve diğerleri, 2003; Li ve diğerleri, 2010; Li, Li ve Newman, 2013), ana-baba aracılığı (Chang ve diğerleri, 2015) ile ilişkisini gösteren çalışmalar bulunmaktadır.

PİK ile yapılan çalışmalarda ana-baba tutumları çerçevesinde ana-baba aracılığı kavramlarının kültüre özgü değişim gösterdiği ve bu kavramların farklı boyutlarının PİK'in gelişimini etkileme sürecinde her kültürde farklı işlevsellikte olduğu görülmektedir. Bazı nedensel süreçler, yalnızca bazı sosyal ve kültürel bağlamlarda doğrulanmaktadır. İnternet kullanımının artmasıyla birlikte İnterneti en yoğun biçimde kullanan yaş dönemi olarak ergenliğin temel değişkenleri ile birlikte PİK'in ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada kurulacak modellerde ortaya konacak ilişkiler ergenlerin aile ortamı ve bireysel özelliklerindeki farklılaşmadan kaynaklanan yapının ortaya konması, eğitim ortamlarında önleme ve müdahale programlarında ele alınacak etmenlerin belirlenmesi ve ergenlerin ruh sağlığı ile ilgili dikkat edilmesi gereken özellikleri vurgulaması açısından önemli görülmektedir.

1.13. Sınırlılıklar

Bu çalışma şunlarla sınırlıdır:

- a) Çalışmanın katılımcıları 2017-2018 eğitim öğretim döneminde ortaokul altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarına devam eden (11-14 yaş) öğrenciler ile sınırlıdır.
- b) Çalışmada bağlanma biçimlerinden olumsuz başkaları algılarına sahip bağlanma biçimleri olan korkulu ve kayıtsız bağlanma biçimlerine ilişkin ölçümler kullanılmıştır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizlerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1.Araştırma Modeli

Bu çalışma, ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir araştırmadır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2004). İlişkisel araştırmalarda iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişki olasılığı incelenmektedir (Fraenkal, Wallen ve Hyun, 2012). Bu çalışmada, bağlanma biçimleri, dürtüsellik ve ana-baba aracılığının PİK üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, ilişkisel tarama modeline dayanan bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma aynı zamanda bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK üzerindeki yordama güçlerinin araştırıldığı “nedensel karşılaştırmalı” bir çalışmadır. İçsel değişkenler (bağımlı değişkenler) PİK, dürtüsellik ve ana-baba aracılığı, dışsal değişkenler (bağımsız değişkenler) ise korkulu ve kayıtsız bağlanmadan oluşmaktadır. Çalışmada, söz konusu değişkenlerin ergenlik döneminde PİK’e etkileri yapısal eşitlik modeliyle (YEM) sınanmıştır. YEM, birden fazla parametre incelenerek karar verildiği için oldukça güçlü bir nicel analiz olarak belirtilmektedir (Kline, 2005). Yapısal modellerde hipotetik olarak kurulan yollardan neden-sonuç ilişkileri ve aracı değişkenler incelenebilmektedir (Kline, 2005). Ancak YEM çalışmalarında mümkün olduğunca az sayıda doğrusal ilişki gösterilerek (parsimony) modelin tanımlanması istenir (Şimşek, 2007). Hoyle (1995) yapısal eşitlik modellerinde yönsüz ilişki, doğrudan etki ve dolaylı etki olmak üzere üç tür ilişki olduğunu belirtmektedir. Dolaylı etkinin olduğu modelde bir bağımsız değişkenin bir bağımlı değişkene olan etkisi, bir ya da daha fazla aracı değişkenle ortaya konmaktadır (Çokluk, Şekercioglu ve Büyüköztürk, 2014). Aracılık testleriyle araştırılmaya çalışılan temel sorun, iki değişken arasındaki ilişkinin, aslında bir başka değişkenin varlığını tamamen ya da en azından bir dereceye kadar şart koşmasıdır (Şimşek, 2007).

Çalışmanın diğer hipotezinde ise akademik başarı ile PİK, ana-baba aracılığı, dürtüsellik, kayıtsız ve korkulu bağlama, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmama durumu arasındaki ilişkiler çoklu doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir.

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma grubu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ankara İli Mamak, Çankaya ve Çubuk İlçelerine bağlı ortaokullarda öğrenim görmekte olan 6.-8. sınıf öğrencilerinden belirlenmiştir. Alanyazında ergenlik döneminde dürtüsel davranışların düzeyinin ve ana-baba aracılık stratejilerinin hem düzeyinin hem de niteliğinin değişmesi ve PİK'in arttığına ilişkin bulgular olması nedeniyle araştırma grubu özellikle ergenlik dönemindeki katılımcılardan belirlenmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde İnternet Kullanımında Ana-Baba Aracılığı Ölçeği'nin (ABAÖ) doldurulması için gerekli olan "elektronik posta ve sosyal medya hesabı olması" durumları dikkate alınmış ve seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yolu ile örneklem seçilmiştir. Amaçlı örnekleme araştırmacı, evrenle ilgili daha önceki kuramsal bilgilere, kendi bilgilerine ve araştırmanın özel amacına dayanarak bir örneklem belirlemektedir (Fraenkel ve Wallen, 1993). Amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile kendi içinde benzeşen ancak farklı durumlardan örneklem belirlenmesi amaçlanmış bu nedenle de farklı sosyo-ekonomik düzeyden okullar tercih edilmiştir.

2.2.1. Katılımcılar

Bu çalışmada ölçme araçlarının geliştirilmesinde ve araştırma hipotezlerinin test edilmesinde belirlenen okulların altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarında öğrenim gören ergenlere ulaşılmıştır. İşlevsel Olmayan İnternet Kullanımı Ölçeği'nin (İÖİKÖ) geliştirilmesi için 708, ABAÖ'nün geliştirilmesi için ise 716 ergene ulaşılmıştır. Araştırmanın hipotezlerinin test edilmesinde ise toplam 708 ergenden veri toplanmıştır. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Çizelge 1 ve Çizelge 2'de sunulmaktadır.

Ölçme araçlarının geliştirilmesi sürecinde ulaşılan katılımcıların demografik bilgileri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1.

Geçerlik- Güvenirlik Çalışmalarında Ulaşılan Örneklem Demografik Bilgilere Göre Dağılımı

Veri Aracı	Toplama	Değişken	Kategoriler	N	%
İnternetin İşlevsel Olmayan Kullanımı Ölçeği	Cinsiyet	Kız		434	61.3
		Erkek		274	38.7
		Toplam		708	100
	Sınıf Düzeyi	Altı		365	51.6
		Yedi		230	32.4
		Sekiz		113	16.0
		Toplam		708	100
İnternet Kullanımında Anababa Aracılığı Ölçeği	Cinsiyet	Kız		371	51.8
		Erkek		345	48.2
		Toplam		716	100
	Sınıf Düzeyi	Altı		285	39.8
		Yedi		264	36.9
		Sekiz		167	23.3
		Toplam		716	100

Çalışmada ele alınan hipotezlerin test edilmesi için ulaşılan örnekleme ilişkin demografik bilgiler ise Çizelge 2’de sunulmaktadır.

Çizelge 2.

Hipotezlerin Test Edilmesi Amacıyla Ulaşılan Örneklem Demografik Bilgilere Göre Dağılımı

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kız	369	52.2
	Erkek	338	47.8
	Toplam	707	100
Sınıf Düzeyi	Altı	263	37.1
	Yedi	238	33.6
	Sekiz	207	29.2
	Toplam	708	100
Yaş	11 yaş ve altı	144	20.5
	12	210	29.9
	13	202	28.7
	14 yaş ve üstü	147	20.9
	Toplam	703	100
Kardeş sayısı	Tek çocuk	143	21.5
	İki kardeş	368	55.2
	Üç kardeş	114	17.1
	Dört kardeş ve üstü	41	6.2
	Toplam	666	100
Anne çalışma durumu	Çalışıyor	325	48.7
	Çalışmıyor	343	51.3
	Toplam	668	100
Baba çalışma durumu	Çalışıyor	675	96.6
	Çalışmıyor	24	3.4
	Toplam	699	100
Evde İnternet bağlantısı	Var	585	82.6
	Yok	123	17.4
	Toplam	708	100

Katılımcıların hafta içi bir günde ortalama İnternet kullanım süreleri yaklaşık iki buçuk saat (\bar{x} =141.96 dakika, SS =197.66) olarak belirlenmiştir. Kızlarda bu süre yaklaşık iki buçuk saat (\bar{x} =137.78 dakika, SS =198.08); erkeklerde ise yaklaşık üç saattir (\bar{x} =146.91, dakika, SS =197.54). Katılımcıların haftasonu bir günde ortalama İnternet kullanım süreleri yaklaşık dört saattir (\bar{x} =229.83 dakika, SS =230.57). Kızlarda bu süre yaklaşık üç buçuk saat (\bar{x} =207.36 dakika, SS =208.59), erkeklerde ise yaklaşık dört buçuk saat (\bar{x} =254.48 dakika, SS =250.25) olarak belirlenmiştir.

İnternet kullanım süresine yaşa göre bakıldığında hafta içi İnternet kullanım süresi 11 yaş ve altındakilerde yaklaşık iki saat (\bar{x} =113.41 dakika, SS =150.37), 12 yaşındakilerde yaklaşık iki saat (\bar{x} =109.59 dakika, SS =135.24), 13 yaşındakilerde yaklaşık iki buçuk saat (\bar{x} =164.71 dakika, SS =226.18) ve 14 yaş ve üstündekilerde yaklaşık iki buçuk saattir (\bar{x} =141.52 dakika, SS =196.87). Hafta sonu İnternet kullanım

süresi 11 yaş ve altındakilerde yaklaşık üç saat ($\bar{x}=182.31$, $SS=171.81$), 12 yaşındakilerde yaklaşık üç buçuk saat ($\bar{x}=207.20$ dakika, $SS=189.36$), 13 yaşındakilerde yaklaşık dört saat ($\bar{x}=248.17$ dakika, $SS=247.93$) ve 14 yaş ve üstündekilerde yaklaşık dört buçuk saattir ($\bar{x}=277.52$ dakika, $SS=280.25$).

2.3. Veriler ve Toplanması

Çalışma kapsamında veriler Ankara İli Mamak, Çankaya ve Çubuk ilçelerinde belirlenen üç okuldan toplanmıştır. Verilerin toplanmasından önce gerekli izinler alınmış (EK-A.1, EK A.2), kurum müdürlüklerine veri toplama sürecine ilişkin bilgi verilmiş, uygun gün ve saat belirlemesi yapılmıştır. Veri toplama araçlarının uygulanmasından önce katılımcıların ana-babalarından izin belgesi alınmıştır (EK-B). Uygulamalar kurum müdürleri tarafından belirlenen gün ve saatlerde araştırmacının kendisi tarafından her sınıf için iki ders saatinde gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesi katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış ve gönüllülük ilkesi hatırlatılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda sosyal medya ve/ya da elektronik posta hesabı bulunmayan katılımcılar çalışma dışında bırakılmıştır. Gönüllü olan ve araştırmanın amacına ilişkin ölçütleri karşılayan katılımcıların araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine ilişkin Bilgilendirilmiş Onam Formu'nu (EK-C) doldurmaları istenmiştir.

Çalışma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların, yaş, sınıf düzeyi, cinsiyet, anne baba çalışma durumu, kardeş sayısı gibi demografik özelliklerine ilişkin bilgiler ile akademik başarı değişkeninin bilgisi kişisel bilgi formu aracılığıyla elde edilmiştir. Akademik başarı değişkeninin ölçümü için uygulama öncesi kurum müdürlüklerinden öğrencilerin 2017-2018 eğitim öğretim dönemi birinci dönem sonu genel not ortalamaları alınmıştır. Uygulama sırasında kurum müdürlüklerinden alınan not ortalama listesi katılımcılara verilerek katılımcılardan kendi adları karşısında yazan genel not ortalamasını kişisel bilgi formundaki ilgili yere yazmaları istenmiştir. Katılımcıların isimleri kişisel bilgi formunda yer almadığı için böyle bir eşleme yöntemine başvurulmuştur. (EK G.1).

İlişki Ölçekleri Anketi: Griffin ve Bartholomew'un (1994) tarafından geliştirilen ve Sümer ve Güngör (1999) tarafından Türkiye'deki ergenlere uyarlanan ölçek, 17 madde ve dört faktörden oluşmaktadır. Her bir madde bireyin kendini ve ilişkilerdeki genel tutumlarını ne kadar iyi tanımladığı değerlendirilerek işaretlenmektedir. Her faktör bir

bağlanma biçimine karşılık gelmektedir. Ölçek cevapları '1=beni hiç tanımlamıyordan 7=tamamıyla beni tanımlıyor'a kadar 7'li Likert tipindedir. Ölçekte 5, 7, ve 17. maddeler tersten kodlanmaktadır. 5. madde normal kodlamasıyla kaçınan bağlanma biçiminde, tersten kodlanmış şekliyle ise saplantılı bağlanma biçiminde kullanılmaktadır. Ölçeğe ilişkin örnek maddeler Ek G.4'te sunulmuştur. Ölçeğin özgün formunda alt boyutların iç tutarlık katsayıları .41 ile .71 arasında değişmektedir. Test tekrar test güvenilirliği katsayıları ise kadınlarda .53, erkeklerde ise .49 olarak belirlenmiştir. Türkçe formda ise iç tutarlık katsayıları .27 ile .61 arasında; iki ölçüm zamanı arasındaki gruplama değişmezlik derecesi ise %64 olarak belirlenmiştir. Test tekrar test korelasyonları ise .54 ile .78 arasında bulunmuştur.

Bu çalışmada ölçeğin alt ölçeklerine ilişkin Cronbach Alfa değerleri korkulu bağlanma için .49, güvenli bağlanma için .15, kayıtsız bağlanma için .55, saplantılı bağlanma için .19 olarak bulunmuştur. Griffin ve Barholomew'in (1994) çalışmalarında düşük iç tutarlık katsayılarının ölçeğin hem benliğe hem başkalarına ilişkin iki modeli birden içermesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu çalışmada elde edilen iç tutarlık katsayıları korkulu ve kayıtsız bağlanma için yapılan önceki çalışmalarla benzer sonuçlar vermiştir. Ancak güvenli ve saplantılı bağlanmaya ilişkin iç tutarlık katsayılarının oldukça düşük olduğu görülmüş bu nedenle çalışmaya dahil edilmemesine karar verilmiştir. Yapılan DFA sonuçları korkulu bağlanma ($\chi^2=4.46$, $df=1$, $\chi^2/df=4.46$, RMSEA=.062, SRMR=.018, NFI=.97, NNFI=.85, CFI=.98, GFI=.1.00, AGFI= .98) ve kayıtsız bağlanma için ($\chi^2=27.10$, $df=4$, $\chi^2/df=4.46$, RMSEA=.08, SRMR=.037, NFI=.89, NNFI=.76, CFI=.90, GFI=.99, AGFI= .96) ulaşılan örneklem üzerinde ilgili yapıların doğrulandığını göstermiştir.

Conners-Wells Ergen Öz Bildirim Ölçeği- Hiperetkinlik/Dürtüsellik Alt Boyutu: Conners, Wells, Parker, Sitarenios, Diamond ve Powell (1997) tarafından geliştirilen Kaner, Büyüköztürk, İşeri, Ak ve Özaydın (2011) tarafından Türkçeye uyarlama çalışmaları yapılan ölçek DEHB'i ergenlerin öz bildirimlerine dayalı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçekte aile problemleri, duygusal problemler, davranım problemleri, bilişsel problemler/dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperetkinlik olarak adlandırılan altı alt boyut bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarında güvenilirlik katsayıları .76 ile .87 arasındadır. Bu çalışma kapsamında ölçeğin hiperetkinlik/dürtüsellik alt boyutu kullanılmıştır. Alt boyuta ilişkin örnek maddeler EK G.5'te sunulmuştur. İlgili alt boyuta ilişkin cronbach alfa katsayısı .80 bulunmuştur. Ölçeğe ilişkin DFA sonuçları ulaşılan örneklem için yapının doğrulandığını

göstermektedir ($\chi^2=106.95$, $df=26$, $\chi^2/df=4.11$, $RMSEA=.092$, $SRMR=.054$, $NFI=.94$, $NNFI=.93$, $CFI=.95$, $GFI=.95$, $AGFI=.91$)

İşlevsel Olmayan İnternet Kullanımı Ölçeği (İOİKÖ): Bu çalışma kapsamında geliştirilen ölçek ergen öz bildirimlerine dayalı olarak işlevsel olmayan İnternet kullanımı düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. 15 madde ve üç farkörden oluşan ölçekte faktörler “aşırı meşguliyet”, “duygu ayarlama” ve “sosyal ve akademik olumsuz sonuç” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesine ilişkin ayrıntılı bilgiler bulgular başlığında sunulmaktadır. Ölçek maddeleri EK G.2’de verilmiştir.

İnternet Kullanımında Ana-Baba Aracılığı Ölçeği (ABAÖ): Bu çalışma kapsamında geliştirilen ölçek ergen öz bildirimlerine dayalı olarak ana-babalar tarafından uygulanan İnternet için ana-baba aracılığı stratejilerinin düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. 20 madde ve üç farkörden oluşan ölçekte faktörler “kontrol/kısıtlama”, “aktif aracılık” ve “izleme” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesine ilişkin ayrıntılı bilgiler bulgular başlığında sunulmaktadır. Ölçek maddeleri EK G.3’te verilmiştir.

2.4.Verilerin Analizi

Çalışmada kullanılan İOİKÖ ve ABAÖ’nün geliştirme çalışmaları sırasında ölçme araçlarının faktör desenini ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. AFA ile davranışın anlaşılmasına yardımcı olan kuramın yapıları ile faktörlerin benzer olup olmadığına ilişkin kanıt aranmıştır. Ardından ölçme aracının yapı geçerliğini test etmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır.

Çalışmanın birinci hipotezin sınanması amacıyla PİK, dürtüsellik, bağlanma biçimleri ve ana-baba aracılığı ortalama puanlarının cinsiyete ve evde İnternet bağlantısının olup olmaması durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesinde t-testi; yaş ve İnternet kullanım süresine göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesinde ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. İnternet kullanım süresinin kategorileri belirlenirken ortalamanın yarım standart sapma altı ve üstü kesme puanı olarak alınmıştır. Ortalamanın yarım standart sapma altında kalan grup “İnternet kullanım süresi az”; ortalamanın yarım standart sapma üstünde kalan grup “İnternet kullanım süresi çok”; arada kalan grup ise “İnternet kullanım süresi orta” olarak adlandırılmış ve analizler bu kategoriler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Varyans analizi sonuçlarına göre hangi gruplar arasında anlamlı farkın olduğu belirlenirken

karşılaştırılacak gruplarda bulunan kişi sayılarındaki farklılıkları göz ardı edebilen Scheffe testi kullanılmıştır. t testi ve varyans analizi parametrik testlerdendir ve normal dağılım varsayımının karşılanması gerekmektedir. Çalışmada bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi ile YEM analizleri aynı katılımcılardan elde edilen veriler ile gerçekleştirilmiştir. Tüm bu analizler için gerekli olan normal dağılım varsayımının karşılanıp karşılanmadığı ise analizler öncesinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın genel amacına bağlı olarak belirlenen ikinci hipotezin sınanması için değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile test edilmiştir. YEM uygulanmasında Kline (2005) ile Anderson ve Gerbing'in (1998) önerileri göz önüne alınarak, ölçme modelinden kaynaklanabilecek hataların önceden tespit edilip ayıklanması amacıyla iki aşamalı yaklaşım kullanılmıştır. Buna göre birinci aşamada üst düzey DFA ile geçerliliği test edilmiş bir ölçme modeli oluşturularak örtük değişkenler ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya konmuştur. Ölçme modelinin test edilmesi aşamasında çalışmadaki değişkenler yön belirtmeksizin birlikte ele alınmakta ve modelin bu şekilde doğrulanıp doğrulanmadığı incelenmektedir. Ölçme modelinin doğrulanmasının ardından ikinci aşamada, ölçme modelinde yer alan örtük değişkenler arasındaki yapısal ilişkiler test edilmiştir. Yapısal modelin sınanmasında test edilen modelde yapılan değişimlerle en uygun modelin belirlenmesi amaçlanan model geliştirme stratejisine (Meydan ve Şeşen, 2011) ek olarak alternatif modeller stratejisi kullanılmıştır (Jöreskog, 1993). Alternatif modeller stratejisine göre ise denenen birden fazla model alternatifinden hangisinin veri setine uygun olduğu belirlenmektedir. Bu çalışmada da bir hipotez model ve kuramsal çerçeve göz önünde bulundurularak oluşturulan bir alternatif model test edilmiştir.

Yapısal ilişkilerin sınanması işlem adımlarında referans değişken ataması yapılmıştır. Referans değişken belirlemek referans değişken dışındaki tüm değişkenlerde standart hataların varlığını devam ettirebilir. Bu da hangi yüklerin anlamlı olup olmadığına karar vermeyi kolaylaştırır (Jöreskog, Olsson ve Wallentin, 2016). Bu nedenle hem ölçme modelinde hem de yapısal modellerde her bir örtük değişken için örtük değişkeni en iyi temsil eden gözlenen değişkenlerden birisi referans değişkeni olarak belirlenmiştir (Jöreskog ve diğerleri, 2016; Kline, 2005). Kestirim yöntemi olarak ise, verinin normal dağılıma sahip olması ve sürekli değişkenlerden oluşmasından dolayı En Yüksek Olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemi kullanılmıştır (Şimşek, 2007).

Çalışmada hipotez modelin ve alternatif modelin veriye uygunluğunu incelemek için bir dizi uyum indeksinden yararlanılmıştır. Bu indekslerden biri örneklem büyüklüğüne

duyarlı olan ve Jöreskog ve Sörbom (2001) tarafından uyum iyiliği ölçütleri arasında “uyum kötülüğü” ölçütü olarak kullanılabilmesi belirtilen Ki-Kare (χ^2) değeridir. Ki-kare değeri serbestlik derecesine oranla görece yüksek bir değere sahipse bu durum kötü bir uyumun göstergesi olabilir. Aynı zamanda büyük örneklemelerde Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı yeterlik için bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bu ölçütte üç ve altındaki oranlar mükemmel (Kline, 2005; Sümer, 2000), beş ve altındaki oranlar ise orta düzeyde uyumu göstermektedir (Sümer, 2000). Ki-kare değeri aynı zamanda modelin uyum iyiliğini artırmak amacıyla modele yeni parametreler eklenmesi sürecinde ortaya çıkabilecek tesadüfi uyum iyiliklerinin tespit edilmesinde de kullanılabilir. Uyumun değerlendirilmesinde kullanılan bir başka ölçüt, Yaklaşık Hataların Ortalama Kareköküdür (RMSEA). RMSEA değeri örneklem büyüklüğünden bağımsız hesaplanması ve güven aralığı sağlaması nedeniyle üstünlükleri olan bir ölçüt olarak belirtilmektedir (Kelloway, 2015). Hair, Anderson, Tatham ve Black (1998) .10’den daha fazla farka sahip olan RMSEA güven aralığının sağlıklı bir karar için güvenilir olmadığını belirtmektedirler. Ancak RMSEA’ya ilişkin güven aralığı örneklem büyüklüğü ve modeldeki parametre sayısından etkilenmektedir. RMSEA değerinin .05’den küçük olması mükemmel uyumu, .08’in altında olması ise iyi uyumu göstermektedir (Sümer, 2000). Ki-kareye alternatif olarak geliştirilen ve model uyumunun örneklem büyüklüğünden bağımsız olarak değerlendirildiği diğer indeksler İyi Uyum İndeksi (GFI) ve Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (AGFI) de bu çalışmada dikkate alınmıştır. GFI ve AGFI’nin .90’den büyük olması iyi uyuma, .95’den büyük olması ise mükemmel uyuma işaret etmektedir (Sümer, 2000). Ele alınan bir başka ölçüt, evrene ait kestirimsel kovaryans matrisi ile örnekleme ait kovaryans matrisi arasındaki artık kovaryans ortalamalarını gösteren (Çokluk ve diğerleri, 2014) Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü’dür (SRMR). SRMR’nin .08’den küçük olması iyi uyumu, .05’den küçük olması mükemmel uyumu göstermektedir. Hu ve Bentler (1999) çalışmalarında I. ve II. tip hatadan kaçınmak için SRMR ile birlikte bağımsız modellerle karşılaştırmaya dayalı istatistiklerden birisinin kullanılmasını önermektedirler. Bu nedenle, Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI) ve Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (NNFI) ve Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) incelenmiştir. CFI bağımsızlık modelinin (gizil değişkenler arasında ilişkinin olmadığını gösteren model) ürettiği kovaryans matrisi ile önerilen yapısal modelin ürettiği kovaryans matrisini karşılaştırır (Çokluk ve diğerleri, 2014). CFI, örneklemin küçük olduğu durumlarda oldukça iyi çalışan bir indekstir. Aynı ölçütlerle sonuç üreten NFI ise küçük örneklemelerde model için varolandan daha az bir

uyum verebilmektedir. Bu durumda NFI serbestlik derecesi dikkate alınarak tekrar hesaplanır ve NNFI değeri elde edilir. NNFI NFI'dan farklı olarak model karmaşıklığını dikkate alarak sonuç üretir. CFI, NFI ve NNFI'nın .90'dan büyük olması iyi uyumu, .95'den büyük olması ise mükemmel uyumu göstermektedir (Sümer, 2000)

Çalışmada ele alınan aracılık etkisinin kanıtlanması için farklı yöntemler kullanılabilmesine karşın Baron ve Kenny'nin (1986) önerdiği dört aşamalı yaklaşım YEM'e de uyarlanmıştır. Bu yöntemde aracılık etkisi test edilirken izlenmesi gereken dört adım şöyledir (Baron ve Kenny, 1986): a) Bağımsız değişken bağımlı değişkeni anlamlı bir şekilde yordamaktadır. b) Bağımsız değişken aracı değişkeni anlamlı bir şekilde yordamaktadır. c) Bağımsız değişkenin etkisi kontrol edildiğinde, aracı değişken bağımlı değişkeni anlamlı bir şekilde yordamaktadır, ve son olarak d) Aracı değişkenin etkisi kontrol edildiğinde, bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki ilişkinin miktarında anlamlı bir düşüş olmakta ya da bu ilişki tamamen ortadan kalkmaktadır.

Bu çalışmada Baron ve Kenny'nin (1986) öne sürdüğü bu kanıtlara ek olarak Ki-kare ve diğer uyum istatistikleri de aracılık etkisinin test edilmesinde kullanılmıştır. Buna göre önce kısmen aracılık etkisinin incelendiği model test edilmiş ardından seçilen parametre çıkarılarak tam aracı model test edilmiştir. İki model arasındaki parametrenin model için anlamlılığı Ki-kare farklılık testi ile değerlendirilmiştir. Ki-kare farklılık testi sonucuna göre modelden çıkarılan parametre model için .05 düzeyinde anlamlı ise parametrenin modelden çıkarılmamasına, .05 düzeyinde anlamlı değil ise modelden çıkarılmasına karar verilmiştir. Kısmen aracı ve tam aracı modellerde Ki-kare farklılık testi ve uyum iyiliği değerleri açısından anlamlı farklılık olmadığı durumlarda ise daha az parametreyi test eden (more parsimonious) model tercih edilmiştir.

Çalışmada doğrudan ve dolaylı etkiler açıklanırken, standartlaştırılmış çözümlene katsayıları kullanılmıştır. Kline'a (2005) göre, .10 civarında standartlaştırılmış çözümlene katsayıları düşük, .30 civarında olan katsayılar orta ve .60 civarında olan katsayılar ise yüksek etki büyüklüğü anlamına gelmektedir. Verilerin analiz edilmesinde .05 anlamlılık düzeyi benimsenmiştir.

Çalışmanın son hipotezinin sınanmasında ise PİK, ana-baba aracılığı, dürtüsellik, kayıtsız ve korkulu bağlama, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısının olup olmaması ile akademik başarının ilişkisi çoklu doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Regresyon analizinde toplam varyansı en az sayıda değişkenle açıklamak temel amaç olmalıdır (Kalaycı, 2016). Modele alınacak değişkenlerin belirlenmesinde değişken ekleme ve eleme (stepwise), enter model, değişken ekleme (forward), değişken

eleme (bakward) yöntemleri sıkça kullanılmaktadır. Bu çalışmada modele anlamlı katkı sağlayan değişkenlerin modele eklenmesini sağlayan stepwise yöntemi tercih edilmiştir.

Ölçeklerin geliştirilmesi sırasında AFA ve ikinci hipotezin sınanmasında kullanılan çoklu doğrusal regresyon analizleri SPSS 25; ölçek geliştirmesinde kullanılan DFA ve birinci hipotezin sınanmasında kullanılan YEM çalışmalarında ise LISREL 8.7 paket programları kullanılmıştır.

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde çalışmada kullanılan ölçme araçlarına ilişkin betimsel analizler, YEM analiz sonuçları ve akademik başarıya ilişkin doğrusal regresyon analizi bulgularına yer verilmektedir.

3.1. Bulgular

Bu bölümde öncelikle PİK ve ana-baba aracılığının ölçümlerinde kullanılan veri toplama araçlarının geliştirilmesi için yapılan analizlere ve bulgulara yer verilmiştir. Ardından çalışmanın amaçları doğrultusunda belirlenen hipotezlerin sınanmasına ilişkin yapılan analizler ve analizler sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. Söz konusu bulgulara ilk olarak grubun genelinde araştırmanın değişkenlerine ilişkin bulguların betimsel istatistikleri sunulmaktadır. Daha sonra ise ölçme modeli, hipotez model ve alternatif modele ilişkin bulgular varsayımların sınanması ve bulguların sunulması sırası ile verilmiştir. Hipotez model ve alternatif modelin bulguları yapısal modellerin sunulmasının ardından aracı rollerin değerlendirilmesi olarak iki bölümde incelenmiştir. Son olarak araştırmanın üçüncü hipotezine ilişkin bulgular sunulmuştur.

3.1.1. İOİKÖ'nün Geliştirme Çalışması Bulguları

Ölçeğin Türk örneğinde geliştirme çalışmaları bu çalışma kapsamında gerçekleştirilmiştir. Yurt içi alanyazında aynı amaçla lise grubu ergenler için Ceyhan ve Ceyhan (2014) tarafından geliştirilen Problemlü İnternet Kullanımı Ölçeği-Ergen Formu bulunmaktadır. Söz konusu ölçek “İnternetin olumsuz sonuçları”, “aşırı kullanım” ve “sosyal fayda/sosyal rahatlık” alt ölçeklerinden ve 27 maddeden oluşmaktadır. Maddeler toplam varyansın %49.35'ini açıklamaktadır. Lise grubu ergenler için geliştirilmiş bu ölçekte “İnternet beni kendine esir ediyor”, “İnternette kontrol benden çıkıyor”, “Birisini internette ne yaptığımı sorduğunda savunmacı ve gizleyici oluyorum” gibi soyut ifadeler içeren maddelerin olması ve ayrıca “İnternette ismimi gizlemek beni daha özgür kılıyor” maddesinin ergenleri riskli davranışlara yönlendirici bir içeriğe sahip görünmesi

nedeniyle ölçeğin ortaokul grubu ergenler için uygun olmadığı düşünülmüştür. Ölçekte yer alan “İnternetin olumsuz sonuçları” alt boyutu birbirinden farklı alanlarda yaşanan problemleri içeren maddelere sahip görünmektedir (örneğin; “Sosyal aktiviteler için para harcamaktansa internete erişmek için harcamayı tercih ediyorum” “İnternet yüzünden yemek yemeyi unuttuğum zamanlar oluyor” “İnternette, kontrol benden çıkıyor” “İnternet kullanımım, benim için önemli kişilerle olan ilişkilerimde problem yaşamama neden oluyor”). Ayrıca aynı alt boyutta İnternetle aşırı meşgul olma ile ilişkili görünen “İnterneti kullanmasam bile sürekli aklımda”, “Sabahları uyandığında bir an önce internete bağlanmak istiyorum” gibi maddelerin olması nedeniyle de ölçeğin ölçmek istediği özellikleri doğru tanımlamada tam olarak yeterli olmayabileceği düşünülmüştür. Ayrıca söz konusu ölçeğin lisede öğrenim gören ergenler için geliştirilmiş olması nedeniyle bu çalışmada ulaşılan ortaokul altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf ergenler için kullanılması da uygun değildir. Yurt dışı alanyazında PİK düzeyini belirlemek amacıyla Caplan (2010) tarafından “Generalized Problematic Internet Use Scale-2” Davis’in (2001) modeli temelinde geliştirilmiştir. Ölçek 15 madde ve beş alt boyuttan oluşmaktadır. Boyutlar “çevrimiçi sosyal etkileşim”, “duygu ayarlama”, “bilişsel endişe”, “kompulsif İnternet kullanımı” ve “negatif çıktılar” olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmada geliştirilen İÖİKÖ Davis’in (2001) önerdiği PİK modeli ve İnternet bağımlılığı için önerilen tanı ölçütlerinin kesişen özellikleri dikkate alınarak hazırlanan maddelerden oluşturulmuştur. İÖİKÖ’nin eklektik yapısının PİK düzeyini belirlemede ve aynı zamanda kültüre özgü bir ölçeğin de alanyazına kazandırılmasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında geliştirilen ölçeğin uygulama için hazır hale getirilmesi, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin adımları, analiz sonucunda elde edilen bulgular bu bölümde açıklanmaktadır. Geliştirilen ölçme aracı için AFA ve DFA işlem adımlarına geçmeden önce ilgili analizler için gerekli varsayımlar sınanmıştır. AFA ve DFA öncesi varsayımların sınanmasına ilişkin izlenen adımlar ve bu adımlarda hangi ölçütlerin dikkate alındığı EK D’ de sunulmaktadır.

3.1.1.1. İOİKÖ'nün Uygulamaya Hazır Hale Getirilmesi

İOİKÖ için DSM-V patolojik kumar bağımlılığı ve Davis'in (2001) öne sürdüğü PİK'in Bilişsel Davranışçı Modeli önerileri dikkate alınarak 50 maddeden oluşan madde havuzu hazırlanmıştır. Madde havuzu için temel olarak ölçülmek istenen özellikleri ifade eden maddeler yazılmıştır. Madde havuzunun oluşturulmasının ardından ilgili yaş grubunda beş öğrenciden maddelerin anlaşılabilirliği için görüş alınarak maddelerde düzenlemeler yapılmış ve anlaşılabilirlik bakımından daha iyi olduğu görülen 25 madde seçilmiştir. Söz konusu maddelerin uygunluk ve anlaşılabilirlik açısından uzmanlar tarafından değerlendirilmesi amacıyla da uzman görüşü formu hazırlanmıştır (EK E.1). İlgili form bir uzman klinik psikolog, bir psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanı, eğitim psikolojisi alanından iki akademisyen, bir Türkçe dil uzmanı ve bir ölçme değerlendirme uzmanına ulaştırılmıştır. Uzman değerlendirmelerinin ardından öneriler doğrultusunda maddelere son şekli verilmiştir. Buna göre üç maddede değişiklik yapılmış, bir madde ise madde havuzundan çıkarılmıştır. Bu haliyle ölçek 24 maddeden oluşmuştur. Düzenlenen ve çıkarılan maddeler Çizelge 3' de sunulmaktadır.

Çizelge 3.

İOİKÖ İçin Uzman Görüşü Sonrası Düzeltme Yapılan ve Çıkarılan Maddeler

Madde	Yapılan değişiklik
İnternette değilken bile İnternet hakkında bir şeyler düşünürüm.	İnternette değilken İnternet hakkında bir şeyler düşünürüm.
İnternete girme sürem sınırlandırılırsa sinirlenirim.	İnternete girme sürem sınırlandırılması beni sinirlendirir.
Zamanımın çoğunu İnternette geçiririm.	Boş zamanımın çoğunu İnternette geçiririm.
Olumsuz bir şey yaşadığımda rahatlamak için İnternete girerim.	Çıkarıldı.

Maddelere son şekli verildikten sonra bir okulun altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfında öğrenim gören 50 öğrencisi ile ön uygulama yapılmış ve ölçeğe asıl uygulama öncesi son şekli verilmiştir.

3.1.1.2. İOİKÖ AFA Öncesi Varsayımların Sinanması

AFA işlem adımları için bir okulun altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfında öğrenim gören 411 öğrenciye ulaşılmıştır. AFA adımlarına geçmeden önce analiz için gerekli varsayımlar test edilmiştir. Varsayımların testine ilişkin adımlar aşağıda sunulmaktadır.

- 1) *Örneklem Büyüklüğü*: KMO testi sonucunda KMO değerinin .90 olduğu belirlenmiştir. Bu değer örneklem büyüklüğü açısından veri setinin çok iyi olduğunu göstermektedir ($p < .05$).
- 2) *Kayıp değerler*: Kayıp değerler bakımından yapılan incelemede kayıp oranı %5'in üzerinde parametre olmadığı görülmüştür. Kayıp oranı %5'in altında olan parametrelere ise ölçeğin sıralı (ordinal) ölçek olması dolayısıyla medyan atanarak analize devam edilmiştir.
- 3) *Çok değişkenli normallik*: Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare değerinin manidar olduğu görülmüştür ($\chi^2(276) = 3709.824$; $p < .05$) Bu doğrultuda verilerin normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir.
- 4) *Tek Değişkenli Homojenlik*: Levene testi manidarlık düzeyinin $p > .05$ olması nedeniyle ilgili varsayım karşılanmıştır.
- 5) *Doğrusallık*: Saçılma diagramı elips görünümündedir.
- 6) *Çoklu bağlantı problemi ve tekillik*: VIF=1.000, CI=1.000 ve tolerans değeri=1.000 olduğundan çoklu bağlantı problemi olmadığı belirtilebilir. Madde çiftleri arasındaki korelasyon katsayıları .133 - .651 arasındadır. Bu durumda tekilliği olmadığı belirtilebilir.
- 7) *Uç değer analizleri*: Çok değişkenli ve tek değişkenli uç değer analizinde uç değer olmadığı görülmüştür.

3.1.1.3. İÖİKÖ AFA İşlem Adımları

İÖİKÖ'nin faktör desenini ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi, döndürme yöntemi olarak ise faktörlerin birbiri ile ilişkili olduğu varsayımını içeren (Tabachnick ve Fidel, 2001) eğik döndürme yöntemlerinden oblimin döndürme seçilmiştir.

İÖİKÖ'nin faktör desenini ortaya koymak amacıyla yapılan AFA'da temel alınan 24 madde için özdeğeri 1'in üzerinde olan dört boyut olduğu görülmüştür. Bu boyutların toplam varyansa yaptığı katkı %55.34 olarak belirlenmiştir. Dört boyut yamaç-birikinti grafiği ve toplam varyansa yaptıkları katkı açısından değerlendirilmiştir. Buna göre ilk boyutun varyansa yaptığı katkının %32.32, ikinci boyutun %9.95, üçüncü boyutun %8.40 ve dördüncü boyutun %4.67 olduğu görülmüştür. Temel bileşenler analizi ve yamaç-birikinti grafiği sonuçlarını doğrulamak için Monte Carlo Programı yardımıyla Horn'un Paralel Analizi yapılmıştır. Paralel analiz sonuçlarına göre sadece ilk üç faktörün temel bileşenler analizi özdeğerinin paralel analiz değerlerinden büyük, dördüncü boyutun

değerinin ise küçük olduğu görülmüştür. Horn'un paralel analiz sonucu, yamaç birikinti grafiği, açıklanan varyans birlikte değerlendirildiğinde ölçeğin üç boyutlu yapıda olabileceğine karar verilmiştir.

Ölçeğin üç boyutlu yapısı için AFA tekrarlanmıştır. Analiz sonucunda faktör yük değeri .32'nin altında olan ve/ya da binişik olduğu görülen maddelerden önce binişik olanlar daha sonra faktör yükü düşük olanlar ölçekten çıkarılarak analizler tekrarlanmıştır. Sonuç olarak toplam yedi madde ölçme aracından çıkarılmış, ölçek 15 maddeden oluşmuştur. Çıkarılan maddeler Çizelge 4'de sunulmaktadır.

Çizelge 4.

İOİKÖ Binişiklik ve Faktör Yük Değerlerine Göre Çıkarılan Maddeler

Arkadaşlarım başka oyunlar önerse de önce İnternette oynamayı öneririm.
İnternette geçirdiğim süre giderek artıyor.
İnternete giremediğimde bir şeyler eksikmiş gibi hissederim.
Arkadaşlarımla birlikteyken İnternet hakkında konuşmayı tercih ederim.
İnternete girme sürem sınırlandırılması beni sinirlendirir.
İnternete giremediğim zamanlarda her şey anlamsız gelir.
Boş zamanımın çoğunu İnternette geçiririm.
Üzgün olduğum zamanlarda üzüntümü azaltmak için İnternete girerim.
Evde İnternete girebileceğim cihazlara istediğim zaman ulaşamamak beni rahatsız eder.

Ölçeğin üç faktörlü yapısı için yapılan analizler sonrasında herbir faktörün adlandırılması kuramsal temel ve bu konuda geliştirilmiş diğer ölçme araçları gözönünde bulundurularak yapılmış ve faktörler “aşırı meşguliyet”, “duygu ayarlama” ve “sosyal ve akademik olumsuz souç” olarak adlandırılmıştır. Toplam 15 madde için faktör deseni, faktör yük değerleri ve ortak faktör varyansları Çizelge 5'de sunulmaktadır.

Çizelge 5.

İÖİKÖ için Faktör yükleri ve Ortak Faktör Varyansları

Maddeler	1. faktör (Aşırı meşguliyet)	2. faktör (duygu ayarlama)	3. faktör (sosyal ve akademik olumsuz sonuç)	Ortak faktör varyansı (h ²)
V3	.81	.01	.14	.68
V6	.76	.16	.15	.63
V4	.69	.11	.09	.50
V5	.67	.22	.21	.54
V2	.62	.15	.06	.41
V1	.64	.03	.05	.41
V7	.61	.12	.06	.39
V8	.52	.11	.28	.36
V14	.07	.82	.10	.69
V11	.06	.76	.13	.60
V9	.04	.78	.02	.61
V15	.04	.01	.73	.53
V12	.02	.05	.68	.47
V10	.15	.00	.65	.45
V13	.02	.24	.63	.45

*Değişken kodları ve ölçek madde eşleşmeleri EK- F.1' de sunulmuştur.

AFA sonucunda, maddelerin üç faktör altında toplandığı görülmüştür. Çizelge 5’de görüldüğü üzere alt ölçekler düzeyinde faktör yükleri a) ‘aşırı meşguliyet alt ölçeği’ için .52 -.81 arasında, b) ‘duygu ayarlama alt ölçeği’ için .76 - .82 arasında, c) ‘sosyal ve akademik olumsuz sonuç alt ölçeği’ için ise .63 - .73 arasında değişmektedir. Faktör yük değerleri büyüklük açısından incelendiğinde maddelerin yük değerlerini “iyi” den “mükemmel”e doğru nitelendirmek mümkündür (Comrey ve Lee, 2013). Binişik ve faktör yük değeri .32’nin altında olan maddelerin çıkarılmasının ardından faktörlerin toplam varyansa yaptıkları katkının a) ‘aşırı meşguliyet alt ölçeği’ için %34.63 b) ‘duygu ayarlama alt ölçeği’ için %11.14 c) ‘sosyal ve akademik olumsuz sonuç alt ölçeği’ için ise %8.44 olduğu görülmüştür. Belirlenen üç faktörün varyansa yaptıkları toplam katkı ise %54.21’dir. Sosyal bilimler için açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli görülmektedir (Scherer, Wiebe, Luther ve Adams, 1988). Bu durumda geliştirilen ölçme aracı için açıklanan varyansın iyi olduğu söylenebilir.

Bundan sonraki bölümde İÖİKÖ AFA sonrası ortaya çıkan yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek amacıyla yapılan DFA adımları sunulmaktadır. DFA işlemine geçmeden önce analiz için varsayımlar test edilmiştir.

3.1.1.4. İOİKÖ DFA Öncesi Varsayımların Sınanması

İOİKÖ için yapılan AFA sonucu oluşan yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulamaları 297 altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencisinden ele edilen verilerle yürütülmüştür. DFA uygulamalarına geçilmeden önce analiz için gerekli varsayımlar test edilmiştir. Varsayımlara ilişkin adımlar aşağıda sunulmaktadır.

- 1) *Örneklem Büyüklüğü*: KMO testi sonucunda KMO değerinin .790 olduğu belirlenmiştir. Bu değer örneklem büyüklüğü açısından veri setinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir ($p < .05$).
- 2) *Kayıp değerler*: Kayıp değerler bakımından yapılan incelemede kayıp oranı %5'in üzerinde 33 parametre olduğu görülmüş ve bu denekler veri setinden çıkarılmıştır. Kayıp oranı %5'in altında olan parametrelere ise ölçeğin sıralı (ordinal) ölçek olması dolayısıyla medyan atanarak analize devam edilmiştir.
- 3) *Çok değişkenli normallik*: Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare değerinin manidar olduğu görülmüştür ($\chi^2(136) = 1322.349$; $p < .05$) Bu doğrultuda verilerin normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir.
- 4) *Tek Değişkenli Homojenlik*: Levene testi manidarlık düzeyinin $p > .05$ olması nedeniyle ilgili varsayım karşılanmıştır.
- 5) *Doğrusallık*: Saçılma diagramı elips görünümündedir.
- 6) *Çoklu bağlantı problemi ve tekliklik*: VIF=1.000, CI=1.000 ve tolerans değeri=1.000 olduğundan çoklu bağlantı problemi olmadığı belirtilebilir. Madde çiftleri arasındaki korelasyon katsayıları .048- .589 arasındadır. Bu durumda tekliği olmadığı belirtilebilir.
- 7) *Uç değer analizleri*: Çok değişkenli ve tek değişkenli uç değer analizlerinde toplam 70 veri setinden çıkarılmıştır.

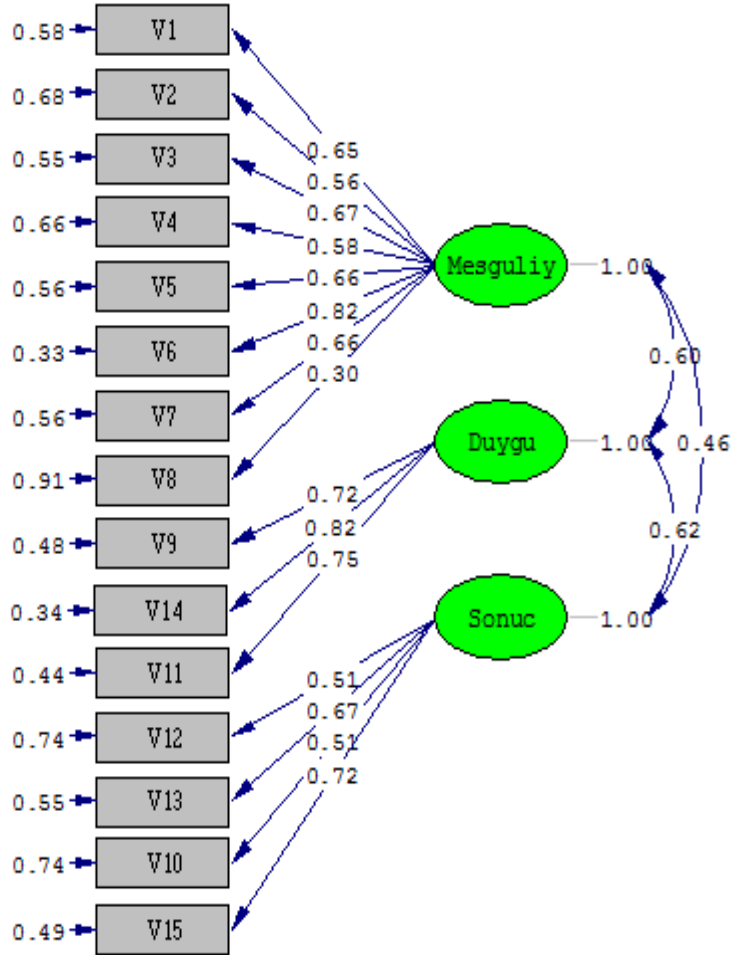
3.1.1.5. İOİKÖ DFA İşlem Adımları

DFA için varsayımların karşılandığının belirlenmesinin ardından analiz adımlarına geçilmiştir. Bu adımlar aşağıda açıklanmaktadır.

AFA'da ortaya çıkan 15 madde için t değerlerinin anlamlılık düzeyi incelenmiş ve tüm değerlerin anlamlı olduğu görülmüştür (Şekil 6). Maddelerin hata varyansları incelendiğinde ise hata varyanslarının düşük olduğu görülmüştür (Şekil 5).

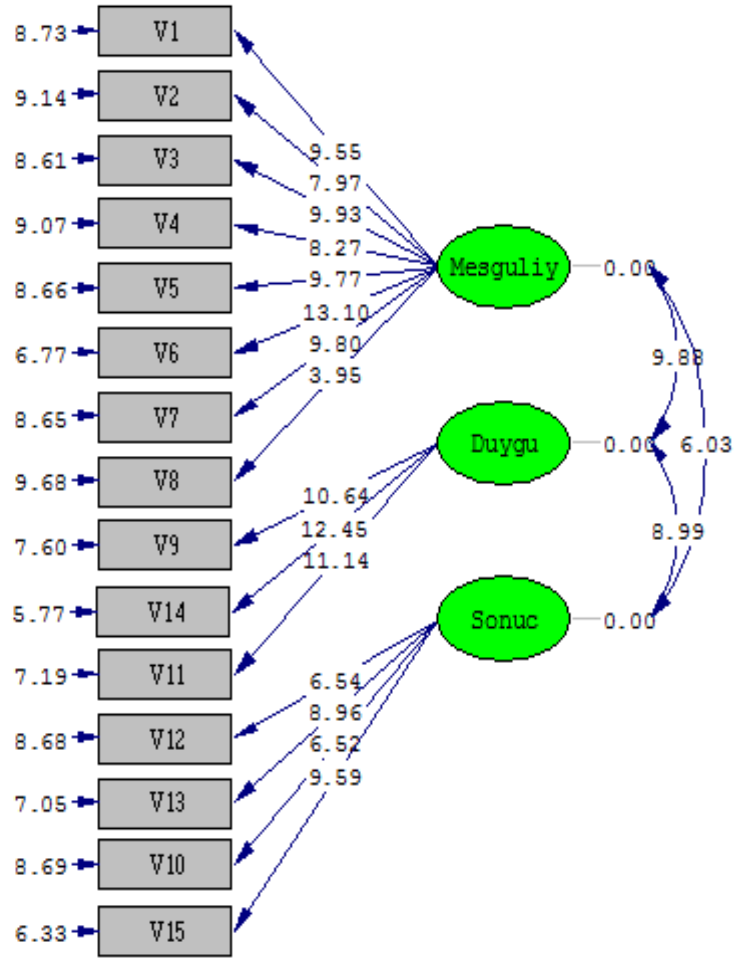
Şekil 5'e göre ölçekte DFA'ya ilişkin her bir maddeye ait standardizasyon katsayıları .30 ile .84 arasındadır. Şekil 6'da görüldüğü gibi ölçekte DFA'ya ilişkin her bir maddeye

ait standardizasyon katsayılarının anlamlı olup olmadığını belirlemek için belirlenen t değerleri 6.50 ile 13.49 değerleri arasında değişmektedir. Hesaplanan t değerleri tüm maddeler için $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Chi-Square=166.83, df=87, P-value=0.00000, RMSEA=0.069

Şekil 5. İÖİKÖ Maddelere Ait Standardizasyon Katsayıları

Chi-Square=166.83, df=87, P-value=0.00000, RMSEA=0.069

Şekil 6. İÖİKÖ Maddelere Ait t Değerleri

DFA sonucunda elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde χ^2 değerine ilişkin p değerinin manidar olduğu görülmüştür ($p < .05$). Bu bulgu, beklenen ve gözlenen kovaryans matrisleri arasında manidar bir fark olduğunu göstermektedir. Bu nedenle χ^2/sd oranı hesaplanmıştır ($\chi^2 = 166.83$, $sd = 87$). Büyük örneklerde p değeri manidar çıksa bile 5'in altında bulunan χ^2/sd oranı yeterli uyuma işaret etmektedir. İÖİKÖ-Ç için bu oranın 1.92 olduğu görülmüştür. Bu değer büyük örneklerde mükemmel uyuma işaret ettiği belirtilmektedir (Sümer, 2000; Kline, 2005). Ancak manidarlık düzeyinin $p < .05$ olarak bulunmasının büyük örneklemeden kaynaklanmış olabileceği belirtilmektedir (Çokluk ve diğerleri, 2014). Bu nedenle oranın model veri uyumu için kanıt oluşturduğu belirtilebilir. Diğer uyum indekslerine ilişkin yapılan inceleme sonuçları Çizelge 6'da sunulmaktadır.

Çizelge 6.

İÖİKÖ İyilik Uyum Değerleri

	χ^2	df	χ^2/df	RMSEA	SRMR	NFI	NNFI	CFI	GFI	AGFI
İÖİKÖ	166.83	87	1.92	.069	.062	.92	.95	.96	.90	.86

Modelin iyilik uyum değerlerine bakıldığında, RMSEA'nın iyi uyum (Hu ve Bentler, 1999; Thompson, 2004), GFI ve AGFI'nın iyi uyum (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; Sümer, 2000), SRMR'nin iyi uyum (Brown, 2006; Hu ve Bentler, 1999), NFI iyi uyum (Tabachnick ve Fidell, 2001), NNFI'nın mükemmel uyum (Hu ve Bentler, 1999; Sümer, 2000), CFI'nın ise mükemmel uyum (Hu ve Bentler, 1999; Sümer, 2000) düzeyinde olduğu görülmektedir. DFA sonuçlarına göre üç faktörlü modelin kabul edilebilir olduğu söylenebilir. İÖİKÖ'nün elde edilen uyum indeks değerlerine bakıldığında ölçeğin yeterli uyum gösteren bir yapıda olduğu belirtilebilir. Buna göre AFA ile elde edilen yapı DFA ile doğrulanmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı, test tekrar test analizleri ile değerlendirilmiştir. İÖİKÖ için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Aşırı meşguliyet, duygu ayarlama ve sosyal ve akademik olumsuz sonuç alt ölçeklerinin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırası ile .83, .78 ve .67 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler ölçekten elde edilen puanların güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin dört hafta arayla 49 katılımcıya uygulanması ile değerlendirilen test tekrar test güvenilirliğine ilişkin katsayısı tüm ölçek için .82 olarak hesaplanmıştır. Kontrol/kısıtlama, aktif aracılık ve izleme alt ölçeklerinde ise test tekrar test güvenilirlik katsayıları sırası ile .80, .87. ve .86 olarak hesaplanmıştır.

Son haliyle ölçek alt boyutlarında yer alan maddeler şöyledir:

'*Aşırı meşguliyet alt ölçeği*': 1, 4, 5, 6, 9, 12, 13, 15.

'*Duygu ayarlama alt ölçeği*': 2, 7, 11.

'*Sosyal ve akademik olumsuz sonuç alt ölçeği*': 3, 8, 10, 14.

Sonuç olarak 15 madde ve üç faktörden oluşan İÖİKÖ'nün altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri için işlevsel olmayan İnternet kullanımını ölçmek amacıyla Türk kültürü için uygun bir ölçme aracı olduğu belirtilebilir.

3.1.2. ABAÖ'nün Geliştirme Çalışması Bulguları

Ölçeğin Türk örneğinde geliştirme çalışmaları bu çalışma kapsamında gerçekleştirilmiştir. Yurt içi alanyazında ana-baba aracılık stratejilerini ölçmek amacıyla kullanılan başka bir ölçeğe rastlanmamıştır. Yurt dışı alanyazında ise kullanılan ölçme araçları için yol gösterici ilk ölçek Livingstone ve Helsper (2008) tarafından geliştirilmiştir. Çalışmada aynı ölçeğin ergen ve ana-baba öz bildirimlerine dayalı formlarından elde edilen Cronbach Alfa değerinin sırasıyla .67 ve .88 olduğu bildirilmiştir. Dürager ve Sonck (2014) aynı ölçeğin yenilenmiş formu ile yapılan EU Kids Online II Proje verileri ile ölçeğin geçerlik ve güvenirlik bilgilerini değerlendirmişlerdir. Sonuçlar farklı ülkelerde yaşayan ergenlerden elde edilen RMSEA değerlerinin aktif aracılık alt ölçeği için .06-.10, kısıtlayıcı aracılık için .04-.05, İnternet güvenliği için aktif aracılık alt ölçeği için .05-.08, izleme alt ölçeği için .02-.10, teknik aracılık için .01- .04 aralığında olduğunu göstermiştir. Aynı alt ölçekler için Cronbach Alfa değerlerinin ise sırasıyla .77-.83, .85-.90, .77-.83,.77-.85 ve .58-.71 aralığında olduğu görülmüştür. Cronbach Alfa değerlerinin kabul edilebilir sınırlarda olmasına karşın RMSEA değerlerinde kabul edilebilir sınırların dışında sonuçlar elde edilmesi ölçeğin düzenlemeye ihtiyacı olduğunu düşündürmektedir. Dürager ve Sonck'da (2014) çalışmalarında düzenlenmesi gereken maddeler için öneriler sunmuşlardır. Livingstone ve diğerleri (2017) tarafından yapılan çalışmada ise aynı ölçeğin ana-baba formunun Cronbach Alfa katsayısı .67 olarak belirlenmiştir. Bu katsayısının kabul edilebilir sınırlarda olmasına karşın düşük düzeyde Cronbach Alfa değeri belirttiği ve önceki araştırma sonuçlarında elde edilen geçerlik güvenirlik sonuçları da dikkate alınarak söz konusu ölçeğin bu çalışmada kullanılmamasına karar verilmiştir. Ana-baba aracılığı için kullanılan bir başka ölçek ise Lee ve Kim (2017) tarafından Koreli ergenlerden toplanan verilerle geliştirilmiştir. Dörtlü Likert tipinde değerlendirilen ve yedi maddeden oluşan ölçekte dört alt boyut “kısıtlayıcı aracılık”, “aktif aracılık”, “birlikte izleme” ve “aracılığın olmaması” olarak adlandırılmıştır. Çalışmada ölçeğin alt boyutlarından kısıtlayıcı aracılık ve aktif aracılığa ilişkin Cronbach Alfa değerlerinin sırası ile .78 ve .80 olduğu belirlenmiştir. Ancak ölçme aracı ile ilgili başka bir geçerlik güvenirlik bilgisi sunulmamıştır. Ayrıca “aracılığın olmaması” ve “birlikte izleme” alt boyutlarının birer maddeden oluşması nedeniyle ölçeğin bu çalışmada kullanılmamasına karar verilmiştir. Yurt dışı alanyazında kullanılan ölçme araçlarında geçerlik ve güvenirlik değerlerinin görece düşük olması ve alt boyutlardaki madde sayılarının az olması nedeniyle kültüre

özgü bir ölçme aracının bu çalışma kapsamında geliştirilmesine karar verilmiştir.

Bu çalışmada geliştirilen ölçekte maddeler, ergen çocuğu olan ana-babaların çocuklarının İnternet kullanımına aracılık etme biçimlerini ergenlerin öz bildirimlerine dayalı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin uygulama için hazır hale getirilmesi, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin adımları, analiz sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlar bu bölümde açıklanmaktadır. Geliştirilen ölçme aracı için AFA ve DFA işlem adımlarına geçmeden önce ilgili analizler için gerekli varsayımlar sınanmıştır. AFA ve DFA öncesi varsayımların sınanmasına ilişkin izlenen adımlar ve bu adımlarda hangi ölçütlerin dikkate alındığı EK D' de sunulmaktadır.

3.1.2.1. ABAÖ'nün Uygulamaya Hazır Hale Getirilmesi

ABAÖ için ilgili kuramsal temel dikkate alınarak ölçülmek istenen özelliği ifade eden maddeler kuramsal temel, yurt dışı alanyazında bulunan ölçekler, öğretmen, ana-baba ve uzman görüşlerinden yararlanılarak yazılmış ve böylece 54 maddeden oluşan madde havuzu hazırlanmıştır. Madde havuzunun oluşturulmasının ardından altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfta öğrenim gören beş öğrenciden maddelerin anlaşılabilirliği için görüş alınarak maddelerde düzenlemeler yapılmış ve ölçülmek istenen özelliği en iyi ifade eden maddeler seçilerek ölçek 25 maddeye düşürülmüştür. Ayrıca bir madde de ölçekten tamamen çıkarılmıştır (Güvenli olmayan İnternet sitelerine girmemem için filtreleme yöntemleri kullanır). Madde havuzunda yapılan düzenlemelerin ardından kalan 24 maddenin yaşa uygunluk ve anlaşılabilirlik açısından uzman görüşüne sunulması amacıyla '*Uzman Görüşü Formu*' hazırlanmıştır (EK E.2.). İlgili form bir uzman klinik psikolog, bir psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanı, eğitim psikoloji alanından iki akademisyen, bir Türkçe dil uzmanı ve bir ölçme değerlendirme uzmanına ulaştırılmıştır. Uzman değerlendirmelerinin ardından öneriler doğrultusunda üç maddede değişiklik yapılmış, iki madde ise madde havuzundan çıkarılmıştır. Bu haliyle ölçek 22 maddeden oluşmuştur. Düzenlenen ve çıkarılan maddeler Çizelge 7' de sunulmaktadır.

Çizelge 7.

ABAÖ İçin Uzman Görüşü Sonrası Düzeltme Yapılan ve Çıkarılan Maddeler

Madde	Yapılan değişiklik
İnterneti bilgi edinmek amacıyla kullanmam için beni destekler.	İnterneti bilgi edinmek amacıyla kullanmam için beni teşvik eder.
Ödevlerimi yapmam ya da derslerimi desteklemesi için İnterneti kullanmam için destekler.	Ödevlerimi yapmam ya da derslerimi desteklemesi için İnterneti kullanmaya teşvik eder.
İnternette öğrendiğim yeni bilgileri onunla paylaşmam için destekler.	İnternette öğrendiğim yeni bilgileri onunla paylaşmam için beni teşvik eder.
Arkadaşlarım ile uygun olmayan yazışmalarımı gördüğünde bir daha yapmamam için uyarır.	Çıkarıldı
Annem babam İnternetteyken, bana belli etmemeye çalışarak ne yaptığımı izler.	Çıkarıldı

Ölçek maddelerine son şekli verildikten sonra 50 öğrenciye ön uygulama yapılmış ve ölçeğe asıl uygulama öncesi son şekli verilmiştir.

3.1.2.2. ABAÖ AFA Öncesi Varsayımların Sınanması

ABAÖ'nün AFA uygulamaları toplam 361 altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfta öğrencilerinden ele edilen verilerle yürütülmüştür. AFA uygulamalarına geçilmeden önce analiz için gerekli varsayımlar test edilmiştir. Varsayımlara ilişkin adımlar aşağıda sunulmaktadır.

- 1) *Örneklem Büyüklüğü*: KMO testi sonucunda KMO değerinin .95 olduğu belirlenmiştir. Bu değer örneklem büyüklüğü açısından veri setinin çok iyi olduğunu göstermektedir ($p < .05$).
- 2) *Kayıp değerler*: Kayıp değerler bakımından yapılan incelemede kayıp oranı %5'in üzerinde parametre olmadığı görülmüştür. Kayıp oranı %5'in altında olan parametrelere ise ölçeğin sıralı (ordinal) ölçek olması dolayısıyla medyan atanarak analize devam edilmiştir.
- 3) *Çok değişkenli normallik*: Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare değerinin manidar olduğu görülmüştür ($\chi^2(190) = 4288.690$; $p < .05$) Bu doğrultuda verilerin normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir.
- 4) *Tek Değişkenli Homojenlik*: Levene testi manidarlık düzeyinin $p > .05$ olması nedeniyle ilgili varsayım karşılanmıştır.
- 5) *Doğrusallık*: Saçılma diagramı elips görünümündedir

6) *Çoklu bağlantı problemi ve tekillik*: $VIF=1.000$, $CI=1.000$ ve tolerans değeri= 1.000 olduğundan çoklu bağlantı problemi olmadığı belirtilebilir. Madde çiftleri arasındaki korelasyon katsayıları $.236- .707$ arasındadır. Bu durumda tekilliği olmadığı belirtilebilir.

7) *Uç değer analizleri*: Çok değişkenli ve tek değişkenli uç değer analizlerinde uç değer olmadığı görülmüştür.

Analiz için gerekli varsayımların karşılandığının belirlenmesinin ardından AFA için gerekli adımlar uygulanmış ve her bir adım açıklanmıştır.

3.1.2.3. ABAÖ AFA İşlem Adımları

ABAÖ'nün faktör desenini ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi, döndürme yöntemi olarak ise faktörlerin birbiri ile ilişkili olduğu varsayımı içeren (Tabachnick ve Fidel, 2001) eğik döndürme yöntemlerinden oblimin döndürme seçilmiştir.

AFA'da temel alınan 22 madde için özdeğeri 1'in üzerinde olan üç boyut olduğu görülmüştür. Bu boyutların toplam varyansa yaptığı katkı % 61.44 olarak belirlenmiştir. İlk boyutun varyansa yaptığı katkı %49.82; ikinci boyutun %6.42 ve üçüncü boyutun %5.20'dir. Boyutların varyansa yaptıkları katkı, yamaç birikinti grafiği ve Horn'un Paralel Analizi sonuçları incelenerek ölçeğin üç faktörlü yapıda değerlendirilmesinin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Üç faktör için yapılan analizde, maddeler binişiklik ve faktör yük değerleri açısından değerlendirilmiştir. Buna göre iki maddenin (“İnternete kendi fotoğraf ya da videolarımı yüklemeyen önce O'na göstermemi ister.” ve “İnternete ailemizin, tanıdıklarımızın ya da arkadaşlarımdan fotoğraf ya da videolarını yüklemeyen önce O'na göstermemi ister.”) analiz dışı bırakılmasına karar verilmiştir. Herbir faktörün adlandırılması kuramsal temel ve bu konuda geliştirilmiş diğer ölçme araçları gözönünde bulundurularak yapılmış ve faktörler “kontrol/kısıtlama”, “aktif aracılık” ve “izleme” olarak isimlendirilmiştir.

Ölçeğin üç faktörlü yapısı için yapılan analizler sonrasında toplam 20 madde için faktör deseni, faktör yük değerleri ve ortak faktör varyansları Çizelge 8'de sunulmaktadır.

Çizelge 8.

ABAÖ için Faktör yükleri ve Ortak Faktör Varyansları

Maddeler	1. faktör (Kontrol/kısıtlama)	2. faktör (aktif aracılık)	3. faktör (izleme)	Ortak faktör varyansı (h ²)
V1	.79	.15	.03	.65
V2	.82	.02	.16	.70
V3	.85	.02	.09	.73
V4	.66	.04	.19	.47
V5	.55	.20	.04	.34
V6	.66	.05	.17	.47
V7	.59	.06	.18	.38
V12	.65	.07	.05	.43
V13	.62	.03	.24	.44
V14	.57	.17	.08	.36
V15	.53	.27	.09	.36
V16	.06	.84	.06	.71
V17	.09	.86	.04	.75
V18	.06	.73	.05	.54
V19	.02	.70	.14	.51
V20	.19	.60	.07	.40
V8	.19	.30	.47	.35
V9	.05	.06	.89	.80
V10	.37	.06	.63	.54
V11	.33	.01	.85	.83

*Değişken kodları ve ölçek madde eşleşmeleri EK- F.2' de sunulmuştur.

Yapılan AFA sonucunda, 20 maddenin üç faktör altında toplandığı görülmüştür. Çizelge 8'de görüldüğü üzere alt ölçekler düzeyinde faktör yükleri a) '*kontrol/kısıtlama alt ölçeği*' için .53-.84 arasında, b) '*izleme alt ölçeği*' için .47-.89 arasında, c) '*aktif aracılık alt ölçeği*' için ise .60- .86 arasında değişmektedir. Faktör yük değerleri büyüklük açısından incelendiğinde maddelerin yük değerlerini "iyi" den "mükemmel"e doğru nitelendirmek mümkündür (Comrey ve Lee, 2013). Binişik ve faktör yük değer .32'nin altında olan maddelerin çıkarılmasının ardından faktörlerin toplam varyansa yaptıkları katkının a) '*kontrol/kısıtlama alt ölçeği*' için %49.35 b) '*izleme alt ölçeği*' için ise %5.33 c) '*aktif aracılık alt ölçeği*' için ise %7.05 olduğu görülmüştür. Belirlenen üç faktörün varyansa yaptıkları toplam katkı ise %61.74'dür. Sosyal bilimler için açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli görülmektedir (Scherer ve diğerleri, 1988). Bu durumda geliştirilen ölçme aracı için açıklanan varyansın iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

AFA sonucu ortaya konan yapının doğrulanması için DFA işlemlerine varsayımların sınanmasının ardından geçilmiştir.

3.1.2.4. ABAÖ DFA Öncesi Varsayımların Sınanması

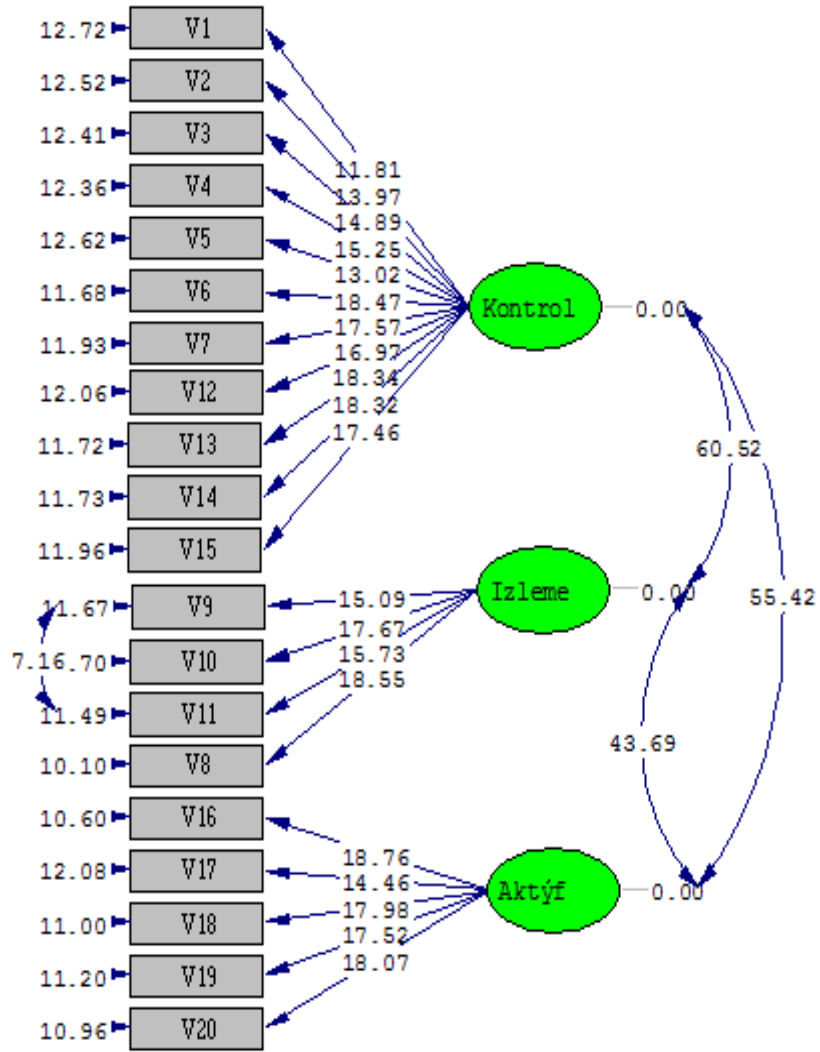
ABAÖ için yapılan AFA sonucu oluşan yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için DFA uygulamaları 350 altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencisinden ele edilen verilerle yürütülmüştür. DFA uygulamalarına geçilmeden önce analiz için gerekli varsayımlar test edilmiştir. Varsayımların testine ilişkin adımlar aşağıda sunulmaktadır.

- 1) *Örneklem Büyüklüğü*: KMO testi sonucunda KMO değerinin .96 olduğu belirlenmiştir. Bu değer örneklem büyüklüğü açısından veri setinin çok iyi olduğunu göstermektedir ($p < .05$).
- 2) *Kayıp değerler*: Kayıp değerler bakımından yapılan incelemede kayıp oranı %5'in üzerinde parametre olmadığı görülmüştür. Kayıp oranı %5'in altında olan parametrelere ise ölçeğin sıralı (ordinal) ölçek olması dolayısıyla medyan atanarak analize devam edilmiştir.
- 3) *Çok değişkenli normallik*: Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare değerinin manidar olduğu görülmüştür ($\chi^2(190) = 5053.623$; $p < .05$) Bu doğrultuda verilerin normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir.
- 4) *Tek Değişkenli Homojenlik*: Levene testi manidarlık düzeyinin $p > .05$ olması nedeniyle ilgili varsayım karşılanmıştır.
- 5) *Doğrusallık*: Saçılma diagramı elips görünümündedir.
- 6) *Çoklu bağlantı problemi ve tekillik*: VIF=1.000, CI=1.000 ve tolerans değeri=1.000 olduğundan çoklu bağlantı problemi olmadığı belirtilebilir. Madde çiftleri arasındaki korelasyon katsayısı .254 - .724 arasındadır. Bu durum tekilliğin olmadığına dair kanıt oluşturmaktadır.
- 7) *Uç değer analizleri*: Çok değişkenli ve tek değişkenli uç değer analizinde 7 veri veri setinden çıkarılmıştır.

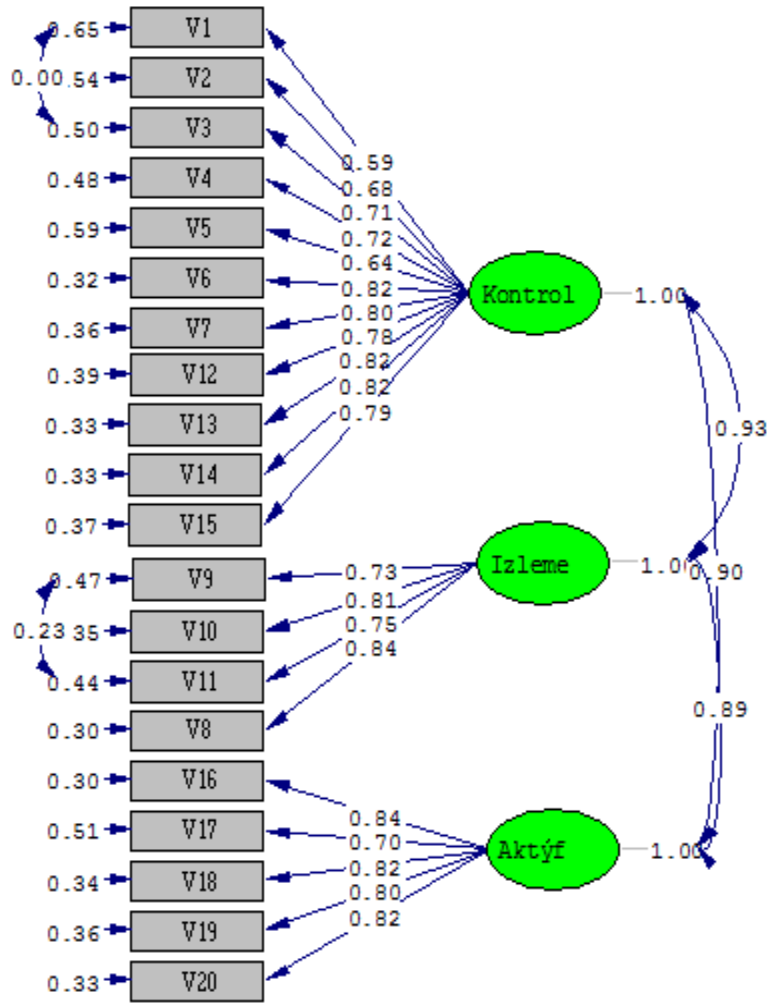
3.1.2.5. ABAÖ DFA İşlem Adımları

DFA için varsayımların karşılandığının belirlenmesinin ardından analiz adımlarına geçilmiştir. Bu adımlar aşağıda açıklanmaktadır.

AFA'da ortaya çıkan 20 madde için t değerlerinin anlamlılık düzeyi incelenmiş ve tüm değerlerin anlamlı olduğu görülmüştür (Şekil 7). Maddelerin hata varyansları incelendiğinde ise hata varyanslarının düşük olduğu görülmüştür (Şekil 8).

Şekil 7. ABAÖ Maddelere Ait t Değerleri

Şekil 8. ABAÖ Maddelere Ait Standardizasyon Katsayıları

Şekil 8’de görüldüğü gibi ölçekte DFA’ya ilişkin her bir maddeye ait standardizasyon katsayıları .59 ile .84 arasındadır. Aynı zamanda DFA’ya ilişkin her bir maddeye ait standardizasyon katsayılarının anlamlı olup olmadığını değerlendirmek için hesaplanan t değerleri 11.81 ile 18.76 değerleri arasında değişmektedir (Şekil 7). Hesaplanan t değerleri tüm maddeler için $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

DFA sonucunda elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde χ^2 değerine ilişkin p değerinin manidar olduğu görülmüştür ($p < .05$). Bu bulgu, beklenen ve gözlenen kovaryans matrisleri arasında manidar bir fark olduğunu göstermektedir. Bu nedenle χ^2/sd oranı (620.33/167) hesaplanmış ve oranın 3.71 olduğu görülmüştür. Büyük örneklerde p değeri manidar çıksa bile 5’in altında bulunan χ^2/sd oranı yeterli uyuma işaret etmektedir (Çokluk ve diğerleri, 2014). Diğer uyum indekslerine ilişkin yapılan incelemede RMSEA değerinin istenen düzeyde olmadığı görülmüş (RMSEA= .11) ve

χ^2/sd oranının da 5'e yakın olması da göz önüne alınarak modifikasyon önerileri incelenmiş modifikasyon yapılması yoluna gidilmiştir. Buna göre 11. Madde (Elektronik posta şifremini bilir.) ile 9. Madde (Sosyal paylaşım site şifrelerimi bilir.) arasındaki hataların ilişkilerine ilişkin düzeltme modele eklendiğinde ki-kare değerindeki düşüş 77.9 ve benzer şekilde 1. madde (İnternette hangi oyunları oynadığımı izler.) ile 3 madde (İnternette ne yaptığımı kontrol eder.) arasındaki hataların ilişkilerine yönelik düzeltme modele eklendiğinde Ki-Kare değerinde 41.7 düzeyinde bir düşüş gözlenmiştir. Modifikasyon sonrası ortaya çıkan modele ait iyilik uyum değerleri Çizelge 9' da sunulmaktadır.

Çizelge 9.

ABAÖ İyilik Uyum Değerleri

	χ^2	df	χ^2/df	RMSEA	SRMR	NFI	NNFI	CFI	GFI	AGFI
ABAÖ	485.23	165	2.94	.075	0.040	0.98	0.98	0.99	0.88	0.84

Çizelge 9' da DFA'ya ilişkin χ^2/sd oranı 2.94'tür. Bu değer büyük örneklerde mükemmel uyuma işaret ettiği belirtilmektedir (Sümer, 2000; Kline, 2005). Ancak manidarlık düzeyinin $p < .05$ olarak bulunmasının büyük örneklemden kaynaklanmış olabileceği belirtilmektedir (Çokluk ve diğerleri, 2014). Bu nedenle oranın model veri uyumu için kanıt oluşturduğu belirtilebilir. Modelin iyilik uyum değerlerine bakıldığında, RMSEA iyi uyum düzeyinde olduğu görülmüştür (Hooper ve diğerleri, 2008; Sümer, 2000). RMSEA'ya ilişkin güven aralığı ise .068-.083 aralığındadır. Güven aralığının çok fazla olmaması RMSEA düzeyinin uygun olması için kanıt oluşturmaktadır. Diğer uyum değerlerine bakıldığında GFI ve AGFI değerlerinin kabul edilebilir düzeyde; SRMR'nin mükemmel uyum (Brown, 2006), NFI ve NNFI'nın iyi uyum (Tabachnick ve Fidell, 2001); CFI'nın mükemmel uyum (Hu ve Bentler, 1999; Sümer, 2000; Thompson, 2004) düzeyinde olduğu görülmektedir. DFA sonuçlarına göre üç faktörlü modelin kabul edilebilir olduğu söylenebilir. ABAÖ' nün elde edilen uyum indeks değerlerine bakıldığında ölçeğin yeterli uyum gösteren bir yapıda olduğu belirtilebilir. Buna göre AFA ile elde edilen yapı DFA ile doğrulanmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alfa ile değerlendirilen iç tutarlık katsayısı ve test tekrar test kararlılık analizleri ile incelenmiştir. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .95 olarak bulunmuştur. Kontrol/kısıtlama, aktif aracılık ve izleme alt ölçeklerinin cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırası ile .91, .79 ve .78 olarak

hesaplanmıştır. Bu değerler ölçekten elde edilen puanların güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin dört hafta arayla 51 katılımcıya uygulanması ile değerlendirilen test tekrar test güvenilirliğine ilişkin güvenilirlik katsayısı tüm ölçek için .82 olarak hesaplanmıştır. Kontrol/kısıtlama, aktif aracılık ve izleme alt ölçeklerinde ise test tekrar test güvenilirlik katsayılarının sırası ile .89, .81. ve .78 olarak hesaplanmıştır.

Son haliyle ölçeğin alt boyutları ve madde eşleşmeleri şu şekilde oluşmuştur:

'Kontrol/kısıtlama alt ölçeği': 1, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 15, 16,18,19.

'Aktif aracılık alt ölçeği': 2, 6, 12, 17, 20.

'İzleme alt ölçeği': 3, 7, 9, 14.

Sonuç olarak 20 madde ve üç faktörden oluşan ABAÖ'nün altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri için İnternet kullanımında ana-baba aracılığını ölçmek amacıyla Türk kültürüne uygun bir ölçme aracı olduğu belirtilebilir.

3.1.3. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Bu bölümde yapısal modellerde incelenen İÖİKÖ, ABAÖ ve Hiperetkinlik/Dürtüsellik ölçekleri ve İlişki Ölçekleri Anketi'nin ortalama puanları ve standart sapma değerleri sunulmaktadır. Aynı zamanda değişkenlerin cinsiyet, yaş, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre ortalama puanları ile standart sapma değerleri verilmiştir.

3.1.3.1. İÖİKÖ'ye İlişkin Betimsel İstatistikler

Bu bölümde ilk olarak grubun İÖİKÖ toplam puanı ve alt ölçekleri "aşırı meşguliyet", "duygu ayarlama" ve "sosyal ve akademik olumsuz sonuç"a ilişkin ortalama ve standart sapma puanları verilmektedir. Ardından yaş, cinsiyet, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre PİK ve alt ölçeklerinin ortalama ve standart sapma puanları Çizelge 10'da sunulmaktadır.

Çizelge 10.

İÖİKÖ ve Alt Ölçeklerinin Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Değişken	\bar{x}	SS
İÖİKÖ toplam puan	31.38	11.62
Aşırı meşguliyet	17.47	7.00
Duygu ayarlama	6.68	3.37
Sosyal ve akademik olumsuz sonuç	7.23	3.19

İÖİKÖ'den elde edilen ortalama puan grubun genelinde 31.38 (SS=11.62)'dir. Alt ölçeklerden alınan ortalama puanlar sıralandığında aşırı meşguliyet alt ölçeğinden elde edilen ortalama puanının en yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{x} = 17.46$, SS=7.00). Bunu sosyal ve akademik olumsuz sonuç ($\bar{x} = 7.23$, SS=3.019) ve duygu ayarlama ($\bar{x} = 6.68$, SS=3.37) izlemektedir.

Çizelge 11'de İÖİKÖ ve alt ölçeklerinden elde edilen ortalama puanlar ile standart sapma ve t değerleri yaş, cinsiyet, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasının kategorilerine göre sunulmaktadır.

Çizelge 11.

İÖİKÖ ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyet, Yaş ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve t Değerleri

Değişken	Değişken kategorisi	N	İÖİKÖ	Meşguliyet	Duygu	Sosyal ve	İÖİKÖ	Meşguliyet	Duygu	Sosyal ve
			Toplam		ayarlama	akademik	Toplam		ayarlama	akademik
			\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}	t/F/	t/F/	t/F/	t/F/
			(SS)	(SS)	(SS)	(SS)	p	p	p	p
Cinsiyet	Kız	369	29.79 (11.14)	16.43 (6.66)	6.34 (3.28)	7.02 (3.16)	3.814**	4.134**	2.815**	1.831
	Erkek	338	33.09 (11.91)	18.58 (7.20)	7.05 (3.44)	7.46 (3.22)				
Yaş	11 ve altı	144	28.75 (11.32)	15.89 (6.89)	5.87 (3.20)	6.99 (3.28)	9.461**	9.366**	6.505**	3.816**
	12	210	29.84 (11.77)	16.52 (7.05)	6.41 (3.34)	6.90 (3.18)				
	13	202	32.05 (10.14)	17.86 (6.08)	6.98 (3.24)	7.21 (2.78)				
	14 ve üstü	147	35.19 (12.71)	19.74 (7.69)	7.45 (3.54)	7.99 (3.58)				
İnternet kullanım süresi	Az	183	24.84 (8.99)	13.77 (5.66)	5.11 (2.79)	5.97 (2.37)	63.420**	50.935**	37.879**	3.816**
	Orta	424	32.31 (11.13)	18.08 (6.85)	6.96 (3.30)	7.27 (3.15)				
	Çok	101	39.32 (11.76)	21.57 (6.79)	8.40 (3.54)	9.35 (3.55)				
Evde İnternet Bağlantısı	Var	584	32.23 (11.67)	17.99 (7.03)	6.96 (3.42)	5.41 (2.80)	4.224**	4.299**	4.700**	.994
	Yok	123	27.41 (10.56)	15.04 (6.33)	7.28 (3.19)	6.97 (3.20)				

**p<.01, *p<.05

Çizelge 11’de sunulan ortalama puanlarda cinsiyete göre farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan değerlendirmede İÖİKÖ toplam puanı ($t_{(705)}= 3.814, p<.01$) ile aşırı meşguliyet ($t_{(705)}= 4.134, p<.01$) ve duygu ayarlama ($t_{(705)}= 2.815, p<.01$) alt ölçeklerinde erkeklerin puanlarının kızlardan yüksek olduğu görülmüştür. Akademik ve sosyal olumsuz sonuç ($t_{(705)}= 1.831, p>.01$) alt ölçeğinde ise cinsiyete göre fark bulunmamıştır.

Yaş göre ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Yaş düzeyleri arasındaki anlamlı farkın belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe analizi sonuçlarına göre İÖİKÖ toplam puanı ($F_{(3,699)}=9.461, p<.01$) ve aşırı meşguliyet ($F_{(3,699)}= 9.366, p<.01$) alt ölçeğinde 14 yaşındakilerin ortalama puanlarının 11 ve 12 yaştakilerden yüksek olduğu görülmüştür. Duygu ayarlama ($F_{(3,699)}= 6.505, p<.01$) alt ölçeğinde 13 ve 14 yaşındakilerin ortalama puanları 11 yaşındakilerden; akademik ve sosyal olumsuz sonuç ($F_{(3,699)}= 3.816, p<.01$) alt ölçeğinde 14 yaşındakilerin 12 yaşındakilerden yüksek bulunmuştur.

İnternet kullanım süresine ilişkin ortalama puanlara bakıldığında İÖİKÖ toplam puanı ($F_{(2, 705)}= 63.420, p<.01$), aşırı meşguliyet ($F_{(2,705)}= 50.935, p<.01$), duygu ayarlama ($F_{(2,705)}= 37.879, p<.01$), akademik ve sosyal olumsuz sonuç ($F_{(2,705)}= 40.625, p<.01$) alt ölçeklerinde İnternet kullanımı çok olan grubun ortalama puanları İnternet kullanımı az ve orta olan gruptan; İnternet kullanımı orta olan grubun ise İnternet kullanımı az olan gruptan ortalama puanları yüksektir.

Evde İnternet bağlantısı olup olmama durumuna göre PİK toplam puan ($t_{(705)}= 4.224, p<.01$) ve aşırı meşguliyet ($t_{(705)}= 4.299, p<.01$), duygu ayarlama ($t_{(705)}= 4.700, p<.01$) alt ölçeklerinde İnternet bağlantısı olan grubun puanları olmayan gruptan yüksek bulunmuştur. Akademik ve sosyal olumsuz sonuç alt ölçeğinde ise gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($t_{(705)}= .994, p>.01$).

3.1.3.2. ABAÖ’ye İlişkin Betimsel İstatistikler

Bu bölümde ABAÖ toplam puanı ve alt ölçekleri “kontrol/kısıtlama” “aktif aracılık” ve “izleme” den elde edilen ortalama puanlar ile standart sapma değerleri sunulmaktadır. Ardından ABAÖ toplam puanı ve alt ölçeklerinden elde edilen ortalama puanların cinsiyet, yaş, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Çizelge 12.

ABAÖ ve Alt Ölçeklerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Puanları

	\bar{x}	SS
ABAÖ toplam puan	64.38	19.24
Kontrol	34.83	11.73
Aktif aracılık	18.26	4.74
İzleme	11.28	5.44

Çizelge 12 incelendiğinde ABAÖ toplamından elde edilen ortalama puanın 64.38 (SS=19.24) olduğu görülmektedir. Alt ölçeklerin ortalama puanları sıralandığında en yüksek ortalama puan kontrol/kısıtlama alt ölçeğinden elde edilmiştir (\bar{x} =34.83, SS=11.73). Bunu aktif aracılık (\bar{x} =18.26, SS =4.74) ve izleme (\bar{x} =11.28, SS=5.44) alt ölçekleri takip etmektedir.

Ana-baba aracılığı alt boyutları için her bir alt boyuttan alınan toplam puanın o alt boyutta yer alan madde sayısına bölünmesi ile her alt boyut için standardize edilmiş puanlar oluşturulmuştur. Bu puanlara göre her bir gözlem aracılık puanının en yüksek olduğu aracılık stratejisine ataması yapılarak değerlendirilmiştir. Bu şekilde ana-babalar tarafından en fazla kullanılan aracılık stratejisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgulara göre en fazla kullanılan aracılık stratejisinin aktif aracılık olduğu görülmüştür (n=388, %54.8). Bunu sırasıyla izleme (n=141, %19.9) ve kontrol (n= 129, % 18.2) takip etmektedir. Eşit puan alınan aracılık stratejilerinde ise sıra aktif izleme ve izlemeyi kullananlar (n= 21, %3.0), tüm aracılık stratejilerini birlikte kullananlar (n= 14, %2.0), kontrol ve aktif aracılığı birlikte kullananlar (n=8, %1.1.) ve kontrol ve izlemeyi birlikte kullananlar (n= 7, %1.0) olarak belirlenmiştir.

Çizelge 13'de ABAÖ ve alt ölçeklerinden elde edilen ortalama puanlar ile standart sapma ve t değerleri yaş, cinsiyet, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre sunulmaktadır.

Çizelge 13.

ABAÖ ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyet, Yaş ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama ve Standart Sapma Puanları ve t Değerleri

Değişken	Değişken kategorisi	ABAÖ Toplam		Kontrol/ kısıtlama		Aktif	İzleme	ABAÖ Toplam		Kontrol/ kısıtlama		Aktif	İzleme
		N	\bar{x} (SS)	\bar{x} (SS)	\bar{x} (SS)	\bar{x} (SS)	t/F	t/F	t/F	t/F			
Cinsiyet	Kız	369	67.79 (18.99)	36.35 (11.77)	18.99 (4.46)	12.45 (5.39)	5.022**	16.675**	7.408**	25.068**			
	Erkek	338	60.63 (18.87)	33.13 (11.46)	17.48 (4.90)	10.02 (5.21)							
Yaş	11 ve altı	144	68.68 (17.71)	37.19 (11.03)	18.31 (4.51)	13.18 (4.96)	20.218**	16.675**	7.408**	25.068**			
	12	210	69.00 (19.34)	37.49 (11.59)	18.98 (4.52)	12.53 (5.54)							
	13	202	63.82 (18.94)	34.42 (11.92)	16.72 (4.88)	10.75 (5.37)							
	14 ve üstü	147	54.77 (17.45)	29.52 (10.58)	16.72 (4.88)	8.52 (4.59)							
İnternet kullanım süresi	Az	183	68.93 (22.25)	37.75 (13.07)	18.38 (5.38)	12.80 (5.90)	9.964**	9.971**	.433	15.481**			
	Orta	424	63.76 (18.06)	34.32 (11.20)	18.31 (4.57)	11.13 (5.22)							
	Çok	101	58.71 (16.27)	31.68 (10.19)	17.86 (4.18)	9.17 (4.69)							
Evde İnternet Bağlantısı	Var	584	64.26 (18.83)	34.75 (11.70)	18.37 (4.58)	11.14 (5.41)	.277	.357	1.379	1.410			
	Yok	123	64.79 (21.17)	35.16 (12.08)	17.72 (5.41)	11.90 (5.55)							

**p<.01, *p<.05

Çizelge 13’de sunulan ortalama puanlar arasındaki farklılıklara cinsiyete göre bakıldığında ABAÖ toplam puan ($t(705)=5.022, p<.01$), kontrol/kısıtlama ($t(705)=3.677, p<.01$), aktif aracılık ($t(705)=4.271, p<.01$) ve izleme ($t(705)=6.089, p<.01$) alt ölçeklerinde kızların puanlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür.

Yaşa göre ABAÖ toplam puanda ($F_{(3,699)}=20.218, p<.01$) 11, 12 ve 13 yaşındakilerin puanları 14 yaşındakilerden ve 12 yaşındakilerin 13 yaşındakilerden yüksektir. Kontrol/kısıtlama ($F_{(3,699)}=16.675, p<.01$) ve aktif aracılık ($F_{(3,699)}=7.408, p<.01$) alt ölçeklerinde 11, 12 ve 13 yaşındakilerin puanları 14 yaşındakilerden anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. İzleme ($F_{(3,699)}=25.068, p<.01$) alt ölçeğinde ise 11, 12 ve 13 yaşındakilerin puanları 14 yaşındakilerden ve 11 ve 12 yaşındakilerin puanları 13 yaşındakilerden anlamlı olarak yüksektir.

İnternet kullanım süresine göre ABAÖ toplam puanda ($F_{(2,705)}=9.964, p<.01$), kontrol/kısıtlama ($F_{(2,705)}=9.971, p<.01$) ve izleme ($F_{(2,705)}=15.481, p<.01$) alt ölçeğinde İnternet kullanımı az olan grubun ortalama puanları İnternet kullanımı orta ve çok olan gruptan anlamlı olarak yüksektir. Ayrıca izleme alt ölçeğinde İnternet kullanımı orta olan grubun İnternet kullanımı çok olan gruptan ortalama puanları yüksektir. Aktif aracılık alt ölçeğinde ise gruplar arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($F_{(2,705)}=.433, p>.05$).

Evde İnternet bağlantısı olup olmama durumuna göre ABAÖ toplam puan ($t(705)=.277, p>.05$) ve kontrol/kısıtlama ($t(705)=.357, p>.05$), aktif aracılık ($t(705)=1.379, p>.05$) ve izleme ($t(705)=1.410, p>.05$) alt ölçeklerinde gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

3.1.3.3.İlişki Ölçekleri Anketi’ne İlişkin Betimsel İstatistikler

Bu bölümde korkulu ve kayıtsız bağlanma biçimlerine ilişkin bulgular ortalama ve standart sapma değerleri ile sunulmaktadır. Ardından İlişki Ölçekleri Anketi’nden elde edilen ortalama puanlar ile standart sapma ve t değerleri yaş, cinsiyet, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre sunulmaktadır.

Çizelge 14.

Bağlanma Biçimlerine Göre Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Değişken	\bar{x}	SS
Korkulu bağlanma	16.13	5.55
Kayıtsız bağlanma	20.32	6.69

Çizelge 14 incelendiğinde kayıtsız bağlanma ortalama puanlarının korkulu bağlanma ortalama puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Çizelge 15'te bağlanma biçimlerinin ortalama puanları ile standart sapma ve t değerleri cinsiyet, yaş, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin bulgular sunulmaktadır.

Çizelge 15.

Bağlanma Biçimlerinin Cinsiyet, Yaş ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve t Değerleri

Değişken	Değişken kategorisi	N	Korkulu	Kayıtsız	Korkulu	Kayıtsız
			\bar{x} (SS)	\bar{x} (SS)	t/F	t/F
Cinsiyet	Kız	369	16.87 (5.67)	20.91 (6.70)	3.743**	2.437**
	Erkek	338	15.32 (5.30)	19.68 (6.64)		
Yaş	11 ve altı	144	13.36 (6.35)	19.95 (7.02)	.468	1.902
	12	210	16.01 (5.26)	20.07 (6.92)		
	13	202	16.39 (5.55)	21.28 (6.08)		
	14 ve üstü	147	15.77 (5.13)	19.82 (6.74)		
İnternet kullanım süresi	Az	183	15.98 (5.64)	19.68 (6.88)	.356	1.219
	Orta	424	16.09 (5.58)	20.60 (6.66)		
	Çok	101	16.54 (5.29)	20.29 (6.50)		
Evde İnternet Bağlantısı	Var	584	15.88 (5.48)	20.36 (6.75)	2.336**	.600
	Yok	123	17.21 (5.71)	20.02 (6.37)		

**p<.01,* p<.05

Sonuçlara göre kız ve erkek öğrencilerde korkulu bağlanma ($t_{(705)}=3.743$, $p<.01$) ve kayıtsız bağlanma ($t_{(705)}=2.437$, $p<.01$) puanlarında anlamlı fark olduğu görülmektedir. Buna göre kızların korkulu ve kayıtsız bağlanma puanları erkeklerden yüksek bulunmuştur.

Yaş düzeyine göre korkulu ($F_{(3,699)}=.468$, $p>.05$) ve kayıtsız bağlanma ($F_{(3,699)}=1.902$, $p>.05$) puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

İnternet kullanım süresine göre gruplar arasında korkulu bağlanma ($F_{(2,705)}=.356$, $p>.01$) ve kayıtsız bağlanma puanlarına göre ($F_{(2,705)}=1.219$, $p>.05$) anlamlı fark bulunmamıştır.

Evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre korkulu bağlanma biçimine sahip olanların puanlarında farklılaşma olduğu görülmüştür. Buna göre evde İnternet bağlantısı olmayanların puanları olanlardan yüksek bulunmuştur ($t_{(705)}= 2.336$, $p<.01$). Kayıtsız bağlanma biçimine sahip olanların puanlarında ise evde İnternet bağlantısına sahip olup olmama durumuna göre farklılaşma bulunmamıştır ($t_{(705)}= .600$, $p>.05$).

3.1.3.4. Hiperetkinlik/Dürtüsellik Ölçeği'ne İlişkin Betimsel İstatistikler

Toplam grupta hiperetkinlik/dürtüsellik ölçeğinden elde edilen ortalama puan 15.55'dir ($SS=5.19$). Aynı ölçekten elde edilen ortalama puanların cinsiyet, yaş, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre dağılımı Çizelge 16'da sunulmaktadır.

Çizelge 16.

Hiperetkinlik/Dürtüsellik Ölçeği'nin Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Ortalama ve Standart Sapma Puanları

		N	Dürtüsellik \bar{x} (SS)	Dürtüsellik t/F
Cinsiyet	Kız	369	15.23 (5.03)	1.664
	Erkek	338	15.89 (5.34)	
Yaş	11 ve altı	144	15.50 (5.39)	1.715
	12	210	15.07 (4.95)	
	13	202	15.50 (4.73)	
	14 ve üstü	147	16.33 (5.80)	
İnternet kullanım süresi	Az	183	14.69 (5.46)	4.614**
	Orta	424	15.68 (5.00)	
	Çok	101	16.58 (5.30)	
Evde İnternet Bağlantısı	Var	584	15.88 (5.25)	3.663**
	Yok	123	14.01 (4.58)	

** $p<.01$, * $p<.05$

Çizelge 16' da sunulan sonuçlar açısından cinsiyete göre gruplar arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($t_{705}=1.664$, $p>.05$). Aynı şekilde yaşa göre de ortalama puanlarda anlamlı fark bulunmamaktadır ($F_{(3,699)}= 1.715$, $p>.05$). İnternet kullanım

süresine göre ise ortalama puanlarda gruplar arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($F_{(2,705)}=4.614, p<.01$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğuna ilişkin yapılan Scheffé testine göre İnternet kullanımı çok olan grubun dürtüsellik ölçeği ortalama puanlarının İnternet kullanım süresi az olan gruptan yüksek olduğu görülmüştür. Evde İnternet bağlantısı olan ve olmayan grupların ortalama puanlarında da anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(705)}=3.663, p<.01$). Buna göre evde İnternet bağlantısı olan grubun dürtüsellik puanları olmayan gruptan anlamlı olarak yüksektir.

İÖİKÖ, ABAÖ, Hiperetkinlik/Dürtüsellik Ölçeği ve İlişki Ölçekleri Anketi'ne ilişkin betimsel istatistiklerin bulgularının özetlenmiş biçimi Çizelge 17'de sunulmaktadır.

Çizelge 17.

Betimsel İstatistiklerin Özet Bulguları

Değişkenler	Cinsiyet	Yaş	İnternet Kullanım Süresi	Evde İnternet Bağlantısı
İÖİKÖ Toplam	Erkeklerde yüksek.	Büyük yaşta yüksek.	Çok kullananlarda yüksek.	İnternet bağlantısı olanlarda yüksek.
Meşguliyet	Erkeklerde yüksek.	Büyük yaşta yüksek.	Çok kullananlarda yüksek.	İnternet bağlantısı olanlarda yüksek.
Duygu ayarlama	Erkeklerde yüksek.	Büyük yaşta yüksek.	Çok kullananlarda yüksek.	İnternet bağlantısı olanlarda yüksek.
Sosyal ve akademik olumsuz sonuç	Fark yok.	Büyük yaşta yüksek.	Çok kullananlarda yüksek.	Fark yok.
ABAÖ Toplam	Kızlarda yüksek.	Küçük yaşta yüksek.	Az kullananlarda yüksek.	Fark yok.
Kontrol/kısıtlama	Kızlarda yüksek.	Küçük yaşta yüksek.	Az kullananlarda yüksek.	Fark yok.
Aktif	Kızlarda yüksek.	Küçük yaşta yüksek.	Fark yok.	Fark yok.
İzleme	Kızlarda yüksek.	Küçük yaşta yüksek.	Az kullananlarda yüksek.	Fark yok.
Dürtüsellik	Fark yok.	Fark yok.	Fark var. Çok kullananlarda yüksek.	İnternet bağlantısı olanlarda yüksek.
Korkulu bağlanma	Kızlarda yüksek.	Fark yok.	Fark yok.	İnternet bağlantısı olmayanlarda yüksek.
Kayıtsız bağlanma	Kızlarda yüksek.	Fark yok.	Fark yok.	Fark yok.

Çalışmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin betimsel istatistiklerin sunulmasının ardından veri toplama araçlarının birbirleri ile korelasyonları basit korelasyon katsayısı ile incelenmiştir. Sonuçlar Çizelge 18'de sunulmaktadır.

Çizelge 18.

Veri toplama Araçları Arasındaki Basit Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5
1. İÖİKÖ	1				
2. ABAÖ	-.243**	1			
3. Dürtüsellik	.497**	-.103**	1		
4. Korkulu Bağlanma	.081*	.154**	.128**	1	
5. Kayıtsız Bağlanma	.131**	.111**	.154**	.533**	1

**p<.01, *p<.05

Korelasyon katsayısının .70-1.00 arasında olması yüksek; .30-.70 arasında olması orta; .00 -.30 arasında olması ise düşük düzeyde ilişki olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2009). İÖİKÖ'nün diğer değişkenlerle korelasyonlarına bakıldığında ABAÖ ile arasında düşük düzeyde negatif, kayıtsız bağlanma ve korkulu bağlanma ile arasında düşük düzeyde pozitif, dürtüsellikle arasında orta düzeyde pozitif ilişki olduğu görülmektedir. ABAÖ ile dürtüsellik arasında düşük düzeyde negatif, korkulu ve kayıtsız bağlanma ile düşük düzeyde pozitif korelasyon bulunmaktadır. Dürtüsellik ile korkulu ve kayıtsız bağlanma düşük düzeyde pozitif yönlü ilişkilidir. Korkulu bağlanma ise kayıtsız bağlanma ile orta düzeyde pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur.

Veri toplama araçlarına ilişkin betimsel istatistiklerin sunulması ve aralarındaki ilişkilerin basit korelasyon katsayıları ile incelenmesinin ardından YEM için analiz adımlarına geçilmiştir.

3.1.4. PİK'e İlişkin Doğrudan ve Dolaylı Etkilerin YEM ile Test Edilmesi

YEM analizi yapılmadan önce gerekli olan kayıp değerlerin kontrol edilmesi, tek değişkenli ve çok değişkenli uç değer analizleri, örneklem büyüklüğü, çoklu bağlantılılık problemi ve normallik incelemeleri yapılarak varsayımlar test edilmiştir. Ardından YEM için analizler yapılmıştır. İlgili adımlar kendi başlıkları altında verilmektedir.

3.1.4.1. YEM İçin Varsayımların Test Edilmesi

Varsayımlar için ilk olarak veri seti kayıp değerler bakımından incelenmiştir. Kayıp oranı %5'in üzerinde 15 gözlem olduğu görülmüş, bu veriler veri setinden çıkarılmıştır. Genel kayıp veri oranına ilişkin yapılan incelemede ise oranın %5'in altında olduğu görülmüştür. Bu durumda kayıp veri sorununun üstesinden gelebilmek için denenebilecek

seçeneklerin benzer sonuçlar vereceği (Tabachnick ve Fidell, 2001) ve verilerin sıralama tipi ölçeklerle toplanmış olması (Hastie, Tibshirani, Sherlock, Eisen, Brown ve Botsein, 1999) göz önünde bulundurularak kayıp verilere medyan atanma yapılmıştır. Ardından yapılan tek değişkenli ve çok değişkenli uç değer analizlerinde uç değer olmadığı görülmüştür. Bir diğer varsayım olarak örneklem büyüklüğünün YEM için uygunluğu, Kline (2005) tarafından önerilen kişi sayısının parametre sayısına oranlanması ile elde edilen değer kuralı ile incelenmiştir. Buna göre kişi sayısının parametre sayısına oranının yaklaşık olarak 10 olması gerekmektedir ($N/P \cong 10$). Çalışmada bu oran 12.4 (708/ 57) olarak bulunmuş ve yapısal modelin test edilmesi için gerekli örneklem büyüklüğüne erişildiği görülmüştür.

Veri setinde çoklu bağlantılılık problemi incelemesinde VIF, CI ve tolerans değerlerinin kabul sınırları içerisinde olduğu görülmüştür. Ayrıca Mardia katsayısı ile yapılan normallik incelenmesinde maddelere ilişkin görelî çok değişkenli basıklık (relative multivariate kurtosis) değeri 1.07 bulunmuştur. Çok değişkenli normallik için görelî çok değişkenli basıklık değerinin <2 olması dağılımın normal olduğunu göstermektedir (Kline, 2005). Çok değişkenli normallik incelemesi sonucu elde edilen Mardia katsayıları Çizelge 19’ da sunulmaktadır.

Çizelge 19.

Mardia katsayıları

	Değer	Z puanları	p
Çarpıklık	395.666	38.266	.00
Basıklık	3708.461	22.184	.00
Görelî çok değişkenli basıklık katsayısı: 1.066			

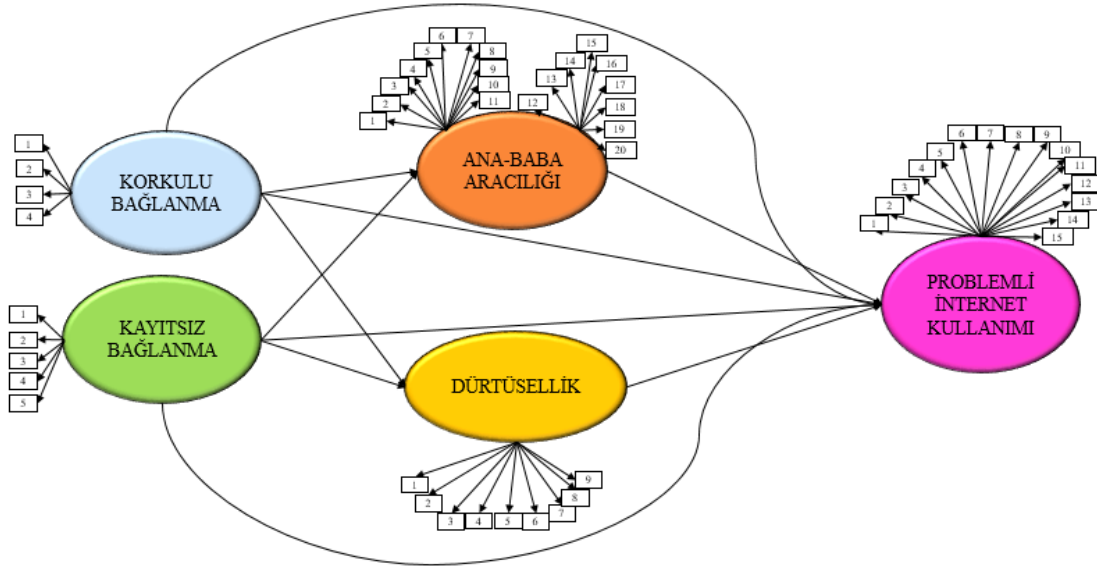
Çok değişkenli normallik için ayrıca, hesaplanan Mardia katsayısı için $p(p+2)$ denkleminin sonucuna bakılmıştır (Raykov ve Marcoulides, 2008). Denklemdaki p değeri YEM’deki gözlenen değişken sayısını ifade etmektedir. Buna göre çalışmada elde edilen kritik değer 3363 (57x59) olmaktadır. Mardia katsayısının kritik değerden düşük olması çok değişkenli normalliğin sağlandığını göstermektedir.

YEM’e ilişkin varsayımların karşılandığının belirlenmesinin ardından model analizine geçilmiştir. Analiz için izlenen adımlar ilerleyen bölümde sunulmaktadır.

3.1.4.2. PİK Üzerinde Bağlanma Biçimlerinin Doğrudan ve Dolaylı; Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığının Doğrudan Etkilerine İlişkin Hipotez Model Analizi

Bu aşamada ilk olarak kuramsal temel çerçevesinde oluşturulan modelde yer alan örtük ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkiler ölçme modeli ile test edilmiştir. Ölçme modelinin sınanmasının ardından ise hipotez model için YEM yapılmıştır. YEM ile model istatistiksel olarak test edilmiş, doğrudan ve dolaylı ilişkilere ilişkin hipotezler sınanmış ve bulgular tartışılmıştır. YEM ile incelenen hipotez modele ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Hipotez modelde endogen (bağımlı) değişkenler, ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve PİK, exogen (bağımsız) değişkenler bağlanma biçimleridir (korkulu ve kayıtsız). Modelde bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK üzerindeki yordama güçleri değerlendirilmiştir. Modele göre bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK'i doğrudan yordamaktadır. Aynı zamanda bağlanma biçimleri ile PİK arasındaki ilişkide ana-baba aracılığı ve dürtüsellik dolaylı etkisi incelenmiştir. Modele ilişkin varsayılan ilişkiler Şekil 9'da sunulmaktadır.

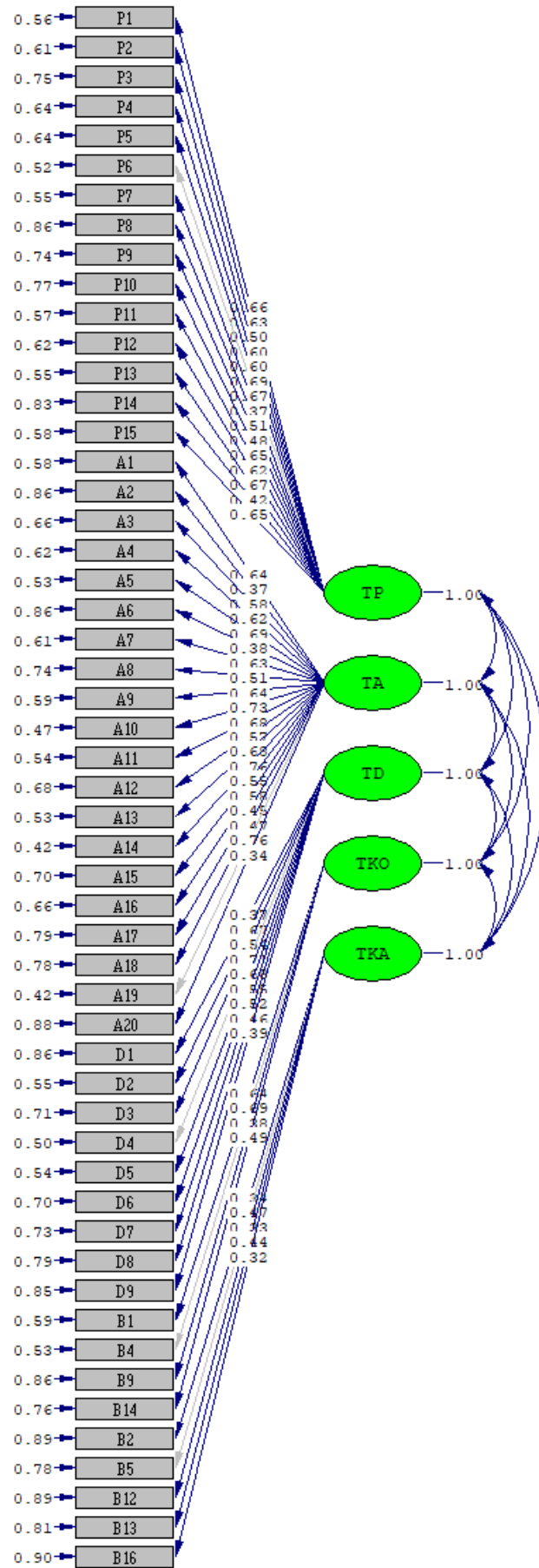
Şekil 9. Hipotez modelde varsayılan ilişkiler

Şekil 9'da görüldüğü gibi bağlanma biçimleri (korkulu ve kayıtsız) ile ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK üzerindeki doğrudan etkileri tek yönlü oklarla gösterilmiştir. Aynı zamanda bağlanma biçimleri ve PİK ilişkisinde ana-baba aracılığı ve dürtüsellik dolaylı etkisi olduğu varsayılmıştır.

3.1.4.2.1. Ölçme modelinin test edilmesi

PİK, bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerin inceleneceği YEM'in ilk adımı olarak ölçme modeli test edilmiştir. Ölçme modelinde altı örtük, 57 gözlenen değişken bulunmaktadır. YEM'de bağımsız değişken olarak incelenen korkulu bağlanma biçimi dört, kayıtsız bağlanma biçimi beş gözlenen değişkenden oluşmaktadır. Aracı değişken olarak incelenen ana-baba aracılığını 20, dürtüsellik dokuz, bağımlı değişken PİK'i ise 15 gözlenen değişken temsil etmektedir.

Ölçme modeli korkulu ve kayıtsız bağlanma bağımsız değişkenleri, PİK, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik bağımlı değişkenleri ile yapılmıştır. Örtük değişkenlerle gözlenen değişkenler arasındaki standardizasyon katsayılarını içeren ölçme modeli Şekil 10'da gösterilmektedir.

Şekil 10. Ölçme modeli

Ölçme modelinde her bir örtük değişken için bir gözlenen değişken referans değişken olarak belirlenmiştir. Referans değişkeni olarak atanan gözlenen değişkenler dışındaki gözlenen değişkenler için sonuçlara bakıldığında, PİK örtük değişkenini (TP) temsil eden gözlenen değişkenlerin standardizasyon katsayıları .37 - .69 arasında değişmektedir. YEM'de aracı değişken olarak incelenen ana-baba aracılığı (TA) değişkeninin standardizasyon katsayıları .34 - .76; dürtüsellik (TD) ise .37-.71 arasındadır. Bağımsız değişkenlerden korkulu bağlanmanın (TKO) standardizasyon katsayıları .38 - .64; kayıtsız bağlanmanın (TKA) ise .32 - .47 aralığındadır. Varolan ilişkilerin anlamlılığının değerlendirilmesi amacıyla t değerlerine bakıldığında örtük değişkenlerle gözlenen değişkenler ve örtük değişkenlerle örtük değişkenler arasındaki ilişkilerin tümünün anlamlı olduğu görülmüştür. Standardizasyon katsayıları ve t değerlerinin incelenmesinin ardından modelin uyum indekslerine bakılmıştır. Buna göre modelin kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğu görülmüştür ($\chi^2= 4498.76$ sd= 1315, $\chi^2/sd = 3.42$, RMSEA= .057, NFI= .90, NNFI= .93, CFI= .93, RMR= .12, SRMR= .05, GFI= .81, AGFI= .79)

Ölçme modeline ilişkin varsayımların karşılanması, standardizasyon katsayılarının anlamlılığı ve uyum indekslerinden elde edilen değerlerin kabul edilebilir sınırlarda olması daha sonra yapılacak YEM çalışmaları için ölçme modelinin yeterli koşulları sağladığını göstermektedir. Aynı zamanda bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve PİK arasındaki doğrudan ilişkiler de ölçme modelinde görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda analizin ikinci aşamasına geçilerek yapısal model sınanmıştır.

3.1.4.2.2. Hipotez modelin test edilmesi

Hipotez modelde öncelikle t değerleri ve standardizasyon katsayıları incelenmiş ardından önerilen değişiklikler değerlendirilmiştir. Çalışmada kritik t değeri .05 düzeyinde 1.96 olarak belirlenmiştir. Bu değer altında t değerine sahip olan yollar programda otomatik olarak kırmızı gösterilmekte ve modelden çıkarılması gerekmektedir (Şimşek, 2007). Çalışmanın hipotez modelinde sınanan ilişkilerde korkulu bağlanma ve PİK ($t=1.43$, $\beta= .07$), kayıtsız bağlanma ve PİK ($t= 1.74$, $\beta =.11$), korkulu bağlanma ve dürtüsellik ($t=0.56$, $\beta = .03$) arasındaki ilişkilerin anlamlı olmadığı görülmüştür. Anlamlı olmayan üç parametrenin modelden çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca model değişikliklerinde dürtüsellik ve ana-baba aracılığı arasına bir yol önerilmektedir. Kuramsal temel doğrultusunda dürtüsellik ve ana-baba aracılığının ilişkisi göz önünde

bulundurulurak yolun modele eklenmesine karar verilmiştir. Üç parametrenin modelden çıkarılması ve bir parametrenin modele eklenmesi aşamaları teker teker gerçekleştirilmiş ve her birinde modelin Ki-kare değeri ve diğer uyum indekslerindeki değişimler Çizelge 20’de sunulmuştur.

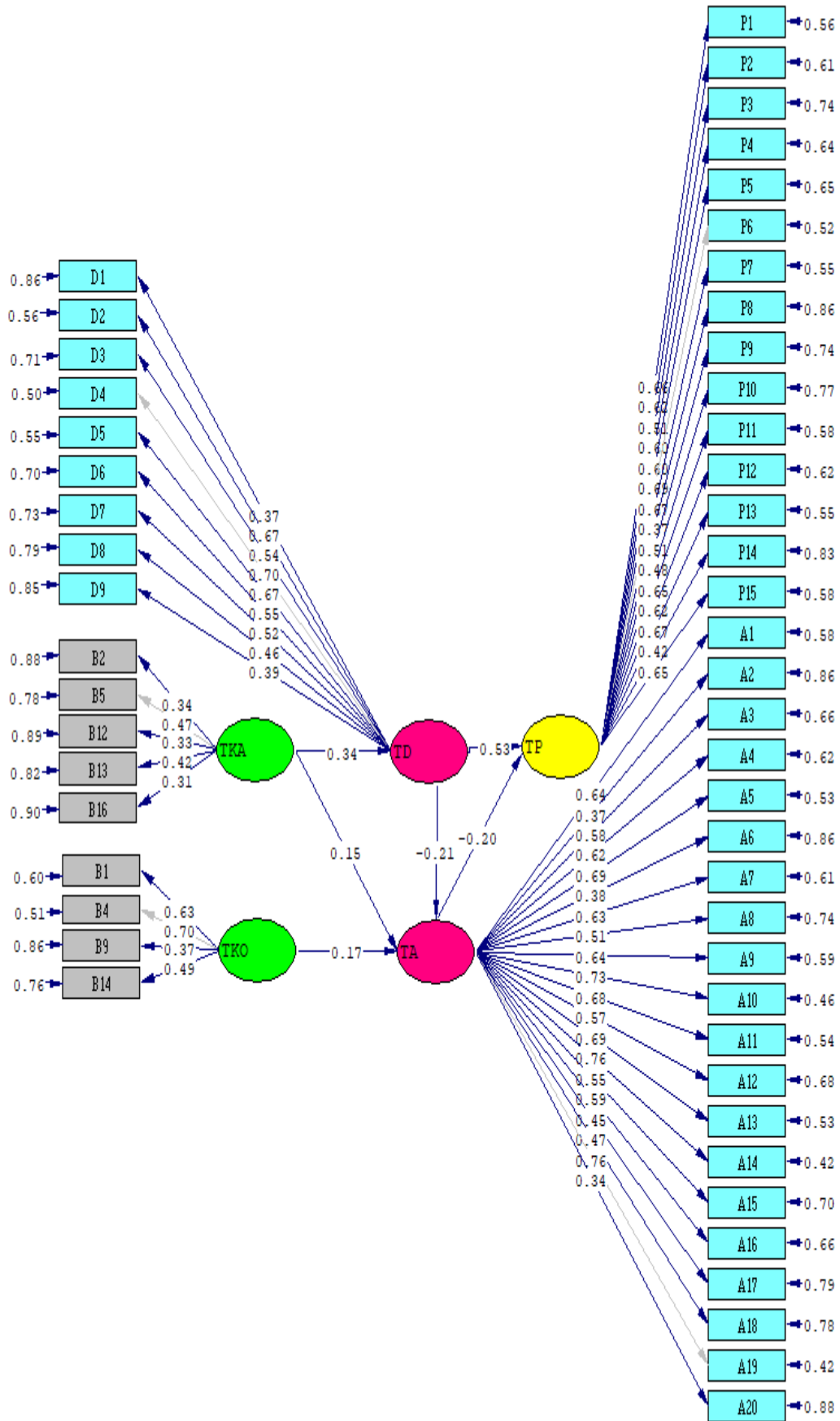
Çizelge 20.

Hipotez Modele İlişkin Uyum İndeksleri

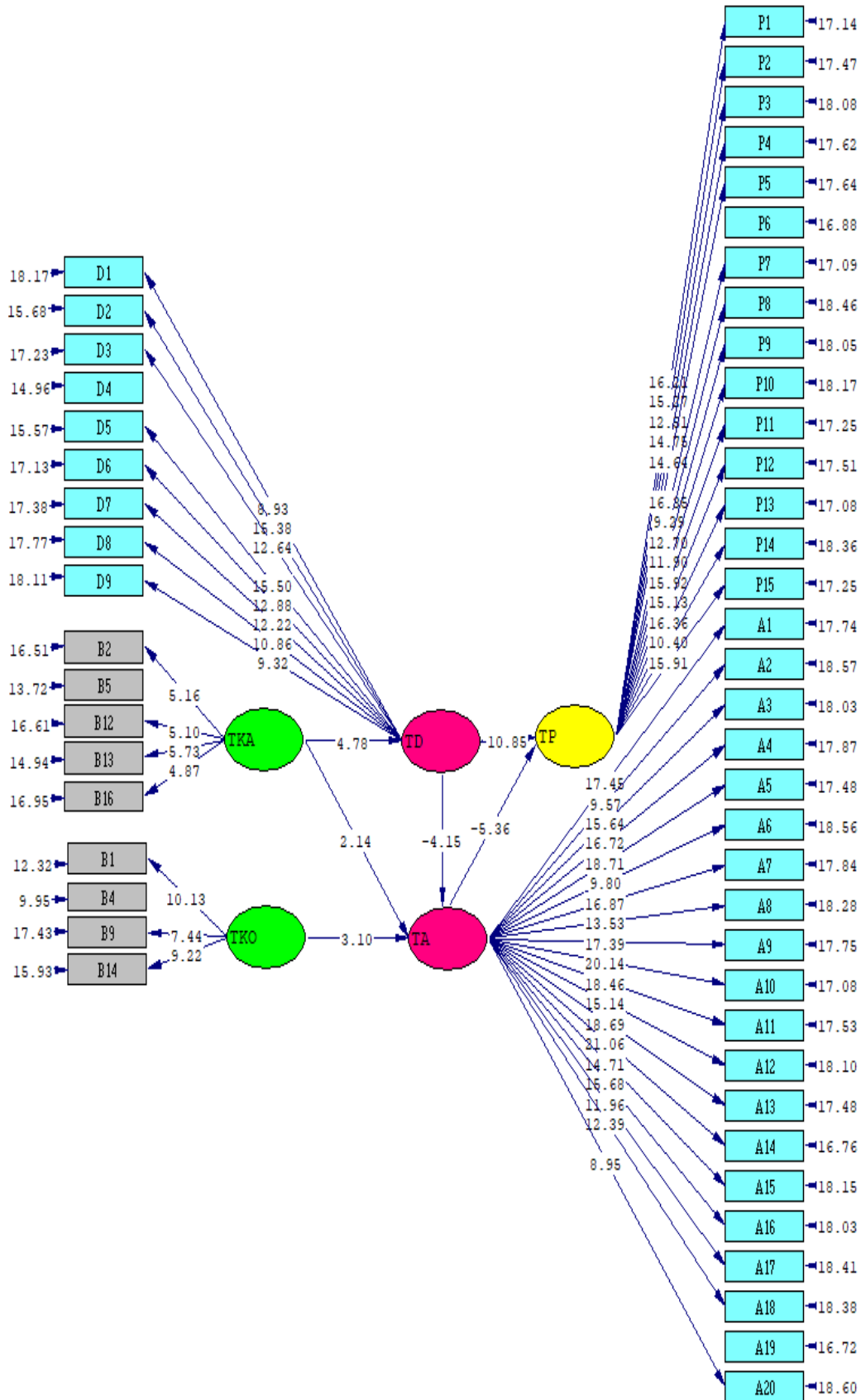
Model	χ^2	df	RMSEA	SRMR	NFI	NNFI	CFI	GFI	AGFI	$\Delta\chi^2$
Hipotez model										
Model 1	4513.15	1316	.059	.063	.90	.93	.93	.81	.79	
1) Dürtüsellik → Ana-baba Aracılığı yol eklendi										
Model 2	4498.76	1315	.059	.058	.90	.93	.93	.81	.79	14.40**
2) Korkulu bağlanma → PİK arasındaki yol silindi										
Model 3	4496.41	1316	.058	.058	.90	.93	.93	.81	.79	2.35*
3) Kayıtsız bağlanma → PİK arasındaki yol silindi										
Model 4	4502.95	1317	.058	.058	.90	.93	.93	.81	.79	4.19*
4) Korkulu bağlanma → Dürtüsellik arasındaki yol silindi										
Model 5	4501.31	1318	.058	.059	.90	.93	.93	.81	.79	1.64*

**p<.01, *p<.05

Çizelge 20’ de görüldüğü gibi en son oluşturulan model, uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlarda olması ve daha az parametriyi içermesi nedeniyle tercih edilmiştir. Hipotez modelde anlamlı olmayan parametrelerin silinmesi ve modele bir parametrenin eklenmesi ile kurulan modele ilişkin standardizasyon katsayıları Şekil 11’de, t değerleri ise Şekil 12’de gösterilmektedir.

Şekil 11. Benimsenen Hipotez Modele İlişkin Standardizasyon Katsayıları

Şekil 12. Benimsenen Modele İlişkin t Değerleri

Şekil 11 ve Şekil 12’de PİK, korkulu ve kayıtsız bağlanma, dürtüsellik ve ana-baba aracılığı arasındaki doğrudan ilişkiler gösterilmektedir. Buna göre ana-baba aracılığı ve dürtüsellik ile ana-baba aracılığı ve PİK arasında negatif; korkulu bağlanma ile ana-baba aracılığı arasında pozitif; kayıtsız bağlanma ve dürtüsellik arasında pozitif; kayıtsız bağlanma ile ana-baba aracılığı arasında pozitif; dürtüsellik ile PİK arasında pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Değişkenler arasındaki doğrudan, dolaylı ve toplam etkiler, Çizelge 21’de sunulmaktadır.

Çizelge 21.

Değişkenlerin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri

Etki biçimi	Değişkenler	PİK	Ana-baba aracılığı	Dürtüsellik
Doğrudan etkiler	Korkulu bağlanma	.13*	.19*	.15*
	Kayıtsız bağlanma	.25*	.14*	.32*
	Ana-baba aracılığı	-.27*	1	-.13*
	Dürtüsellik	.55*	-.13*	1
Anne baba aracılığı üzerinden dolaylı etkiler	Korkulu bağlanma	-.034*		
	Kayıtsız bağlanma	-.03*		
Dürtüsellik üzerinden dolaylı etkiler	Kayıtsız bağlanma	0.18*		
Toplam Etkiler	Korkulu bağlanma	0.10*		
	Kayıtsız bağlanma	0.40*		

Standardizasyon katsayıları için .10 - .30 arasındaki değerler düşük, .30 - .50 arasındaki değerler orta, .50 ve üzerindeki değerler yüksek etki büyüklüğü olarak yorumlanmaktadır (Kline, 2005).

Modelde doğrudan etkiler incelendiğinde PİK’i en fazla yordayan değişkenin dürtüsellik olduğu görülmektedir ($\beta=.55$, $p<.05$). Korkulu ($\beta=.13$, $p<.05$) ve kayıtsız bağlanma ($\beta=.25$, $p<.05$) da PİK ile pozitif ilişkilidir. Ana-baba aracılığı ise PİK ile negatif yönlü ilişkilidir ($\beta=-.27$, $p<.05$). Bunun yanı sıra dürtüsellik ile korkulu bağlanma pozitif ($\beta=.15$, $p<.05$), kayıtsız bağlanma pozitif ($\beta=.32$, $p<.05$), ana-baba aracılığı negatif ($\beta=-.13$, $p<.05$) ilişkilidir. Korkulu ($\beta=.19$, $p<.05$) ve kayıtsız bağlanma ($\beta=.14$, $p<.05$) ile ana-baba aracılığı ise pozitif yönde ilişkilidir.

Bundan sonraki bölümde değişkenler arasındaki aracılık rolleri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede Baron ve Kenny’nin (1986) dört aşamalı yaklaşımı temel alınmıştır. Aynı zamanda Ki- kare değerindeki değişimin anlamlılığı ve diğer uyum indeksleri de aracılık rolünün değerlendirme ölçütleri olarak incelenmiştir.

3.1.4.2.3. Hipotez modelde aracılık ilişkilerinin değerlendirilmesi

Baron ve Kenny'nin (1986) sunduğu modele göre ilk olarak bağımlı, bağımsız ve aracı değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada hipotez modelde değerlendirilen aracılık rolleri şöyledir:

- a) Korkulu bağlanma ile PİK ilişkisinde ana-baba aracılığının,
- b) Korkulu bağlanma ile PİK ilişkisinde dürtüselliğin,
- c) Kayıtsız bağlanma ile PİK ilişkisinde ana-baba aracılığının,
- d) Kayıtsız bağlanma ile PİK ilişkisinde dürtüselliğin aracılık rolü test edilmiştir.

Baron ve Kenny'nin (1986) önerilerinde ilk adımda bağımlı ve bağımsız değişkenler; ikinci adımda, bağımsız ve aracı değişkenler; üçüncü adımda ise bağımlı ve aracı değişkenler arasındaki doğrudan ilişkiler ortaya konmaktadır. Bu ilişkiler ölçme modelinde gösterilmiştir (bkz. Şekil 10. Ölçme modeli). Dördüncü adımda aracılık rolünün belirlenebilmesi için aracı değişkenin etkisi kontrol edildiğinde bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkinin azalması ya da ortadan kalkması beklenmektedir. Modelde dürtüsellik ve ana-baba aracılığının etkisi kontrol edildiğinde kayıtsız bağlanma ($\beta = .11, p > .05$) ile PİK arasındaki yolun anlamlı olmadığı görülmektedir. Başka bir deyişle, kayıtsız bağlanma PİK'i hem ana-baba aracılığı hem de dürtüsellik aracılığıyla yordamaktadır. Dolaylı etkiler incelendiğinde kayıtsız bağlanmanın dürtüsellik aracılığıyla PİK üzerindeki etkisi ($\beta = .18, p < .01$) ana-baba aracılığı aracılığıyla olduğundan daha fazladır ($\beta = -.03, p < .01$). Aracılık rolünün incelenmesinde kullanılabilecek bir başka yol ise model uyum indekslerinin değerlendirilmesidir. Uyum indekslerinden Ki-kare testindeki değişim incelendiğinde kayıtsız bağlanmadan PİK'e giden yol silindiğinde Ki-kare'deki değişimin anlamlı olduğu görülmüştür ($\Delta\chi^2 = 4.19^*, p < .05$). Bu durum modele eklenecek yolun model uyumunu kötüleştirdiğini kanıtlamaktadır. Buna göre kayıtsız bağlanma için tümüyle aracı model doğrulanmış ve kayıtsız bağlanmanın PİK üzerindeki etkisinin tamamıyla ana-baba aracılığı ve dürtüsellik aracılığı ile olduğu görülmüştür.

Korkulu bağlanmanın PİK üzerindeki etkisinin aracı değişkenler ile değerlendirildiği modelde korkulu bağlanma ile dürtüsellik arasında ilişki bulunmamıştır. Bu nedenle korkulu bağlanma ve PİK arasında yalnızca ana-baba aracılığının aracılık rolü test edilmiştir. Baron ve Kenny'nin (1986) dördüncü adımına göre ana-baba aracılığı modele dahil edildiğinde korkulu bağlanma ile PİK arasındaki yol ($\beta = .07, p > .05$) anlamlı değildir. Aynı zamanda korkulu bağlanmadan PİK'e giden yol silindiğinde Ki-kare'deki

değişimin anlamlı olduğu görülmüştür ($\Delta\chi^2 = 2.35^*$, $p < .05$). Bu durum korkulu bağlanma ile PİK arasındaki yolun model uyumunu olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Bulgular doğrultusunda tam aracı model doğrulanmıştır. Korkulu bağlanmanın PİK üzerindeki etkisinin tamamıyla ana-baba aracılığı ile olduğu belirtilebilir.

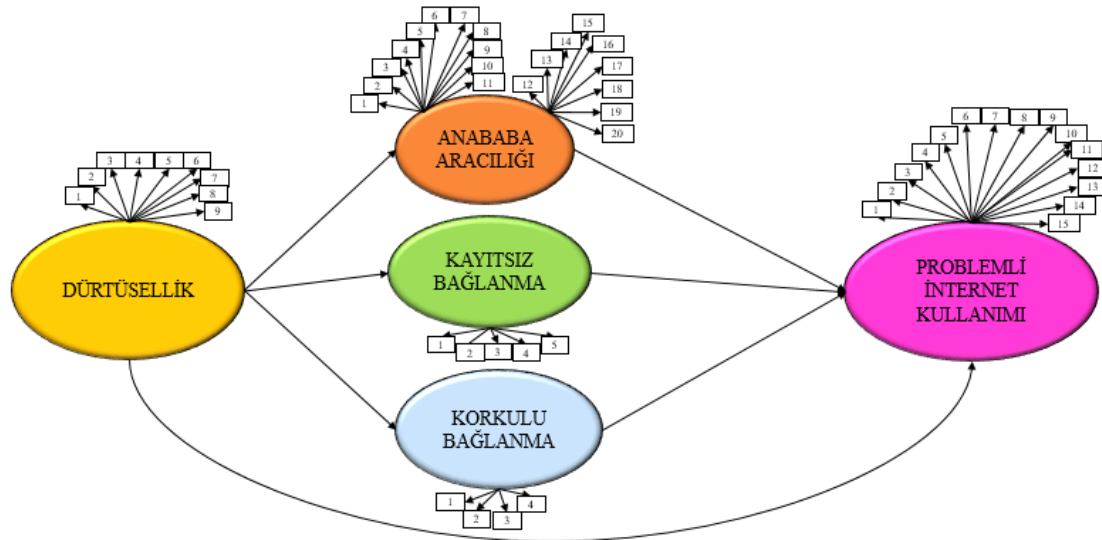
Bulgulara genel olarak bakıldığında korkulu bağlanma ve kayıtsız bağlanmanın PİK üzerindeki doğrudan etkisi anlamlıdır. Ancak korkulu bağlanma ile PİK arasındaki ilişki ana-baba aracılığı; kayıtsız bağlanma ile PİK arasındaki ilişki hem dürtüsellik hem de ana-baba aracılığı hesaba katıldığında ortadan kalkmaktadır. Başka bir deyişle, korkulu bağlanma ile PİK arasında varolan ilişki dürtüsellik aracılığı ile kurulmaktadır. Aynı şekilde kayıtsız bağlanma ve PİK arasındaki ilişki hem dürtüsellik hem de ana-baba aracılığı ile kurulmaktadır.

Hipotez modelin analizinden sonra alternatif model test edilmiştir. Bu modelde dürtüsellik PİK'e etkisi, bağlanma biçimlerinin aracı rolü ile sınanmıştır.

3.1.4.3. PİK Üzerinde Dürtüsellik Doğrudan ve Dolaylı; Bağlanma Biçimleri ve Ana-Baba Aracılığının Doğrudan Etkilerine İlişkin Alternatif Model Analizi

Hipotez modelin sınanmasında iki aşamalı yaklaşım benimsenmiş ve ilk adım olarak ölçme modeli test edilmişti. Kurulacak tüm modeller için yeterli koşulları sağladığı kabul edilen ölçme modeli alternatif model için de temel alınmıştır. Bu nedenle doğrudan analizin ikinci aşamasına geçilmiş ve değişkenler arasındaki dolaylı etkiler sınanmıştır.

Alternatif modelde dürtüsellik exogen (bağımsız) değişken olarak incelenmiştir. Bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve PİK ise endogen (bağımlı) değişkenler olarak modele dahil edilmiştir. Modelde bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik PİK'i doğrudan yordamaktadır. Aynı zamanda dürtüsellik ve PİK arasındaki ilişkide ana-baba aracılığı ve bağlanma biçimlerinin dolaylı etkisi incelenmiştir. Modele ilişkin varsayılan ilişkiler Şekil 13' de sunulmaktadır.

Şekil 13. Alternatif Modelde Varsayılan İlişkiler

Alternatif modelde öncelikle t değerleri, standardizasyon katsayıları ile ardından önerilen değişiklikler incelenmiştir. Kurulan alternatif modelde korkulu bağlanma ve PİK ($t=1.86$, $\beta=.08$) arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmektedir. Anlamlı olmayan bu parametrenin modelden çıkarılması gerekmektedir. Parametrenin modelden çıkarılması sonucunda modelin Ki-kare değeri ve diğer uyum indekslerindeki değişimler Çizelge 22’de sunulmuştur.

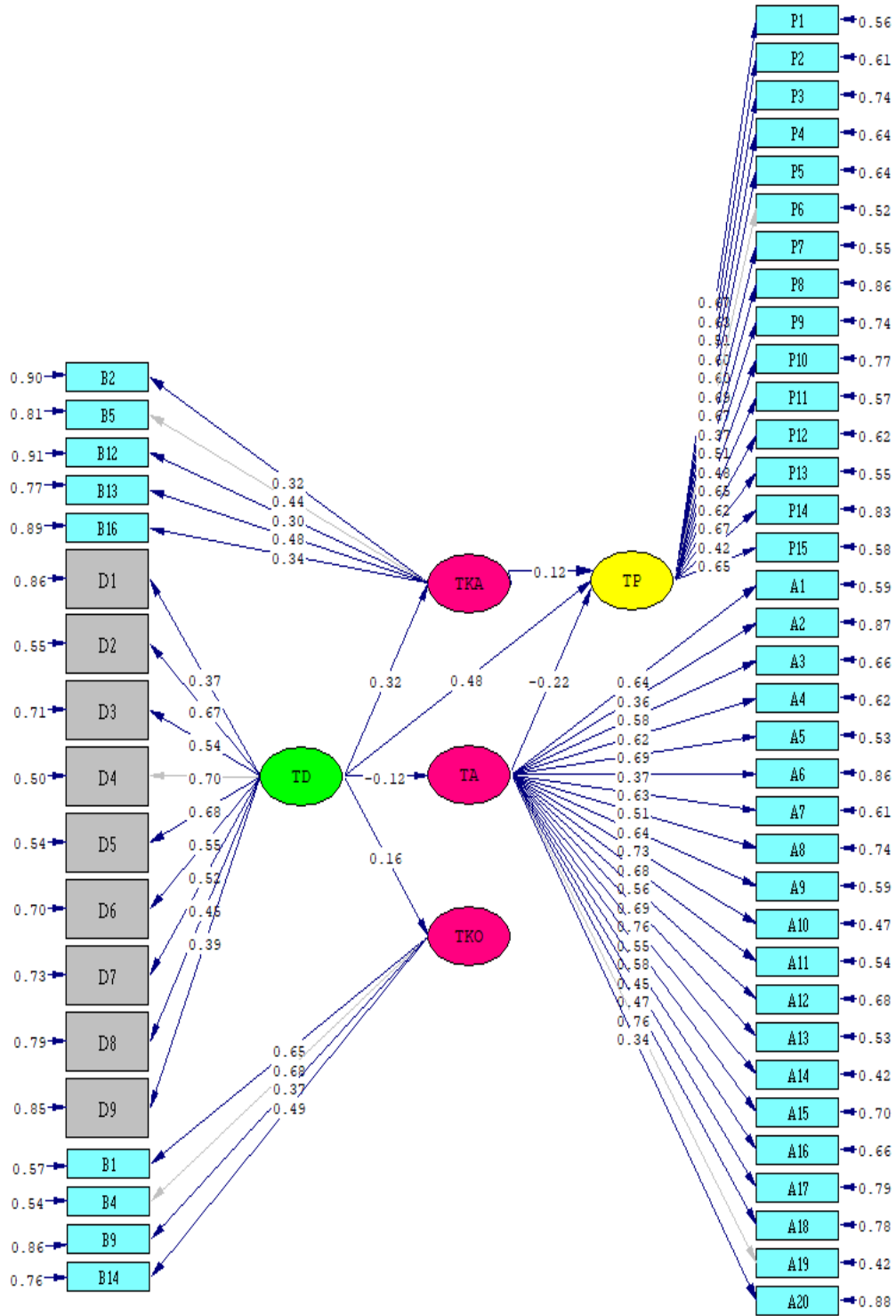
Çizelge 22.

Alternatif Modele İlişkin Uyum İndeksleri

Model	χ^2	df	RMSEA	SRMR	NFI	NNFI	CFI	GFI	AGFI	$\Delta\chi^2$
Alternatif model										
Model 1	4557.48	1318	.059	.062	.90	.93	.93	.80	.79	
Korkulu bağlanma → PİK arasındaki yol silindi										
Model 2	4556.27	1319	.059	.062	.90	.93	.93	.80	.79	1.22*

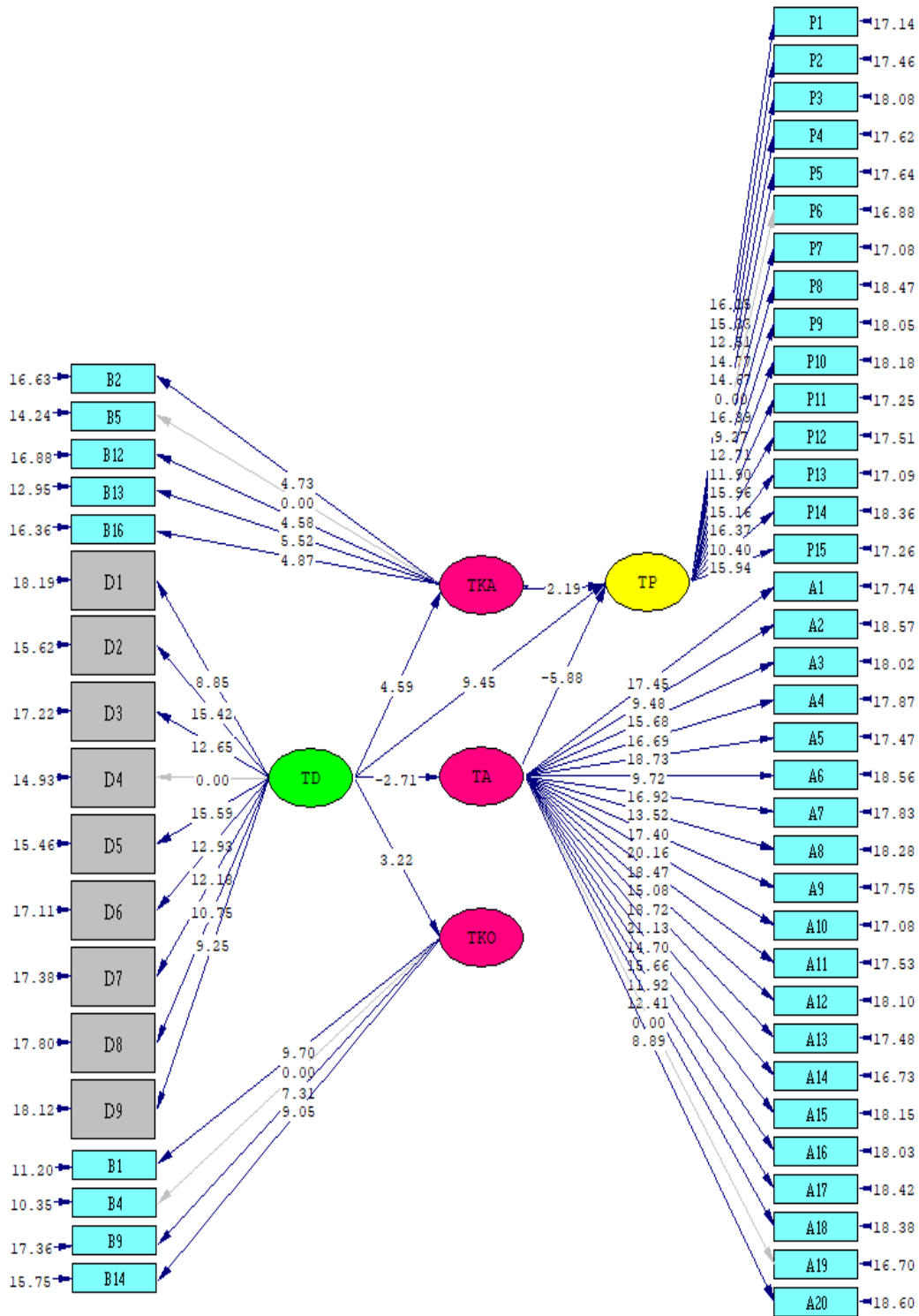
**p<.01, **p<.05

Modelden bir parametrenin çıkarılmasıyla elde edilen son yapısal modele ilişkin uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlarda olduğu görülmüş ve bu modelin benimsenmesine karar verilmiştir. Benimsenen alternatif modele ilişkin standardizasyon katsayıları Şekil 14’ de t değerleri ise Şekil 15’de gösterilmiştir.

Chi-Square=4556.27, df=1319, P-value=0.00000, RMSEA=0.059

Şekil 14. Alternatif Modele İlişkin Standardizasyon Katsayıları

Chi-Square=4556.27, df=1319, P-value=0.00000, RMSEA=0.059

Şekil 15. Alternatif Modele İlişkin t Değerleri

Şekil 14 ve Şekil 15’de PİK, korkulu ve kayıtsız bağlanma, dürtüsellik ve ana-baba aracılığı arasındaki doğrudan ilişkiler gösterilmektedir. Buna göre dürtüsellik ile korkulu bağlanma arasında pozitif; kayıtsız bağlanma ve PİK arasında pozitif; korkulu ve kayıtsız bağlanma ile PİK arasında pozitif; dürtüsellik ile ana-baba aracılığı arasında negatif; ana-baba aracılığı ile PİK arasında da negatif ilişki bulunmaktadır. Değişkenler arasındaki doğrudan ilişkiler, standardizasyon katsayıları ve t değerlerine ilişkin sonuçlar Çizelge 23’de sunulmaktadır.

Çizelge 23.

Değişkenlerin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri

Etki biçimi	Değişkenler	PİK	Ana-baba aracılığı	Korkulu bağlanma	Kayıtsız bağlanma
Doğrudan etkiler	Korkulu bağlanma	.13	.19	.15	.33
	Kayıtsız bağlanma	.25	.14	.32	1
	Ana-baba aracılığı	-.27	1	-.13	.14
	Dürtüsellik	.55	-.13	1	.32
Kayıtsız bağlanma üzerinden dolaylı etkiler	Dürtüsellik	.038			
Ana-baba aracılığı üzerinden dolaylı etkiler	Dürtüsellik	.026			
Toplam Etkiler	Dürtüsellik	.848			

Ölçme modelinde kabul edilen doğrudan etkiler alternatif model ile hipotez modelde aynıdır. Ancak korkulu bağlanma ve PİK arasındaki ilişki alternatif modelde anlamlı değildir. Dolaylı etkiler incelendiğinde dürtüsellik’in kayıtsız bağlanma aracılığıyla PİK’e etkisinin ($\beta = .038$, $p < .05$), ana-baba aracılığı aracılığıyla olandan ($\beta = .026$, $p < .05$) daha fazla olduğu görülmektedir.

Bundan sonraki bölümde değişkenler arasındaki aracılık rolleri değerlendirilecektir. Bu değerlendirmede Baron ve Kenny’nin (1986) dört aşamalı yaklaşımı temel alınmıştır. Aynı zamanda Ki- kare değerindeki değişimin anlamlılığı ve diğer uyum indeksleri de aracılık rolünün değerlendirme ölçütleri olarak incelenecektir.

3.1.4.3.1. Alternatif modelde aracılık ilişkilerinin değerlendirilmesi

Baron ve Kenny (1986)’nin sunduğu modele göre ilk olarak bağımlı, bağımsız ve aracı değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi gerekmektedir. Alternatif modelde

- a) Dürtüsellik ile PİK ilişkisinde ana-baba aracılığının
- b) Dürtüsellik ile PİK ilişkisinde korkulu bağlanmanın
- c) Dürtüsellik ile PİK ilişkisinde kayıtsız bağlanmanın aracılık rolü test edilmiştir.

Hipotez modelin adımlarında da sunulduğu üzere Baron ve Kenny'nin (1986) önerilerinde ilk üç adımda olması gereken ilişkiler ölçme modelinde gösterilmiştir (bkz. Şekil 10. Ölçme modeli). Ancak yapısal modelde korkulu bağlanmanın PİK üzerinde doğrudan etkisi kanıtlanmamıştır. Bu nedenle aracı rolün değerlendirilmesinde korkulu bağlanmanın aracılık etkisi incelenmemiştir. Dördüncü adımda aracı değişkenin etkisi kontrol edildiğinde bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkinin düşmesi ya da ortadan kalkması beklenmektedir. Alternatif modelde dürtüsellüğün PİK üzerindeki doğrudan etkisinin ($\beta = .55$, $p < .05$), kayıtsız bağlanma ve ana-baba aracılığının etkisi kontrol edildiğinde azaldığı ancak tamamen ortadan kalkmadığı görülmüştür ($\beta = .038$, $p < .05$). Bu sonuç dürtüsellik ve PİK arasındaki ilişkide kayıtsız bağlanma ve ana-baba aracılığının kısmi aracı rolüne işaret etmektedir. Yani, dürtüsellüğün PİK üzerindeki etkisi kısmen ana-baba aracılığı ve kayıtsız bağlanma aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu bulgunun değerlendirilmesi için model uyum indekslerindeki değişim incelenmiştir. Buna göre PİK ile dürtüsellik arasındaki yol modelden silindiğinde Ki-kare istatistiğinde anlamlı bir artış olmaktadır ($\Delta\chi^2 = 158.79$, $p < .01$). Ki-Kare istatistiğindeki artış model uyumunda kötüleşmeyi ifade etmektedir. Bulgular doğrultusunda dürtüsellüğün PİK üzerindeki etkisinin kısmen ana-baba aracılığı ve kayıtsız bağlanma aracılığı ile gerçekleştiği belirtilebilir. Dolaylı etki sonuçları incelendiğinde dürtüsellüğün PİK üzerinde kayıtsız bağlanmanın aracılığındaki etkisinin ($\beta = .48$, $p < .05$) ana-baba aracılığının aracılık etkisinden ($\beta = .026$, $p < .05$) yüksek olduğu görülmektedir.

Alternatif modele ilişkin bulgulara genel olarak bakıldığında kayıtsız bağlanma, dürtüsellik ve ana-baba aracılığının PİK üzerindeki doğrudan etkisi anlamlıdır. Ancak alternatif modelde korkulu bağlanmanın doğrudan etkisi gösterilmemiştir. Dürtüsellüğün PİK üzerindeki dolaylı etkisi ise kısmen kayıtsız bağlanma ve ana-baba aracılığı ile gerçekleşmektedir.

3.1.4.4. Alternatif Modeller Stratejisine Göre Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde hipotez modele ve alternatif modele ilişkin bulgular uyum indeksleri aracılığı ile karşılaştırılacaktır. Alternatif modeller stratejisinde değişkenler arasındaki ilişkiler birden fazla model tarafından sınanmakta ve bu modellerin veri

tarafından en çok destekleneni benimsenmektedir. Başka bir deyişle, teoride ortaya konan yapıların gerçekte elde edilen verilerle en fazla uyum sağlayanı belirlenmeye çalışılmaktadır. Çalışmada veriye en uygun olan modelin belirlenmesinde uyum indeksleri dikkate alınmıştır. Hipotez modelin ve alternatif modelin uyum indeks değerleri Çizelge 24’de sunulmaktadır.

Çizelge 24.

Hipotez ve Alternatif Modelin Uyum İndeksleri

Model	χ^2	df	RMSEA	SRMR	NFI	NNFI	CFI	GFI	AGFI
Hipotez	4501.31	1318	.058	.059	.90	.93	.93	.81	.79
Alternatif	4556.27	1319	.059	.062	.90	.93	.93	.80	.79

Çizelge 24 incelendiğinde iki modelin uyum indekslerinin birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Hipotez modelde χ^2 değerinin alternatif modelden daha düşük olduğu görülmektedir. Hipotez modelin χ^2/df oranı 3.41 iken alternatif modelin 3.45’dir. Yine hipotez modelin RMSEA ve SRMR değerlerinin alternatif modelden daha düşük olduğu görülmektedir. GFI değeri ise hipotez modelde daha yüksektir. Alternatif modelde çalışmanın temel iki değişkenlerini arasında (korkulu bağlanma ve PİK) ilişki gösterilmemiştir. Hipotez modelde aracılık ilişkileri daha net bir biçimde ortaya konabilmiştir. Bu durumun bu çalışmada incelenen temel yapı için bir olumsuzluk olduğu düşünülmektedir. Tüm bu veriler dikkate alındığında bu çalışma kapsamında hipotez modelin benimsenmesine karar verilmiştir.

3.1.5. Akademik Başarıya İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi İşlem Adımları

Çalışmanın bu bölümünde korkulu ve kayıtsız bağlanma, ana-baba aracılığı, PİK, dürtüsellik ile İnternet kullanım özellikleri değişkenlerin (İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısının olup olmaması) akademik başarıyı yordama düzeylerine ilişkin hipotez sınanmıştır. Hipotezin sınanmasında çoklu doğrusal regresyon analizi, yapısal modelde kullanılan veri seti üzerinden yapılmıştır. Bu veri seti üzerinde sürekli değişkenlerden PİK, anababa aracılığı, dürtüsellik ve korkulu ve kayıtsız bağlanma için normallik varsayımının karşılandığı YEM için yapılan analizlerde gösterilmiştir. Akademik başarı için normallik incelemeleri basıklık ve çarpıklık katsayıları ile değerlendirilmiştir. İlgili katsayıların ± 1 aralığında olması normallik varsayımının

karşılandığına kanıt oluşturmaktadır (çarpıklık=-.800, basıklık=-.603). Değişkenler arasındaki doğrusallık varsayımı saçılma diagramı ile incelenmiştir. Diagramların elips görünümünde olması doğrusallık varsayımının karşılandığını göstermiştir. VIF (1.054-1.426 aralığında), CI (1-12.03 aralığında) ve tolerans değerlerinin (.702-.948 aralığında) ise kabul edilebilir sınırlarda olması çoklu bağlantılılık sorunun olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca çoklu bağlantılılık için değişkenler arasındaki basit korelasyon katsayıları incelenmiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizinde değişkenler arasında .80'in üzerinde ilişki bulunması çoklu bağlantı sorununa işaret ettiği için değişkenler arasındaki basit korelasyon katsayıları incelenmiştir. Yalnızca bu hipotezde incelenen akademik başarı, evde İnternet bağlantısının olması ve İnternet kullanım süresi ile diğer değişkenler arasındaki basit doğrusal korelasyon katsayılarına ilişkin bulgular Çizelge 25' de sunulmaktadır.

Çizelge 25.

Değişkenler Arasında Basit Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Akademik başarı	1							
2. İnternet bağlantısı olması	.283**	1						
3. İnternet kullanım süresi	-.199**	-.124**	1					
4. İÖİKÖ	-.148**	-.158**	.378**	1				
5. ABAÖ	.073	.019	-.128**	-.243**	1			
6. Dürtüsellik	-.044	-.139**	.159**	.497**	-.103**	1		
7. Korkulu bağlanma	-.079*	.107**	.030	.081*	.154**	.128**	1	
8. Kayıtsız bağlanma	.122**	-.001	.022	.131**	.111**	.154**	.533**	1

**p<.01, *p<.05

Çizelge 25 incelendiğinde akademik başarının İnternet kullanım süresi, PİK ve korkulu bağlanma ile negatif yönlü ilişkili iken, kayıtsız bağlanma ve evde İnternet bağlantısının olması ile pozitif yönlü ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak akademik başarının ana-baba aracılığı ve dürtüsellikle anlamlı ilişkisi bulunmamaktadır.

Sonraki bölümde çoklu doğrusal regresyon analizine ilişkin bulgular sunulmuştur.

3.1.5.1. Akademik Başarıya İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Çalışma kapsamında incelenen korkulu ve kayıtsız bağlanma, ana-baba aracılığı, PİK, dürtüsellik değişkenleri ile İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısının olup olmamasının akademik başarıyı yordama düzeylerini belirlemek amacıyla çoklu

doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Evde İnternet bağlantısının olup olmaması kategorik değişken olduğu için analizde dummy değişken olarak incelenmiştir. Buna göre sonuçlar evde İnternet bağlantısının olma durumu ile yorumlanmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi bulguları Çizelge 26’da verilmiştir.

Çizelge 26.

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
1	Sabit	75.964	1.283		59.195	.000
	İnternet bağlantısı olması	10.944	1.409	.283	7.766	.000
2	Sabit	78.219	1.287		60.768	.000
	İnternet bağlantısı olması	12.179	1.378	.314	8.840	.000
	İnternet kullanım süresi	-.018	.003	-.242	-6.789	.000
3	Sabit	72.893	1.977		36.876	.000
	İnternet bağlantısı olması	12.082	1.367	.312	8.840	.000
	İnternet kullanım süresi	-.018	.003	-.244	-6.912	.000
	Kayıtsız Bağlanma	.268	.076	.123	3.529	.000
4	Sabit	76.716	2.180		35.188	.000
	İnternet bağlantısı olması	12.767	1.363	.330	9.364	.000
	İnternet kullanım süresi	-.014	.003	-.189	-5.026	.000
	Kayıtsız Bağlanma	.309	.076	.142	4.072	.000
	İÖİKÖ	-.191	.048	-.151	-3.970	.000
5	Sabit	79.759	2.333		34.185	.000
	İnternet bağlantısı olması	12.117	1.365	.313	8.875	.000
	İnternet kullanım süresi	-.014	.003	-.185	-4.974	.000
	Kayıtsız Bağlanma	.473	.089	.218	5.326	.000
	İÖİKÖ	-.186	.048	-.147	-3.897	.000
	Korkulu Bağlanma	-.375	.108	-.143	-3.478	.001
R =.431		R ² = .186				
F = 31.478		p =.000				

Çizelge 26’ya göre evde İnternet bağlantısının olması, İnternet kullanım süresi, kayıtsız bağlanma, PİK ve korkulu bağlanma akademik başarıdaki toplam varyansın yaklaşık %19’unu açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında yordayıcı değişkenlerin akademik başarı üzerindeki önem sırası; evde

İnternet bağlantısı olması, kayıtsız bağlanma, İnternet kullanım süresi, PİK ve korkulu bağlanmadır. Evde İnternet bağlantısının olması, kayıtsız bağlanma akademik başarıyı pozitif yönde yordarken, İnternet kullanım süresi, PİK ve korkulu bağlanma negatif yönde yordamaktadır. Korelasyon sonuçlarında da görüldüğü üzere ana-baba aracılığı ve dürtüsellik akademik başarıyı yordamamaktadır.

3.2. Yorumlar

Bu bölümde çalışmadan elde edilen bulgular araştırma sorularından yola çıkarak kuramsal bilgiler ve önceki çalışmaların bulguları ışığında tartışılmıştır. Bulgular, araştırma sorularının sırası ile yorumlanmıştır. Buna göre ölçeklerden elde edilen ortalama puanların demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulguların ardından yapısal model sonuçları ve akademik başarıyı yordayan değişkenlere ilişkin bulgular sırası ile yorumlanmıştır.

3.2.1. PİK, Bağlanma Biçimleri, Ana-Baba Aracılığı ve Dürtüsellik Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması

Bu bölümde çalışmada incelenen PİK, ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve bağlanma biçimleri puanlarının cinsiyet, yaş, İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısı olup olmama durumunun kategorilerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular araştırma sonuçları ve kuramsal bilgiler ışığında tartışılmıştır.

3.2.1.1. PİK Ortalama Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması

Bu çalışma kapsamında PİK ortalama puanı 31.38 (SS=11.62) olarak belirlenmiştir. Aşırı meşguliyet alt ölçeğinde ortalama puan 17.47 (SS=7.00); duygu ayarlama alt ölçeğinde 6.68 (SS=3.37); sosyal ve akademik olumsuz sonuç alt ölçeğinde ise ortalama puan 7.23'tür (SS=3.19).

Çalışmada PİK toplam puan, aşırı meşguliyet ve duygu ayarlama alt ölçeklerinde puanların erkeklerde kızlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde cinsiyete göre PİK puanlarının farklılaştığını bulan çalışmalar olduğu gibi

(Ballarotto ve diğeri, 2018; Gencer, 2017; Gomez ve diğeri, 2017) cinsiyete göre fark bulmayan çalışmalara da rastlanmaktadır (Karakuş, 2016; Köksal, 2016; Saatçioğlu, 2016; Tuna, 2015). Kızların PİK puanlarını erkeklerden daha yüksek bulan Ballarotto ve diğeri (2018) çalışmalarda elde edilen tutarsız sonuçların, çalışmaların İnternet kullanımının farklı konu alanlarına (örneğin; sosyal medya kullanımı, çevrimiçi oyunlar gibi) odaklanmaları nedeniyle ortaya çıkabileceğini belirtmişlerdir. Kendi çalışmalarında bulunan kızlardaki yüksek puanın ise kız ergenlerde İnternet bağımlılığının artan düzeyi ile ilişkilendirmişlerdir. Cinsiyet farklılıklarına ilişkin diğeri bir nedenin ise çalışmalarda ulaşılan örneklem grubunun özelliklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada cinsiyet değişkeni açısından 10-18 yaş grubu ergenlerin örneklem grubunu oluşturduğu araştırmalar incelenmiştir. Bu yaş aralığı ön, orta ve ileri ergenliği kapsayan, gelişimin görece hızlı bir dönemini oluşturmaktadır. Çalışmalarda görülen cinsiyete göre farklılığın bu nedenle ortaya çıkmış olabileceği düşünülerek, incelenen çalışmaların örneklemelerini oluşturan yaş aralıkları değerlendirilmiştir. Kızlarda yüksek PİK puanı bulan Ballarotto ve diğeri'nin (2018) örneklem grubunun 12-20 yaş aralığındaki (%43.6 erkek, %56.4 kız), Gomez ve diğeri'nin (2017) 12-17 yaş aralığındaki, Beşaltı'nın (2016) ve Liu ve diğeri'nin (2011) ise 9-12. sınıfta öğrenim gören (yaklaşık 15-19 yaş) ergenlerden oluştuğu görülmüştür. Erkeklerde yüksek puan bulan Gencer'in (2017) çalışmasında örneklem grubu ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf (13-14 yaş), Bozkur (2013), Çelen ve diğeri (2014) ve Çetinkaya'nın (2013) çalışmalarında altıncı-sekizinci sınıf (yaklaşık 12-14 yaş), Dinç'in (2017) 14-20 yaş, Doğan'ın (2013) 12-18 yaş, İnan'ın (2010) ilköğretim ikinci kademe ve ortaöğretim (yaklaşık 12-18 yaş) ve Toraman'ın (2013) ise 10-12. sınıf ergenlerden oluşmaktadır. Cinsiyete göre PİK puanlarında fark bulmayan çalışmalarda ise Karakuş (2016) sekizinci sınıf (yaklaşık 14 yaş), Köksal (2015) 14-18 yaş, Saatçioğlu (2016) 13-17 yaş, Tuna (2015) ise altıncı-sekizinci sınıf (yaklaşık 12-14 yaş) öğrencilerinden oluşan örnekleme ulaşılmışlardır. Kızlarda yüksek puan bulan çalışmaların çoğunluğunda örneklem grubu yaş aralıklarının erkeklerde yüksek PİK puanı bulan çalışmalardan daha büyük yaş gruplarını kapsadığı görülmektedir. PİK puanlarında anlamlı fark bulunmayan çalışmaların örneklem gruplarının ise daha çok erkeklerde yüksek PİK puanı bulan çalışmalara benzer olduğu belirtilebilir. Kızlar ve erkeklerin teknoloji kullanımına ilişkin farklılıkların değerlendirildiği çalışmalarda teknoloji ile ilişkili görevlerde (Chua, Chen ve Wong, 1999) ve teknoloji kullanımı konusunda (Durdell ve Haag, 2002; Jackson, Ervin, Gardner, Schmitt, 2001; Schottenbauer, Glass, Arnkoff ve Rodriguez, 2004) kızların

erkeklerden daha fazla kaygı ifade ettikleri bulunmuştur. Bir meta analiz çalışmasında teknoloji kullanımı konusunda erkeklerin kızlardan daha olumlu tutuma ve öz-yeterlik algısına sahip oldukları gösterilmiştir (Cai, Fan ve Du, 2017). Çin ve İngiltere’de yaşayan ergenlerde cinsiyete göre farklılıkların incelendiği bir çalışmada her iki kültürde de erkeklerin kendi bilgisayarlarını kızlardan daha erken bir yaşta edindikleri ve bilgisayarı daha erken yaşta kullanmaya başladıkları, İnterneti kişisel ilgileri için daha fazla kullandıkları, İnternete yönelik daha olumlu tutuma sahip oldukları, İnternette daha fazla zaman geçirdikleri ve İnterneti daha yaygın kullandıkları bulunmuştur (Li ve Kirkup, 2007). Kızların ise İnternet ve bilgisayar kullanım yeteneklerini erkeklere göre daha az düzeyde değerlendirdikleri gösterilmiştir. Erkek çocukların teknoloji kullanımına yönelik olumlu tutumları ve daha yüksek düzey öz-yeterliklerinin onların teknoloji ile erken tanışmalarına ve PİK gibi sorun davranışlar ile daha erken yaşta karşılaşmalarına neden olabileceği düşünülmektedir. Kızlar ise yaştan büyümesi ile birlikte akran çevresinin etkisi, özerklik gelişimi ve ana-babadan bağımsızlaşma ile teknoloji kullanımı konusunda artan bir ihtiyaçla davranabilir ve bu durum onların PİK gibi sorun davranışlarla daha geç bir dönemde karşılaşmalarının bir sebebi olabilir. Cinsiyet farklılıkları konusunda incelenebilecek bir başka neden de kültürel etkilerle ilişkilendirilmektedir (Collis ve Williams, 2001). Örneğin Li ve Kirkup (2007) çalışmalarında Çin ve İngiltere’de yaşayan öğrencilerde İnternet kullanımına yönelik tutumlar arasında kültürel farklılıkları gösteren bulgular elde etmişlerdir. Buna göre İngiltere’deki öğrencilerin bilgisayar kullanım oranları Çin’deki öğrencilerden daha yüksekken, Çin’deki öğrencilerin ileri düzey bilgisayar yeteneklerine ilişkin özgüvenleri daha yüksek bulunmuştur. Aynı zamanda İnternet ve bilgisayar kullanımında cinsiyete ilişkin farklılıkların İngiltere’de Çin’e göre daha belirgin olduğu bulunmuştur. Bu durumun nedeni İngiltere’de bireylerin erken yaşta bilgisayar ve İnternetle tanışmaları, Çin’de ise bu karşılaşmanın okulda gerçekleşmesi ve eğitim ortamlarının her iki cinsiyet için de teknoloji kullanımı için eşit fırsatlar sunması dolayısı ile cinsiyet farklılıklarının Çin’de İngiltere’den daha az olabileceğine atfedilmiştir. Türkiye’de ise kültürlerarası karşılaştırma yapmaya yönelik tek çalışma EU Kids Online verileri (2010) ile elde edilmiş görünmektedir. Ancak ilgili raporda cinsiyet farklılıklarına ilişkin bir bulguya yer verilmemiştir.

PİK puanlarında cinsiyete ilişkin birbirinden farklı bulgular elde edilmesine karşın erkeklerin sahip oldukları İnternete yönelik olumlu tutum, yüksek özyeterlik algısı ve sahip oldukları olanakların (daha erken yaşta bilgisayar kullanımına başlama ve kendi bilgisayarına sahip olma gibi) yüksek PİK puanlarının erkeklerde daha erken yaşlarda

görülmesine sebep olabileceği düşünülmektedir. Ancak Türkiye'deki genel görünümün ortaya konabilmesi için özellikle boylamsal verilerle çalışılan daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında hem PİK toplam puanda hem de alt ölçeklerde yaşla birlikte artış olduğu bulunmuştur. Alanyazında ise yaş değişkenine göre PİK puanlarında tutarsız sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Farklılaşan bulgulara ilişkin yorumlara bakıldığında yaş küçüldükçe PİK'in arttığını belirten çalışmalarda bu durumun gelişmemiş öz-düzenleme becerileri ve bunun yol açabileceği bağımlılığa karşı gelememe ile ilişkilendirildiği görülmüştür (Ballarotto ve diğerleri, 2018). Yaşla birlikte PİK'in arttığını gösteren çalışmalarda ise durum daha çok İnternet kullanımı için ana-baba kontrolünün azalması ile ilişkilendirilmektedir (Bozkur, 2013; Wang ve diğerleri, 2017). Ergenlik dönemi ana-babadan bağımsızlaşma, özerklik, kimlik ve soyut düşüncenin gelişimi, akran ilişkilerinin öneminin artması gibi psiko-sosyal ve bilişsel yapılarıdaki nitel ve nicel değişimlerle ele alınmaktadır. Bilişsel ve psiko-sosyal yapıda meydana gelen bu değişimlerin İnternet kullanımının artışına neden olduğu düşünülebilir. Örneğin akran grubuna kabul edilme ve akran ilişkilerinin sürdürülmesini destekleyen bir biçimde İnternet, sosyal medya, anlık mesajlaşma ve çevrimiçi oyunlar gibi seçenekler sunmaktadır. Aynı zamanda bir keşif süreci olarak kimlik gelişiminde İnternet, farklı etkinliklerin deneyimlenebildiği, ergenin kendini yüz yüze etkileşime göre daha özgür ifade edebildiği bir ortam sağlayarak "Ben kimim?" sorusuna cevap arama yeri haline gelebilmektedir. İnternetin sunduğu bu olanakların ana-babanın kontrolünün azalmasıyla birlikte PİK'e giden yol için destekleyici rolü olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada bir diğer bulgu İnternet kullanım süresi arttıkça PİK'in de arttığını göstermektedir. Bu durum alanyazın bulguları ile tutarlıdır (Atwood, 2016; Çevik, 2016; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000). İnternet kullanım süresindeki artış PİK'in tanımından hareketle, İnternetin günlük yaşamdaki olumsuz etkileri bağlamında değerlendirildiğinde PİK ile doğrudan ilişkili görülebilmektedir. Aynı zamanda bağımlılık bakış açısı ile düşünüldüğünde maddenin etkisinin ortaya çıkabilmesi için kullanılan madde miktarının arttırılması ihtiyacı olarak belirtilen tolerans İnternet kullanım süresinin de zaman içinde artışına işaret etmektedir. İster günlük yaşam için olumsuz sonuçlar, ister bağımlılık bakış açısıyla değerlendirilsin İnternet kullanım süresinin PİK ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilebilir.

Çalışmada evde İnternet bağlantısı olan ergenlerin PİK puanları olmayanlardan yüksek bulunmuştur. Bu bulgu diğer araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Ak ve diğerleri,

2013; Bozkur, 2013; Karakuş, 2016). Günümüzde kablosuz ve sınırsız İnternetin ekonomik olarak uygun hale gelmesi, İnternete bilgisayar, tablet, telefon gibi farklı araçlarla bağlanabiliyor olması evlerde İnternet kullanımını yaygınlaştıran sebepler olarak düşünülebilir. Evde İnternet bağlantısı olan ergenlerin istedikleri zaman ve istedikleri kadar İnternete bağlanabilme olasılığı akademik amaçlı İnternet kullanımlarını artırabilirken, aynı zamanda onları İnternet riskleri ile de karşı karşıya bırakabilmektedir. PİK, İnternet kullanımından kaynaklı riskler çerçevesinde ele alındığında evde İnternet erişiminin PİK ile ilişkisinin anlaşılır olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle İnternet risklerinden korumada ergenin evde İnternet kullanımını takip edebilecek kişiler olan ana-babalar için ana-baba aracılığı stratejilerinin öneminin vurgulanması gerekmektedir. Ana-babanın bilgi verme, takip etme ve sınır koyma ile sağlayacağı ana-babalık stratejilerinin ergenlerin İnternet kullanım süresini düşürürken, onları PİK gibi olumsuz sonuçlardan da koruyacağı düşünülmektedir.

3.2.1.2. Ana-Baba Aracılığı Ortalama Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması

ABAÖ'den elde edilen ortalama puan 64.37 (SS=19.24) olarak hesaplanmıştır. Kontrol alt ölçeği ortalama puanı 34.83 (SS=11.73); aktif aracılık alt ölçeği ortalama puanı 18.26 (SS=4.74); izleme alt ölçeği ortalama puanı ise 11.28(SS=5.44)'dir.

Çalışmada ana-baba aracılığı stratejilerinde hem toplam puanda hem de alt ölçeklerde cinsiyete göre kızların puanlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazında cinsiyet ve ana-baba aracılığı stratejilerinin birlikte değerlendirildiği çalışmalar sınırlı sayıdadır. Daha çok geniş çaplı projelerin verileri ile elde edilen bulguların bu konuda alanyazına katkı sunduğu görülmektedir. EU Kids Online projesinin ana-baba aracılığı ile ilgili ilk sonuçları İnternet kullanımında ana-baba aracılığı için cinsiyetler arasında çok fazla farklılık göstermemiş olsa da (Livingstone, Haddon, Görzig ve Olafson, 2011), aracılık stratejilerine yönelik birleştirilmiş (composite) ölçümler kızların teknik kısıtlayıcılık haricindeki tüm ana-baba aracılığı stratejilerinde daha yüksek düzeyde aracılık algıladıklarını ve bu konuda erkeklere göre ana-babalarını daha yüksek düzeyde otorite olarak gördüklerini göstermiştir (Livingstone, Kalmus ve Talves, 2014). Aynı projenin Türkiye örneğinde ise kızların daha fazla kısıtlayıcı aracılık erkeklerin ise daha fazla teknik aracılık algıladıkları bulunmuştur (Talves ve Kalmus, 2015). "Net Children Go Mobile" proje verileri

sonuçlarında ise kız ergenlerin erkeklerden daha fazla aktif aracılık algıladıkları gösterilmiştir (Mascheroni ve Ólafsson, 2014). Ayrıca İnternet bağlantısı için kızlara gösterilen kısıtlayıcı aracılığın erkeklere oranla daha fazla olduğu bulunmuş ve bunun nedenlerinden birinin ana-babaların güvenlik endişeleri olduğu belirtilmiştir (OECD, 2015). “Growing Up with Screens” araştırma sonuçları ise aktif aracılık stratejilerinde cinsiyetler arasında fark olmadığını ancak erkeklere kızlardan iki kat daha fazla teknik kısıtlayıcı aracılığın gösterildiği bulunmuştur (Ponte, Simões, Batista, Jorge ve Castro, 2017). Daha küçük örneklerle yapılan araştırmalardan birinde Gomez ve diğerleri (2017) İnternet kullanım süresine göre örneklem grubunu beş kategoride değerlendirmişlerdir. Sonuçlar İnterneti az kullanan grupta kızların sayısının daha fazla olduğunu ve bu grubun daha fazla ana-baba kontrolü belirtmesi nedeniyle dolaylı olarak kızların daha fazla ana-baba kontrolüne sahip olduklarının söylenebileceğini belirtmişlerdir. Ancak büyük yaş grubunda yüksek düzey İnternet kullanımı ve düşük düzey ana-baba aracılığı belirten katılımcılarda cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Sütçü (2017) ise çalışmasında kızların anneleri, erkeklerin ise babaları tarafından konulan kısıtlamalarla karşılaştıklarını ifade ettiklerini bulmuştur. Ana-baba tutumlarına benzer bir biçimde kontrol ve yakınlığın farklı düzeylerine göre İnternet kullanımına yönelik dört ana-baba tutumunun tanımlandığı İnternet Aile Tutum Ölçeği kullanarak yaptıkları çalışmalarında Ayas ve Horzum (2013) çocuğun cinsiyetinin ana-babanın İnternete yönelik tutumlarında etkili olduğunu göstermişlerdir. Buna göre ana-babaların kız ve erkek çocuklar için en yüksek oranda ihmalkar tutuma sahip olmalarına karşın, erkek çocuklar için daha yüksek oranda ihmalkar ve demokratik, kız çocuklar için ise daha yüksek oranda müsamahakar tutuma sahip oldukları bulunmuştur. Sunulan bu araştırma sonuçlarından hareketle, ana-baba aracılığı stratejilerinde cinsiyetler arasında fark olduğu, erkekler için daha çok teknik kısıtlayıcı aracılığın, kız çocuklar için ise daha çok kısıtlayıcı ya da aktif aracılığın kullanımının tercih edildiği belirtilebilir. Erkeklerin bilgisayar ve İnternet konusunda teknik bilgileri ve ilgilerinin daha fazla olması dolayısı ile böyle bir ayrımın oluşabileceği düşünülmektedir. Ancak bu durumun nedenlerinin ayrıntılı ortaya konması ve müdahale programlarının doğru yapılandırabilmesi için daha fazla çalışmanın bulgularına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Yaşa göre sonuçlar incelendiğinde toplam puanda ve tüm alt ölçeklerde yaş arttıkça ana-baba aracılık strateji puanlarının azaldığı görülmüştür. Bu bulgu yapılan önceki çalışmaların bulguları ile tutarlıdır (Cabello-Hutt ve diğerleri, 2017; Festl ve Langmeyer, 2018; Glatz ve diğerleri, 2018). Daha önce de söz edildiği gibi ergenlik dönemi kendine

özgü kimlik, özerklik, bağımsızlaşma gibi kavramlarla değerlendirilmelidir. Aracılık stratejilerinin yaş ilerledikçe ana-babalar tarafından daha az kullanılabilir hale gelmesinin de bu kavramlar çerçevesinde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Buna göre ergen ana-babaları ergen çocukları tarafından gizliliklerinin ihlali gibi görünebilecek olan bu stratejileri daha az tercih edebilirler. Aynı şekilde ergenler tarafından da ana-babaları tarafından uygulanacak aracılık stratejilerinin kabul düzeyinin yaş büyüdükçe azalması beklendiği olabilir. Bunu destekleyen bir bulgu olarak Sütçü (2017) 14-16 yaş aralığı ergenlerle yaptığı çalışmasında ergenlerin %30.5'inin ana-babaları tarafından uygulanan kısıtlamaları kabul etmediklerini belirtmektedir. Olasılıklı düşünme becerileri artan ergenler kısıtlamalara karşı çıkmak için de farklı yöntemlere başvurabilmektedir. Aynı çalışmada kısıtlamayı kabul etmeyen ergenlerin %74.4'ünün farklı yollarla İnternet kullanmaya devam ettikleri belirtilmektedir. Konuya ilişkin başka bir değerlendirme ise ana-babaların ergen çocukları için daha fazla özerklik alanı bırakmak amacıyla aracılık stratejilerinin düzeyini azaltabilecekleri üzerinden yapılabilir. İnternette geçirilecek süreye, İnternette yapılacak etkinliklere karar verme ya da İnternette karşılaşılabilecek riskli içeriklere “hayır diyebilme” karar verme özerkliği ile ilişkili görünebilir. Ana-babalar çocuklarının kritik gelişim görevlerini (örneğin özerklik) başarı ile yerine getirme konusunda destekleyici olmak amacıyla aracılık stratejilerinin biçimini değiştirebilir ve yoğunluğunu yaşla birlikte azaltabilirler. Ancak ergenlikte İnternette riskli davranışların arttığı bilinmektedir (Vaterlaus ve diğerleri, 2014). Bu nedenle ergenlerin de İnternet için ana-baba yönlendirmesi ve rehberliğine ihtiyaç duyduklarının bilinmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada İnternet kullanım süresi az olan grubun ABAÖ toplam puan, kontrol ve izleme alt ölçekleri puanlarının İnternet kullanım süresi çok olan gruptan yüksek olduğu görülmüştür. Aktif aracılıkta ise gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu bulgular alanyazın ile tutarlıdır (Cabello-Hutt ve diğerleri, 2017; Gomez ve diğerleri, 2017). Collier ve diğerleri (2016) tarafından yapılan çalışmada kısıtlayıcı aracılığın İnternet kullanım süresini azaltmada etkili olmasına karşın aktif aracılığın etkili olmadığı gösterilmiştir. İnternetin potansiyel zararları, alınacak önlemler gibi konularda çocuklara bilgi verme ve onlarla konuyu tartışma gibi yöntemleri içeren aktif aracılık çocukların İnternette karşılaşılan içerikler hakkında eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilmekte ve bu şekilde onları İnternetteki riskli içeriklerden korumada etkili olabilmektedir. Ancak kullanım süresi için kural koyma ve sınırlama davranışlarını içermediğinden İnternet kullanım süresini azaltmada etkili bulunmadığı düşünülmektedir. Tersine kontrol

stratejisinin İnternet kullanım süresini azaltmada etkili olduğunu gösteren çalışmalar (Gomez ve diğerleri, 2017) İnternet kullanım süresine getirilen kurallar, içeriğe getirilen kısıtlamalar ve içeriğin ana-baba tarafından takip edilmesi nedeniyle İnternet kullanım süresini azaltmada etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmada kontrol ve izleme alt ölçeklerine ilişkin elde edilen bu bulgu alanyazın ve kuramsal temel ile tutarlı görünmektedir.

Çalışmada evde İnternet bağlantısının olup olmamasına göre aracılık stratejileri puanlarında fark bulunmamıştır. Bilgi iletişim teknolojilerine ilişkin Brezilya’da yapılan bir araştırmada yüksek sosyo-ekonomik düzeyden gelen hanelerde İnternet bağlantısı oranının en az %80, en düşük sosyo ekonomik düzeydeki hanelerde ise %8 olduğu bulunmuştur (CGI, 2014). Valcke diğerleri (2010) tarafından yapılan çalışmada beşinci ve altıncı sınıfta çocuğu olan ana-babalar yaş gruplarına göre sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Buna göre genç grupta yer alan, eğitim düzeyi daha düşük ve Belçika ya da Avrupa dışından gelen ana-babaların evde İnternet bağlantısına sahip olma oranlarının diğer gruplardan daha az olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada düşük eğitim düzeyine sahip ana-babaların İnternet aile tutumlarının sıcaklık boyutuna daha az sahip oldukları görülmüştür. Türkiye’de sosyo –ekonomik düzeylere göre İnternet kullanımına yönelik yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmasa da TÜİK (2017) verilerinde bir işte çalışmaya devam eden bireylerde en yüksek oranda İnternet kullanımının işverenler (%93.5) ve eğitim öğretime devam edenlerde (%93.2), en düşük oranın ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlarda (%33.5) olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyden bağımsız olarak yaptıkları çalışmalarında Cabello-Hutt ve diğerleri (2017) evde İnternet bağlantısının olmasının birlikte izleme ve aktif aracılık ile ilişkili, kısıtlayıcı aracılık ile ilişki olmadığını bulmuşlardır. Bu çalışmada ise hiçbir aracılık stratejisinde evde İnternet bağlantısının olup olamamasına göre fark bulunmamıştır. Evde İnternet bağlantısına sahip olup olmamanın ailenin ve ana-babaların özellikleri ile ilişkisi yukarıda sıralanan araştırma sonuçlarında görülmektedir. Bu çalışmada farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki okullarda öğrenim gördüğü düşünülen ergenlere ulaşılmış olsa da çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu nedenle sosyo-ekonomik düzeyin bu çalışma için karıştırıcı değişken olabileceği ve alanyazınla tutarlı görünmeyen bu sonuca ulaşılmasının bir nedeni olarak görülebileceği düşünülmektedir. Bu konuda farklı örneklerden elde edilecek verilerle hem sosyo-ekonomik düzeye göre değerlendirmeler yapılmasının hem de aile ve ana-babaya ilişkin başka değişkenlerle konunun ele alınmasının alanyazın bilgilerinin artırılmasında önemli olduğu

düşünülmektedir.

3.2.1.3. Dürtüsellik Ortalama Puanlarının Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması

Bu çalışmada Hiperetkinlik /Dürtüsellik Alt Ölçeği'nden elde edilen ortalama puan 15.55'dir (SS=5.19). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmasında (Kaner ve diğerleri, 2011) tanısı olan grupta ortalama puan 9.27 (SS=5.17); tanısı olmayan grupta ise 9.25 (SS=4.80) olarak belirlenmiştir. Bu çalışmadan elde edilen ortalama puanın uyarlama çalışmasından yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeğin uyarlama çalışması 12-17 yaş ergenlerle yapılmıştır. Bu çalışma ise 10-14 yaş grubu ergenlerle yürütülmüştür. Örneklemelerin yaş gruplarındaki farklılıkların bu sonuçta etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir.

Cinsiyete göre Hiperetkinlik /Dürtüsellik Alt Ölçeği ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Alanyazında dürtüsellik ya da DEHB için cinsiyetler arasındaki farklılığa ilişkin tutarlı olmayan bulgular olduğu görülmektedir. Erkekler DEHB belirtilerini daha şiddetli sergilemekte (Arnett, Pennington, Willcutt, DeFries ve Olson, 2015), kızlar ise erkeklerden daha hiper-sözel olabilmekte ve kızların dürtüsellik davranışsal olmaktan çok sözel bir biçimde kendini gösterebilmektedir (Owens, Cardoos, Hinshaw, 2015; Hinshaw ve Ellison, 2016). Dürtüsellik çeşitli görünümünde ön plana çıkan özelliklerdeki farklılaşmaların cinsiyete göre genel dürtüsellik puanlarında fark olmamasına yol açtığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada 11-14 yaş grubu ergenlerde dürtüsellik puanlarında anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Dürtüsellik puanlarında yaş arttıkça düşüş olduğunu gösteren çalışmalar olduğu gibi (Callado ve diğerleri, 2014; Lesmen ve Glicksohn, 2007), farklılaşma olmadığını belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Haas ve diğerleri, 2018; Wang ve diğerleri, 2016). Zuckerman (2007) dürtüsellik puanlarının en yüksek olduğu dönemin erken ergenlik olduğunu ve zaman içinde puanların dereceli olarak düştüğünü ifade etmektedir. Ergenlik yılları boyunca bilişsel kontrol sistemindeki gelişim prefrontal kortekste gelişim ile ilişkili görülmektedir (Yurgelun-Todd, 2007). Çalışmalarda dürtüsellik yaşam boyunca devam ettiği ancak ergenlikte frontal korteksin gelişimini tamamlamamış olmasından dolayı dürtüsellik yetişkinliğe göre daha yoğun görüldüğü (Casey, Jones ve Hare, 2008), orta ergenlik döneminde dürtüsellikteki durağanlığın ise dürtü kontrolündeki artışla açıklanabileceği belirtilmektedir (Casey, Getz ve Galvan, 2008). Sonuç olarak, ergenlik dönemi süresince prefrontal kortekste gelişimin devam

ettiği, dürtü kontrolünün de buna paralel biçimde gelişme gösterdiği düşünülebilir. Callado ve diğerleri (2014) tarafından yapılan kesitsel çalışmada 17-18 yaşları arasında dürtüsellik puanlarında anlamlı düşüş gözlemlendiği bildirilmiştir. Yine başka bir çalışmada (Steinberg ve diğerleri, 2008) 6-24 yaş aralığında dürtüsellik puanları alınan bireylerden 10-13 yaş aralığındakilerin puanları 26-30 yaşındakilerden anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Araştırmalardan elde edilen bu sonuçlardan hareketle çocukluktan ergenliğe ve yetişkinliğe doğru azalan dürtüsellikte kritik yaşlar olduğu belirtilebilir. Erken ergenliğin son yılları ile orta ergenliğin ilk yıllarını kapsayan 11-14 yaşları arasındaki gelişimin dürtüsellikte düşüşü gözlemleyebilecek kadar uzun bir süre olmamasının puanlardaki farklılaşmanın nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada dürtüsellik puanlarında İnternet kullanım süresine göre anlamlı fark bulunmuştur. Buna göre dürtüsellik puanları yüksek olan grubun İnternet kullanım sürelerinin dürtüsellik puanı düşük olan gruptan daha fazla olduğu görülmüştür. Bu bulgu diğer araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Chan ve Rabinowitz, 2006; Weinstein ve diğerleri, 2015). Özellikle çevrimiçi oyunlar ödül eksikliği sendromu yaşayan ve beyin ödül sisteminde düşük dopamin bulunan DEHB'li ergenler için uyaran sağlayabilmektedir (Koepp ve diğerleri, 1998). Aynı durumun sosyal medyada beğenilme, arkadaş edinme gibi davranışlarla da ilişkili olabileceği düşünülebilir. Bu nedenle dürtüsellik yüksek olan çocukların daha fazla İnternet kullanmalarının olası olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada evde İnternet bağlantısı olan ergenlerin dürtüsellik puanları evde İnterneti olmayan ergenlerden yüksek bulunmuştur. Alanyazında dürtüsellik puanlarında evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre farklılaşmanın incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bulgu evde İnternet bağlantısı olan ergenlerin, evde İnternet bağlantısı olmayan diğer akranlarına oranla, oyun oynama gibi etkinliklere ertelemeksizin, istedikleri zaman erişebilir olmalarının dürtüsellik düzeyinde artışa yol açmış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca medya araçlarını bir oyalama yöntemi olarak kullanan ana-babalar özellikle dürtüsellik puanı yüksek çocukların özelliklerinden dolayı İnternet araçlarını bir oyalama yöntemi olarak daha fazla tercih ediyor olabilirler.

3.2.1.4. Bağlanma Biçimleri Ortalama Puanların Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Sonuçlarının Yorumlanması

Çalışmada korkulu bağlanma ve kayıtsız bağlanma puanlarının kızlarda erkeklerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Alanyazında cinsiyet ve bağlanma biçimi

değişkenlerine ilişkin sonuçlarda cinsiyetler arasında fark bulunmadığı görülmektedir (Kamkar, Doyle ve Markiewicz,2012; Köksal, 2015; Lei ve Wu, 2007). Bowlby (1982) her iki cinsiyet için de güvenli ve güvensiz içsel çalışan modellerin gelişme olasılıklarının aynı olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan çalışmalar duyguların yoğunluğu (Fujita ve diğerleri, 1991), sıklığı (Sprecher ve Sedikides, 1993) ve karmaşıklığının (Kang ve Shaver, 2004) kadınlarda daha fazla olduğunu göstermektedir. Searle ve Meara (1999) çalışmalarında kadınların duygularında görülen bu farklılıklar nedeniyle bağlanma biçimlerinde cinsiyetler arasında farklılık olabileceğini ifade etmektedirler. Blakemore, Berenbaum ve Liben (2013) ise kız çocuklarının korku ve üzüntü duygularını erkeklerden daha fazla ifade ettiklerini belirtmektedirler. Kadınların duygular konusundaki farkındalıklarının yüksek oluşu, duyguları daha yoğun yaşamaları ve olumsuz duyguları daha fazla ifade etmeleri dolayısı ile bu çalışmada ele alınan olumsuz bağlanma biçimlerine sahip olma olasılıklarının da artabileceği düşünülmektedir.

Yaş düzeylerine göre korkulu ve kayıtsız bağlanma puanlarında farklılık olmadığı görülmüştür. Bağlanma kuramında bağlanma biçimlerini oluşturan içsel çalışan modellerin çocuklukta oluştuğu ve daha sonra durağanlığını görece koruduğu belirtilmektedir (Bowlby, 1982). Modelde temel bağlanma biçiminin istikrarlı ve sürekli olduğu varsayılmaktadır. Örneğin Scharfe ve Bartholomew'in (1994) çalışmasında dört bağlanma biçimi için 8 aylık süredeki kararlılık katsayı ortalamaları kadınlar ve erkeklerde sırasıyla .64 ve .73 olarak bulunmuştur. Bağlanma kuramında ve çalışmalarda bağlanma biçimindeki kararlılık vurgulansa da bazı çalışmalarda değişkenlik de gösterilmiştir (Kirkpatrick ve Hazan, 1994). Örneğin Zhang ve Labouvie-Vief (2004) tarafından yapılan çalışmada 15-87 yaş aralığındaki bireylerin bağlanma biçimleri 6 yıl boyunca yapılan üç ölçümlerle incelenmiştir. Bağlanma biçimlerinde anlamlı olarak durağanlık görüldüğü ancak birinci zamandaki ölçümlerin sonraki zamanda yapılan ölçümleri doğru yordama olasılığının düşük olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun nedenlerinden ilkinin ölçme aracından kaynaklı olabileceği ve maddelerdeki belirsiz ifadelerin katılımcıların cevaplarında zaman zaman kaymalara neden olabileceğine atfedilmektedir. İkinci bir neden olarak ise bağlanma temsillerinin temel bir özelliğinin durağan olmaması nedeni ile söz konusu sonucun ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Ancak ergenlikte bağlanma biçimlerinin durağanlığının boylamsal olarak değerlendirildiği sınırlı sayıda çalışmada bağlanmanın durağanlığına ilişkin bulgular elde edildiği görülmüştür (Allen ve Tan, 2016; Chopik, Moors, Edelstein, 2014; Jones ve diğerleri, 2017). Bu çalışmada da 11-14 yaş grubu ergenlerde bağlanma biçimlerinin durağanlığını

gösteren sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmada İnternet kullanım süresinin kategorilerine göre korkulu ve kayıtsız bağlanma puanlarında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır. Bazı çalışmalarda ana-babaya güvenli bağlanma toplam puanı ile İnternet kullanım süresi arasındaki negatif ilişki gösterilmiştir (Köksal, 2015; Tuna, 2015). Ancak dört bağlanma biçimi ile İnternet kullanım süresinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle iki değişken arasındaki ilişkilerin dolaylı ilişkilerle değerlendirilmesi uygun görünmektedir. İnternet kullanım süresi PİK ya da İnternet bağımlılığının ortaya çıkışı ve artmasında önemli faktörlerden biridir (Atwood, 2016; Chang ve diğerleri, 2015). Bu çalışmada ve diğer bazı çalışmalarda (Morahan-Martin, Schumacher, 2000; Çevik, 2016; Tsun, 2016) İnternet kullanım süresi ve PİK arasındaki ilişki gösterilmiştir. PİK ve İnternet bağımlılığı ise bağlanma biçimleri ile ilişkili görünmektedir (Ceritli ve Nedim-Bal, 2017; Köksal, 2015; Lei ve Wu, 2007). Genel olarak olumsuz bağlanma biçimleri ile PİK ya da İnternet bağımlılığının pozitif yönlü ilişkisi belirtilebilir. Çalışma sonuçlarından ve PİK'in kuramsal temelinden hareketle PİK ile İnternet kullanım süresinin pozitif yönlü ilişkisini bağlanma biçimleri için de benzer şekilde yorumlamanın mümkün olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada bağlanma biçimlerine göre İnternet kullanım süresinde fark bulunmamıştır. Bu durum, incelenen bağlanma biçimlerinin ikisinin de olumsuz bağlanma olması dolayısı ile ergenlerin İnternet kullanım sürelerinin de benzer olabileceği biçiminde değerlendirilebilir.

Evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre korkulu bağlanma puanlarında anlamlı fark bulunmuş ancak kayıtsız bağlanma puanlarında farklılaşma görülmemiştir. Buna göre evde İnternet bağlantısı olmayanların korkulu bağlanma puanları evde İnternet bağlantısı olanlardan yüksek bulunmuştur. Alanyazında evde İnternet bağlantısına sahip olup olmama ile bağlanma biçimlerinin birlikte değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmalar evlerde İnternet kullanımının son yıllarda hızla arttığını göstermektedir (TÜİK, 2017). Çocuklarını İnternet risklerinden korumak, İnternette geçirilen süreyi kısıtlamak, İnternet kullanımına izin vermemek ya da ekonomik yetersizlikler gibi sebeplerin evde İnternet bağlantısına sahip olmamak ile ilişkili olabileceği; kontrol amaçlı sebeplerle evde İnternet bağlantısı olmayan ailelerde ise ana-babaların yüksek kontrol davranışlarına sahip olabilecekleri düşünülmektedir. Kontrol davranışının yüksekliği ise olumsuz ana-baba tutumları ve olumsuz bağlanma biçimleri ile ilişkilidir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Olumsuz benlik ve olumsuz başkaları algısı ile tanımlanan korkulu bağlanma biçimine sahip bireylerin olumsuz ana-

babalık davranışları ya da tutumları ile büyüdükları belirtilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bağlanma biçimleri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda da kuramın bu varsayımını destekleyen bulgular elde edildiği görülmüştür (Ching ve Tak, 2017). Baumrind'in (1991) ana-babalık tutumlarına yönelik sınıflamasından yola çıkarak yapılmış çalışmada (Valcke ve diğerleri, 2010) İnternet kullanımı konusunda otoriter ana-babaya sahip olan çocukların İnternet kullanımının en düşük düzeyde olduğu bulunmuştur. Otoriter ana-baba tutumu yüksek kontrol ve düşük kabul düzeyi ile belirlenmekte ve bu bağlamda değerlendirildiğinde korkulu bağlanma ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuçlar evde İnternet bağlantısı olmayan çocuklarda yüksek düzey korkulu bağlanma puanlarını açıklar nitelikte olabilir.

3.2.2. PİK, Bağlanma Biçimleri, Ana-Baba Aracılığı ve Dürtüsellğe İlişkin Yapısal Model Sonuçları

Çalışmada PİK ile bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik arasında doğrudan ve dolaylı ilişkileri değerlendirmek amacıyla yapısal model test edilmiştir. Sonuçlar korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma, dürtüsellik ve ana-baba aracılığı ile PİK arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkileri göstermiştir. Aracılık rolleri değerlendirildiğinde, kurulan modelde dürtüsellik ve ana-baba aracılığının kayıtsız bağlanma ve PİK arasındaki ilişkide tam aracı olduğu görülmüştür. Korkulu bağlanma ve PİK arasındaki ilişkide ise ana-baba aracılığının tam aracı rolü bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle değişkenler arasındaki doğrudan etkilere ilişkin sonuçların yorumlanmasına, ardından yapısal modelin dolaylı ve toplam etkilerine ilişkin sonuçların yorumlanmasına yer verilmiştir.

3.2.2.1.PİK ve Bağlanma Biçimlerinin İlişkinin Yorumlanması

Çalışmada doğrudan ilişkiler ölçme modeli ile değerlendirilmiştir. Sonuçlar korkulu ve kayıtsız bağlanma ile PİK'in pozitif yönlü ilişkisini göstermektedir. Alanyazında ana-babaya bağlanma ve PİK'in birlikte incelendiği çalışmalarda ana-babaya bağlanmanın daha çok güvenli bağlanma ile değerlendirildiği ve farklı bağlanma biçimlerini ele alan sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Güvenli bağlanma ile PİK'in birlikte incelendiği çalışmalarda sonuçlar genel olarak iki değişken arasında negatif yönlü ilişkiyi göstermektedir (Bolat ve diğerleri, 2017; Ballarotto ve diğerleri, 2018; Li, 2017; Tuna,

2015). Ancak ilişki bulunmadığını belirtilen çalışmalara da rastlanmaktadır (Atwood, 2016). Yurt dışı alanyazında yapılmış ve olumsuz bağlanma biçimlerinin ele alındığı çalışmalarda ise PİK ile pozitif ilişkiler gösterilmiştir (Lei ve Wu, 2007; Lin, Ko, Wu, 2011; Schimmente ve diğerleri, 2014; Olmedow ve diğerleri, 2013). Bu çalışmada ele alınan olumsuz bağlanma biçimleri ile PİK arasındaki pozitif ilişkiler hem araştırma sonuçları hem de kuramsal temelle tutarlıdır. Buna karşın yurt içi alanyazında iki değişken arasındaki ilişkinin ergenlik döneminde incelendiği az sayıda araştırma sonucunun ise birbiri ile tutarlı olmadığı görülmektedir (Ceritli ve Nedim-Bal, 2017; Dinç, 2017; Köksal, 2015). Lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarda Ceritli ve Nedim-Bal (2017) PİK puanlarının bağlanma biçimlerine göre farklılaştığı sonucunu, Dinç (2017) ise farklılaşma olmadığı sonucunu elde etmiştir. Anne ve babaya bağlanmayı güven, yabancılaşma ve iletişim alt boyutları ile değerlendiren Köksal (2015) ise İnternet bağımlılığı ile anneye bağlanmanın alt boyutları güven ve yabancılaşma arasında negatif ilişki; babaya bağlanmanın alt boyutları güven, iletişim ve yabancılaşma ile negatif ilişki olduğunu bulmuştur. Bu çalışmada da kullanılan İÖA ile yapılan çalışmalarda PİK puanlarına göre bağlanma biçimleri arasında fark bulunmadığı görülmektedir. Ancak başka bir ölçme aracı ile ölçülen bağlanmanın farklı özelliklerine göre PİK puanlarında farklılık bulunmuştur. Alanyazında elde edilen birbiri ile tutarsız sonuçların kullanılan ölçme araçlarındaki ve dolayısı ile bağlanma biçimlerinin tanımlanmasındaki farklılıktan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bağlanmanın ölçülmesindeki farklılıklar ve elde edilen tutarsız sonuçların giriş bölümünde tartışılan bağlanmanın ölçülmesinde zorluklarla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

3.2.2.2. PİK ve Ana-Baba Aracılığı İlişkinin Yorumlanması

Çalışmada incelenen iki değişken, PİK ve ana-baba aracılığı arasında negatif ilişki olduğu görülmüştür. Ölçme modelinde de ana-baba aracılığının PİK üzerindeki negatif etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulgunun alanyazın çalışmaları ve kuramsal temel ile tutarlı olduğu belirtilebilir.

Yurt içi alanyazında ana-baba aracılığı çalışmaları biri nitel (Sütçü, 2017), diğeri anket uygulaması (Kılınç, 2017) ve sonuncusu da EU Kids Online II Projesi verileri ile yürütülen (Bayraktar, 2017) üç çalışma ile sınırlıdır. Yurt dışı alanyazında ise PİK ve İnternet kullanımı için ana-baba aracılığı stratejilerinin birlikte incelendiği çalışmaların özellikle son yıllarda hızla arttığı görülmektedir. Çalışmaların sonuçları PİK ve ana-baba

aracılığının negatif ilişkisini göstermektedir (Chang ve diğerleri, 2015; De Morentin ve diğerleri, 2014; Padilla-Walker ve diğerleri, 2018; Van den Eijnden ve diğerleri, 2010). Stratejinin türü ne olursa olsun PİK ile negatif ilişkili görünen ana-baba aracılığı stratejileri konusunda temel farklılıklardan biri kontrol ve aktif aracılık stratejileriyle ilgilidir. Kontrol aracılığı kısıtlamayı içermesi nedeniyle özerkliği desteklemeyen bir stratejidir ve bu nedenle çoğunlukla olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Ancak kontrolün İnternet kullanım süresini azaltması, ziyaret edilen İnternet sitelerinin takibini sağlaması gibi nedenlerle PİK için önleyici olduğu iddia edilebilir. Aktif aracılığın ise İnternet kullanım süresi ile ilişkili bulunmamasına karşın İnternet riskleri ve İnternet kullanımı konusunda çocuklarla kurulan etkili iletişim ve onlara verilen özerklik yoluyla PİK’i azaltmada etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmalarda da birbirini tamamlar görünen özellikle kontrol ve aktif aracılık stratejilerinin birlikte kullanılması gerektiği önerilmektedir (Valkenburg ve diğerleri, 2013).

Bağlanma kavramında olduğu gibi ana-baba aracılığı kavramında da kültüre özgü farklılıklar olabileceği düşünülerek kültüre özgü çalışmaların öneminin vurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Bayraktar (2017) tarafından yapılan çalışmada da kültüre özgü farklılıklar gösterilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre aktif aracılık ve kısıtlayıcı aracılık Türkiye örneğinde pozitif yönlü ilişkili iken, Avrupa örneğinde ilişkili bulunmamıştır. Kısıtlayıcı aracılık ile çevrimiçi riskler arasındaki ilişkide Türkiye örneğinde iki değişken arasında ilişki bulunmazken, Avrupa örneğinde negatif ilişki bulunmuştur. Bu bulgular ana-baba aracılığı stratejilerinin de bağlanma biçimleri gibi kültüre özgü değerlendirilmesi gerektiği varsayımını desteklemektedir. Bu nedenle bu çalışmada Türk kültüründe geliştirilen ABAÖ’nün alanyazın için katkı sağladığı düşünülmektedir.

3.2.2.3.PİK ve Dürtüsellik İlişkisinin Yorumlanması

Çalışmada dürtüsellik ve PİK arasında pozitif korelasyon olduğu görülmüştür. Ölçme modelinde incelenen ilişkilerde de dürtüsellik PİK üzerindeki pozitif etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bu sonuç alanyazında yapılmış çalışmaların bulguları ve kuramsal temelle tutarlı sonuçlar elde edildiğini göstermektedir.

Alanyazında DEHB ve DEHB’in alt boyutu olarak ele alınan dürtüsellik PİK ile pozitif yönlü ilişkisini gösteren çalışmalara (Akın, 2014; Bozkurt, 2011; Cao ve diğerleri, 2007; Ding ve diğerleri, 2014; Kormas ve diğerleri, 2011; Metin ve diğerleri, 2015; Park

ve diğerleri, 2013; Seyrek ve diğerleri, 2017; Smith, 2014; Wang ve diğerleri, 2017 Weiss ve diğerleri, Yen ve diğerleri, 2007, 2009; Weiss ve diğerleri, 2011; Yoo ve diğerleri, 2004); aynı zamanda DEHB’li bireylerde PİK puanlarının DEHB’li olmayanlardan daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalara (Demirtaş, 2017; Ho ve diğerleri, 2014; Sağat, 2017; Winstein ve diğerleri, 2015; Yoo ve diğerleri, 2004) rastlanmaktadır. Biyolojik bakış açısıyla değerlendirildiğinde dürtüsellik ve PİK’in prefrontal korteksle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Winstanley, 2007). Düşünme, karar verme gibi becerilerden sorumlu yürütücü işlevlerde ve prefrontal kortekste varolan sorunlar hem PİK’in hem de dürtüsellüğün yordayıcısı olabilmektedir (Hosking ve Winstanley,2011). Aynı zamanda dikkatte yaşanan sorunlar, plan yapmadan hareket etme, heyecan arama gibi özelliklerle tanımlanan dürtüsellüğün PİK’in belirlenmesinde ele alınan ölçütler ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Örneğin heyecan aramanın madde kullanımı ile ilişkili görünmesi (Patton ve diğerleri, 1995) madde bağımlılığının tanı ölçütleri tolerans, maddeye ulaşmak için harcanan zaman, günlük etkinliklerden uzaklaşma gibi benzer ölçütlere sahip olan PİK’in dürtüsellik ile ilişkisini göstermede yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca karar vermede yaşanan güçlükler ve plan yapmadan davranma eğilimi de İnternet kullanımının sürdürülmesine neden olabilecek, aşırı kullanımın ve dolayısı ile PİK’in oluşumuna yol açabilecek faktörler olarak değerlendirilebilir. Dürtüsellik ve PİK arasındaki ilişkiyi değerlendirmede ele alınabilecek bir başka faktör ise dürtü kontrol bozukluğunun DSM’de pek çok ruhsal sorun için ölçüt olarak belirlenmiş olmasıdır. PİK bir hastalık olarak değerlendirilmese dahi İnternet bağımlılığı için önerilen ölçütlerden pek çoğu PİK için de ele alınmaktadır. Çalışmalarda da psikolojik rahatsızlıklar ile PİK arasındaki karşılıklı etkileşim gösterilmiştir (Pontes ve diğerleri, 2014; Sariyska ve diğerleri, 2015; Tokunaga, 2014). Tüm bu çalışmaların ve kuramsal bilgilerin bu çalışmada da gösterilen PİK ve dürtüsellik arasındaki pozitif ilişkiyi kanıtlar nitelikte olduğu düşünülmektedir.

3.2.2.4.Bağlanma ve Dürtüsellik İlişkisinin Yorumlanması

Bu çalışmada incelenen bağlanma biçimlerinden korkulu ve kayıtsız bağlanma ile dürtüsellik arasında pozitif ilişki gösterilmiştir. Aynı zamanda ölçme modelinde bağlanma biçimlerinin dürtüsellğe negatif etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur.

DEHB’de dikkat ve öz düzenleme problemlerinde varolan sorunlar yürütücü işlevlerle ilişkili görünmektedir (Duff ve Sulla, 2015). Yürütücü işlevlerle ilişkili görünen

öz-düzenleme becerileri ise çocuk ve bakım veren arasındaki bağlanma örüntüsüyle ilişkilidir (Jacobvitz ve diğerleri, 2004; Von der Lippe ve diğerleri, 2010). Çocuğun öz-düzenleme sistemindeki gelişimin çocuk yeterli öz-düzenleme becerisi kazanana kadar bakım verenle sürdürülen tekrarlayıcı etkileşim ile sağlandığı belirtilmektedir (Nigg, 2006). Gaskins ve diğerleri (2017) ise bakım veren tarafından sergilenen davranışlar ile öz-düzenleme becerileri ve bağlanma arasında ilişkiyi vurgulamaktadırlar. DEHB'li çocukların öz düzenleme becerilerinde varolan sorunların ise bakım veren tarafından sağlanan destekteki problemlerle ilişkili olabileceği belirtilmektedir (Nigg ve Huang-Pollock, 2003). Aynı şekilde bakım veren ve çocuğun rollerindeki değişiklik ya da bakım veren-çocuk arasındaki yabancılaşmanın da çocuğun öz-düzenleme becerilerini etkileyebileceği belirtilmektedir (Jacobvitz ve diğerleri, 2004). Bernier, Beauchamp, Carlson ve Lalonde (2015) tarafından yapılan boylamsal çalışmada da normal gelişim gösteren çocukların ilerleyen dönemlerde yüksek düzey güvenli bağlanma puanlarına sahip oldukları ve yürütücü işlevleri değerlendiren görevlerde daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Yürütücü işlevler, dürtüsellik ve bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmalar biyolojik temelli bakış açısı ve nöropsikoloji çalışmaları ile birlikte değerlendirildiğinde bu çalışmada gösterilen olumsuz bağlanma biçimleri ile dürtüsellik arasındaki ilişkiyi destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

3.2.2.5. Bağlanma ve Ana-Baba Aracılığı İlişkisinin Yorumlanması

Çalışmada olumsuz bağlanma biçimleri ile ana-baba aracılığı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Söz konusu ilişki ölçme modelinde gösterilen bağlanma biçimlerinin ana-baba aracılığı üzerindeki doğrudan pozitif etkileri ile de kanıtlanmıştır. Alanyazında bağlanma biçimleri ile ana-baba aracılığını inceleyen Atwood (2016) kısıtlayıcı aracılık ile ana-babaya güvenli bağlanma arasında negatif ilişki olduğunu, aktif aracılıkla ana-babaya güvenli bağlanma arasında ise ilişki olmadığını belirtmektedir. Chang ve diğerleri (2015) ise çalışmalarında ana-babaya güvenli bağlanma ile aktif ve kısıtlayıcı aracılık arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermişlerdir. Yurt içi alanyazında iki değişkenin birlikte değerlendirildiği çalışma olmaması, yurt dışı alanyazın çalışmalarının ise sınırlı sayıda olması ve çalışmalarda tutarsız sonuçlar elde edilmesi nedeni ile iki değişkene ilişkin kuramsal bilgilerin tartışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Ana-babaya güvenli bağlanmanın çocuklarda ve ergenlerde yüksek özsaygı, yüksek akademik başarı, yüksek düzeyde özerklik, daha olumlu akran ilişkileri ve daha az

duygusal-davranışsal problemler gibi pek çok olumlu çıktısı olduğu belirtilmektedir (Allen ve diğerleri, 2007; Egeland ve Carlson, 2004). Aynı zamanda güvenli bağlanmanın ergenlerde İnternette ilişkili riskli davranışlar (Cooper, Shaver ve Colins, 1998; Morsünbül, 2009; Sasson ve Mesch, 2014; Ybarra ve Mitchell, 2005) ve PİK gibi (Ballarotto ve diğerleri, 2018; Bolat ve diğerleri 2017; Ceritli ve Nedim-Bal, 2017; Chang ve diğerleri, 2015; Chen ve diğerleri, 2015; Lei ve Wu, 2007; Soh ve diğerleri 2018; Tuna, 2015) olumsuz çıktılar konusundaki önleyici rolü gösterilmiştir. Güvenli olmayan bağlanma biçimlerinin ise PİK ile pozitif yönlü ilişkisi gösterilmiştir (Ceritli ve Nedim-Bal, 2017; Schimmenti ve diğerleri, 2014; Lin, Ko ve Wu, 2011). Olumsuz aile işlevlerinin PİK'in anlamlı bir yordayıcısı olduğu bilinmektedir (Cheong, Choo ve Khoo, 2011). Ergenler tarafından olumsuz olarak algılanan ana-baba ilişkilerinin onları İnternette yeni ilişkiler aramaya yönlendirebileceği, çevrimiçi ortamdan aldıkları olumlu geribildirimlerin ise ergenlerin ana-babalarıyla olan ilişkilerini daha da olumsuz algılamalarına sebep olabileceği belirtilmektedir (Cheong, Choo ve Khoo, 2011; Yee, 2007). Ana-babalar ergenlerin İnternette riskli davranışlarını, İnternette geçirilen süreyi ve PİK'i kontrol etmede ve önlemede temel kişiler olarak düşünülebilir. Bunun sağlanması için ise ana-baba aracılığı stratejilerinin birlikte etkin bir biçimde kullanılması önerilmektedir (Valkenburg ve diğerleri, 2013). Olumsuz ana-baba tutumu ve olumsuz aile işlevselliğine sahip ergenlerin ana-babalarına güvensiz bağlanma biçimine sahip oldukları bilinmektedir (Roelofs, Meesters ve Muris, 2008). Güvenli olmayan bağlanma biçimlerinin ise davranış problemleri ile ilişkisini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Gamble ve Roberts, 2005; Taylor, Couper ve Butler, 2017). Çocukların olumsuz davranışlarının ana-babaların sıkıntı ve stresi ile ilişkili olduğu ve onların davranışlarını etkilediği bilinmektedir (Barnett ve Scramella, 2013; Kopko, 2007). Bağlanma biçimlerinden etkilenen çocuğun ve ana-babanın davranışları arasındaki karşılıklı etkileşim ana-baba aracılığı stratejileri ile ilişkili görülebilir. Güvenli olmayan bağlanma biçimlerine sahip çocukların ana-babalarının aracılık stratejilerini cezalandırma yöntemi olarak kullanabilecekleri düşünülmektedir. Özellikle kontrol aracılık stratejisinin kısıtlayıcı özellikler içermesi nedeni ile olumsuz ana-babalık davranışına sahip olan ana-babalar tarafından işlevsel olmayan biçimde kullanılabileceği düşünülmektedir. Bu anlamda Valkenburg ve diğerleri (2013) tarafından da vurgulandığı biçimde kontrol aracılığı olumsuz bir aracılık stratejisi olarak da değerlendirilebilir.

Olumsuz bağlanma biçimleri ve ana-baba aracılığı arasında bulunan pozitif ilişkinin PİK ve bağlanma değişkeni arasındaki ilişkilerin incelendiği bölümünde tartışılan

bağlanma biçimlerinin ölçülmesindeki sorunlar ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Başka bir neden ise kültürler arasında varolan farklar bağlamında değerlendirilebilir. Yurt içinde iki değişkeni birlikte değerlendiren bir çalışmanın olmaması değişkenler arasındaki ilişkilerin kültüre özgü örüntüsünün diğer kültürlerden farklı olup olmadığını değerlendirememeye sebep olmaktadır. Örneğin olumsuz bağlanma biçimine sahip olduğunu belirlenen ergen, ana-babası tarafından uygulanan kontrol aracılığını olumsuz bir biçimde algılayabilir. Bu değerlendirme Atwood (2016) tarafından elde edilen kısıtlayıcı aracılık ile güvenli bağlanma arasında bulunan negatif ilişki ile desteklenmektedir. Ayrıca aktif aracılığı içeren çocukla İnternet hakkında bir tartışma yürütmenin ya da İnternetin olumsuzluklarını ifade etmenin ana-babaları tarafından olumlu iletişim kurulmayan güvensiz bağlanma biçimine sahip çocuklar tarafından olumsuz bir davranış olarak algılanmış olabileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak, iki değişken arasındaki ilişkiye dair kültüre özgü yapının ortaya konması için hem daha önce tartışılan bağlanmanın ölçülmesine ilişkin sorunların çözülmesi hem de ana-baba aracılığına ilişkin daha fazla çalışma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

3.2.2.6. Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığı İlişkisinin Yorumlanması

Çalışmada dürtüsellik ve ana-baba aracılığı arasında gösterilen negatif korelasyon ölçme modelindeki dürtüsellik ana-baba aracılığı üzerindeki negatif yönlü etkisi ile desteklenmiştir. Bu bulgu daha önce yapılmış çalışmalar ve kuramsal temel ile tutarlı görünmektedir.

Alanyazın bulguları dürtüsellikle ilgili sorun yaşayan çocuklar için ana-baba aracılığı stratejilerinin koruyucu faktör olduğunu göstermektedir (Cheng ve Chng, 2016; Nikkelen ve diğerleri 2016; Padilla-Walker, 2016). Ayrıca DEHB tanılı çocuklarda ana-babaların en çok kısıtlayıcı aracılık stratejisini kullandıkları belirlenmiştir (Tell, 2016). Valkenburg ve Peter (2013) medya kullanımı ile ilişkili davranışlarda sosyal bağlamın etkisinin önemini vurgulamaktadırlar. Sosyal bağlama ilişkin faktörlerin çocuklar tarafından kullanılan medyanın türü ve sıklığı ile ilişkili olarak çocukların davranışlarını etkileyebileceği belirtilmektedir (Valkenburg ve Peter, 2013). Ekolojik yaklaşımda ise sosyal bağlam ve kişisel faktörlerin karşılıklı etkileşimi vurgulanmaktadır (Bronfenbrenner ve Morris, 2006). Bu bakış açısı ile dürtüsellik ve ana-baba aracılığının karşılıklı etkileşimi söz konusu olacaktır. Padilla-Walker ve diğerleri (2016) çalışmalarında aktif aracılık ve kısıtlayıcı aracılık stratejilerinin çocukların öz düzenleme

davranışlarını artırmada ve dışsallaştırılmış davranış problemlerini azaltmada uzun dönemde etkili olduğunu göstermişlerdir. Ancak DEHB tanılı ya da daha özelleştirilmiş olarak dürtüsellik problemi olan çocukların normal gelişim gösteren akranlarına göre sosyal ve akademik güçlükler yaşadıkları (Martin, Cumming, O'Neill ve Strnadová), madde kullanımı gibi riskli davranışlar gösterme eğiliminde oldukları bilinmektedir (Elkins, Saunders, Malone, Keyes, McGue ve Iacono, 2018). DEHB'li çocukların ana-babaları tarafından belirtilen ana-babalık becerileri konusunda duydukları endişe ve çaresizliğin ise çoğunlukla çocuklardaki saldırgan davranışlar ya da karşı gelme davranışları ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Podolski ve Nigg, 2001). Aynı zamanda ana-babaların ana-babalık davranışlarının çocuğun kişilik özellikleri, mizacı gibi çocuğa ait özelliklerden etkilendiği ifade edilmektedir (Kopko, 2007). Barnett ve Scramella (2013) çalışmalarında olumsuz ana-babalık davranışları ile dışsallaştırılmış davranış problemlerinin ilişkisini göstermişlerdir. Ana-baba aracılığı stratejilerini ana-babalık davranışları arasında ele almanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle de dürtüsellik problemi olan çocuklarda ana-babaların deneyimledikleri stres ve sıkıntının artacağı, bu durumun da onların ana-babalık stratejilerini olumsuz etkileyeceği değerlendirilebilir. Sonuç olarak, çalışmada elde edilen bulgunun önceki çalışmalar ve kuramsal temel ile tutarlı olduğu düşünülmektedir.

3.2.2.7. PİK, Bağlanma, Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığı Modelinde Dolaylı ve Toplam Etkilerin Yorumlanması

Çalışmada ölçme modeliyle gösterilen doğrudan etkiler ve yapısal modelle gösterilen dolaylı etkiler PİK, ana-baba aracılığı, dürtüsellik ve bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Tartışmanın bundan önceki bölümlerinde değişkenler arasındaki doğrudan ilişkiler ayrıntılı olarak incelendiğinden bu bölümde kuramsal açıklamalar ve önceki çalışmalar tekrar incelenmemiştir. Ancak dolaylı etkilere ilişkin sonuçlara değinmek gerekirse, kayıtsız bağlanmanın PİK üzerindeki etkisinin tamamıyla ana-baba aracılığı ve dürtüsellik aracılığı ile oluştuğu görülmüştür. Kayıtsız bağlanmanın PİK üzerindeki dolaylı etkisini oluşturan ve bu çalışmada incelenen ilk faktör dürtüsellik ikincisi ise ana-baba aracılığı olarak belirlenmiştir. Korkulu bağlanmanın ise dürtüsellik ile ilişkisi gösterilmemiş ancak korkulu bağlanma ve PİK arasındaki ilişkide ana-baba aracılığının tam aracı rolü olduğu görülmüştür. Bu bilgilerden hareketle kayıtsız bağlanma ile PİK arasındaki ilişkide ana-baba aracılığı ve dürtüsellik; korkulu

bağlanma ve PİK arasındaki ilişkide ise ana-baba aracılığının temel değişkenler olduğu belirtilebilir. Bu durum ise olumsuz bağlanma biçimine sahip olan ergende görülen PİK'e yapılacak müdahale de öncelikle ele alınması gereken değişkenlerin ana-baba aracılığı ve dürtüsellik olduğunu göstermektedir. Ayrıca göstermektedir. Değişkenler arasında doğrudan etkilerin tartışıldığı bölümde vurgulandığı üzere dürtüsel davranışa sahip çocukların ana-babalarının yaşayacakları stres düzeyinin artabileceği varsayımından hareketle, ana-babalara verilecek destek hizmetlerinin de önemli olduğu belirtilebilir.

Çalışmada toplam etkiler değerlendirildiğinde ise kayıtsız bağlanmanın dürtüsellik ve ana-baba aracılığı üzerinden PİK'e etkisinin; korkulu bağlanmanın ise ana-baba aracılığı üzerinden PİK'e etkisinin pozitif olduğu görülmüştür. Çalışmada yapısal modele ilişkin sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde alanyazın ile tutarlı bulgular elde edildiği görülmüştür. Bağlanma ve PİK arasındaki ilişkiler ile dürtüsellik, ana-baba aracılığı ve PİK arasındaki ilişkiler alanyazın ile tutarlıdır. Bağlanma biçimleri ile ana-baba aracılığı arasında görülen pozitif yönlü ilişkilerin ise başka çalışmalarda değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

3.2.3. Akademik Başarı ve Yordayan Değişkenlerle İlişkisinin Yorumlanması

Çalışmada akademik başarıyı yordayan değişkenlerin evde İnternet bağlantısının olması, İnternet kullanım süresi, kayıtsız bağlanma, PİK ve korkulu bağlanmanın olduğu görülmüştür. Dürtüsellik ve ana-baba aracılığının ise akademik başarı üzerindeki yordayıcılığı gösterilmemiştir. Akademik başarıyı evde İnternet bağlantısının olması ve kayıtsız bağlanma pozitif yönde, İnternet kullanım süresi, PİK ve korkulu bağlanma ise negatif yönde yordamaktadır.

Akademik başarı ile İnternet kullanım süresi, PİK ve korkulu bağlanmada gösterilen negatif yordayıcılık sonuçlarının alanyazın ile tutarlı olduğu görülmektedir. PİK uzun süreli İnternet kullanımı, akademik ve sosyal yaşantıdan uzaklaşma, yüz yüze etkileşimin tercih edilmemesi gibi faktörleri içerdiği düşünüldüğünde okul ortamından uzaklaşan, sürekli İnternet hakkında düşünen ve temel ilişkilerini İnternet üzerinden kuran ergen akademik yaşamdan uzaklaşmakta ve akademik başarı düşmektedir (Bekmezci, 2014; Beşaltı, 2016; Çetinkaya, 2013; Duman, 2016; Frangos, Frangos ve Kiohos, 2010; Huang ve diğerleri, 2009; İnan, 2010; Köksal, 2015; Kubey ve diğerleri, 2001; Lam, 2014; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000; Stavropoulos, Alewandraki ve Motti-Stefanidi, 2013; Toraman, 2013; Xin ve diğerleri, 2018; Xu ve diğerleri 2012; Yang ve Tung, 2007).

Akademik başarının incelendiği çalışmalarda akademik amaçlı İnternet kullanımı ve eğlence amaçlı İnternet kullanımı arasındaki farka odaklanıldığı görülmektedir. Yurt içi alanyazın çalışmaları ise ergenlerin İnterneti daha çok eğlence amaçlı kullandıklarını göstermektedir (TÜİK, 2017). Bu nedenle çalışma kapsamında İnternetin kullanım amacı konusunda bir ayrıma gidilmeden yalnızca İnternet kullanım süresi değerlendirmeye alınmıştır. Bekmezci (2014) çalışmasında İnterneti daha az kullanan öğrencilerin akademik başarılarının daha fazla kullananlardan yüksek olduğunu belirlemiştir. Sonuç olarak bu çalışmada elde edilen PİK'in akademik başarıyı negatif yordaması bulgusunun alanyazın çalışmaları ile tutarlı olduğu belirtilebilir.

Çalışmalarda olumsuz bağlanma ile akademik başarı arasında negatif, güvenli bağlanma ile ise pozitif ilişki olduğunu gösterilmiştir (Kolkhorst ve diğerleri, 2010; Yazedjian ve diğerleri, 2009). Bu çalışmada korkulu bağlanma ile akademik başarı arasındaki negatif ilişki alanyazın ile tutarlıdır. Ancak kayıtsız bağlanma ile akademik başarı arasında pozitif yönlü bulunan ilişki kuramsal temel ile tutarlı görünmemektedir. Ancak alanyazın çalışmalarında kayıtsız bağlanmanın akademik başarı ile pozitif ilişkisini destekleyecek bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Beauchamp, Martineau ve Gagnon (2016) çalışmalarında güvenli ve kayıtsız bağlanma biçimlerine sahip öğrencilerde benzer akademik başarı puanları göstermişlerdir. Tziner ve Tanami (2013) ise çalışmalarında güvenli olmayan bağlanma biçimlerine sahip çalışanlarda işkoliklik riski belirlemişlerdir. Buna göre duygulardan rahatsız olmak, çalışma yaşamında başkalarına güvende eksiklik, işle ilgili etkinliklere aşırı zaman ayırma gibi özelliklere sahip işkoliklere ilişkin tanımın başkaları benlik algısı olumsuz, kendine ilişkin benlik algısı olumlu olan kayıtsız bağlanma biçimine sahip bireylere ilişkin tanımla örtüştüğü belirtilmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak bu çalışmada da benzer biçimde kayıtsız bağlanma biçimine sahip ergenlerin başkalarına güvenmeme ve akademik başarı için derslerine aşırı zaman ayırmalarının iki değişken arasındaki pozitif ilişkiyi açıklayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın verileri tek zamanda toplanmıştır. Bağlanma biçimleri ile akademik başarı arasındaki ilişkinin boylamsal olarak da değerlendirilmesinin aradaki neden sonuç ilişkisinin net bir biçimde ortaya konabilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada İnternet için ana-baba aracılık stratejileri ile akademik başarı arasında ilişki bulunmamıştır. Ergenlerin İnterneti evde daha çok eğlence amaçlı kullandıkları belirtilmektedir (Arnas, 2005; Aksaçlıoğlu ve Yılmaz, 2007). Ancak çalışmalarda İnternetin düşük okuma becerilerine sahip çocuklarda okuma becerilerinin artmasına

(Jackson ve diğeri, 2011) ve okul ödevlerine yardımcı olduğu gösterilmiştir (Lenhart, ve diğeri, 2001). İnternet kullanımı ve akademik başarı arasındaki ilişkide anne babaların İnternete yönelik tutumlarının ve İnternet için ana-baba aracılığının önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada İnternet için ana-baba aracılığı stratejileri ile akademik başarı arasında ilişki bulunmamıştır. PİK, İnternet kullanım süresi gibi değişkenlerin ana-baba aracılığı ile ilişkisi gösterilmiştir (Cabello-Hutt ve diğeri, 2017; Padilla-Walker ve diğeri, 2018). Ana-baba aracılığını etkin biçimde kullanılan ailelerde çocukların İnterneti işlevsel amaçlarla kullanacakları düşünülmektedir. Bu amaçlardan biri de akademik kullanım olarak belirtilebilir. Ancak alanyazında ana-baba aracılığı ve akademik başarının birlikte değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada gösterilmeyen iki değişkenin ilişkisinde İnternet kullanım amacı, çocuğun kişilik özellikleri, aile faktörleri (tek ebeveynli gibi), okula yönelik tutum, akran ilişkileri gibi pek çok karıştırıcı değişkenin etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle alanyazında bu değişkenlerle yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada dürtüselliğin akademik başarı üzerindeki yordayıcı etkisi bulunmamıştır. Çalışmalarda çoğunlukla dürtüsellik ile düşük akademik başarı arasındaki pozitif ilişki gösterilmiştir (Hinshaw, 1992; Polderman ve diğeri, 2010; Sayal ve diğeri, 2015; Umar ve diğeri, 2018). Jaekel, Wolke ve Bartmann (2013) ise DEHB'in alt boyutlarının akademik başarıyı yordayıcılığını inceledikleri çalışmalarında düşük dikkat düzeyi ile düşük akademik başarı arasında ilişki olduğunu belirtirken, dürtüsellik ile akademik başarı arasında ilişki bulunmadığını göstermişlerdir. DEHB'in alt boyutlarında görülen bu fark dürtüselliğin dikkat problemlerine göre nörolojik ve işleme bozulmaları ile daha az ilişkili olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Başka bir çalışmada akademik başarı ile dürtüsellik arasındaki ilişkinin karmaşık bir yapı sergilediği belirtilmiştir (Valiente ve diğeri, 2013). Boylamsal çalışmanın ilk zaman ölçümlerinde görülen dürtüsellik ve akademik başarı arasındaki pozitif yönlü ilişki ikinci zaman ölçümlerinde bulunmamıştır. Bu durum istemli kontrolün dürtüsellik ile akademik başarı arasında karıştırıcı değişken olarak yer almasına ve dürtüsellik ile istemli kontrol arasındaki ilişkiye bağlanmıştır. Araştırmalarda elde edilen bu sonuçlar iki değişken arasındaki ilişkide yer alabilecek karıştırıcı değişkenleri değerlendirmenin önemli olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgunun çalışmada ele alınmayan ve karıştırıcı değişken olarak incelenebilecek sosyal, duygusal, bilişsel pek çok değişken ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Valiente ve diğeri (2013), Dickman' ın (1993) önerdiği işlevsel ve işlevsel olmayan dürtüsellik ayırımından hareketle orta ya da

yüksek dürtüsellüğün bir çıktısı olan uyum becerileri ile dürtüsellik arasında pozitif yönlü ilişki olabileceğini belirtmişlerdir. Alanyazındaki pek çok çalışmada dürtüsellik ve akademik başarı arasındaki negatif ilişkiler gösterilse de bu bulgu ile tutarsız sonuçların olduğu da görülmektedir. Bu nedenle Dickman'ın (1993) önerdiği işlevsel dürtüsellik yaklaşımının daha fazla çalışmada değerlendirilmesi iki değişken arasında bulunan tutarsız sonuçları açıklamada önemli görülmektedir.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bu çalışma kapsamında ergenlerde bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı dürtüsellik ile PİK arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler incelenmiştir. Bu amaçla kuramsal temel çerçevesinde oluşturulmuş bir hipotez model ile bir alternatif model test edilmiştir. Çalışmada ayrıca ikinci bir hipotez olarak PİK, bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik ile demografik değişkenlerden İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısının olup olmamasının eğitimin çıktısı olarak akademik başarıyı yordama güçleri değerlendirilmiştir. PİK'in ölçülmesinde kullanılan İÖİKÖ, ana-baba aracılığının ölçülmesinde kullanılan ABAÖ bu çalışma kapsamında geliştirilmiştir. Çalışmada ayrıca bağlanma biçimlerinin ölçülmesinde İÖA ve dürtüsellik ölçülmesinde Connors-Wells Ergen Öz Bildirim Ölçeği'nin alt ölçeklerinden Hiperetkinlik/Dürtüsellik Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklerin betimsel istatistiklerine ilişkin değerlendirmeler çalışmada elde edilen demografik değişkenler ve İnternet kullanım özelliklerine ilişkin kategoriler arasındaki farklılıklarla birlikte incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle betimsel istatistiklerle elde edilen sonuçlar gruplar arasında fark olup olmadığına ilişkin bilgilerle birlikte sunulmuştur. Ardından hipotez ve alternatif model için YEM sonuçları verilmiş, son olarak ise akademik başarıyı yordayan değişkenlere ilişkin bulgular sunulmuştur.

4.1.1. Ölçme Araçlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ile Ortalama Puanların Demografik Değişkenler ve İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Bu bölümde çalışmada kullanılan ölçeklerin cinsiyet, yaş ve İnternet kullanım özelliklerine göre sonuçları sunulmaktadır.

İÖİKÖ ve alt ölçeklerinden elde edilen sonuçlar cinsiyete göre PİK'de erkekler aleyhine fark olduğu göstermektedir. Yaşa göre sonuçlar incelendiğinde genel olarak yaş büyüdükçe ölçekten alınan ortalama puanlar da artmaktadır. Özellikle 14 yaş grubunda

olan ergenlerin toplam ve alt ölçek puanlarının daha küçük yaş grubunun en az birinden yüksek olduğu görülmüştür. İnternet kullanım süresine göre ise İnternet kullanım süresi arttıkça toplamda ve alt ölçeklerde ortalama puanların arttığı görülmüştür. Evde İnternet bağlantısı olup olmamasına göre PİK toplam puan, aşırı meşguliyet ve duygu ayarlama alt ölçeklerinde evde İnternet bağlantısı olan grubun puanları olmayan gruptan yüksek bulunmuştur. Akademik ve sosyal olumsuz sonuç alt ölçeğinde ise gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır

ABAÖ'nden elde edilen sonuçlara göre aracılık türlerinin en fazla kullanılan en az kullanılan sıralamasının aktif aracılık, birlikte izleme ve kontrol stratejilerinde olduğu görülmüştür. Ölçekten alınan toplam puan ve alt ölçeklerinde cinsiyete göre puanların kızlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Yaşa göre ise puanlar arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Buna göre sonuçlar PİK sonuçları ile ters yönde görünmektedir. Yani yaş büyüdükçe ana-baba aracılığı düzeyleri azalmaktadır. Özellikle 14 yaşındaki ergenlerin toplamda ve alt ölçeklerde puanlarının daha küçük yaş grubunun en az birinden düşük olduğu belirtilebilir. İnternet kullanım süresine göre sonuçlara bakıldığında toplam puan, izleme ve kontrol alt ölçeklerinde puanların İnternet kullanım süresi azaldıkça arttığı görülmüştür. Ancak aktif aracılık alt ölçeğinde puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Evde İnternet bağlantısı olup olmama durumuna göre ise ABAÖ toplam puan ve alt ölçeklerinde puanlar arasında fark bulunmamaktadır.

Çalışmada bağlanma biçimlerinden korkulu ve kayıtsız bağlanma biçimleri incelenmiştir. Cinsiyete göre ise kızlarda korkulu ve kayıtsız bağlanma puanları erkeklerden yüksektir. Yaşa ve İnternet kullanım süresinde göre ise bağlanma biçimleri puanlarında fark bulunmamıştır. Evde İnternet bağlantısı olmayanların korkulu bağlanma puanları olanlardan yüksektir. Kayıtsız bağlanma puanlarında ise gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Dürtüsellik ile ilgili sonuçlar incelendiğinde kız ve erkek öğrencilerin hiperetkinlik/dürtüsellik ölçeği ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde yaşa göre de ortalama puanlar farklılaşmamaktadır. İnternet kullanım süresine göre ise İnternet kullanım süresi çok olan grubun puanları İnternet kullanım süresi az olan gruptan yüksektir. Evde İnternet bağlantısı olup olmama durumuna göre ise evde İnternet bağlantısı olan grubun dürtüsellik puanları olmayan gruptan anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Çalışmada kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen ortalama puanların cinsiyet, yaş ve İnternet kullanım süresi ve evde İnternet bağlantısının olup olmamasına

göre farklılığına ilişkin bulguların sunulmasının ardından hipotez modele ilişkin bulgular verilmektedir.

4.1.2. PİK Üzerinde Bağlanma Biçimlerinin Doğrudan ve Dolaylı; Dürtüsellik ve Ana-Baba Aracılığının Doğrudan Etkilerine İlişkin Hipotez Model Bulguları

Çalışmada PİK ile bağlanma biçimleri, dürtüsellik ve ana-baba aracılığı arasındaki doğrudan ve dolaylı etkiler incelenmiştir. Bunun için bir hipotez model ile bir alternatif model test edilmiştir. Hipotez modelin uyum iyiliği indekslerinin alternatif modele göre daha iyi olması dolayısıyla çalışma kapsamında hipotez model benimsenmiştir.

Hipotez modele ilişkin doğrudan etki sonuçlarına bakıldığında dürtüsellik, kayıtsız ve korkulu bağlanma ve ana-baba aracılığının PİK üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Standardizasyon katsayılarına göre etkinin yönü değerlendirildiğinde ise PİK üzerinde dürtüsellik, korkulu ve kayıtsız bağlanmanın pozitif, ana-baba aracılığının ise negatif yönde etkili olduğu görülmüştür. Çalışmanın diğer bir değişkeni ana-baba aracılığı üzerinde dürtüsellik negatif, korkulu ve kayıtsız bağlanma ise pozitif etkilidir. Korkulu ve kayıtsız bağlanmanın dürtüsellik etkisi negatiftir. YEM’de ayrıca dürtüsellik ve ana-baba aracılığının aracı rolü incelenmiştir. Buna göre kayıtsız bağlanmanın PİK üzerindeki etkisi tamamıyla ana-baba aracılığı ve dürtüsellik aracılığı ile oluşmaktadır. Dolaylı etki sonuçlarına göre ise kayıtsız bağlanmanın PİK üzerindeki dolaylı etkisi ana-baba aracılığından daha çok dürtüsellik aracılığı ile sağlanmaktadır. Korkulu bağlanmanın PİK üzerindeki etkisi ise tamamen ana-baba aracılığı aracılığıylaadır.

YEM bulgularının sunulmasının ardından çalışmanın ikinci hipotezi PİK, bağlanma biçimleri, ana-baba aracılığı ve dürtüsellik ile evde İnternet bağlantısını olup olmaması ve İnternet kullanım süresinin akademik başarı ile ilişkisine dair çoklu doğrusal regresyon analizi bulguları verilmiştir.

4.1.3. Akademik Başarıyı Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgular

Çalışmada evde İnternet bağlantısının olması akademik başarıyı en çok yordayan değişken olarak bulunmuştur. Bunu sırası ile İnternet kullanım süresi, kayıtsız bağlanma, PİK ve korkulu bağlanma izlemektedir. Akademik başarıdaki toplam varyansın %19’u bu değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Ana-baba aracılığı ve dürtüsellik ise akademik başarıyı yordamamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında ise

evde İnternet bağlantısının olması, İnternet kullanım süresi, PİK ve korkulu bağlanma akademik başarıyı negatif yordarken kayıtsız bağlanma pozitif şekilde yordamaktadır.

4.2. Öneriler

Bu bölümde çalışma bulgularından ve araştırma sonuçlarından yola çıkarak sunulan öneriler iki başlıkta incelenmiştir. İleri araştırmalar için öneriler bölümünde alanyazın için katkı sağlayacağı düşünülen araştırma önerileri sunulmuştur. Ardından eğitim politikaları için önerilere yer verilmiştir.

4.2.1. Sonraki Araştırmalar için Öneriler

Tartışma bölümünde ayrıntılı olarak sunulan gerekçeler nedeniyle bağlanmanın ölçülmesinde kültüre özgü bir araç geliştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ölçme aracının geliştirilmesi sürecinde öncelikle Gaskins ve diğerleri'nin (2017) önerileri doğrultusunda bağlanmanın kültüre özgü tanımının yapılması ve kültüre özgü bağlanma örüntüsünün oluşturulmasını sağlayacak nitel çalışmaların özellikle bağlanma figürü ile çocuk arasındaki ilişkinin "gözlem"i ile gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ardından, çocuk, ergen ve yetişkinlerde kültüre özgü bağlanma alanyazınının geliştirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada ergenlerin öz bildirimlerine dayalı olarak ölçülen ana-baba aracılığına ilişkin yapılan çalışmalarda, ergenlerin kendi bildirimlerine dayanan sonuçlar ile ana-babalarının bildirimlerine dayalı sonuçların farklılaştığı gösterilmiştir (Rideout ve diğerleri, 2010). Bu durum ana-babaların sosyal beğenirlik nedeniyle daha fazla ana-baba aracılığı bildirebilecek olmaları ile ilişkilendirilmiştir. Benzer bir biçimde ergenlerin bu çalışmada kullanılan İÖİKÖ'yü PİK düzeylerini olduğundan az düzeyde ve daha işlevsel kullanımı gösterecek biçimde yanıtlamış olabilecekleri düşünülmektedir. Yanlı değerlendirmelerin önüne geçebilmek için hem PİK hem de ana-baba aracılığı için ana-baba bildirimlerine dayalı ölçme araçlarının da geliştirilmesinin ve çok kaynaktan bilgi alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de yapılmış ana-baba aracılığı stratejilerine ilişkin sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Ancak gitgide büyüyen bir problem olarak görünen PİK'de ana-baba aracılığı stratejilerinin önemi gösterilmiştir. Bu nedenle bu konuda yapılacak farklı çalışmaların alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ana-baba aracılık stratejileri

ile ilişkili değişkenlerin belirlenmesi görece yeni bir alan olan İnternet kullanımı konusunda varolan yapının ortaya konmasını sağlayacağı, önleme ve müdahale hizmetlerinde ise bu yapının yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Ana-baba aracılığı ve bağlanma biçimleri ana-babalık becerileri ve ana-baba tutumları ile ilişkili olabilir. Ancak yurt içi alanyazında bu konuda yapılmış çalışma bulunmamaktadır. İşlevsel ve işlevsel olmayan biçimlerde kullanılabilecek kısıtlayıcı aracılığın güvenli ve güvenli olmayan bağlanma biçimleri ile ilişkili değerlendirilmesi iki değişken arasındaki ilişkilerin daha net ortaya konmasını sağlayabilecektir. Bu alanda yapılacak ileri çalışmaların alanyazın için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ortaokul grubu ergenlerle sınırlandırılmıştır. Ancak çalışmalar dürtüsellüğün yaşla birlikte azaldığını, ana-baba aracılığı stratejilerinin yaşla birlikte biçim değiştirdiğini ve düzeyinin azaldığını göstermektedir. PİK ise yaşla birlikte artmaktadır. Bu bulgulardan hareketle lise grubu ergenlerle de yapılacak PİK ve ana-baba aracılığı konusundaki çalışmalar ileri ergenlik döneminde de yapının ortaya konmasını sağlayacaktır. İleri ergenlik döneminde olan lise grubu ergenlerde ön plana çıkan özerklik, kimlik, soyut düşünme gibi değişkenlerin PİK ve ana-baba aracılığı ile incelenmesi, İnternette riskli davranışlarla birlikte ana-baba aracılığının ele alınması önemlidir.

Çalışmada akademik başarı ile PİK, bağlanma biçimleri, evde İnternet bağlantısının olması ve İnternet kullanım süresinin ilişkisi gösterilmiştir. Eğitimin temel amacı ve çıktıları arasında olan akademik başarı ile ilişkisi gösterilen bu değişkenlerin akademik başarının yükseltilmesi amacıyla değerlendirilmesi önerilmektedir. Akademik başarısı düşük ergenler için İnternet kullanım davranışlarının özellikle incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmalar İnternet kullanım amacının akademik başarı ve İnternet kullanım özellikleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Yurt içi alanyazında bu konuda yapılmış araştırmaya rastlanmamıştır. Ergenlerin İnternet kullanım amaçlarına ilişkin oluşturulacak profilin PİK'i önlemede, akademik başarıyı yükseltmede ve ana-babalara önerilerde yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

4.2.2. Eğitim Politikaları için Öneriler

Çalışmanın bulguları PİK'in önlenmesinde dürtüsel davranışlara müdahalenin ve ana-baba aracılığı stratejilerinin önemini göstermektedir. Bu nedenle ergenlerin işlevsel

bir biçimde İnternet kullanmalarını sağlamak amacıyla uygulanacak ana-baba eğitimlerinde ana-baba aracılık stratejilerine yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aynı zamanda dürtüsel davranışların hem eğitim ortamlarında hem de ana-babalar tarafından dikkatli gözlenmesi ve dürtüsel davranışa sahip ergenlerin PİK için riskli grupta değerlendirilerek onlara özel önleme programları ve yaklaşımların kullanılması önerilebilir.

İnternet erişiminin kolaylaşması, İnternetin kullanımının artması, okullarda ve evlerde İnternetin kullanılabilir hale gelmesi bu alanda eğitim politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. 2017-2018 eğitim öğretim yılında Ankara ilinde rehberlik hizmetleri genel hedefleri arasına “bağımlılıkla mücadele” konusu dahil edilmiştir. Ancak bu hedefin illerin kendi inisiyatif ve kararlarına bırakılmaksızın tüm ülkede genel eğitim politikası haline getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aynı zamanda genel hedefler arasında alınan “bağımlılıkla mücadele” konusunda yapılacak hizmetler, müdahale ve önleme çalışmalarının okul rehberlik servisleri tarafından planlanması beklenmektedir. Ancak bu konuda alan uzmanlarının görüşleri ile oluşturulacak eğitim programları hem okullar arası farklı uygulamaları önleyecek hem de psikolojik danışmaların bireysel yeterlikleri dışında var olan belirli bir programı uygulamalarını sağlayabilecektir.

Çalışmada önemi gösterilen kayıtsız bağlanan ve dürtüsel çocukların risk grubu olarak değerlendirilmesi, ana-babalara erken çocukluk döneminden başlayarak ana-baba-çocuk etkileşimlerinin düzenlenmesine yönelik eğitimlerin verilerek rehberlik edilmesi önemlidir.

İnternetin kullanım süresi, evde İnternetin kullanım biçimi gibi konularda ana-babaların ergen çocuklarına yönelik daha bilinçli önlemler almaları önemlidir. Bu amaçla özellikle okullarda ana-babalar için bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

İnternet için ana-baba aracılığı stratejilerinin birlikte kullanımının önemi pek çok araştırmada gösterilmiştir. Bu nedenle ana-baba aracılığı stratejileri konusunda verilecek eğitimlerle ana-babaların farkındalıkları geliştirilmelidir.

Eğitimciler ergenlerin İnternet kullanım özelliklerini değerlendirmede önemli kişilerdir. Eğitimcilerin konu hakkındaki duyarlıklarını artırmak, İnternetin işlevsel kullanımı konusunda öncelikle onlara farkındalık kazandırmak önemlidir. Okul ve ailenin işbirliği ile yapılacak çalışmalar İnternetin işlevsel kullanımı konusunda daha etkili sonuçlar elde edilmesi konusunda daha fazla fırsat sağlayacaktır.

Eğitim ortamları hem ana-babalara hem de ergenlere verilecek eğitimler için en

önemli alanlardır. Okul psikolojik danışmanları, okul idarecileri ve öğretmenleri İnternetin büyüyen problemleri konusunda bilinçlendirilmeli, ardından hem ergenler hem de ana-babalar için destekleyici çalışmalar eğitim ortamlarında planlanmalıdır.

Giderek büyüyen bir sorun olarak görünen İnternetin işlevsel olmayan kullanımı konusunda eğitim ortamlarında bulunan tüm eğitimciler ve çalışanlar ayrıca ana-babalar bilgilendirilmeli, sivil toplum kuruluşları, belediyeler ve kanun yapıcılar tarafından konunun önemi vurgulanmalıdır.

Erken çocuklukta İnternet kullanımında ana-baba aracılığı düzeyinin daha yüksek, PİK'in ise daha düşük olduğu bilinmektedir. İnternet çocuklar tarafından henüz işlevsel olmayan biçimde kullanılmaya başlamadan, erken çocukluk döneminde yapılacak önleme çalışmalarının bu anlamda önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abramson, L. Y., Metalsky, G. I. ve Alloy, L. B. (1989). Hopelessness depression: a theory-based subtype of depression. *Psychological Review*, 96, 358–372.
- Adams-Price, C. ve Greene, A. L. (1990). Secondary attachments and adolescent self concept. *Sex roles*, 22, 3-4, 187-198.
- Alcantara, S. C., González-Carrasco, M., Montserrat, C., Viñas, F., Casas, F. ve Abreu, D. P. (2017). Peer violence in the school environment and its relationship with subjective well-being and perceived social support among children and adolescents in Northeastern Brazil. *Journal of Happiness Studies*, 18, 5, 1507-1532.
- Ainslie, G. (1975). Specious reward: a behavioral theory of impulsiveness and impulse control. *Psychological Bulletin*, 82, 463–496.
- Ainsworth, M.D.S. (1967). *Infancy in Uganda: infant care and the growth of love*. Oxford, England: Johns Hopkins Press.
- Ainsworth, M.S., Blehar, M.C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ:LEA.
- Ak, Ş., Koruklu, N. ve Yılmaz, Y. (2013). A study on Turkish adolescent's Internet use: possible predictors of Internet addiction. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16,3, 205-209.
- Akın, İ. (2014). *Relationship of problematic Internet use with alexithymia, emotion regulation, and impulsivity* (Master's thesis). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Aksaçlıoğlu, A. ve Yılmaz, B., (2007). Öğrencilerin Televizyon İzlemeleri ve Bilgisayar Kullanmalarının Okuma Alışkanlıkları Üzerine Etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1), 3-28.
- Aksel, E. S., ve Kaplan, B. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, (1), 20-49.
- Allen J.P., ve Land D. (1999). *Attachment in adolescence*. In *Handbook of Attachment: Theory, Research and Clinical Application* (Eds. J Cassidy, PR Shaver). 319-335. New York, Guilford Press.
- Allen, J. P., Porter, M. R., McFarland, F. C., McElhaney, K. B. ve Marsh, P. (2007). The relation of attachment security to adolescents' paternal and peer relationships, depression, and externalizing behavior. *Child Development*, 78, 1222-1239.

- Allen, J. P. ve Tan, J. (2016). The multiple facets of attachment in adolescence. (Eds J. Cassidy ve P. R. Shaver). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. New York, NY: Guilford.
- Altıntaş, S. ve Öztapak, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin problemlili İnternet kullanımları ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 7(13), 109-123.
- Alvarez, J. A. ve Emory, E. (2006). Executive function and the frontal lobes: A meta-analytic review. *Neuropsychology Review*, 16, 17-42.
- Al-Yagon, M. (2018). Models of child–parent attachment in attention deficit hyperactivity disorder: Links to executive functions. *Personal Relationships*, 1-19.
- Al-Yagon, M. (2009). Comorbid LD and ADHD in childhood: Socioemotional and behavioural adjustment and parents' positive and negative affect. *European Journal of Special Needs Education*, 24, 371-391.
- Anderson, K. (1998). Internet dependency among college students: Should we be concerned. *In Meeting of the American College Personnel Association*, St. Louis, MO.
- Anderson, J. C. ve Gerbing, G. W. (1998). Structural equation modeling in practice: a review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-23.
- Anderson, K. J. (2001). Internet use among college students: An exploratory study. *Journal of American College Health*, 50(1), 21-26.
- APA. (1952). *Diagnostic and statistical manual: Mental disorders*. Washington: American Psychiatric Association.
- APA. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-III)*. Washington, DC, American Psychiatric Association.
- APA (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV-TR)* (E. Köroğlu, Çev.). American Psychiatric Publication Washington. (2001).
- APA. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM V)*. Washington, DC, American Psychiatric Association.
- Armstrong, L., Phillips, J. G. Ve Saling, L. L. (2000). Potential determinants of heavier Internet usage. *International Journal of Human-Computer Studies*, 53(4), 537-550.

- Arnas, Y., (2005). 3-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin interaktif iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4), 59-66.
- Arnett, A.B., Pennington, B.F., Willcutt, E.G., DeFries, J.C., Olson, R.K. (2015). Sex differences in ADHD symptom severity. *J Child Psychol Psychiatry*, 56, 632-639.
- Assunção, R. S. ve Matos, P. M. (2017). The Generalized Problematic Internet Use Scale 2: Validation and test of the model to Facebook use. *Journal of adolescence*, 54, 51-59.
- Atalan Ergin, D. (2013). *Ankara'da yaşayan ilköğretim öğrencilerinde olumsuz otomatik düşüncelerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Atwood, R. (2016). *The relationship between adolescents' use of Internet-enabled mobile devices and engaging in problematic digital behaviors*. Utah State University.
- Ayas, T. ve Horzum, B. H. (2013). İlköğretim öğrencilerinin İnternet bağımlılığı ve aile İnternet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 46-57.
- Baek, Y.M., Cho, Y., Kim, H. (2014). Attachment style and its influence on the activities, motives, and consequences of SNS use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 522-541.
- Ballarotto, G., Volpi, B., Marzilli, E. ve Tambelli, R. (2018). Adolescent Internet abuse: A Study on the role of attachment to parents and peers in a large community sample. *BioMed Research International*, 1-11.
- Barkin, S., Ip, E., Richardson, I., Klinepeter, S., Finch, S., Krcmar, M. (2006). Parental media mediation styles for children aged 2 to 11 years. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 160, 395-401.
- Barnett, M. A. ve Scaramella, L. V. (2013). Mothers' parenting and child sex differences in behavior problems among African American preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 27(5), 773-83.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Barratt, E. S. (1993). Impulsivity: Integrating cognitive, behavioral, biological and environmental data. (Ed. W. McCowan, J. Johnson ve M. Shure). The impulsive client: theory, research and treatment. Washington, DC: American Psychological Association.

- Barry, T.D., Lyman, R.D., Klinger, L.G. (2002). Academic underachievement and attention-deficit/hyperactivity disorder: the negative impact of symptom severity on school performance. *Journal of School Psychology*, 40,259–283
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal relationships*,7, 2, 147-178.
- Bartholomew, K. (1994). Assessment of individual differences in adult attachment. *Psychological Inquiry*,5, 1, 23-67.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-241.
- Batıgün, A. D. ve Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26 (67), 1-10.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Baydar,N., Akçınar, B., İmer, N. (2012) Ana Babalık: Kuram ve Araştırma Editör (Haz.Sayı1, M.ve Yağmurlu, B. (2012).Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bayraktar, F. (2017). Çevrimiçi Riskler ve Ebeveyn Aracılık Stratejileri: Türkiye’de ve Avrupa’da Yaşayan Türk Kökenli Çocuk/Ergenlerin Karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*,42, 190, 25-37.
- Beard, K.W. ve Wolf, E.M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *Cyberpsychology and Behavior*, 4, 3, 377-383.
- Beauchamp, G., Martineau, M. ve Gagnon, A. (2016). Examining the link between adult attachment style, employment and academic achievement in first semester higher education. *Social Psychology of Education*, 19,2, 367-384.
- Bekmezci, M. (2014). *Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı ve bilimsel tutumlarının farklı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Berkey, C.S., Rockett, H.R. ve Colditz, G.A. (2008). Weight gain in older adolescent females: the internet, sleep, coffee and alcohol. *Journal of Pediatrics*, 153(5), 635–639.

- Bernier, A., Beauchamp, M. H., Carlson, S. M., & Lalonde, G. (2015). A secure base from which to regulate: Attachment security in toddlerhood as a predictor of executive functioning at school entry. *Developmental Psychology*, 51, 1177–1189.
- Beşaltı, M. (2016). *Ergenlerde internet bağımlılığı ve kişilik özelliklerinin bazı sosyodemografik özelliklere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Biederman, J., Mick, E., Faraone, S. V., Braaten, E., Doyle, A., Spencer, T., Wilens, T.E.... ve Johnson, M. A. (2002). Influence of gender on attention deficit hyperactivity disorder in children referred to a psychiatric clinic. *American Journal of Psychiatry*, 159(1), 36-42.
- Bilgiç H.G., Duman D., S. Seferoğlu S. (2011). Dijital Yerlilerin Özellikleri ve Çevrim içi Ortamların Tasarlanmasındaki Etkileri. *Akademik Bilişim '11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Bingöl Karagöz, D. (2017). *İnternet bağımlılığı ve bilgisayar oyun bağımlılığı yaygınlığının, ilişkili etkenlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kocaeli.
- Blakemore, J. E. O., Berenbaum, S. A. ve Liben, L. S. (2013). *Gender development*. Psychology Press.
- Bolat, N., Yavuz, M., Eliaçık, K. ve Zorlu, A. (2017). The relationships between problematic internet use, alexithymia levels and attachment characteristics in a sample of adolescents in a high school, Turkey. *Psychology, Health & Medicine*, 1-8.
- Bostan, R. (2015). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanılı ergenlerde internet bağımlılığı sıklığının ve ilişkili faktörlerin sağlıklı kontrollerle karşılaştırılması* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mersin.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment & Loss: Vol.I.Attachment* (2nd ed.). New York Basic Books.
- Bozkur, B. (2013). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinde internet bağımlılığının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bozkurt, H. (2011). *İnternet kötüye kullanımı olan çocuklarda psikiyatrik eş tanılar* (Uzmanlık tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Brennan, K. A., Shaver, P. R. ve Tobey, A. E. (1991). Attachment styles, gender and parental problem drinking. *Journal of social and personal relationships*, 8(4), 451-466.
- Bronfenbrenner, U. (1993). The ecology of cognitive development: Research models and fugitive findings. (Eds. R. Wozniak ve K. Fischer), *Development in context: Acting and thinking inspecific environments*. Hillsdale, NJ:Erlbaum.
- Bronfenbrenner, U. (1995). Developmental ecologythrough space and time: A future perspective. (Eds. P.Moen,G.H.Elder, Jr., ve K.L Uscher), *Examining lives in context: Perspectives on the ecologyof human development*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Bronfenbrenner, U. (1999). Environments in developmental perspective: Theoretical and operational models. (Eds. S. L. Friedman ve T. D.Wachs), *Measuring environment across the life span: Emerging methods and concepts*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Bronfenbrenner, U. (2005). The bioecological theory of human development. (Ed. U. Bronfenbrenner), *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bronfenbrenner, U. ve Evans, G. W. (2000). Developmental science in the 21st century: Emerging questions, theoretical models, research designsand empirical findings. *Social Development*, 9,115 – 125.
- Bronfenbrenner, U. ve Morris, P. A. (1998). The ecology of developmental processes. (Eds.W. Damon ve R.M.Lerner), *Handbook of child psychology, Vol. 1: Theoretical models of humandevelopment (5th ed.)*. New York: Wiley.
- Bronfenbrenner, U. ve Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. (Eds. W.Damon ve R. M. Lerner). *Handbook of Child Psychology*. New York, NY: Wiley
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York: Guilford Press.
- Brown, J. D., Halpern, C. T. ve L'Engle, K. L. (2005). Mass media as a sexual super peer for early maturing girls. *Journal of Adolescent Health*, 36(5), 420–427.
- Buschgens, C., Van Aken, M., Swinkels, S., Ormel, J., Verhulst, F. ve Buitelaar, J. (2010). Externalizing behaviors in preadolescents: familial risk to externalizing behaviors and perceived parenting styles. *European Child and Adolescence Psychiatry*, 19, 567-575.

- Büyüköztürk, Ş. (2009). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükşahin-Çevik, G. ve Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne-baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 225–240.
- Cabello-Hutt, T., Cabello, P. ve Claro, M. (2017). Online opportunities and risks for children and adolescents: The role of digital skills, age, gender and parental mediation in Brazil. *New Media & Society*, 1-21
- Cai, Z., Fan, X. ve Du, J. (2017). Gender and attitudes toward technology use: A meta-analysis. *Computers & Education*, 105, 1-13.
- Callado, A., Felton, J.W., MacPherson, L., ve Lejuez, C.W. (2014). Longitudinal trajectories of sensation seeking, risk taking propensity and impulsivity across early to middle adolescence. *Addictive Behaviours*, 39, 11, 1580-1588.
- Cao, F., Su, L., Liu, T. ve Gao, X. (2007). The Relationship Between Impulsivity and Internet Addiction in A Sample of Chinese Adolescents. *European Psychiatry*, 22, 466–471.
- Caplan, S. E. (2002). Problematic Internet use and psychosocial well-being: development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computers in Human Behavior*, 18, 5, 553-575.
- Caplan, S. E. (2003). Preference for online social interaction a theory of problematic internet use and psychosocial well-being. *Communication Research*, 30(6), 625-648.
- Caplan, S. E. (2005). A social skill account of problematic Internet use. *Journal of Communication*, 55(4), 721-736.
- Caplan, S. E. (2006). Relations among loneliness, social anxiety, and problematic Internet use. *CyberPsychology & Behaviour*, 10(2), 234-242.
- Caplan, S. E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1089-1097.
- Caplan, S. E., ve High, A. C. (2006). Beyond excessive use: the interaction between cognitive and behavioral symptoms of problematic internet use. *Communication Research Reports*, 23(4), 265-271.
- Casey, B.J., Getz, S., Galvan, A. (2008). The adolescent brain. *Development Review*, 28(1), 62-77.

- Casey, B. J., Jones, R. M. ve Hare, T. A. (2008). The adolescent brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 11,24, 111–126.
- Cavanagh, A., Wilson, C. J., Kavanagh, D. J. ve Caputi, P. (2017). Differences in the expression of symptoms in men versus women with depression: a systematic review and meta-analysis. *Harvard review of psychiatry*, 25(1), 29-38.
- Ceritli, U., ve Nedim Bal, P. (2017). Lise öğrencilerinde bağlanma stillerinin problemli internet kullanımına etkisi. *Journal of International Social Research*, 10, 50, 475-483.
- Ceyhan, E. (2016). *İnternet bağımlılığının bağlanma stilleri ve duygu düzenlemeyle ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Ceyhan, A. A., ve Ceyhan, E. (2008). Loneliness, depression, and computer self-efficacy as predictors of problematic Internet use. *Cyberpsychology & Behavior*, 11,6, 699-701.
- Ceyhan, A.A. ve Ceyhan, E. (2014). Problemli İnternet Kullanım Ölçeği'nin ergenlerde geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 15(2), 56-64.
- CGI (2014) Survey on the Use of Information and Communication Technologies in Brazil – ICT Households and Enterprises 2013. São Paulo: CGI.br.
- Chakraborty, K., Basu, D. ve Kumar, V. (2010). Internet addiction: Consensus, controversies, and the way ahead. *East Asian Archive of Psychiatry*, 20, 123-132.
- Chan, P.A., Rabinowitz, T. (2006). A cross-sectional analysis of video games and attention deficit hyperactivity disorder symptoms in adolescents. *Ann Gen Psychiatry*, 5,16
- Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M., Chiang, J. T. ve Pan, Y. C. (2015). The relationship between parental mediation and Internet addiction among adolescents, and the association with cyberbullying and depression. *Comprehensive psychiatry*, 57, 21-28.
- Chapple, C. L. ve Johnson, K. A. (2007). Gender differences in impulsivity. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 5(3), 221-234.
- Chen, W., Li, D., Bao, Z., Yan, Y. ve Zhou, Z. (2015). The impact of parent-child attachment on adolescent problematic Internet use: A moderated mediation model. *Acta Psychologica Sinica*, 47(5), 611-623.

- Chen, V. H. H. ve Chng, G. S. (2016). Active and restrictive parental mediation over time: Effects on youths' self-regulatory competencies and impulsivity. *Computers & Education*, 98, 206-212.
- Chen, Y., Kang, Y., Gong, W., He, L., Jin, Y., Zhu, X. ve Yao, Y. (2016). Investigation on Internet addiction disorder in adolescents in Anhui, People's Republic of China. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 12, 2233-2236.
- Cheng, C. ve Li, A. Y. L. (2014). Internet addiction prevalence and quality of (real) life: a meta-analysis of 31 nations across seven world regions. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(12), 755-760.
- Cheong, W.D.C., Choo, H. ve Khoo, A. (2011). Role of parental relationships in pathological gaming. *Procedia-Social & Behavioral Sciences*; 30,1230–1236.
- Cherek, D.R., Moeller, F.G., Dougherty, D.M., Rhoades, H. (1997). Studies of violent and nonviolent male parolees, II: laboratory and psychometric measurements of impulsivity. *Biological Psychiatry*, 41, 523–529.
- Chi, X., Lin, L. ve Zhang, P. (2016). Internet Addiction Among College Students in China: Prevalence and Psychosocial Correlates. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19, 9, 567-573.
- Ching, K. H., ve Tak, L. M. (2017). The structural model in parenting style, attachment style, self-regulation and self-esteem for smartphone addiction. *Journal of Psychology & the Behavioral Sciences*, 3, 1, 85-103.
- Chng, G. S., Li, D., Liau, A. K. ve Khoo, A. (2015). Moderating effects of the family environment for parental mediation and pathological internet use in youths. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(1), 30-36.
- Chopik, W. J., Moors, A. C. Ve Edelstein, R. S. (2014). Maternal nurturance predicts decreases in attachment avoidance in emerging adulthood. *Journal of Research in Personality*, 53, 47–53.
- Chou, C. (2001). Internet heavy use and addiction among Taiwanese college students: an online interview study. *Cyberpsychology & Behavior*, 4, 5, 573–585.
- Chou, C., ve Hsiao, M.C. (2000). Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: The Taiwan college students' case. *Computers & Education*, 35(1), 65–80.
- Chua, S.L., Chen, D.T., Wong, A.F.L. (1999). Computer anxiety and its correlates: A meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, 15,5, 609-623.

- Claes, L., Vertommen, H. ve Braspenning, N. (2000). Psychometric properties of the Dickman Impulsivity Inventory. *Personality and Individual Differences*, 29, 27-36.
- Clark, L. S. (2011). Parental mediation theory for the digital age. *Communication theory*, 21(4), 323-343.
- Collier, K. M., Coyne, S. M., Rasmussen, E. E., Hawkins, A. J., Padilla-Walker, L. M., Erickson, S. E. ve Memmott-Elison, M. K. (2016). Does parental mediation of media influence child outcomes? A meta-analysis on media time, aggression, substance use, and sexual behavior. *Developmental psychology*, 52, 5, 798.
- Collis, B.A., Williams, R.L. (2001). Cross-cultural comparison of gender differences in adolescents' attitudes toward computers and selected school subjects. *The Journal of Educational Research*, 81, 1, 17-27.
- Common Sense Media (2012). Social media, social life: How teens view their digital lives. Summer 2012. <https://www.commonsensemedia.org/research/social-media-social-life-how-teens-view-their-digital-lives> İnternet adresinden 01.02.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Comrey, A. L., ve Lee, H. B. (2013). A first course in factor analysis. NY: Psychology Press.
- Conners, C.K., Wells, K.C., Parker, J.D., Sitarenios G., Diamond, J.M. ve Powell, J.W. (1997). A new selfreport scale for assessment of adolescent psychopathology: Factor structure, reliability, validity and diagnostic sensitivity. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 487-497.
- Cooper, M. L., Shaver, P. R. ve Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of personality and social psychology*, 74, 5, 1380-1397.
- Corr, P. J. (2004). Reinforcement sensitivity theory and personality. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 28, 3, 317–332.
- Coskunpinar, A., Dir, A. L. ve Cyders, M. A. (2013). Multidimensionality in impulsivity and alcohol use: a meta-analysis using the UPPS model of impulsivity. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 37,9, 1441–1450.
- Costa, P. T. Jr ve McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO personality inventory manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Cömert, I. T. ve Ögel, K. (2009). İstanbul örnekleminde internet ve bilgisayar bağımlılığının yaygınlığı ve farklı etkenlerle ilişkisi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine*, 6(1), 9-16.

- Creasey, G. ve Ladd, A. (2005). Generalized and specific attachment representations: Unique and interactive roles in predicting conflict behaviors in close relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 1026-1038.
- Critselis, E., Janikian, M., Paleomilitou, N., Oikonomou, D., Kassinopoulos, M., Kormas, G. ve Tsitsika, A. (2014). Predictive factors and psychosocial effects of Internet addictive behaviors in Cypriot adolescents. *International journal of adolescent medicine and health*, 26(3), 369-375.
- Curcio, A. L. ve George, A. M. (2011). Selected impulsivity facets with alcohol use/problems: the mediating role of drinking motives. *Addictive Behaviors*, 36(10), 959-964.
- Cyders, M. A. ve Smith, G. T. (2007). Mood-based rash action and its components: positive and negative urgency. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 839-850.
- Czincz, J. ve Hechanova, R. (2009). Internet addiction: Debating the diagnosis. *Journal of Technology in Human Services*, 27, 257-272.
- Çağiltay, K. (1995). *Herkes için İnternet*, TÜBİTAK Enformasyon Teknolojileri Müdürlüğü, Ankara.
- Çam, H. H. ve Nur, N. (2015). Adölesanlarda internet bağımlılığı prevalansı ile psikopatolojik semptomlar ve obezite arasındaki ilişkinin incelenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 14, 3, 181-188.
- Çelebi, G. Y. (2017). Ergenlerde Sosyal Kaygı ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(5), 1729-1736.
- Çelen, F. K., Çelik, A., Seferoğlu, S. S. (2011). *Çocukların İnternet Kullanımları ve Onları Bekleyen Çevrim-İçi Riskler*. Akademik Bilişim 11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 2 - 4 Şubat 2011 İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çetinkaya, M. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir.
- Çevik, Ç. (2016). *İnternet kullanım süresinin ergenler üzerindeki psikolojik etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Çokluk Ö., Şekercioğlu G., Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (3. Baskı). Pegem akademi, Ankara.

- Davies, J. J. ve Gentile, D. A. (2012). Responses to children's media use in families with and without siblings: A family development perspective. *Family Relations*, 61, 410-425.
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in Human Behavior*, 17, 187-195.
- Davis, R., Flett, G. ve Besser, A. (2002). Validation of a new scale for measuring problematic Internet use: Implications for pre-employment screening. *Cyberpsychology Behavior*, 5, 331-345.
- Davis, S. F., Smith, B., Rodrigue, K. ve Pulvers, K. (1999). An examination of Internet usage in two college campuses. *College Student Journal*, 33, 2, 257-260.
- Dawe, S., Gullo, M. J. ve Loxton, N. J. (2004). Reward drive and rash impulsiveness as dimensions of impulsivity: Implications for substance misuse. *Addictive Behaviors*, 29(7), 1389-1405.
- Dawe, S. ve Loxton, N. J. (2004). The role of impulsivity in the development of substance use and eating disorders. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 28(3), 343-351.
- Day, J. C., Janus, A. ve Davis, J. (2005). *Computer and Internet use in the United States, 2003*. US Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, US Census Bureau.
- Demirtaş, Ö.Ö. (2017). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerde internet bağımlılığının prevalansı ve prediktörleri* (Uzmanlık tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- De Morentin, J. I. M., Cortés, A., Medrano, C. ve Apodaca, P. (2014). Internet use and parental mediation: A cross-cultural study. *Computers & Education*, 70, 212-221.
- Derbyshire, K. L., Lust, K. A., Schreiber, L. R. N., Odlaug, B. L., Christenson, G. A., Golden, D. J. ve Grant, J. E. (2013). Problematic Internet use and associated risks in a college sample. *Comprehensive Psychiatry*, 54, 415-422.
- DeShazo, T., Lyman, R. D. ve Grofer, L. (2002). Academic underachievement and ADHD: The negative impact of symptom severity on school performance. *Journal of School Psychology*, 40, 259-283.
- Dickman, S. J. (1990). Functional and dysfunctional impulsivity: personality and cognitive correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(1), 95-102.

- Dickman, S.J. (1993). Impulsivity and information processing, in the impulsive client: Theory, Research, and Treatment. (Ed. Mc- Cown W.G., Johnson J.L., Shure, M.B.) Washington, DC, American Psychological Association.
- Dinç, M. (2017). *Lise öğrencilerinde özgül internet bağımlılığının bağlanma stilleri ve mizaç özellikleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ding, W. N., Sun, J. H., Sun, Y. W., Chen, X., Zhou, Y., Zhuang, Z. G., Li, L., Zhang, Y., Xu, j. ve Du, Y. S. (2014). Trait impulsivity and impaired prefrontal impulse inhibition function in adolescents with internet gaming addiction revealed by a Go/No-Go fMRI study. *Behavioral and Brain Functions*, 10, 1, 20.
- Ding, Q., Li, D., Zhou, Y., Dong, H. ve Luo, J. (2017). Perceived parental monitoring and adolescent internet addiction: A moderated mediation model. *Addictive Behaviors*, 74, 48-54.
- Disney, E. R., Elkins, I. J., McGue, M. ve Iacono, W. G. (1999). Effects of ADHD, conduct disorder, and gender on substance use and abuse in adolescence. *American Journal of Psychiatry*, 156(10), 1515-1521.
- Doğan, F.Ö. (2006). Video Games and Children: Violence in Video Games. *New/Yeni Symposium Journal*, 44 (4), 161-164.
- Doğan, A. (2013). *İnternet bağımlılığı yaygınlığı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Domenech, P. ve Koechlin, E. (2015). Executive control and decision-making in the prefrontal cortex. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 1, 101-106.
- Dougherty, D.M., Moeller, F.G., Steinberg, J.L., Marsh, D.M., Hines, S.E. ve Bjork, J.M. (1999). Alcohol increases commission error rates for a continuous performance test. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 23,1342– 1351.
- Duff, C. T. ve Sulla, E. M. (2015). Measuring executive function in the differential diagnosis of attention-deficit/hyperactivity disorder: Does it really tell us anything? *Applied Neuropsychology: Child*, 4, 188–196.
- Duman, S. (2016). *Ergenlerin problemlili İnternet kullanımı ile akademik başarı ve ertelemeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Durak-Batıgün, A. ve Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26, 67, 1–10.

- Durndell, A., Haag, Z. (2002). Computer self-efficacy, computer anxiety, attitudes towards the Internet and reported experience with the Internet, by gender, in an East European sample. *Computers in Human Behavior*, 18, 5, 521-535.
- Dürager, A. ve Sonck, N. (2014). Testing the reliability of scales on parental internet mediation. http://eprints.lse.ac.uk/60220/1/EU_Kids_Online_ScalesReport2014.pdf İnternet adresinden 15.02.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Eastin, M. S., Greenberg, B. S. ve Hofschire, L. (2006). Parenting the internet. *Journal of Communication*, 56, 486-504.
- Egeland, B. ve Carlson, B. (2004). *Attachment and psychopathology* (Eds. L. Atkinson ve S. Goldberg), Attachment issues in psychopathology and intervention. Mahway, NJ: Erlbaum.
- Eldeleklioğlu, J. ve Vural, M. (2013). Predictive effects of academic achievement, internet use duration, loneliness and shyness on internet addiction. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 1, 141-152.
- Elkins, I. J., Saunders, G. R., Malone, S. M., Keyes, M. A., McGue, M. ve Iacono, W. G. (2018). Associations between childhood ADHD, gender, and adolescent alcohol and marijuana involvement: A causally informative design. *Drug & Alcohol Dependence*, 184, 33-41.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York, W.W. Norton Company.
- Esen, E., ve Siyez, D. M. (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36), 127-138.
- Eurostat (2016). http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals#Internet_usage internet sitesinden 21.09.2017 tarihinde edilmiştir.
- EU Kids Online (2010). <https://lisedesignunit.com/EUKidsOnline/html5/index.html?page=1&noflash> İnternet adresinden 10.04.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Eysenck, H.J. (1994). Personality and intelligence: Psychometric and experimental approaches. (Eds. R.J. Sternberg ve P. Ruzgis), Personality and intelligence. New York: Cambridge University Press.
- Eysenck, S.B. ve Eysenck, H.J. (1977). The place of impulsiveness in a dimensional system of personality description. *Br J Soc Clin Psychol*, 16,57-68.

- Festl, R. ve Langmeyer, A. N. (2018). The Role of Internet Parenting for the Internet use of Children in Pre-, Primary and Secondary School. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 67, 2, 154-180.
- Fikkers, M. K., Piotrowski, T. J., Valkenburg, M. P. (2017). A matter of style? Exploring the effects of parental mediation styles on early adolescents media violence exposure and aggression. *Computers in Human Behavior*, 70, 407-415.
- Fineberg, N. A., Chamberlain, S. R., Goudriaan, A. E., Stein, D. J., Vanderschuren, L. J., Gillan, C. M., Shekar, S....Potenza, M. (2014). New developments in human neurocognition: clinical, genetic, and brain imaging correlates of impulsivity and compulsivity. *CNS Spectrums*, 19(01), 69–89.
- Fineberg, N. A., Potenza, M. N., Chamberlain, S. R., Berlin, H. A., Menzies, L., Bechara, A., Sahakian, B.J....Hollander, E. (2010). Probing compulsive and impulsive behaviors, from animal models to endophenotypes: a narrative review. *Neuropsychopharmacology*, 35, 3, 591–604.
- Fioravanti, G., Dèttore, D., ve Casale, S. (2012). Adolescent Internet addiction: testing the association between self-esteem, the perception of Internet attributes, and preference for online social interactions. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15, 6, 318-323.
- Fraenkal, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2012). *Content analysis: How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill, 477-504.
- Fraenkel, R. J. ve Wallen, E. N. (1993). *How to design and evaluate Research in Education*. Illinois.
- Fraley, R.C. ve Shaver, P.R. (2000) Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 132-154.
- France, A. (2000). Towards a sociological understanding of youth and their risk-taking. *Journal of Youth Studies*, 3,3, 317-331.
- Frangos, C. C., Fragkos, K. C. ve Kiohos, A. (2010). Internet addiction among greek university students: Demographic associations with the phenomenon, using the Greek version of young's internet addiction test. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 3, 1, 49-74.
- Franken, I. H. A. ve Muris, P. (2006). Gray's impulsivity dimension: A distinction between reward sensitivity versus rash impulsiveness. *Personality and Individual Differences*, 40, 7, 1337–1347.

- Frazier, T.W., Youngstrom, E.A., Glutting, J.J., Watkins, M.W. (2007). ADHD and achievement: meta-analysis of the child, adolescent, and adult literatures and a concomitant study with college students. *Journal of Learning Disabilities*, 40, 49–65.
- Fu, K. W., Chan, W. S., Wong, P. W. ve Yip, P. S. (2010). Internet addiction: prevalence, discriminant validity and correlates among adolescents in Hong Kong. *The British Journal of Psychiatry*, 196, 6, 486-492.
- Fujita, F., Diener, E. ve Sandvik, E. (1991). Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 427—434.
- Gamble, S. A. Ve Roberts, J. E. (2005). Adolescents' perceptions of primary caregivers and cognitive style: The roles of attachment security and gender. *Cognitive Therapy and Research*, 29, 2, 123–141.
- Garmendia, M., Garitaonandia. C., Martinez, G., Casado, M.A. (2012). The effectiveness of parental mediation. (Eds. S. Livingstone, L. Haddon ve A. Görzing) *Children, Risk and Safety Online: Research and Policy Challenges in Comparative Perspective*, Livingstone: The Policy Press.
- Gaskins, S., Beeghly, M., Bard, K. A., Gernhardt, A., Liu, C. H., Teti, D. M. ve Yovsi, R. D. (2017). Meaning and methods in the study and assessment of attachment. *Contextualizing attachment: The cultural nature of attachment*, 321-333.
- Gencer, H. (2017). *Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Gentile, D. A., Nathanson, A. I., Rasmussen, E. E., Reimer, R. A. ve Walsh, D. A. (2012). Do you see what I see? Parent and child reports of parental monitoring of media. *Family Relations*, 61, 470–487.
- Gentile, D. A., Reimer, R. A., Nathanson, A. I., Walsh, D. A. ve Eisenmann, J. C. (2014). Protective effects of parental monitoring of children's media use: A prospective study. *Journal of the American Medical Association Pediatrics*, 168, 479 – 484.
- Gerbing, D.W., Ahadi, S.A. ve Patton, J.H. (1987). Toward a conceptualization of impulsivity: components across the behavioral and self-report domains. *Multivariate Behavioral Research*, 22, 357-379.
- Glatz, T., Crowe, E. ve Buchanan, C. M. (2018). Internet-specific parental self-efficacy: Developmental differences and links to Internet-specific mediation. *Computers in Human Behavior*.

- Goldberg, I. (1996). Goldberg's massage. (<http://users.rider.edu/~suler/psycyber/supportgp.html>, İnternet adresinden 22.01.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Gómez, P., Harris, S. K., Barreiro, C., Isorna, M. ve Rial, A. (2017). Profiles of Internet use and parental involvement, and rates of online risks and problematic Internet use among Spanish adolescents. *Computers in Human Behavior*, 75, 826-833.
- Gray, J. A. (1987). *The psychology of fear and stress* (2nd ed.). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Gray, J. A. (Ed.). (1991). *The neuropsychology of temperament*. New York, NY, US: Plenum Press.
- Greenhow, C., Robelia, B.(2009). Informal learning and identity formation in online social networks. *Learning, Media and Technology*, 34, 2, 119-140.
- Griffin, D., ve Bartholomew, K. (1994). The metaphysics of measurement: The case of adult attachment.(Eds. K. Bartholomew ve D. Perlman), Attachment processes in adulthood: Advances in personal relationships. London: Jessica Kingsley Publishers
- Griffiths, M. D. (1996). Internet "addiction": an issue for clinical psychology? *Clinical Psychology Forum*, 97, 32-36.
- Griffiths, M. D. (2005). A "components" model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10, 191-197.
- Grossmann, K. E. ve Grosman, K. (1991). Attachment quality as an organizer of emotional and behavioral responses in a longitudinal perspective. (Eds.C. M. Parkes, J. Stevenson- Hinde ve P. Marris), Attachment Across the Life Cycle. London: Tavistock/Routledge.
- Guana, S. A.ve Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet use: risks and opportunities. *Current Opinion in Psychiatry*, 22, 351–356.
- Güntüç, S. ve Doğan, A. (2013). The relationships between Turkish adolescents' Internet addiction, their perceived social support and family activities. *Computers in Human Behavior*, 29, 2197-2207.
- Haas, A. L., Zamboanga, B. L., Bersamin, M. ve Hyke, T. (2018). Perceived Access and Parental Monitoring as Moderators of Impulsivity and Marijuana Use Among Adolescents. *The journal of primary prevention*, 39, 2, 155-169.
- Hair,H. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black,W. C. (1998). *Multivariate data analysis*. Upper Saddle River, NY: Prentice Hall.

- Hakala, P.T., Rimpela, A.H., Saarni, L.A., Salminen, J.J., (2006). Frequent computer-related activities increase the risk of neck-shoulder and low back pain in adolescents. *European Journal of Public Health*, 16, 5, 536–541.
- Halperin, J.M., Wolf, L., Greenblatt, E.R., Young, G. (1991). Subtype analysis of commission errors on the Continuous Performance Test. *Dev Neuropsychol*, 7, 207–217.
- Harakeh, Z., Scholte, R. H., Vermulst, A. A., De Vries, H. ve Engels, R. C. M. E. (2004). Parental factors and adolescents' smoking behavior: an extension of The theory of planned behavior. *Preventive Medicine*, 39 (5), 951–961.
- Hart, J., Nailling, E., Bizer, G.Y. ve Collins, C.K. (2015). Attachment theory as a framework for explaining engagement with Facebook. *Personality and Individual Differences*, 77,33-40.
- Hasin, D.S., O'Brein, C.P., Auriacombe, M., Borges, G., Bucholz, K., Budney, A., Compton, W.M....Grant, B.F. (2013). DSM-5 criteria for substance use disorders: recommendations and rationale. *Am J Psychiatry*, 170, 834-851.
- Hastie, T., Tibshirani, R., Sherlock, G., Eisen, M., Brown, P., ve Botstein, D. (1999). *Imputing missing values for gene expression arrays*. Technical report, Division of Biostatistics, Stanford University.
- Hazan, C. ve Shaver, P.R. (1987). Romantic love conceptualized as a attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 270-280.
- Hinshaw, S. P. (1992). Externalizing behavior problems and academic underachievement in childhood and adolescence: Causal relationships and underlying mechanisms. *Psychological Bulletin*, 111, 127–155.
- Hinshaw, S., Ellison, K. (2016). ADHD: What Everyone Need to Know. Oxford University Press.
- Hinslie, L., Shatzky, J. (1940). *Psychiatric Dictionary*. New York: Oxford University Press.
- Ho, R. C., Zhang, M. W., Tsang, T. Y., Toh, A. H., Pan, F., Lu, Y., Cheng, C. ... Mak, K. (2014). The association between internet addiction and psychiatric co-morbidity: a meta-analysis. *BMC psychiatry*, 14, 1, 183.
- Hodge, C. J., Zabriskie, R. B., Fellinham, G., Coyne, S., Lundberg, N. R., Padilla-Walker, L. M. ve Day, R. D. (2012). The relationship between media in the home and family functioning in context of leisure. *Journal of Leisure Research*, 44, 285-307.

- Hoghugh M. (2004). Parenting-an introduction. (Eds. M Hoghugh, N Long). Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice, London: Sage Pub.
- Hong, X., Li, J., Xu, F., Tse, L. A., Liang, Y., Wang, Z., Tak-sun, Y. Ve Griffiths, S. (2009). Physical activity inversely associated with the presence of depression among urban adolescents in regional China. *BMC Public Health*, 9, 1, 148.
- Hooper, D., Coughlan, J. ve Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- Horton, D. ve Wohl, R.R. (1956). Mass Communication and Para-social Interaction. *Psychiatry*, 19, 215-229.
- Hosking, J. ve Winstanley, C. A. (2011). Impulsivity as a mediating mechanism between early-life adversity and addiction: Theoretical comment on Lovice et al. *Behavioral Neuroscience*, 125,4, 681-686.
- Hoyle, R.H. (1995). Structural Equation Modeling: Concepts, issues and applications. California: SAGE Publications, Inc.
- Hu, L. ve Bentler, P. M. (1999). Cut off criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6, 1, 1-55.
- Huan, V. S., Ang, R. P. ve Chye, S. (2014). Loneliness and shyness in adolescent problematic Internet users: the role of social anxiety. *Child & Youth Care Forum* (Vol. 43, No. 5). Springer US.
- Huang, R. L., Lu, Z. Z., Liu, J. J., You, Y. M., Pan, Z. Q., Wei, Z. Z., He, Q ve Wang, Z. Z. (2009). Features and predictors of problematic internet use in Chinese college students. *Behaviour & Information Technology*, 28(5), 485-490.
- Internet World Stats (2017). Internet usage statistic <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> internet sitesinden 20.10. 2017 tarihinde edinilmiştir.
- İnan, A. (2010). İlköğretim II. kademe ve ortaöğretim öğrencilerinde İnternet bağımlılığı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Jackson, L.A., Ervin, K.S., Gardner, P.D., Schmitt, N. (2001). Gender and the Internet: Women communicating and men searching. *Sex Roles*, 44, 5-6, 363-379.

- Jackson, L. A., Von Eye, A., Witt, E. A., Zhao, Y., ve Fitzgerald, H. E. (2011). A longitudinal study of the effects of Internet use and videogame playing on academic performance and the roles of gender, race and income in these relationships. *Computers in Human Behavior*, 27,), 228-239.
- Jacobvitz, D., Hazen, N., Curran, M. ve Hitchens, K. (2004). Observations of early triadic family interactions: Boundary disturbances in the family predict symptoms of depression, anxiety, and attention-deficit/hyperactivity disorder in middle childhood. *Development and Psychopathology*, 16, 577–592.
- Jaekel, J., Wolke, D. ve Bartmann, P. (2013). Poor attention rather than hyperactivity/impulsivity predicts academic achievement in very preterm and full-term adolescents. *Psychological medicine*, 43, 1, 183-196.
- Jensen, A.R. (1993). Why is reaction time correlated with psychometric g? *Current Directions in Psychological Science*, 2, 53-56.
- Jeong, G. C., ve Lee, S. H. (2016). Influence of Parent Attachment on Internet Addiction: Mediating Effect of Job-seeking Stress. *The Journal of the Korea Contents Association*, 16, 6, 432-440.
- Johnson, D. P. ve Whisman, M. A. (2013). Gender differences in rumination: A meta-analysis. *Personality and Individual Differences*, 55, 367–374.
- Johnson, G. (2006). Internet use and cognitive development: A theoretical framework. *E-Learning*, 3,4, 565-573.
- Johnson, G. M. ve Puplampu, P. (2008). A conceptual framework for understanding the effect of the Internet on child development: The ecological techno-subsystem. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34, 19-28.
- Jones, J. D., Fraley, R. C., Ehrlich, K. B., Stern, J. A., Lejuez, C. W., Shaver, P. R. ve Cassidy, J. (2017). Stability of Attachment Style in Adolescence: An Empirical Test of Alternative Developmental Processes. *Child development*, 1-10.
- Jöreskog, K. G. (1993). Testing structural equation models. *Sage focus editions*, 154, 294-294.
- Jöreskog, K.G., Olsson, U. H. ve Wallentin, F.Y. (2016). Multivariate analysis with LISREL. Springer International Publishing, Switzerland.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (2001). *LISREL 8.50 and PRELIS 2.50*. Chicago, IL: Scientific Software International.

- Judd, T. (2014). Making sense of multitasking: the role of Facebook. *Computers & Education*, 70, 194-202.
- Kalaycı, Ş. (2016). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kalmus, V., Blinka, L. ve Olafsson, K. (2015). Does it matter what mama says: Evaluating the role of parental mediation in european adolescents' excessive internet use. *Children & Society*, 29, 2, 122-133.
- Kamkar, K., Doyle, A. B. ve Markiewicz, D. (2012). Insecure attachment to parents and depressive symptoms in early adolescence: Mediating roles of attributions and self-esteem. *International Journal of Psychological Studies*, 4, 2, 3.
- Kanay, A. (2006). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan 9-13 yaş grubu ilköğretim öğrencilerinin uyumsal davranışları, benlik kavramı ve akademik başarıları arasındaki ilişkiler* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, İzmir.
- Kandell, J.J. (1998). Internet addiction on campus: the vulnerability of college students. *CyberPsychology & Behavior*; 1, 11-17.
- Kaner, S., Büyüköztürk, Ş., İşeri, E., Ak, A. ve Özeydın, L. (2011). Conners-Wells Ergen Öz-Bildirim Ölçeği Uzun Formu: Türk Ergenlerde Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 14, 2, 71-85.
- Kang, S. M. ve Shaver, P. R. (2004). Individual differences in emotional complexity: Their psychological implications. *Journal of Personality*, 72, 4, 687-726.
- Kantor, A., Neubarth, M. (1996). How big is the Internet? How many people use it? Who are they? What are the projections for e-commerce?. *Internet World-Michigan City*, 7, 12, 46-51.
- Kaplan, H.I., Sadock, B.J. (1995). *Comprehensive textbook of psychiatry*.VI. 1411-1412.
- Karakuş, Z. (2016). *İnternet bağımlılık düzeyinin TEOG ders puanları ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (15. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Kautiainen, S., Koivusilta, L., Lintonen, T., Virtanen, S.M., Rimpela, A. (2005). Use of information and communication technology and prevalence of overweight and obesity among adolescents. *International Journal of Obesity*, 29, 8, 925–933.
- Kelloway, E. K. (2015). Using Mplus for structural equation modeling: A researcher's guide. (2th ed.). USA: SAGE Publications, Inc.
- Khurana, A., Bleakly, A., Jordan, A.,B. ve Romer, D. (2015). The protective effects of parental monitoring and internet restriction on adolescents' risk of online harassment. *Journal of Youth Adolescence*, 44, 5,1039-1047.
- Kılınç, F. (2017). *Çocukların çevrimiçi ortamda karşılaştıkları risk türleri ile aracılık uygulamaları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Kim, E. J., Namkoong, K., Ku, T. ve Kim, S. J. (2008). The relationship between online game addiction and aggression, self-control and narcissistic personality traits. *European Psychiatry*, 23(3), 212–218.
- Kim, H. K., ve Davis, K. E. (2009). Toward a comprehensive theory of problematic Internet use: Evaluating the role of self-esteem, anxiety, flow, and the self-rated importance of Internet activities. *Computers in Human Behavior*, 25, 2, 490-500.
- Kim, J., LaRose, R. ve Peng, W. (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic Internet use: The relationship between Internet use and psychological well-being. *CyberPsychology & Behavior*, 12, 4, 451-455.
- Kim, J.H., Lau, C.H., Cheuk, K.K., Kan, P., Hui, H.L., Griffiths, S.M. (2010). Brief report: predictors of heavy Internet use and associations with health-promoting and health risk behaviors among Hong Kong university students. *Journal of Adolescence*, 33, 1, 215–220.
- Kipnis, D. (1997). Ghosts, taxonomies, and social psychology. *American Psychologist*, 52, 78-80.
- Kirkpatrick, L. A. ve Hazan, C. (1994). Attachment styles and close relationships: A four-year prospective study. *Personal Relationships*, 1, 123 – 142.
- Kirwil, L. (2009). Parental mediation of children's internet use in different European countries. *Journal of Children and Media*, 3, 394-409.
- Kline, R. B. (2005). Principles and practice of structural equation modelling. N. Y: Guilford Press.

- Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. S., Yeh, Y. C. ve Yen, C. F. (2009). Predictive values of psychiatric symptoms for internet addiction in adolescents: a 2-year prospective study. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 163, 10, 937-943.
- Ko, C.-H., Yen, J.-Y., Yen, C.-F., Chen, C.-S. ve Chen, C.-C. (2012). The association between Internet addiction and psychiatric disorder: A review of the literature. *European Psychiatry*, 27, 1–8.
- Koç, M. (2011). *Hemşirelik öğrencilerinde bağlanma biçimleri ve İnternet kullanımı* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Koepp, M.J., Gunn, R.N., Lawrence, A.D., Cunningham, V.J., Dagher, A., Jones, T., Brooks, D.J., Bench, C.J., Grasby, P.M. (1998). Evidence for striatal dopamine release during a video game. *Nature*, 393, 266–268.
- Kolkhorst, B., Yazedjian, A. ve Toews, M. (2010). A longitudinal examination of parental attachment, college adjustment, and academic achievement. *Journal of The First-Year Experience & Students in Transition*, 22, 1, 9-25.
- Kopko, K. (2007). Parenting styles and adolescents. Ithaca, NY: Cornell University.
- Kormas, G., Critselis, E., Janikian, M., Kafetzis, D. ve Tsitsika, A. (2011). Risk factors and psychosocial characteristics of potential problematic and problematic Internet use among adolescents: A cross-sectional study. *BMC Public Health*, 11, 595-603.
- Köbler, F., Riedl, C., Vetter, C., Leimeister, J. M. ve Kremar, H. (2010). Social connectedness on Facebook – An explorative study on status message usage. *Proceedings of the sixteenth Americas conference on information systems, Lima, Peru, August 12–15*.
- Köksal, B. (2015). *Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerde dijital oyun bağımlılık düzeyleri, internet bağımlılık düzeyleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukophadhyay, T., and Scherlis, W. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?. *American psychologist*, 53, 9, 1017.
- Kubey, R. W., Lavin, M. J., ve Barrows, J. R. (2001). Internet use and collegiate academic performance decrements: Early findings. *Journal of Communication*, 51, 366–382.
- Kuss, D.J. ve Griffiths, M.D. (2012). Internet and Gaming Addiction: A Systematic Literature Review of Neuroimaging Studies. *Brain Sciences*, 2, 347-374.

- Kuss, D. J., van Rooij, A. J., Shorter, G. W., Griffiths, M. D. ve van de Mheen, D. (2013). Internet addiction in adolescents: prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29, 5, 1987-1996.
- L'Abate, L. (1993). A family theory of impulsivity. (Eds. McCown W.G., Johnson J.L., Shure M.B.) *The Impulsive Client*. Washington, DC, American Psychological Association.
- Lam, L.T. (2014). Risk factors of Internet addiction and the health effect of Internet addiction on adolescents: A systematic review of longitudinal and prospective studies. *Current Psychiatry Reortp*, 16, 11, 508-517.
- Lam, L. T., Peng, Z., Mai, J. ve Jing, J. (2009). The association between Internet addiction and self-injurious behaviour among adolescents. *Injury Prevention*, 15, 403–408.
- LaRose, R., Lin, C. A., and Eastin, M. S. (2003). Unregulated Internet usage: Addiction, habit, or deficient self-regulation?. *Media Psychology*, 5, 3, 225-253.
- Lee, B. W. ve Stapinski, L. A. (2012). Seeking safety on the internet: Relationship between social anxiety and problematic internet use. *Journal of anxiety disorders*, 26, 1, 197-205.
- Lee, C. ve Kim, O. (2017). Predictors of online game addiction among Korean adolescents. *Addiction Research & Theory*, 25, 1, 58-66.
- Lee, S. J. (2009). Online communication and adolescent social ties: who benefits more from Internet use?. *Journal of Computer-mediated Communication*, 14(3), 509–531.
- Lee, S. J. (2013). Parental restrictive mediation of children's internet use: Effective for what and for whom?. *New Media & Society*, 15, 4, 466-481.
- Lee, S.ve Chae, Y. (2007). Children's Internet use in a family context: Influence on family relationships and parental mediation. *CyberPsychology ve Behavior*, 10, 5, 640-644.
- Lee, H. W., Choi, J.-S., Shin, Y.-C., Lee, J.-Y., Jung, H. Y. ve Kwon, J. S. (2012). Impulsivity in Internet addiction: A comparison with pathological gambling. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 15, 373–377.
- Lehman, J. (2012) [www.businesswire.com](http://www.businesswire.com/news/home/20120409005536/en/Time-Study-Reveals-Internet-adresinden-25.10.2017)
[http://www.businesswire.com/news/home/20120409005536/en/Time-Study-Reveals- Internet adresinden 25.10.2017](http://www.businesswire.com/news/home/20120409005536/en/Time-Study-Reveals-Internet-adresinden-25.10.2017) tarihinde edinilmiştir.
- Lei, L. ve Wu, Y. (2007). Adolescents' paternal attachment and Internet use. *Cyberpsychology & Behavior*, 10,633–639.

- Lemola, S., Perkinson-Gloor, N., Brand, S., Dewald-Kauffman, J. F. ve Grob, A. (2015). Adolescents' electronic media use at night, sleep disturbance, and depressive symptoms in the smartphone age. *Journal of Youth and Adolescence*, 44, 405-418.
- Lenhart, A., Madden, M., Smith, A., Purcell, K., Zickuhr, K. ve Lee, R. (2011). *Teens, kindness, and cruelty on social network sites: How American teens navigate the new world of digital citizenship*. Washington, DC: Pew Internet and American Life Project.
- Lenhart, A., Rainie, L. ve Lewis, O. (2001). Teenage life online: The rise of the instant-message generation and the Internet's impact on friendships and family relationships.
- Lenhart, A., Simon, M. ve Graziano, M. (2001). *The Internet and education: Findings of the pew Internet & American life Project*, Washington.
- Leshem, R. ve Glicksohn, J. (2007). The construct of impulsivity revisited. *Personality and Individual Differences*, 43, 4, 681-691.
- Leung, L. ve Lee, P. S. (2012b). The influences of information literacy, internet addiction and parenting styles on internet risks. *New Media & Society*, 14, 1, 117-136.
- Levy, S. (1996). Breathing is also addictive. *Newsweek*, 128, 27, 52-53.
- Lewis-Morrarty, E., Degnan, K. A., Chronis-Tuscano, A., Pine, D. S., Henderson, H. A., and Fox, N. A. (2015). Infant attachment security and early childhood behavioral inhibition interact to predict adolescent social anxiety symptoms. *Child development*, 86, 2, 598-613.
- Li, D., Li, X., Wang, Y., Zhao, L., Bao, Z. ve Wen, F. (2013). School connectedness and problematic Internet use in adolescents: A moderated mediation model of deviant peer affiliation and self-control. *Journal of abnormal child psychology*, 41, 8, 1231-1242.
- Li, D., Zhou, Y., Li, X. ve Zhou, Z. (2016). Perceived school climate and adolescent Internet addiction: The mediating role of deviant peer affiliation and the moderating role of effortful control. *Computers in Human Behavior*, 60, 54-61.
- Li, N., Kirkup, G. (2007). Gender and cultural differences in internet use: A study of China and the UK. *Computers & Education*, 48, 2, 301-317.
- Li, X. (2017). *Cumulative Risk and Chinese Adolescent Problematic Internet Use: The Mediating Role of Self-Esteem* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 10618469).

- Li, X., Li, D. ve Newman, J. (2013). Parental behavioral and psychological control and problematic internet use among Chinese adolescents: The mediating role of self-control. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 16, 6, 1-6.
- Li, X., Newman, J., Li, D. ve Zhang, H. (2016). Temperament and adolescent problematic Internet use: The mediating role of deviant peer affiliation. *Computers in Human Behavior*, 60, 342-350.
- Lin, C. H., Lin, S. L. ve Wu, C. P. (2009). The effects of parental monitoring and leisure boredom on adolescents' internet addiction. *Adolescence*, 44, 176), 993-1004.
- Lin, M.P., Ko, H.C., Wu, J.Y.W. (2011). Prevalence and psychosocial risk factors associated with internet addiction in a nationally representative sample of college students in Taiwan. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 741-746.
- Lin, Y. H. ve Gau, S. S. F. (2013). Association between morningness–eveningness and the severity of compulsive Internet use: the moderating role of gender and parenting style. *Sleep medicine*, 14, 12, 1398-1404.
- Liu, C. ve Kuo, F. (2007). A study of Internet addiction through the lens of the interpersonal theory. *CyberPsychology and Behavior*, 10, 6, 799-804.
- Liu, T. C., Desai, R. A., Krishnan-Sarin, S., Cavallo, D. A. ve Potenza, M. N. (2011). Problematic Internet use and health in adolescents: data from a high school survey in Connecticut. *The Journal of clinical psychiatry*, 72, 6, 836.
- Livingstone, S. (2008). Taking risky opportunities in youthful content creation: Teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy, and self-expression. *New Media and Society*, 10, 393-411.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. ve Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the Internet: the perspective of European children. Full findings. LSE London: EU Kids Online. <http://eprints.lse.ac.uk/33731/> İnternet sitesinden 23.03.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Livingstone, S. ve Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's internet use. *Journal of broadcasting & electronic media*, 52, 4, 581-599.
- Livingstone, S., Kalmus, V. ve Talves, K. (2014). Girls' and boys' experiences of online risk and safety. (Eds. C. Carter, L. Steiner ve L. McLaughlin), The Routledge Companion to Media and Gender. London: Routledge.

- Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A. ve Folkvord, F. (2017). Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation. *Journal of Communication*, 67, 1, 82-105.
- Livingstone, S. ve Smith, P. K. (2014). Annual research review: Harm experienced by child users of online and mobile technologies: The nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55, 635–654.
- Lynam, D. R. (1996). Early identification of chronic offenders: who is the fledgling psychopath?. *Psychological Bulletin*, 120, 209-234.
- Mares, M. L., Stephenson, L., Martins, N. ve Nathanson, A. I. (2018). A house divided: Parental disparity and conflict over media rules predict children's outcomes. *Computers in Human Behavior*, 81, 177-188.
- Marinkovic, K., Halgren, E., Klopp, J., Maltzman, I. (2000). Alcohol effects on movement-related potentials: a measure of impulsivity? *J Stud Alcohol*, 61,24–31.
- Martin, A. J., Cumming, T. M., O'Neill, S. C. ve Strnadová, I. (2017). Social and Emotional Learning in Australia and the Asia-Pacific (Eds. Erica Frydenberg, Andrew J. Martin ve Rebecca J. Collie). *Social and Emotional Competence and At-Risk Children's Well-Being: The Roles of Personal and Interpersonal Agency for Children with ADHD, Emotional and Behavioral Disorder, Learning Disability, and Developmental Disability*. Springer, Singapore.
- Mascheroni, G. ve Ólafsson, K. (2014). *Net Children Go Mobile. Risks and Opportunities*, Second edition, Milano, Educatt.
- Matthys, W., Van Goozen, S.H., de Vries, H., Cohen-Kettenis, P.T., van Engeland, H. (1998). The dominance of behavioural activation over behavioural inhibition in conduct disordered boys with or without attention deficit hyperactivity disorder. *J Child Psychol Psychiatry*, 39, 643–651.
- Maynard, A.E., Subrahmanyam, K. ve Greenfield, P.M. (2005). Technology and the Development of Intelligence: From the Loom to Computer. (Eds. R.J. Sternberg ve D.D. Preiss). *Intelligence and Technology: The Impact of Tools on the Nature and Development of Human Abilities*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Meerkerk, G., van den Eijnden, R., Vermulst, A., ve Garretsen, H. (2008). The Compulsive Internet Use Scale (CIUS): Some psychometric properties. *Cyberpsychology & Behavior*, 12, 1, 1-6.

- Mei, S., Yau, Y. H., Chai, J., Guo, J. ve Potenza, M. N. (2016). Problematic Internet use, well-being, self-esteem and self-control: Data from a high-school survey in China. *Addictive Behaviors*, 61, 74-79.
- Mendoza, K. (2009). Surveying parental mediation: Connections, challenges, and questions for media literacy. *Journal of Media literacy Education*, 1, 28-41.
- Metin, Ö., Saraçlı, Ö., Atasoy, N., Senormancı, Ö., Kardeş, V.Ç., Açıkgoz, H. ve Demirci, E., Ayan, U.B. Atik, L., Tahiroğlu, A. Y. (2015). Lise öğrencilerinde İnternet bağımlılığının DEHB ve tütün/alkol kullanma ile ilişkisi. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*. 28, 204-212.
- Meydan C. H. ve Şeşen H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi - AMOS Uygulamaları*. Ankara, Detay Yayıncılık.
- Mikulincer, M. ve Shaver, P.R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York, NY: Guilford Pres.
- Milani, L., Osualdella, D. ve Di Blasio, P. (2009). Quality of interpersonal relationships and problematic Internet use in adolescence. *CyberPsychology & Behavior*, 12, 6, 681-684.
- Moeller, F. G., Barratt, E. S., Dougherty, D. M., Schmitz, J. M. ve Swann, A. C. (2001). Psychiatric aspects of impulsivity. *American Journal of Psychiatry*, 158, 11), 1783–1793.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Morahan-Martin, J., ve Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, 16, 13-29.
- Morahan-Martin, J. ve Schumacher, P. (2003) Loneliness and social uses of the Internet. *Computers in Human Behavior*, 19, 659–671.
- Morsünbül Ü. (2009) Attachment and risk taking: Are they interrelated?. *International Journal of Human and Social Sciences*. 4, 4, 234-238.
- Morsünbül, Ü. (2014). İnternet bağımlılığının bağlanma stilleri, kişilik özellikleri, yalnızlık ve yaşam doyumunu ile ilişkisi. *International Journal of Human Sciences*, 11, 1, 357–372.
- Mottram, A.J., Fleming, M.J. (2009). Extraversion, impulsivity and online group membership as predictors of problematic In- ternet use. *CyberPsychology & Behavior*, 12, 319–321.

- Munezawa, T., Kanata, Y., Osaki, Y., Kanda, H., Minoa, M., Suzuki, K., Higuchi, S. ...Ohida, T. (2011). The association between use of mobile phones after lights out and sleep disturbances among Japanese adolescents: A nationwide cross-sectional survey. *Sleep*, 34, 1013-1020.
- Mutlu, E. (2008). İletişim Sözlüğü. 5. Basım. Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Nalwa, K. ve Anand, A.P. (2003). Internet addiction in students: a cause of concern. *CyberPsychology & Behavior*; 6, 653–656.
- Nathanson, A.I. (1999). Identifying and explaining the relationship between parental mediation and children's aggression. *Communication Research*, 26, 124-143.
- Newman, J. P. ve Wallace, J. F. (1993). Divergent pathways to deficient self-regulation: implications for disinhibitory psychopathology in children. *Clinical Psychology Review*, 13, 699-720.
- Niaz, U., Siddiqui, S.S., Hassan, S., Husain, H., Ahmed, S., Akhter, R.(2005). A survey of psychosocial correlates of drug abuse in young adults aged 16–21, in Karachi: Identify “high risk” population to target intervention strategies. *Pakistan Journal of Medical Science*, 21, 271–277.
- Nigg, J. T. (2006). What causes ADHD? Understanding what goes wrong and why. New York, NY: Guilford Press.
- Nigg, J. T. ve Huang-Pollock, C. L. (2003). An early-onset model of the role of executive functions and intelligence in conduct disorder/delinquency. (Eds. B. B. Lahey, T. E. Moffitt ve A. Caspi), *Causes of conduct disorder and juvenile delinquency*. New York, NY: Guilford Press.
- Nikken, P. ve Schols, M. (2015). How and why parents guide the media use of young children. *Journal of Child and Family Studies*, 24(11), 3423–3435.
- Nikkelen, S., Vossen, H., Piotrowski, J. ve Valkenburg, P. (2016). Media violence and adolescents' ADHD-related behaviors: The role of parental mediation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 60, 4, 657-675.
- Nitzburg, G.C., Farber, B.A.(2013). Putting up emotional (Facebook) walls? Attachment status and emerging adults' experiences of social networking sites *Journal of Clinical Psychology*, 69, 1183-1190.
- Odaci, H. ve Kalkan, M. (2010). Problematic internet use, loneliness and dating anxiety among young adult university students. *Computers & Education*, 55, 3, 1091- 1097.

- ODTÜ-BİDB (2005). www.internetarsivi.metu.edu.tr/tarihçe.php 08.03.2018 tarihinde edinilmiştir.
- OECD (2015). *Students, Computers and Learning: Making the Connection*, Paris, OECD Publishing.
- O'Keeffe, G. ve Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127,800-805.
- Olmedow, J. A., Quinn, S. ve Kowert, R. (2013). Attachment styles, social skills and Facebook use amongst adults. *Computers in Human Behavior*, 29,1142-1149.
- Owens, E., Cardoos, S., Hinshaw, S.. (2015). Developmental progression and gender differences in individuals with ADHD. (Ed. Barkley, R.) *Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment*, Guilford Press.
- Owens, E. W., Behun, R. J., Manning, J. C. ve Reid, R. R. (2012). The impact of Internet pornography on adolescents: A review of the research. *Sexual Addiction and Compulsivity*, 19, 99-122.
- Özdemir, Y., Kuzucu, Y. ve Ak, Ş. (2016). Ergenlikte Saplantılı İnternet Kullanımının Anababa ve Ergenlerin Bildirimine Dayalı Olarak İncelenmesi,. *Elementary Education Online*, 15, 2, 330-343.
- Özer, B.,U. (2017). Ergenlik ve Beliren Yetişkinlik Dönemi Sorunları (Ed. Didem Müge Siyez) Ergenlik, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Özer, Ş. (2013). *Problemlili internet kullanımının benlik saygısı ve özneliyi oluş ile açıklanabilirliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Özgür, H. (2016). The relationship between Internet parenting styles and Internet usage of children and adolescents. *Computers in Human Behavior*, 60, 411-424.
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M. ve Collier, K. M. (2016). Longitudinal relations between parental media monitoring and adolescent aggression, prosocial behavior, and externalizing problems. *Journal of adolescence*, 46, 86-97.
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M. ve Fraser, A. M. (2012). Getting a high-speed family connection: associations between family media use and family connection. *Family Relations*, 61, 3, 426-440.

- Park, S., Hong, K.-E. M., Park, E. J., Ha, K. S. ve Yoo, H. J. (2013). The association between problematic Internet use and depression, suicidal ideation and bipolar disorder symptoms in Korean adolescents. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 47, 153–159.
- Park, S. K., Kim, J. Y. ve Cho, C. B. (2008). Prevalence of Internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*, 43, 172, 895.
- Park, S. M., Park, Y. A., Lee, H. W., Jung, H. Y., Lee, J. Y. ve Choi, J. S. (2013). The effects of behavioral inhibition/approach system as predictors of Internet addiction in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 54, 1, 7-11.
- Pasquier, D., Simões, J. A. ve Kredens, E. (2012). Agents of mediation and sources of safety awareness: A comparative overview. (Eds. S.Livingstone, L.Haddon ve A.Görzig), *Children, risk and safety on the Internet*. Bristol, England: Policy Press.
- Patton, J.H., Stanford, M.S., Barratt, E.S. (1995). Factor structure of the Barratt Impulsiveness Scale. *Journal of Clinical Psychology*; 51, 768–774.
- Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. *Human Development*, 15, 1-12.
- Piguet, C., Berchtold, A., Akre, C., ve Suris, J-C. (2015). What keeps female problematic Internet users busy online? *European Journal of Pediatrics*, 1-7.
- Podolski, C. ve Nigg, J. T. (2001). Parent stress and coping in relation to child ADHD severity and associated child disruptive behavior problems. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(4), 503–513.
- Polderman, T. J., Boomsma, D. I., Bartels, M., Verhulst, F. C. ve Huizink, A. C. (2010). A systematic review of prospective studies on attention problems and academic achievement. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 122, 4, 271-284.
- Ponte, C., Simões, J. A., Batista, S., Castro, Teresa S., Jorge, A. (2017). "Crescendo entre ecrãs: uso de meios eletrónicos por crianças (3-8 anos)". Lisboa: Entidade Reguladora para a Comunicação Social.
- Pontes, H. M., Griffiths, M. D. ve Patrão, I. M. (2014). Internet addiction and loneliness among children and adolescents in the education setting: an empirical pilot study. *Aloma: Revista de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport*, 32(1), 91-98.
- Pontes, H. M., Kuss, D. J., ve Griffiths, M. D. (2015). Clinical psychology of internet addiction: a review of its conceptualization, prevalence, neuronal processes, and implications for treatment. *Neuroscience and Neuroeconomics*, 4, 11-23.

- Pontes, H. M., Patrão, I. M. ve Griffiths, M. D. (2014). Portuguese validation of the Internet Addiction Test: an empirical study. *Journal of Behavioral Addictions*, 3(2), 107-114.
- Pratarelli, M., Browne, B. ve Johnson, K. (1999). The bits and bytes of computer/Internet addiction: a factor analytic approach. *Behavior Research Methods, Instruments, and Computers*, 31, 2, 305–314.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> İnternet sitesinden 25.10.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Raykov, T. ve Marcoulides, G. A. (2006). *A first course in structural equation modeling* (2nd ed.).Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Rideout, V. J. (2015). The Common Sense Census: Media use by tweens and teens. Common Sense Media. <https://www.commonsensemedia.org/research/the-common-sense-census-media-use-by-tweens-and-teens> internet sitesinden 12.10.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Roberts, D. F., Foehr, U. G. ve Rideout, V. J. (2005). *Generation M: Media in the lives of 8-18 year-olds*. Henry J. Kaiser Family Foundation.
- Roelofs, J., Meesters, C., Murris, P., (2008). Correlates of Self –reported Attachment (In) security in Children: The Role of Parental Romantic Attachment Status and Rearing Behaviors: *Journal of Child.and Family. Studies*, 17, 555-566.
- Rosen, L. D. (2007). *Me, MySpace, and I: Parenting the net generation*. New York: Palgrave Macmillian.
- Rosen, L.D., Cheever, N.A., Carrier, L.M. (2008). The association of parenting style and child age with parental limit setting and adolescent MySpace behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, 459–471.
- Rubin, A.M. ve Step, M.M. (2000). Impact of Motivation, Attraction and Parasocial Interaction on Talk Radio Listening. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 44(4), 635-654.
- Rücker, J., Akre, C., Berchtold, A. ve Suris, J. C. (2015). Problematic Internet use is associated with substance use in young adolescents. *Acta paediatrica*, 104, 5), 504-507.

- Saatçioğlu, H.(2016). *İnternet bağımlılığı tanısı alan ergenlerin sosyal bilişsel becerilerinin değerlendirilmesi* (Uzmanlık tezi). Ege Üniveritesi Tıp Fakóltesi, İzmir.
- Sabina, C., Wolak, J. ve Finkelhor, D. (2008). The nature and dynamics of internet pornography exposure for youth. *Cyberpsychology and Behavior*, 11, 691–693.
- Sağat, B. (2017). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerde görölen internet bağımlılığının benlik algısı ve benlik saygısı üzerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Sağıroğlu, N (2015). *İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin günlük internet kullanım sürelerinin okul başarılarıyla ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Sariyska, R., Reuter, M., Lachmann, B. ve Montag, C. (2015). Attention deficit/hyperactivity disorder is a better predictor for problematic internet use than depression: Evidence from Germany. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 6,209, 1-6.
- Sasson, H. ve Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, 32-38.
- Sayal, K., Washbrook, E., Propper, C. (2015). Childhood behavior problems and academic outcomes in adolescence: Longitudinal population-based study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 54, 5, 360-368.
- Scharfe, E. ve Bartholomew, K. (1994). Reliability and stability of adult attachment patterns. *Personal Relationships*, 1, 23 – 43.
- Scherer, K. (1997). College life on-line: Healthy and unhealthy Internet use. *Journal of College Student Development*, 38, 655-665.
- Scherer, R. F., Wiebe F. A., Luther, D. C., Adams J. S. (1988). Dimensionality of Coping: Facor Stability Using the Ways of Coping Questionnaire, *Psychological Reports*, 62 (3), 763-770.
- Schimmenti, A., Passanisi, A., Gervasi, A. M., Manzella, S. ve Famà, F. I. (2014). Insecure attachment attitudes in the onset of problematic Internet use among late adolescents. *Child Psychiatry & Human Development*, 45, 5, 588-595.
- Schmitz, J. M. (2005). The interface between impulse-control disorders and addictions: Are pleasure pathway responses shared neurobiological substrates?. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 12, 149-168.

- Schottenbauer, M.A., Glass, C.R., Arnkoff, D.B., Rodriguez B.F. (2004). Computers, anxiety, and gender: An analysis of reactions to the Y2K computer problem. *Computers in Human Behavior*, 20,1, 67-83.
- Searle, B. ve Meara, N. M. (1999). Affective dimensions of attachment styles: Exploring self-reported attachment style, gender, and emotional experience among college students. *Journal of Counseling Psychology*, 46, 2, 147.
- Secades-Villa, R., Calafat, A., Fernandez-Hermida, J. R., Juan, M., Duch, M., Skarstrand, E., Becona, E., Talic, S. (2014). Duration of Internet use and adverse psychosocial effects among European adolescents. *Adicciones*, 26, 3, 247-253.
- Sevindik, F. (2011). *Fırat Üniversitesi öğrencilerinde problemlı internet kullanımı ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Seyrek, S., Cop, E., Sinir, H., Ugurlu, M. ve şenel, S. (2017). Factors associated with Internet addiction: Cross-sectional study of Turkish adolescents. *Pediatrics international*, 59, 2, 218-222.
- Shaffer, H. J. (1999). On the nature and meaning of addiction. *National Forum*, 79, 4, 9-14.
- Shaffer, H. J., Hall, M. N. ve Vander Bilt, J. (2000). "Computer addiction": a critical consideration. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70, 162-168.
- Shapira, N.A., Goldsmith, T.G., keck, P.E. Jr., khosla, U.M, McElroy, S.L. (2000). Psychiatric features of individulas with problematic internet use. *Journal of Affect Disorders*, 57, 267-272.
- Shapira, N. A., Lessing, M. C., Goldsmith, T.D., Szabo, S. T., Lazoritz, M., Gold, M. S., ve Stein, D. J. (2003). Problematic Internet use: Proposed classification and diagnostic criteria, *Depression and Anxiety*, 17, 207-216.
- Shields, M. K. ve Behrman, R. E. (2000). Children and Computer Technology: Analysis and Recommendations. *The Future of Children*, 10, 2, 4-30.
- Shin, W.ve Huh, J. (2011). Parental mediation of teenagers' video game playing: Antecedents and consequences. *New Media & Society*, 13, 6, 945-962.
- Shin, W., Huh, J. ve Faber, R. J. (2012). Tweens' online privacy risks and the role of parental mediation. *Journal of broadcasting & electronic media*, 56, 4, 632-649.
- Shin, W. ve Kang, H. (2016). Adolescents' privacy concerns and information disclosure online: the role of parents and the Internet. *Computers in Human Behavior*, 54, 114-123.

- Shin, S. E., Kim, N. S., and Jang, E. Y. (2011). Comparison of problematic Internet and alcohol use and attachment styles among industrial workers in Korea. *CyberPsychology, Behavior, and Social Networking*, 14, 11, 665–672.
- Siciliano, V., Bastian, L., Mezzasalma, L., Thanki, D., Curzio, O. ve Molinaro, S. (2015). Validation of a new Short Problematic Internet Use Test in a nationally representative sample of adolescents. *Computers in Human Behavior*, 45, 177- 184.
- Sinkkonen, H. M., Puhakka H. ve Meriläinen, M. (2014). Internet use and addiction among Finnish adolescents (15-19 years). *Journal of Adolescence*, 37, 123-131.
- Slater, D. (2002). Social relationships and identity online and offline. *Handbook of new media: Social shaping and consequences of ICTs*, 533-546.
- Smillie, L. D. ve Jackson, C. J. (2006). Functional impulsivity and reinforcement sensitivity theory. *Journal of Personality*, 74(1), 47–83.
- Smith, K.E. (2014). *The Roles of Family Functioning and Impulsivity in College Students' Problematic Mobile Phone and Internet Use* (Master's Thesis). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 1560397).
- Smith, L. (1952). *A Dictionary of Psychiatry for the Layman*. London, Maxwell.
- Soh, P. C. H., Charlton, J. P. ve Chew, K. W. (2014). The influence of parental and peer attachment on Internet usage motives and addiction. *First Monday*, 19, 7.
- Soh, P. C. H., Chew, K. W., Koay, K. Y. ve Ang, P. H. (2018). Parents vs peers' influence on teenagers' Internet addiction and risky online activities. *Telematics and Informatics*, 35, 1, 225-236.
- Sonck, N., Nikken, P. ve de Haan, J. (2013). Determinants of internet mediation. *Journal of Children and Media*, 7, 96-113.
- Spada, M. M. (2014). An overview of problematic Internet use. *Addictive Behaviors*, 39, 1, 3-6.
- Sprecher, S. ve Sedikides, C. (1993). Gender differences in perceptions of emotionality: The case of close heterosexual relationships. *Sex Roles*, 28, 511-530.
- Stanford, M.S. ve Barratt, E.S. (1992). Impulsivity and multi-impulsive personality disorder. *Personality and Individual Differences*, 13, 831-834.
- Stavropoulos, V., Alexandraki, K. ve Motti-Stefanidi, F. (2013). Recognizing internet addiction: Prevalence and relationship to academic achievement in adolescents enrolled in urban and rural Greek high schools. *Journal of Adolescence*, 36, 565- 576.

- Stein, D.J., Hollander, E., Simeon, D., Cohen, L. (1994). Impulsivity scores in patients with obsessive-compulsive disorder. *Journal of Nervous Mental Disease*, 182:240–241.
- Stein, D.J., Trestman, R.L., Mitropoulou, V., Coccaro, E.F., Hollander, E., Siever, L.J.(1996). Impulsivity and serotonergic function in compulsive personality disorder. *J Neuropsychiatry Clin Neurosci*, 8: 393–398.
- Steinberg,L., Albert, D., Cauffman, E., Banich, M., Graham,S. ve Woolard, J. (2008). Age differences in sensation seeking and impulsivity as indexed by behavior and self-report: Evidence for a dual systems model. *Developmental Psychology*, 44, 6, 1764-1778.
- Stinchfield, R., Govoni, R. ve Frisch GR (2005). DSM-IV diagnostic criteria for pathological gambling: Reliability, validity, and classification accuracy. *American Journal of Addiction*, 14, 73-82.
- Subrahmanyam, K. ve Greenfield, P. M. (2008). Virtual worlds in development: Implications of social networking sites. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29,417-419.
- Suler, J. (1999). To get what you need healthy and pathological internet use. *Cyber Psychology and Behavior*, 2, 385-394.
- Sumbas, E. ve Sezer, Ö. (2017). Ortaokul öğrencilerinde anne babaya bağlanmanın incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 288-310.
- Sun, P., Johnson, C. A., Palmer, P., Arpawong, T. E., Unger, J. B., Xie, B., Rohrbach, L.A.... Sussman, S. (2012). Concurrent and predictive relationships between compulsive Internet use and substance use: Findings from vocational high school students in China and the USA. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9, 660–673.
- Sun, Y., Tao, F., Hao, J. Ve Wan, Y. (2010). The mediating effects of stress and coping on depression among adolescents in China. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23, 3, 173-180.
- Suris, J. C., Akre, C., Ambresin, A.-E., Berchtold, A., Piguet, C. ve Zimmermann, G. (2014). Problematic Internet use and substance use in adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 54,2, S8.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3, 6, 49-74.

- Sümer, N., ve Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14, 43, 71-106.
- Sütçü, S. S. (2017). The reactions of the children towards restrictions on their use of information technologies. *Journal of Theory and Practice in Education*, 13, 2, 301-315.
- Şenormancı, Ö., Şenormancı, G., Güçlü, O., ve Konkan, R. (2014). Attachment and family functioning in patients with Internet addiction. *General Hospital Psychiatry*, 36, 2, 203–207.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks, 315-337.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*, MA: Allyn ve Bacon.
- Talves, K. ve Kalmus, V. (2015). Gendered mediation of children's internet use: A keyhole for looking into changing socialization practices. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 9, 1.
- Taylor, E. P., Couper, R. ve Butler, C. M. (2017). Adolescent perfectionism: Structural features of the Frost Multidimensional Perfectionism Scale and correlates with attachment and psychopathology. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 90, 4, 686-704.
- Tell, M. (2016). *Parental Monitoring of Technology Use in Children with ADHD* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 1014843)
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Tokunaga, R. S. (2014). A unique problem or the manifestation of a preexisting disorder? The mediating role of problematic Internet use in the relationships between psychosocial problems and functional impairment. *Communication Research*, 41(4), 531-560.
- Tokunaga, R. S. (2015). Perspectives on internet addiction, problematic internet use and deficient self-regulation: contributions of communication research. (Ed. E.L. Cohen), *Communication Yearbook 30*. New York: Routledge.

- Toraman, M. (2013). İnternet bağımlılığı ve sosyal ağ kullanım düzeylerinin ortaöğretim öğrencilerinin akademik başarıları ile ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Treuer, T., Fabian, Z. ve Füredi, J. (2001). Internet addiction associated with features of impulse control disorder: is it a real psychiatric disorder? *Journal of Affective Disorders*, 66 2-3, 283.
- Troseth, G. L., Russo, C. E. ve Strouse, G. A. (2016). What's next for research on young children's interactivemedia?. *Journal of Children and Media*, 10, 54–62.
- Tsun, T. (2016). *Socioeconomic Influence on Adolescent Problematic Internet Use through School-related Psychosocial Factors and Pattern of Internet Use* (Master's thesis). Available from ProQuest Dissertations and Theses database (UMI. No. 10169002).
- Tudge, J. R. H., Mokrova, I., Hatfield, B. E. ve Karnik, R. B. (2009). Uses and misuses of Bronfenbrenner's bioecological theory of human development. *Journal of Family Theory and Review*, 1, 198-210.
- Tuna, C. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin ebeveynleriyle olan bağlanma ilişkisinin internet bağımlılığına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Turkle, S. (1999). Cyberspace and identity *Contemporary Sociology*, 28, 6, 643-648.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2005). *Hane halkı bilişim teknolojileri kullanımı araştırması*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1> İnternet sitesinden 08.03.2018 de edinilmiştir.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2007). *2007 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Revize Sonuçları*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1> İnternet sitesinden 08.03.2018 tarihinde edinilmiştir.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2016). *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 internet sitesinden 10.05. 2017 tarihinde edinilmiştir.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017). *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 İnternet adresinden 28.08.2017 tarihinde edinilmiştir.

- Tüzün, Z. ve Soygüt, G. (2017). Ergen bağlanma biçimlerinin tematik uyaranlara verilen öyküsel tepkiler aracılığı ile değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(3), 181-189.
- Tzavela, E. ve Mavromati, F. (2013). Online social networking in adolescence: Associations with development, well-being and Internet addictive behaviors. *International Journal of Child and Adolescent Health*, 6,411-420.
- Tziner, A. ve Tanami, M. (2013). Examining the links between attachment, perfectionism, and job motivation potential with job engagement and workaholism. *Revista de Psicología del Trabajo y de las Organizaciones*, 29(2), 65–74.
- Umar, M. U., Obindo, J. T. Ve Omigbodun, O. O. (2018). Prevalence and correlates of ADHD among adolescent students in Nigeria. *Journal of attention disorders*, 22, 2, 116-126.
- Üçkardeş, E. A. (2010). *Mersin üniversitesi öğrencileri arasında İnternet bağımlılığın değerlendirilmesi* (Uzmanlık tezi) . Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B. ve Rots, I. (2010). Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school children. *Computers & Education*, 55, 2, 454-464.
- Valiente, C., Eisenberg, N., Spinrad, T. L., Haugen, R. G., Thompson, M. S. ve Kupfer, A. (2013). Effortful control and impulsivity as concurrent and longitudinal predictors of academic achievement. *The Journal of Early Adolescence*, 33, 7, 946-972.
- Valkenburg, P.M., Krcmar, M., Peeters, A.L. ve Marseille, N. M. (1999). Developing a scale to assess three styles of television mediation: “Instructive mediation,” “restrictive mediation,” and “social coviewing. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43,52
- Valkenburg, P.M., Peter, J. (2008) Adolescents’ identity experiments on the internet: Consequences for social competence and self-concept unity. *Communication Research*, 35, 2, 208-231.
- Valkenburg, P.M. ve Peter, J. (2013). The differential susceptibility to media effects model. *Journal of Communication*, 63, 221-243.
- Valkenburg, P. M., Piotrowski, J., Hermanns, J., ve de Leeuw, R. (2013). Developing and validating the Perceived Parental Media Mediation Scale: a self- determination perspective. *Human Communication Research*, 39, 4, 445-469.

- Van den Bulck, J. (2004) Television viewing, computer game playing, and Internet use and self-reported time to bed and time of bed in secondary-school children. *Sleep*, 27(1), 101–104.
- Van den Eijnden, R. J. J. M., Meerkerk, G. J., Vermulst, A. A., Spijkerman, R., ve Engels, R. C. M. E. (2008). Online communication, compulsive Internet use, and psychosocial well-being among adolescents: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 44, 655-665.
- Van den Eijnden, R., Spijkerman, R., Vermulst, A., Van Rooy, T. ve Engels, R. (2010). Compulsive Internet use among adolescents: Bidirectional parentchild relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 77-89.
- Van der Vorst, H., Engels, R. C. M. E., Meeus, W., Dekovic, M. ve Van Leeuwe, J. (2005). The role of alcohol-specific socialization in adolescents' drinking behaviour. *Addiction*, 100, 10, 1464–1476.
- Vaterlaus, J. M., Beckert, T. E., Tulane, S. ve Bird, C. V. (2014). “They always ask what I'm doing and who I'm talking to”: Parental mediation of adolescent interactive technology use. *Marriage & Family Review*, 50, 691-713.
- Von der Lippe, A., Eilertsen, D. E., Hartmann, E. ve Killen, K. (2010). The role of maternal attachment in children's attachment and cognitive executive functioning: A preliminary study. *Attachment & Human Development*, 12, 429–444.
- Walden, T., ve Garber, J. (1994). Emotional development. (Eds. M. Rutter, D. Hay ve S. Baron-Cohen). Developmental principles and clinical issues in psychology and psychiatry. London: Blackwell.
- Wallace, J. F., Newman, J. P. ve Bachorowski, J. (1991). Failures of response modulation: impulsive behavior in anxious and impulsive individuals. *Journal of Research in Personality*, 25, 23–44.
- Wallace, P. M. (1999). *The psychology of the Internet*. New York: Cambridge University Press.
- Wang, H., Zhou, X., Lu, C., Wu, J., Deng, X. ve Hong, L. (2011). Problematic internet use in PIU high school students in Guangdong province, China. *PloS one*, 6, 5, e19660.
- Wang, L., Luo, J., Gao, W. ve Kong, J. (2012). The effect of internet use on adolescents' lifestyles: A national survey. *Computers in Human Behaviour*, 28, 6, 2007-2013.

- Wang, L., Tao, T., Fan, C., Gao, W. ve Wei, C. (2017). The association between Internet addiction and both impulsivity and effortful control and its variation with age. *Addiction Research & Theory*, 25, 1, 83-90.
- Wang, R., Bianchi, S. M. ve Raley, S. B. (2005). Teenagers' Internet use and family rules: A research note. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1249-1258.
- Ward, D. L. (2001). The relationship between psychosocial adjustment, identity formation, and problematic Internet use. Dissertation Abstracts International: Section B. *The Sciences and Engineering*, 61, 7- B, 3906.
- Ward, L. M. (1995). Talking about sex: Common themes about sexuality in the prime-time television programs children and adolescents view most. *Journal of Youth and Adolescence* 24, 595-615.
- Ward, L. M. (2002). Does television exposure affect emerging adults' attitudes and assumptions about sexual relationships? Correlational and experimental confirmation. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 1-15.
- Warren, R. (2001). In words and deeds: Parental involvement and mediation of children's television viewing. *Journal of Family Communication*, 1, 211-231.
- Wartberg, L., Kriston, L., Kammerl, R., Petersen, K. U. ve Thomasius, R. (2015). Prevalence of pathological Internet use in a representative German sample of adolescents: results of a latent profile analysis. *Psychopathology*, 48, 1, 25-30.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J. ve Albersheim, L. (2000). Attachment security from infancy to early adulthood: A 20-year longitudinal study, *Child Development*, 71, 684-689.
- Weinstein, A., Dorani, D., Elhadif, R., Bukovza, Y. ve Yarmulnik, A. (2015). Internet addiction is associated with social anxiety in young adults. *Annals of Clinical Psychiatry*, 27, 1, 2-7.
- Weinstein, A., Yaacov, Y., Manning, M., Danon, P. ve Weizman, A. (2015). Internet Addiction and Attention Deficit Hyperactivity Disorder Among Schoolchildren. *The Israel Medical Association Journal: IMAJ*, 17, 12, 731-734.
- Weiss M.D. , Baer S., Allan B.A., Saran K. ve Schibuk H. (2011), The Screens Culture: impact on ADHD, ADHD Attention Deficity Hyperactivty Disorder; 3, 327-334
- Whiteside, S.P., Lynam, D.R. (2003) Understanding the role of impulsivity and externalizing psychopathology in alcohol abuse: application of the UPPS impulsive behavior scale. *Exp Clin Psychopharmacol*. 11, 3, 210-7.

- Widyanto, L. ve Griffiths, M. (2006). "Internet addiction": A critical review. *International Journal of Mental Health Addiction*, 4, 31-51.
- Widyanto, L. ve McMurrin, M. (2004). The psychometric properties of the internet addiction test. *Cyberpsychology & Behavior*, 7 (4), 443-450.
- Williams, A. L. ve Merten, M. J. (2008). A review of online social networking profiles by adolescents: Implications for future research and intervention. *Adolescence*, 43, 170 , 253.
- Williams, A. L. ve Merten, M. J. (2011). iFamily: Internet and social media technology in the family context. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 40, 150–170.
- Wills, T. A., Vaccaro, D. ve McNamara, G. (1994). Novelty seeking, risk taking, and related constructs as predictors of adolescent substance use: an application of Cloninger's theory. *Journal of Substance Abuse*, 6, 1-20
- Winstanley, C. A. (2007). The orbitofrontal cortex, impulsivity, and addiction. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1121, 1, 639-655.
- Wu, A. M., Lau, J. T., Cheng, K. M., Law, R. W., Tse, V. W. ve Lau, M. M. (2016a). Direct and interaction effects of co-existing familial risk factors and protective factors associated with Internet addiction among Chinese students in Hong Kong. *The Journal of Early Adolescence*, 38, 4, 429-450.
- Wu, C. S. T., Wong, H. T., Yu, K. F., Fok, K. W., Yeung, S. M., Lam, C. H. ve Liu, K. M. (2016b). Parenting approaches, family functionality, and internet addiction among Hong Kong adolescents. *BMC pediatrics*, 16(1), 130.
- Xin, M., Xing, J., Pengfei, W., Houru, L., Mengcheng, W. ve Hong, Z. (2018). Online activities, prevalence of Internet addiction and risk factors related to family and school among adolescents in China. *Addictive Behaviors Reports*, 7, 14-18.
- Xiong, J. (2011). Excessive Internet Use and Major Learning Embarrassment of Undergraduates. *Advances in Biomedical Engineering*, 3(5), 280-284.
- Xu, J., Shen, L. X., Yan, C. H., Hu, H., Yang, F., Wang, L., Kotha, S.r. ... ve Shen, X. (2012). Personal characteristics related to the risk of adolescent internet addiction: a survey in Shanghai, China. *BMC public health*, 12, 1, 1106.
- Yang, S. C. ve Tung, C. (2007). Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Computers in Human Behavior*, 23, 1, 79–96.

- Yang, X., Zhu, L., Chen, Q., Song, P. ve Wang, Z. (2016). Parent marital conflict and Internet addiction among Chinese college students: The mediating role of father-child, mother-child, and peer attachment. *Computers in Human Behavior*, 59, 221-229.
- Yao, M. Z., He, J., Ko, D. M. ve Pang, K. (2014). The influence of personality, parental behaviors, and self-esteem on Internet addiction: a study of Chinese college students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17, 2, 104-110.
- Yar, A. (2012). *Ruhsal bozukluğu olan ve olmayan ergenlerde internet bağımlılığı yaygınlığı*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Yazedjian, A., Toews, M. L. ve Navarro, A. (2009). Exploring parental factors, adjustment, and academic achievement among White and Hispanic college students. *Journal of college student development*, 50, 4, 458-467.
- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2005). Exposure to Internet pornography among children and adolescents: A National Survey. *Cyberpsychology and Behavior*. 8, 5, 473-486.
- Yee, N. (2007). Motivations of play in online games. *CyberPsychology & Behavior*, 9, 772-775.
- Yen, J.-Y., Ko, C.-H., Yen, C.-F., Chen, C.-S. ve Chen, C.-C. (2009). The association between harmful alcohol use and Internet addiction among college students: Comparison of personality. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63, 218-224.
- Yen, J. Y., Ko, C. H., Yen, C. F., Wu, H. Y. ve Yang, M. J. (2007). The comorbid psychiatric symptoms of Internet addiction: attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), depression, social phobia, and hostility. *Journal of adolescent health*, 41, 1, 93-98.
- Yolalan, H. (2013). *Ergenlerde depresyon ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Yoo, H. J., Cho, S. C., Ha, J., Yune, S. K., Kim, S. J., Hwang, J., Chung, A., Sung, Y.H., ve Lyoo, I. K. (2004). Attention deficit hyperactivity symptoms and internet addiction. *Psychiatry and clinical neurosciences*, 58, 5, 487-494.
- Young, K. S. (1996). Psychology of computer use: xl. addictive use of the Internet: a case that breaks the stereotype. *Psychological Reports*, 79, 3, 899-902.

- Young, K. S. (1997). *What makes the Internet addictive? Potential explanations for pathological Internet use*. Paper presented at the annual conference of the American Psychological Association, Chicago.
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyber Psychology and Behavior*, 1(3), 237–244.
- Young, K. S. (1999). Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. *Innovations in clinical practice: A source book*, 17, 19-31.
- Young K.S., Rogers, R.C. (1998). The relationships between depression and Internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*; 1, 25–8.
- Yurgelun-Todd, D. (2007). Emotional and cognitive changes during adolescence. *Current Opinion in Neurobiology*, 17, 251-257.
- Zhang, F. ve Labouvie-Vief, G. (2004). Stability and fluctuation in adult attachment style over a 6-year period. *Attachment & Human Development*, 6, 4, 419-437.
- Zhao, S., Grasmuck, S., Martin, J. (2008). Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in Human Behavior*, 24, 1816 - 1836.
- Zuckerman, M. (2007). *Sensation seeking and risky behavior*. Washington, DC: American Psychology Association.

EKLER

EKA.1**MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ UYGULAMA İZİNİ**

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.22294341
Konu : Araştırma İzni

25.12.2017

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 29/11/2017 Tarihli ve E.5202 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Psikolojisi Doktora programı öğrencisi Derya ATALAN ERGİN'nin "**Ergenlerde Problemlerli İnternet Kullanımının Bağlanma, Anne Baba Tutumları ve Aracılığı, Dürtüsellik ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi**" kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Millî Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Görüşme formunun (25 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini rica ederim.

Vefa BARDAKCI
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

Güvenli Elektronik İmzalı
Astı ile Aynıdır.

25 Aralık 2017

EK A.2

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 02/04/2018
Toplantı Sayısı : 05
Karar Sayısı : 83

83- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Derya Atalan Ergin**'in "Ergenlerde Problemlü İnternet Kullanımının Bağlanma, Anne Baba Tutumları ve Aracılığı, Dürtüsellik ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi" başlıklı doktora tez çalışması ile ilgili 19/02/2018 tarih ve 03/47 sayılı kararı doğrultusunda yaptığı düzeltmeler Kurulumuzca incelendi.

Yapılan incelemeler sonucunda; **Derya Atalan Ergin**'in "Ergenlerde Problemlü İnternet Kullanımının Bağlanma, Anne Baba Tutumları ve Aracılığı, Dürtüsellik ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi" başlıklı tezi ile ilgili istenilen düzeltmeleri yaptığı, dolayısıyla doktora tez araştırma projesinin "Akran İlişkileri" ve "Ana-Baba Tutum" ölçeklerinin hak sahiplerinden alınacak izin yazılarının eklenmesi, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

EK B**KATILIMCILARIN ANNE BABALARINDAN ALINAN ARAŞTIRMAYA
KATILIM İZİNİ**

Değerli Veli,

Bu form, problemlerle ilgili internet kullanımı konusunda yapılacak bir araştırma hakkında size bilgi vermek ve çocuğunuzun araştırmaya katılımını onayınıza sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen aşağıdaki bilgileri hiç acele etmeden okuyunuz. Formu imzalamadan önce aklınıza takılan soruları rahatlıkla sorabilirsiniz.

Amaç: Bu araştırmanın temel amacı, 6., 7. ve 8. sınıflarda okuyan çocukların problemlerle ilgili internet kullanımını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda, çocuğunuzdan internet kullanımı, sizin onun internet kullanımınızı kontrol biçiminizi, sizinle ve arkadaşlarıyla ilişkilerini değerlendirmesini beklediğimiz değerlendirme araçlarını doldurması istenecektir.

İşlem: Çocuğunuzun doldurmasını istediğimiz ölçekler yaklaşık 50 dakika sürmektedir.

Gizlilik: Bu araştırmada kimlik bilgileriniz kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu araştırmanın bulguları bir doktora tezinde kullanılacaktır. Ayrıca bu bulgular bilimsel dergilerde yayınlanacak ya da bilimsel toplantılarda sunulacak olsa bile, tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli kalacaktır. Araştırmaya katılanların kimlik bilgileri araştırma materyallerinde bir numara olarak yer alacaktır. Bu bilgilere sadece araştırmanın yürütücüsü ve danışmanı erişebilecektir.

Sorular: Bu araştırma hakkındaki tüm sorularınızı araştırmanın yürütücüsü Derya Atalan Ergin'e iletebilirsiniz.

Telefon: 505 5750193, e-posta: atalan@ankara.edu.tr

Onam:

Araştırma, araştırma işlem aşamaları tarafıma açıklanmıştır. Bu onam formunun tamamını okudum, araştırma yürütücüsüyle görüştim. Tüm sorularıma tatmin edici yanıtlar aldım. Çocuğumun araştırmaya katılmasına izin veriyorum.

Tarih:

Adı ve Soyadı:

İmza:

Çocuğumun Araştırmaya katılmasını kabul ediyorum: Evet Hayır

Araştırmacının/Eğitimcinin Adı ve Soyadı:

Araştırmacının/Eğitimcinin İmzası:

EK C

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Değerli Öğrenci,

Bu form, problemleri internet kullanımı konusunda yapılacak bir araştırma hakkında size bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen aşağıdaki bilgileri hiç acele etmeden okuyunuz. Formu imzalamadan önce aklınıza takılan soruları rahatlıkla sorabilirsiniz.

Amaç: Bu araştırmanın temel amacı, 6., 7. ve 8. sınıflarda okuyan çocukların problemleri internet kullanımını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda, sizden internet kullanımınızı, anne babanızın internet kullanımınızı kontrol biçimini, aileniz ve arkadaşlarınızla ilişkilerinizi değerlendirmenizi beklediğimiz değerlendirme araçlarını doldurmanız istenecektir.

İşlem: Doldurmanızı istediğimiz ölçekler ise yaklaşık 50 dakika sürmektedir. Anne babanızın doldurmasını istediğimiz ölçekler ise yaklaşık 30 dakika sürmektedir.

Katılım Alternatifi: Bu araştırmaya katılım gönüllülük ilkesine dayalıdır. Araştırmaya katılım kararınızdan istediğiniz zaman vazgeçebilirsiniz. Katılımdan vazgeçmenin herhangi bir yükümlülüğü yoktur.

Gizlilik: Bu araştırmada kimlik bilgileriniz kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu araştırmanın bulguları bir doktora tezinde kullanılacaktır. Ayrıca bu bulgular bilimsel dergilerde yayınlanacak ya da bilimsel toplantılarda sunulacak olsa bile, tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli kalacaktır. İlgili kurumların kılavuz önerileri doğrultusunda, araştırma materyalleri yaklaşık bir yıl kilitli bir yerde korunacaktır. Bu sürenin sonunda ilgili materyaller imha edilebilir. Sizlerin kimlik bilgileri araştırma materyallerinde bir numara olarak yer alacaktır. Bu bilgilere sadece araştırmanın yürütücüsü ve danışmanı erişebilecektir.

Sorular: Bu araştırma hakkındaki tüm sorularınızı araştırmanın yürütücüsü Derya Atalan Ergin'e iletebilirsiniz.

Telefon: 505 5750193, e-posta: atalan@ankara.edu.tr

Onam:

Araştırma, araştırma işlem aşamaları tarafıma açıklanmıştır. Bu onam formunun tamamını okudum, araştırma yürütücüsüyle görüştim. Tüm sorularıma tatmin edici yanıtlar aldım. Katılımım gönüllülük ilkesine dayanmaktadır; araştırmaya katılmak istemiyorsam imzalamak zorunda değilim. İmzalamam, bu araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı göstermektedir.

Tarih:**Adı ve Soyadı:****İmza:**

Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum: Evet Hayır

Araştırmacının/Eğitimcinin Adı ve Soyadı:

Araştırmacının/Eğitimcinin İmzası:

EK D

Ölçek Geliştirme Süreçlerinde AFA ve DFA için Varsayımlar ve İzlenen Adımlar

- 1) *Örneklem Büyüklüğü*: Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğunu test etmek amacıyla KaiserMeyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Leech, Barrett ve Morgan'a (2005) göre KMO sonucunun .90-.100 arasında çıkması 'çok iyi' örneklem büyüklüğüne işaret etmektedir.
- 2) *Kayıp değerler*: Kayıp oranı %5'in üzerinde olan parametreler veri setinden çıkarılmış, kayıp oranı %5'in altında olan parametrelere ise ölçeğin sıralı (ordinal) ölçek olması dolayısıyla basit veri atama yöntemlerinden medyan atama yapılarak analizlere devam edilmiştir.
- 3) *Çok değişkenli normallik*: İlgili varsayım Bartlett's Küresellik Testi sonuçları ile değerlendirilmiştir. Buna göre Bartlett's Küresellik Testi sonucu ne kadar yüksekse manidar olma olasılığı o kadar yüksektir (Tavşancıl, 2005). Bartlett's Küresellik Testi ki-kare istatistik değeri ile değerlendirilecektir. Anlamlılık değerinin .05'ten küçük olması çok değişkenli normallik varsayımının karşılandığını göstermektedir.
- 4) *Tek Değişkenli Homojenlik*: Varsayım Levene testi ile sınanacaktır. İlgili testin anlamlılık düzeyinin $p > .05$ olması tek değişkenli homojenlik varsayımının karşılandığını göstermektedir.
- 5) *Doğrusallık*: İlgili varsayım saçılma diyagramı ile incelenecektir. Saçılma diyagramının elipse yakın görünümde olması doğrusallık için kanıt oluşturmaktadır. Aynı zamanda çok değişkenli normallik varsayımının karşılanması da değişken çiftleri arasındaki ilişkinin doğrusallığı için kanıt oluşturmaktadır.
- 6) *Çoklu bağlantı ve teklik*: Varsayım, maddelerin varyans artış faktörlerinin incelenmesi ile sınanacaktır. Buna göre (VIF) değerinin 10'dan küçük, durum indeksi (CI) değerinin 30'dan küçük ve tolerans değerinin .10'dan büyük olması çoklu bağlantı problemi olmadığını göstermektedir. Tekillik ise madde çiftleri arasındaki korelasyonun $r_{xy} = 1.00$ olması durumudur (Şencan, 2005). Bu durumun olmaması tekliğin olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.
- 7) *Uç değerler*: Uç değer analizinde ilk olarak çok değişkenli uç değer analizi olan 'mahalonobis uzaklığı' hesaplanmıştır. $p > .001$ düzeyinde ki-kare değeri, kritik ki-kare değerini aştığında, söz konusu denekler için uç değerler silinmiştir (Çokluk ve diğerleri, 2014). İkinci olarak veriler tek değişkenli uç değer analizi için standart z puanlarına dönüştürülerek incelenmiştir. Z puanlarına dönüştürülen veriler için büyük örneklerde ($n > 100$) kabul edilebilir aralığın ± 4 olduğu belirtilmektedir (Mertler ve Vanatta, 2005). Bu nedenle veri setlerinde ± 4 aralığında olan uç değerler silinmiştir.

EK E.1

İÖİKÖ UZMAN GÖRÜŞÜ FORMU

Sayın Hocam,

Bu ölçme aracı, ergenlik dönemindeki bireylerin problemleri internet kullanımını yordayan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla yürütmekte olduğum doktora tezimin verilerini toplamak üzere hazırlayacağım ölçeğin taslak halidir. Ölçek altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin internet kullanım durumlarını belirlemeyi amaçlayan maddelerden oluşmaktadır. Araştırmada problemleri internet kullanımını genel olarak, günlük yaşamda olumsuz sonuçlara yol açacak biçimde internet kullanımındaki kontrol yetersizliği olarak tanımlanmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler DSM-V’te yer alan oyun bağımlılığı ölçütlerinin internet kullanımına uyarlanması ile oluşturulmuştur. Ölçekte maddeler 5li likert tipi hazırlanacak ve değerlendirmeler “Hiç doğru değil, Çoğunlukla doğru değil, Bazen doğru, bazen doğru değil, Çoğunlukla doğru, Tamamen doğru” şeklinde ifadelendirilecektir. Ölçeğe ilişkin örnek madde aşağıda sunulmuştur. Sizden, ölçek taslağında yer alan maddelerin yaş grubuna ve anlaşılabilirlik durumuna uygunluğunu değerlendirmeniz ve varsa eleştiri ve önerilerinizi belirtmeniz istenmektedir. Herhangi bir maddenin yaş grubuna ya da anlaşılabilirliğe uygun olmadığını düşünüyorsanız maddeyle ilgili eleştirinizi ya da önerinizi “ÖNERİ” sütunu altında lütfen belirtiniz. Değerlendirmenizi 1 haftayı geçmeyecek bir süre içinde tamamlayıp gönderebileceğiniz ümidi ile değerli zamanınız ve yol gösterici katkılarınız için şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Derya ATALAN ERGİN

		Hiç doğru değil	Çoğunlukla doğru değil	Bazen doğru, bazen doğru değil	Çoğunlukla doğru	Tamamen doğru
1	Üzgün, endişeli ya da sınırlı olduğum zamanlarda rahatlamak için internete girerim.					

**İŞLEVSEL OLMAYAN İNTERNET KULLANIMI ÖLÇEĞİ (ÖRNEK
MADDELER)**

		İçerik			Anlaşılabilirlik			Öneriler
		Tamamen uygun	Uygun	Hiç uygun değil	Tamamen anlaşılır	Anlaşılır	Hiç anlaşılır değil	
1	Üzgün, endişeli ya da sınırlı olduğum zamanlarda rahatlamak için internete girerim.							
2	Yaşadığım olumsuz olayları unutmak için internete girerim.							
3	En mutsuz hissettiğim zamanlarda kurtarıcımdır internet.							

EK E.2

İÖİKÖ UZMAN GÖRÜŞÜ FORMU

Sayın Hocam,

Bu ölçme aracı, problemlili internet kullanımını yordayan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla yürütmekte olduğum doktora tezimin verilerini toplamak üzere hazırlayacağım ölçeğin taslak halidir. Ölçek altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin internet kullanmalarının anne babaları tarafından nasıl kontrol edildiğine ilişkin algılarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçekte maddeler beşli likert tipi hazırlanmış ve derecelendirme “Hiçbir zaman, seyrek, yarı yarıya, çok sık, her zaman” olarak belirlenmiştir. Ölçeğe ilişkin örnek madde aşağıda sunulmuştur. Sizden, ölçek taslağında yer alan maddeleri içeriğe uygunluk ve anlaşılabilirlik açısından değerlendirmeniz ve varsa eleştiri ve önerilerinizi belirtmeniz istenmektedir. Herhangi bir maddenin içeriğe ya da anlaşılabilirliğe uygun olmadığını düşünüyorsanız maddeyle ilgili eleştirinizi ya da önerinizi “ÖNERİ” sütunu altında lütfen belirtiniz. Değerlendirmenizi 1 haftayı geçmeyecek bir süre içinde tamamlayıp gönderebileceğiniz ümidi ile değerli zamanınız ve yol gösterici katkılarınız için şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Derya ATALAN ERGİN

		Hiçbir zaman	Seyrek	Yarı Yarıya	Çok sık	Her zaman
1	İnternette ne yaptığımı kontrol eder.					

**İNTERNET KULLANIMINDA ANNE BABA ARACILIĞI ÖLÇEĞİ
(ÖRNEK MADDELER)**

		İçerik			Anlaşılabilirlik			Öneriler
		Tamamen uygun	Uygun	Hiç uygun değil	Tamamen anlaşılır	Anlaşılır	Hiç anlaşılır değil	
1	İnternette ne yaptığımı kontrol eder.							
2	İnternette hangi oyunları oynadığımı izler.							
3	Hangi internet sitelerini ziyaret ettiğimi kontrol eder.							

EK F.1**İÖİKÖ DEĞİŞKEN KODLARI VE ÖLÇEK MADDE EŞLEŞTİRMELERİ**

Değişken numarası	Ölçek Maddesi
V1	12
V2	13
V3	9
V4	1
V5	4
V6	6
V7	15
V8	5
V9	2
V10	10
V11	7
V12	3
V13	8
V14	11
V15	14

EK F.2**ABAÖ DEĞİŞKEN KODLARI VE ÖLÇEK MADDE EŞLEŞTİRMELERİ**

Değişken numarası	Ölçek Maddesi
V1	4
V2	8
V3	1
V4	19
V5	16
V6	5
V7	13
V8	9
V9	7
V10	14
V11	3
V12	18
V13	10
V14	11
V15	15
V16	2
V17	6
V18	12
V19	20
V20	17

EK G.1**KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

Sevgili öğrenciler,

Bu çalışma çocukların İnternet kullanımı hakkında bilgi edinmek amacıyla yapılmaktadır. Sizlerden elde edilen bilgiler bilimsel amaçlı kullanılacak olup, kişisel bilgileriniz kesinlikle hiç kimseyle paylaşılmayacaktır. Bu nedenle her bir soruyu içtenlikle yanıtlamanız ve boş madde bırakmamanız oldukça önemlidir.

Araştırma hakkında ayrıntılı bilgi edinmek isterseniz okulunuzun rehber öğretmeni aracılığıyla bana ulaşabilirsiniz. Katkılarınız için çok teşekkür ederim.

Derya ATALAN ERGİN

1-Okul adı:

2- Birinci dönem not ortalaması:

3- Evde İnternet bağlantın var mı? Var Yok

4- Sosyal medya hesabın var mı? Var Yok

5- Elektronik posta hesabın var mı? Var Yok

6- Kaçınıcı sınıfa gidiyorsun? 6 7 8

7- Kaç yaşındasın? 10 11 12 13 14 15

8-Cinsiyetin: Kız Erkek

9- Sen dahil kaç kardeşiniz? 1 2 3 4 ve üstü

10- Bir günde kaç saatini internette geçirirsin?

Hafta içi günlerde (Pazartesi, salı,çarşamba, perşembe, cuma) ortalamasaat

Hafta sonu olan günlerde ortalama (cumartesi, Pazar).....saat

11- Annenin eğitim durumuİlkokulu bitirememiş İlkokul mezunu..... Ortaokul mezunu.....Lise mezunu.....Üniversite mezunu.....Yüksek Lisans/Doktora... **12- Annen çalışıyor mu?** Evet Hayır **13- Babanın eğitim durumu**İlkokulu bitirememiş İlkokul mezunu..... Ortaokul mezunu.....Lise mezunu.....Üniversite mezunu.....Yüksek Lisans/Doktora...

EK G.2

İÖİKÖ MADDELER

Sevgili öğrenci,

Aşağıda senin İnterneti kullanmanla ilgili ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir ifadeyi okuduktan sonra sana ne kadar uygun olduğunu düşün ve en uygun olan seçeneği işaretle.

		Hiç doğru değil	Çoğunlukla doğru değil	Bazen doğru, bazen doğru değil	Çoğunlukla doğru	Tamamen doğru
1	En çok sevdiğim şey internete girmek.	①	②	③	④	⑤
2	Yaşadığım olumsuz olayları unutmak için internete girerim.	①	②	③	④	⑤
3	İnternette vakit geçirmek istediğim için eskiden yaptığım etkinlikleri şu anda yapmak istemiyorum.	①	②	③	④	⑤
4	Evde, internete girebileceğim bir cihazı ele geçirmek için elimden geleni yaparım.	①	②	③	④	⑤
5	İnternetten çıkmam gerektiğinde, bunu hemen yapamam.	①	②	③	④	⑤
6	İnternet bağlantısı kesilirse çok üzülürüm ya da sinirlenirim.	①	②	③	④	⑤
7	En mutsuz hissettiğim zamanlarda kurtarıcım internettir.	①	②	③	④	⑤
8	İnternet yüzünden ders başarımla düşü.	①	②	③	④	⑤
9	İnternette değilken, internetymişim gibi görüntüler zihnimde canlanır.	①	②	③	④	⑤

10	İnternete girdiğimde evdekiler benden bir şey isterse kesinlikle yapmam.	①	②	③	④	⑤
11	Üzgün, endişeli ya da sınırlı olduğum zamanlarda rahatlamak için internete girerim.	①	②	③	④	⑤
12	İnternette değilken internet hakkında bir şeyler düşünürüm.	①	②	③	④	⑤
13	İnternete giremezsem kendimi mutsuz hissedirim.	①	②	③	④	⑤
14	İnternet yüzünden ödevlerimi yetiştiremediğim olur.	①	②	③	④	⑤
15	İnternete giremediğimde internete yeniden nasıl gireceğimi düşünürüm.	①	②	③	④	⑤

EK G.3

ABAÖ MADDELER

Sevgili öğrenci,

Aşağıda anne ve babanın senin internet kullanımını kontrol etme biçimlerine yönelik ifadeler yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeyi okuduktan sonra sana en uygun olanı işaretle.

	Annem/babam	Hiçbir zaman	Seyrek	Yarı Yarıya	Çok sık	Her zaman
1	İnternette ne yaptığımı kontrol eder.	①	②	③	④	⑤
2	İnterneti bilgi edinmek amacıyla kullanmam için beni teşvik eder.	①	②	③	④	⑤
3	Elektronik posta şifremini bilir.	①	②	③	④	⑤
4	İnternette hangi oyunları oynadığımı izler.	①	②	③	④	⑤
5	Hangi internet sitelerini ziyaret ettiğimi kontrol eder.	①	②	③	④	⑤
6	Ödevlerimi yapmam ya da derslerimi desteklemesi için interneti kullanmaya teşvik eder.	①	②	③	④	⑤
7	Sosyal paylaşım site şifrelerimi bilir.	①	②	③	④	⑤
8	İnternete ulaşabileceğim bir cihazı (telefon bilgisayar gibi) belirli bir saatte kapatmam için ailemin belirlediği bir kural vardır.	①	②	③	④	⑤
9	Kişisel bilgilerimi internette paylaşmadan önce O'na söylememi ya da göstermemi ister.	①	②	③	④	⑤
10	Cep telefonumda kimlerle yazıştığımı bakar.	①	②	③	④	⑤
11	Tanımadığım kişilerle görüntülü görüşme yapıp yapmadığımı kontrol eder.	①	②	③	④	⑤
12	İnternette öğrendiğim yeni bilgileri onunla paylaşmam için beni teşvik eder.	①	②	③	④	⑤
13	Sosyal paylaşım sitelerinde neler paylaştığımı kontrol eder.	①	②	③	④	⑤
14	Elektronik posta yazışmalarımı kontrol eder.	①	②	③	④	⑤
15	İnternette geçireceğim süre sınırımı aşıp aşmadığımı izler.	①	②	③	④	⑤
16	Güvenli olmayan internet sitelerine girmemem için önlemler alır.	①	②	③	④	⑤

17	İnternette tanımadığım kişilerle yazışmanın olumsuzlukları hakkında benimle konuşur.	①	②	③	④	⑤
18	İnternette geçireceğim süreye sınır koyar.	①	②	③	④	⑤
19	Sosyal paylaşım sitelerindeki yazışmalarımı kontrol eder.	①	②	③	④	⑤
20	İnternette öğrendiğim yeni bilgileri onunla paylaştığımda beni dinler.	①	②	③	④	⑤

EK G.4

İÖA MADDELER

Sevgili öğrenci,

Aşağıda arkadaşlık, dostluk gibi ilişkilerinde kendini nasıl hissettiğine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeyi okuduktan sonra sana en uygun olanı işaretle.

		Beni hiç tanımlamıyor	Beni tanımlamıyor	Beni çok az tanımlıyor	Beni az tanımlıyor	Beni biraz tanımlıyor	Beni tanımlıyor	Tamamıyla beni tanımlıyor
1	Başkalarına kolaylıkla güvenemem.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
2	Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemli.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
3	Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
4	Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
5	Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
6	Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık kurmak istiyorum	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
7	Yalnız kalmaktan korkarım	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
8	Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
9	Başkalarına tamamıyla güvenmekte zorlanırım.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
10	Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatımdır	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
11	Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
12	Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
13	Başkalarının bana bağlanmalarını tercih ederim.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
14	Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦

15	Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
16	Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
17	Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım.	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦

EK G.5

HİPERETKİNLİK/DÜRTÜSELLİK ALT ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER

Sevgili öğrenci,

Aşağıda günlük yaşamındaki etkinliklerde kendini nasıl hissettiğine ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir ifadeyi okuduktan sonra sana en uygun olanı işaretle.

		HİÇ DOĞRU DEĞİL (Hiçbir zaman, nadiren)	BİRAZ DOĞRU (Bazen)	OLDUKÇA DOĞRU (Çoğu kez, Sık sık)	ÇOK DOĞRU (Pek çok kez, Çok sık sık)
1	Sessizce oyun oynamakta ya da boş zaman etkinliklerini yapmakta sorun yaşarım.	①	②	③	④
2	Ellerim ayaklarım hiç durmaz, oturduğum yerde kıpırdanırım.	①	②	③	④
3	Oturmam beklenen durumlarda (örneğin okulda) yerimden kalkarım.	①	②	③	④
4	Huzursuzum ya da aşırı hareketliyim.	①	②	③	④
5	Sürekli hareket halindeyim.	①	②	③	④
6	Çok fazla konuşurum.	①	②	③	④
7	Soruların tamamlanmasını beklemeden cevap veririm.	①	②	③	④
8	Sırada beklemekte ya da sıranın bana gelmesini beklemekte sorun yaşarım	①	②	③	④
9	Çalışırken ya da oynarlarken başkalarını engellerim.	①	②	③	④